

RAJKO TANASKOVIĆ

PITANJA
PARTIZANSKOG
RATOVANJA

VOJNO DELO

III-10-217 pp. 1
15032

VOJNA BIBLIOTEKA

NAŠI PISCI

KNJIGA DVADESET OSMA

UREĐIVAČKI ODBOR

BOŽO BOŽOVIĆ, MARTIN DASOVIĆ, MILINKO ĐUROVIĆ, BRANISLAV JOKSOVIĆ, BOGDAN OREŠCANIN, MILOŠ SUMONJA,
NOVO MATUNOVIĆ – odgovorni urednik

VOJNOIZDAVAČKI ZAVOD JNA „VOJNO DELO“

RAJKO TANASKOVIĆ
GENERAL-POTPUKOVNIK

БИБЛИОТЕКА ДОМА ЈНА — БЕОГРАД	
Сиг. бр.	44-10-117 пр. 1
Титул.	
Бр.	15032

PITANJA
PARTIZANSKOG
RATOVANJA

БЕОГРАД
1961

ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА У

БЕОГРАД

кат. III-08-217/1

број. 17038

PREDGOVOR

Pojava atomskih i drugih sredstava za masovno uništavanje, zatim krupna dostignuća u oblasti tehničkog usavršavanja konvencionalnih borbenih sredstava, kao i iskustva iz drugog svetskog rata i posle njega ukazuju na to da će partizanski rat biti najpogodnije sredstvo male zemlje, da se uspešno suprotstavi nesrazmerno jačem agresoru.

Iako partizansko ratovanje nije nova pojava, valja ipak naglasiti da kod nas još uvek ne postoji kompleksno delo u kome bi bili obuhvaćeni svi problemi takvog ratovanja. Ali, to je i razumljivo ako se ima u vidu: odnos vojne teorije prema partizanskom ratu uopšte — sve do drugog svetskog rata; zatim, složenost, delikatnost i odgovornost za takav poduhvat, kao i objektivne teškoće kojima je neminovno praćen svaki napor u radu na teoretskom uopštavanju iskustava partizanskog ratovanja.

Pa i danas, kad je izučavanje borbenih dejstava partizanskih jedinica postalo neophodan zahtev, kad je problem partizanske taktike podjednako aktuelan i za velike i za male zemlje, ipak se u vojnoj teoriji mnogo više razmatraju političko-strategijski problemi partizanskog i savremenog rata uopšte nego taj problem. Ne potcenjujući ni jednog momenta ogroman značaj opštih teorija o partizanskom ratu potrebno je ponoviti jednu staru istinu koja se sastoji u tome da bez potpunog sagledavanja oblika borbenih dejstava nema i ne može biti govora o realizaciji ciljeva koje pred taktiku postavljaju politika i strategija

partizanskog rata. Jer, koliko je važno da partizanske kao i sve druge jedinice i čitav narod znaju politiku, strategiju i ciljeve oslobodilačkog — partizanskog rata, isto toliko je neophodno da upoznaju i metode borbe i da se obuču u primeni taktičkih načela u borbi.

Polazeći od navedenih činjenica i u težnji da pružim skroman doprinos izgradnji teorije partizanskog ratovanja, posebno u oblasti taktike, pokušao sam da obradim samo neka pitanja, ne upuštajući se u teoretske analize prošlih partizanskih ratova, dajući samo kratak osvrt na neke faktore i uslove u kojima dolazi do pojave partizanskog rata, pri čemu sam obradio i neke njegove bitne karakteristike. Duboko sam svestan činjenice da time nisu ni izdaleka iscrpna sva pitanja partizanskih dejstava. I ne samo to, već i postavke koje su ovde iznete date su samo kao jedno od više mogućnih rešenja. Stoga sva razmatranja u ovom delu treba smatrati kao prilog za dalji teorijski rad i diskusiju, a nikako kao neke gotove recepte i šeme po kojima svaka partizanska jedinica u svakoj situaciji treba da postupa.

Kao baza za razmatranje i obradu postavljenih problema poslužila su mi iskustva iz našeg narodnooslobodilačkog rata i revolucije. Što sam se opredelio za naša iskustva postoji više razloga, od kojih su ipak dva bila odlučujuća. Prvo, to su iskustva koja su mi najbliža jer sam ih lično sticao. Drugi razlog je taj što naš narodnooslobodilački rat predstavlja bogat izvor najraznovrsnijih taktičkih primera koji mogu korisno da posluže prilikom stvaranja teorije partizanskog rata u savremenim uslovima.

Iako se ničija, pa samim tim ni naša, ratna iskustva ne mogu apsolutizirati, ona su ipak za nas veoma korisna, naravno, ako se stvaralački primene. A i iskustva zemalja u kojima se još vodi partizanski rat, kao i praksa onih koji su posle drugog svetskog rata dejstvovala na partizanski način, ni u kom slučaju nisu demantovala, već samo potvrdila značaj naših iskustava.

U ovoj knjizi nisam ulazio u to šta bi i napadaču i napadnutom doneo rat u kome bi se koristila atomska i druga sredstva za masovno uništavanje. Bila bi to sva-

kako tragedija za čovečanstvo. Zato je zadatak slobodoljubivih i naprednih snaga borba protiv rata kao sredstva za rešavanje međunarodnih problema.

Ovo delo namenjeno je prvenstveno mladim kadrovima naše Armije koji nemaju ratnog iskustva, kao i svim onim koji se bave teorijom partizanskog ratovanja.

Pisac

OPŠTA RAZMATRANJA

USLOVI U KOJIMA DOLAZI DO PARTIZANSKOG RATA I NJEGOVE OSNOVNE KARAKTERISTIKE

Iz istorije razvoja društva poznato je da se partizanski rat kao poseban, specifičan, oblik rata pojavljuje u veoma različitim uslovima međunarodne vojno-političke situacije i unutrašnje društveno-političke konstelacije snaga, sa posebnim karakteristikama za svaku zemlju ponaosob.

Prošli a i sadašnji partizanski ratovi dozvoljavaju pretpostavku da se partizanski rat (ukoliko do rata dođe) može organizovati i voditi u jednom od sledećih uslova međunarodne i unutrašnje vojno-političke situacije:

— Jedna ili više zemalja mogu voditi partizanski rat u uslovima svetskog rata, kao što je to bio slučaj, na primer, sa Jugoslavijom, SSSR, Francuskom i nekim drugim zemljama u drugom svetskom ratu. U tom slučaju te države i narodi čine veoma značajan faktor u politici i strategiji ostalih zaraćenih strana. U ovakvim okolnostima normalno je i logično pretpostaviti da teret opštih ratnih napora slobodoljubivih snaga pada proporcionalno (u relativnom smislu) na sve zemlje, pri čemu pomoć saveznika zemlji koja vodi partizanski rat može, ali i ne mora, da bude adekvatna njenom doprinosu opštoj savezničkoj stvari. Ali, bez obzira na to sam svetski rat pruža povoljne mogućnosti za organizovanje i vođenje partizanskog rata, jer tada agresor nije u stanju da angažuje

maksimalne snage samo protiv partizana. U tom slučaju on se rasplinjuje i time stvara pogodne uslove za partizanski rat. To naročito važi za one zemlje koje su sposobne da organizuju i vode partizanski rat.

— Dalje, partizanski rat se može organizovati i voditi i u uslovima lokalnog tzv. ograničenog rata, tj. kada samo jedna država postaje žrtva agresije bez obzira da li se radi o intervenciji samo spolja ili se u tu svrhu koriste kolonijalne trupe i unutrašnje kontrarevolucionarne snage. Ona tada sama organizuje partizanski rat i osim moralne podrške naprednih snaga u svetu, a u nekim slučajevima i ograničene materijalne pomoći, ništa drugo ne može očekivati sa strane već se mora osloniti prvenstveno na vlastite snage. Najbolji primer je danas Alžir.

Do lokalnog partizanskog rata može doći i ako se široke narodne mase dignu protiv terora, bezakonja i pljačke domaće buržoazije, odnosno kolonijalnih vlastodržaca. Takav je bio slučaj, na primer, sa kubanskom revolucijom. To su svakako veoma teški uslovi jer mobilisati narod za borbu protiv „zakonite“ vlasti u sopstvenoj zemlji, pa makar ta vlast bila i krajnje reakcionarna, moguće je samo kad je partizanski rat, a nekad i revolucija, postao jedina mogućna alternativa za opstanak nacije.

— Partizanski rat se može voditi i kada je okupirana celokupna državna teritorija, a bez ikakvog oslonca na snage tzv. redovne armije¹⁾. Do toga dolazi, uglavnom, kad je redovna armija totalno poražena i *de facto* više ne postoji (Jugoslavija 1941. god.), što spada, svakako, među najteže i najnepovoljnije slučajeve za jednu zemlju. Jer, u tom slučaju sve, a naročito stvaranje oružanih snaga, mora da počne iznova.

— Partizanski rat se može organizovati i ako je okupiran samo jedan deo teritorije. U tom slučaju postojaće oslonac na snage redovne armije (Rusija 1812. i SSSR u drugom svetskom ratu) što predstavlja znatno povoljniju

¹⁾ Termin „redovna armija“ izabrao sam zato što smatram da on najadekvatnije odražava suštinu same stvari, s obzirom da se radi o snagama koje postoje i za vreme mira. Mogućni su, međutim, i drugi nazivi kao, na primer: operativna armija, regularna armija i sl.

okolnost za uspeh partizanskog rata, koji se u tom slučaju javlja kao pomoćna forma.

— Jedna zemlja može da vodi partizanski rat i kad je posle pobeđene narodne revolucije suočena sa agresijom intervencionističkih snaga spolja (SSSR posle oktobarske revolucije). Intervencionisti koriste takođe kontrarevolucione snage unutar zemlje i sve slabosti objektivnog karaktera koje postoje u svakoj zemlji neposredno posle revolucije. U ovakvim uslovima partizanski rat se javlja najčešće samo kao pomoćna forma oružane borbe koju vodi već oformljena redovna armija, ali isto tako on može da bude i osnovna forma rata, što sve zavisi od jačine intervencionističkih snaga, snaga sopstvene zemlje, veličine teritorije itd.

— Mogućan je i ovakav slučaj: okupirana zemlja vodi čisto partizanski rat, a sadejstvuje redovnoj armiji saveznika. Takav je bio slučaj, na primer, sa španskim partizanima za vreme Napoleonove okupacije. Zajedničkim udarom engleske vojske iz Portugalije, pod komandom Velingtona, i španskih partizana — pri čemu je pravilno iskorišćen Napoleonov poraz u Rusiji — francuska vojska je izbačena iz Španije. Nešto slično dogodilo se i u Koreji. Njene partizanske jedinice bile su pomoćna vojska kineskih jedinica koje su stvarno zamenile redovnu armiju Severne Koreje.

— Najzad ako jedna zemlja još za vreme mira odluči da u slučaju izbivanja rata prihvati baš partizanski rat, vojno-političko rukovodstvo će preduzeti svakako blagovremeno i odgovarajuće mere za stvaranje oružanih snaga koje će najbolje odgovarati karakteru takvog rata. No, verovatno takav oblik rata neće se zadržati sve do zaključenja mira. Pogrešna procena, a najčešće promjena vojno-političke situacije, zahtevaće prelazak na nov oblik rata. Da bi taj prelazak bio brz i što bezbolniji neophodno je sagledati ga još za vreme mira i preduzeti sve mere za njegovo uspešno izvršenje.

Mogli bi se nabrojati mnogi uslovi u kojima jedna zemlja može da organizuje i vodi partizanski rat, mogu se u tom pogledu praviti razne pretpostavke i kombinacije, ali to nije potrebno, jer i ovo što je navedeno sasvim

dovoljno osvetljava problem i ukazuje na složenost i delikatnost organizovanja i vođenja partizanskog rata u različitim uslovima međunarodne i unutrašnje vojno-političke situacije.

I pored toga što je u prošlosti bilo više zemalja koje su vodile pravi partizanski rat, ipak se kod nekih vojnih teoretičara posle drugog svetskog rata ispoljila ne samo tendencija, već i prilično čvrst stav da se manje-više sve bune, hajdukovanja, ustanci i slični narodni oružani sukobi — čak i u najstarijoj istoriji — svrstaju u kategoriju partizanskih ratova. Takve teze su u najmanju ruku za diskusiju, jer sve zavisi od toga sa kojih se pozicija polazi u analizi problema i šta se uzima za osnovu prilikom određivanja i utvrđivanja oblika jednog rata. Svakako da su mnogi oružani otpori naroda imali elemente partizanske taktike, ali jedna je stvar partizanski rat, a druga taktika borbenih dejstava. Sama taktika nije i ne može biti dovoljna argumentacija za odbranu teze o svrstavanju svakog otpora neprijatelju u vlastitoj zemlji u kategoriju partizanskog rata. Prilikom donošenja suda da li je rat partizanski ili nije moraju se uzeti u obzir sledeći faktori: koje snage organizuju otpor i sa kakvim ciljevima, širina i razmah ustanka, procenat zastupljenosti naroda u borbi, rezultati i posledice rata itd. što je sve od bitnog značaja za određivanje karaktera svakog rata, pa i partizanskog.

Iako različiti opšti i posebni uslovi u svakoj zemlji rađaju i odgovarajuće oblike partizanskog rata, istorija i savremena stvarnost su dokazale da svi partizanski ratovi imaju dosta zajedničkih osobenosti, posebno u oblasti taktike. Zato ne podleže nikakvoj sumnji pretpostavka da će i ubuduće, ukoliko do njih dođe, svi posedovati neke zajedničke karakteristike. Ovde će se razmotriti samo one najbitnije koje u stvari određuju pravu suštinu partizanskog rata:

Prvo, u osnovi svakog partizanskog rata leži borba naoružanog naroda protiv inostranih zavojevača i domaćih reakcionarnih i kontrarevolucionarnih elemenata. Za uspeh u organizovanju i vođenju svakog partizanskog rata odlučujuću ulogu imaju moralna spremnost širokih narodnih masa da se odupru napadaču, bez obzira na svu

složenost uslova u kojima se nađe zemlja i narod, i žrtve koje se moraju podneti. Ova istina našla je punu primenu u našem narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji i predstavlja iskustvo od prvorazrednog značaja. Za sve vreme rata naš narod je bio suočen sa ogromnom brojnom i tehničkom nadmoćnošću neprijatelja, kao i sa drugim teškoćama. Ali, sve to nije mu slomilo duh herojskog otpora niti ga je sprečilo da dođe do konačne pobede. No, uprkos tome bilo bi svakako pogrešno i jednostrano ako bi se iz ovoga izvukao zaključak da je sama spremnost naroda za odbranu zemlje dovoljna da se partizanski rat uspešno vodi i završi. Neophodno je, takođe, da postoji snažna napredna politička organizacija koja je u stanju da organizuje i vodi partizanski rat. Upravo takvu organizaciju imali su naši narodi u Komunističkoj partiji Jugoslavije. Bez takve snage i vojno-političkog rukovodstva kakav je bio naš Vrhovni štab na čelu sa drugom Titom, naš partizanski rat ne bi mogao dati one rezultate koje je dao.

④ Drugo, svaki partizanski rat se vodi, po pravilu, u uslovima apsolutne tehničke, a u pojedinim etapama rata i na pojedinim delovima teritorije, i relativne brojne nadmoćnosti neprijatelja, što je od presudnog uticaja za pronalaženje adekvatnih taktičkih postupaka i oblika borbениh dejstava.

⑤ Treće, svaka zemlja koja vodi partizanski rat mora računati sa činjenicom da nijedan okupator, bez obzira na to kakvim se parolama kitio, ne priznaje nikakva humanitarna načela, uprkos tome što se i danas mogu čuti apeli da svet treba zaštititi od „prljavih bombi“ i bioloških sredstava masovnog uništavanja u eventualnom budućem ratu.

⑥ Četvrto, u svakom partizanskom ratu, nekom manje, nekom više, borbene se akcije izvode takoreći permanentno na čitavoj okupiranoj teritoriji, bez postojanja više ili manje statičkih, kontinuelno povezanih i „nepovredljivih“ frontova i linija. To su, po pravilu, vrlo aktivna i dinamična dejstva u kojima je svaka partizanska jedinica, od najmanje do najveće, tako organizovana da može uspešno dejstvovati na svakom zemljištu, u svako doba

dana i godine i u svim vremenskim prilikama. Zbog toga se u svakom partizanskom ratu stvara, načelno, samo jedan i to partizanski tip jedinica, a ne više njih, od kojih bi, na primer, jedne bile za borbu samo u ravnici, a druge u planini i na krasu. Takva koncepcija ne bi bila prikladna iz prostog razloga što će partizanske jedinice koje se danas bore na ravničastom i otkrivenom zemljištu morati sutra, možda, da prenesu svoja dejstva na planinsko i pošumljeno zemljište i obrnuto.

5 Peto, za svaki partizanski rat je karakteristično i to da se borbena dejstva jedinica odvijaju u veoma promenljivim situacijama i da su te promene vrlo česte, oštre i nagle za sve vreme rata. Istina, ovo je karakteristika i za savremeni rat uopšte, ali je naročito izražena u partizanskom ratu.

6 Šesto, partizanski rat, po pravilu, mora biti dugotrajan i iscrpljujući.

Agresor, koristeći svoju brojnu i tehničku nadmoćnost, nastoji da munjevitim udarima što pre završi rat. Ovome nije samo razlog to što će tada i pljačka, uz relativno male žrtve, biti veća već i zato što želi da i na drugoj strani nešto otme, odnosno da već oteto zaštiti. Pogotovo je koncepcija munjevitog rata privlačna ako je u pitanju rat svetskih razmera. Političko-strategijska suština neprijateljskih ofanziva u našem NOR-u sastojala se upravo u tome. Rukovodstvo partizanskog rata, znajući sve ovo i imajući stalno na umu da su njegove snage slabije od napadača, ne sme prihvatiti takav rat koji će već u prvim sudarima dati rešenje. Ono se mora odlučiti na rat koji će iscrpiti agresora i tako učiniti sebe jačim, a to se može postići jedino dugotrajnim borbama čiji cilj nije rešenje već neprestano smanjivanje udarne moći agresora. Ovako se radi sve dok se neprijatelj ne dovede u inferiorniji položaj, a tada se pristupa njegovom uništenju ili proterivanju sa svoje teritorije.

7 Sedmo, u partizanskom ratu, pored borbe za nacionalno oslobođenje, uništenje ili isterivanje okupatora, vodi se istovremeno i borba za socijalni preobražaj zemlje i ostvarenje naprednih političkih, ekonomskih i društvenih odnosa u njoj. To, naravno, dolazi u obzir samo ako

nije u pitanju zemlja koja je takve i slične tekovine već ranije ostvarila. U tom slučaju ona kroz forme partizanskog rata brani svoje tekovine od svih nasrtaja spolja i iznutra. Prema tome, jedno od bitnih obeležja partizanskog oslobodilačkog rata sastoji se u tome što ga s punim uspehom mogu organizovati i voditi samo napredne društveno-političke snage i što pobeda nad okupatorom predstavlja pobedu i na socijalnom i ekonomskom planu. Ako toga nema ili ako su ti ciljevi iznevereni, partizanski rat se pretvara u svoju suprotnost.

*

Ovaj kratak osvrt dat je da bi se bar delimično ukazalo na različite spoljne i unutrašnje političke, društvene i vojne uslove u kojima jedna zemlja može organizovati i voditi partizanski rat.

Svaka zemlja, ili još tačnije — političko i državno rukovodstvo koje bude smatralo da mu u datim uslovima, kao forma oružane borbe, najviše odgovora partizanski rat, dužno je da blagovremeno odredi političke ciljeve rata, da izgradi svoju vojnu doktrinu i strategiju i usvoji odgovarajuće taktičke koncepcije borbenih dejstava.

2.

ORGANIZACIJSKE FORME

9

Kada će i na koji način pristupiti organizovanju i formiranju partizanskih jedinica očigledno nije moguće uopšteno odrediti, pošto to direktno zavisi od konkretnih okolnosti u kojima se jedna zemlja priprema za partizanski rat. Jedan će postupak biti ako se na partizanski rat prelazi pri potpunoj okupaciji zemlje i nepostojanju ikakvih vlastitih oružanih snaga (Jugoslavija 1941), a drugi — ako je okupiran samo deo teritorije i ako postoji redovna armija (SSSR 1941—45).

U prvom slučaju stvaranje partizanskih jedinica započinje posle poraza i raspada ne samo redovne armije, već i politike dotadašnjeg državnog rukovodstva, koja je

najčešće i osnovni uzročnik propasti oružanih snaga i okupacije zemlje. U protivnom, tj. ukoliko je politika državnog rukovodstva pravilna, do potpunog poraza ne može doći jer će narod i njegovo rukovodstvo uvek naći odgovarajuću formu daljeg vođenja borbe, a jedna od njih je svakako i partizanski rat.

Ali, ako državno rukovodstvo kapitulira i zemlju prepušti okupatoru, sudbinu naroda uzimaju tada u svoje ruke nove, napredne društveno-političke snage zemlje, koje su prinudene da pod veoma teškim uslovima stvaraju vojsku bez ikakvog oslonca na staru armiju, pa čak, ponekad, i uz protivljenje njenih razbijenih ostataka. U takvim uslovima stvaranje i organizovanje partizanskih jedinica dobija najveći intenzitet i najrazvijenije forme u toku samog rata, s obzirom da se još na početku rata moraju rešiti složeni organizacijski problemi i izvršiti odgovarajuće materijalne pripreme kao što su: prikupljanje oružja i municije, političke pripreme na terenu, izbor ljudstva i rukovodstva itd. što sve treba da omogući uspešno stvaranje i razvijanje oružanih formacija partizanskog rata.

Naše iskustvo je pokazalo da najpogodnija forma organizovanja partizanskih jedinica u ovakvim prilikama jesu partizanski odredi, koji se formiraju na teritorijalnom principu, pri čemu se mora imati na umu da teritorija jednog odreda predstavlja, po mogućnosti, celinu u administrativnom i ekonomskom pogledu, a ako su u pitanju nacionalne manjine, onda treba voditi računa i o etničkom momentu. Partizanski odredi, kao organizacijska forma jedinica na početku rata, imaju neosporne prednosti nad drugim formama, iz više razloga. Pre svega, sa odredima se može još u početku rata obuhvatiti tako-reći čitava državna teritorija, što je veoma važno za razvoj partizanskog rata u širinu. A to se svakako ne bi moglo u potpunosti postići ako bi se odmah pristupilo formiranju većih jedinica, u prvom redu zbog toga što one ne mogu biti neprekidno vezane za određenu teritoriju, a i što stvaranju takvih jedinica mora da prethodi određena faza razvoja koja će omogućiti prelazak oružanih snaga na nove i savršenije organizacijske oblike. Par-

tizanski odredi vezani su, uglavnom, za određenu teritoriju na kojoj neprekidno izvode borbene akcije i sa nje se popunjavaju ljudstvom i materijalom. Na taj način oni postaju osnovne ćelije za široko uključivanje čitavog stanovništva toga kraja u aktivnu službu protiv okupatora i jednovremeno doprinose rasplinjavanju neprijateljevih snaga vezujući ih za sebe. Partizanski odredi se formiraju i popunjavaju dobrovoljcima sa dotične teritorije, od muškog i ženskog stanovništva sposobnog da se s oružjem u ruci bori pod svim okolnostima i koje je spremno da u toj borbi istraje, bez obzira na žrtve, do potpune pobjede. Takav način popune partizanskih odreda važi samo za početak rata. Kasnije se popuna starih i stvaranje novih jedinica vrši ne samo na dobrovoljnoj osnovi, već i najširoom mobilizacijom.

Jačina partizanskih odreda može da bude veoma različita, što zavisi od stepena razvoja oružane borbe, mobilizacijskog kapaciteta dotične teritorije, političkog rada, jačine i upornosti neprijatelja i karaktera zadataka koje odred izvršava. U početku partizanski odredi se sastoje, najčešće, od rukovodstva, tj. štaba odreda i grupe najsvesnijih meštana, koji u stvari predstavljaju jezgro za formiranje partizanskih četa po selima i zaseocima. Zbog takve uloge štaba odreda veoma je važno da ti njegovi prvi borci budu, ako ne iz svih, a ono bar iz većine sela koja pripadaju teritoriji jednog partizanskog odreda. Ovo je potrebno u prvom redu zbog toga da bi, kad se stvore čete odreda (ili novi odred), ovi borci mogli biti jezgro novoformiranih jedinica. To svakako može da se odrazi pozitivno na uspeh mobilizacije i njihovo uključivanje u partizanske jedinice, naročito na početku ustanka. Radi lakšeg komandovanja jači odredi imaju čete, a u izvesnim prilikama, najčešće kad je odred do te mere brojno narastao da zbog toga štab odreda nije u mogućnosti da neposredno komanduje svakom svojom četom, formiraju se i bataljoni. Ako je odred tako porastao da mu kao manevarsko područje nije dovoljna njegova matična teritorija, postoje uglavnom dva rešenja: ili stvoriti više odreda pa neke od njih uputiti na drugu teritoriju, prvenstveno tamo gde su partizanske jedinice još malobrojne,

ili, pak, formirati, jedinicu koja nije vezana za teritoriju pa prema tome može dejstvovati tamo gde se bude ukazala potreba.

Sledeća, mogućna, organizacijska forma partizanskih jedinica jesu brigade čijem se formiranju pristupa, obično, u kasnijim fazama rata, odnosno onda kada postoji veći broj jakih partizanskih jedinica osposobljenih da dejstvuju i van svoje matične teritorije kad je oslobođenu teritoriju moguće kontrolisati manjim partizanskim snagama, kad vezivanje jačih partizanskih snaga za jednu ograničenu teritoriju predstavlja opasnost da ih neprijatelj počesno uništava — odred po odred, kad je komandni kadar osposobljen za organizovanje i izvođenje borbenih dejstava većim jedinicama, kad situacija zahteva da se na pojedinim pravcima stvori nadmoćnost radi izvršenja nekog složenog i teškog zadatka.

Po svojoj organizacijskoj strukturi, formacijskom sastavu, opremi i naoružanju, partizanske brigade predstavljaju takve jedinice koje su osposobljene za brze pokrete, složene manevre i dejstvo na svakom zemljištu. Zbog tih osobina one su veoma pogodan organizacijski oblik oružanih snaga u partizanskom ratu, premda su mogućni i takvi slučajevi da se za sve vreme rata ostane na nižim organizacijskim formama (čete i odredi), a da se brigade uopšte ne formiraju. To se događa obično tamo gde zbog velike nadmoćnosti neprijatelja ne postoje uslovi za upotrebu krupnijih partizanskih jedinica (Alžir).

Za razliku od odreda, partizanska brigada ima redovno bataljone. Ovakvu formaciju zahteva potreba da neposredno potčinjene jedinice budu sposobne i za samostalno izvršenje zadataka, jer je iskustvo pokazalo da partizanske brigade dejstvuju u pozadini neprijatelja na relativno velikoj prostori, istovremeno izvršavajući više zadataka odvojenih po vremenu i prostoru. Sem toga brigada, ako se nađe prikupljena na jednom mestu, predstavlja vrlo rentabilan cilj za neprijateljevu avijaciju. Zbog svega toga, a i zbog komandovanja, za brigadu je najbolje da bude sastavljena od bataljona.

Jačina partizanske brigade može da bude vrlo različita, što zavisi od zadataka koje izvršava, jačine neprija-

telja i karaktera i veličine teritorije na kojoj izvodi borbene akcije, od mogućnosti popune i političkog stanja na terenu itd. Iskustvo je pokazalo da su najpokretljivije, najelastičnije i najprikladnije za komandovanje one brigade čija se jačina kreće od 500–800 ljudi formiranih najčešće u 3–5 bataljona — u svakom 150 do 200 boraca. Za uspješno komandovanje, kao i za efikasnu primenu partizanske taktike, mnogo je bolje formirati više brigada sa manjim brojem ljudi, nego imati manji broj brigada koje bi zbog prevelikog brojnog stanja postale glomazne i slabo pokretne. Iako, razume se, pokretljivost brigade ne zavisi samo od broja ljudi, već i od prohodnosti zemljišta, klimatskih uslova, opreme i naoružanja jedinice, fizičkog stanja ljudstva i sl., ipak je činjenica da se manje jedinice lakše kreću i brže manevruju.

Formiranje brigada vrši se, obično, od partizanskih odreda, samostalnih četa, bataljona i sl. koji u celini ili samo delom snaga ulaze u sastav brigade, ili, pak, daju samo komandni kadar i jezgro za formiranje brigade, dok osnovnu masu ljudstva čini stanovništvo sa oslobođene teritorije koje do tada nije bilo uključeno u jedinice. Pored ovih postoje, razume se, i druge mogućnosti za formiranje brigade o čemu će biti govora kasnije, tj. prilikom razmatranja problema stvaranja partizanskih jedinica kad postoji redovna armija.

U kasnijim fazama rata, a kad za to sazru uslovi (veće slobodne teritorije, masovan odziv naroda za aktivnu borbu, opšta vojno-politička situacija itd.) u stvaranju cružanih snaga prelazi se na više organizacijske oblike i pristupa formiranju većih partizanskih jedinica. Od brigada i jačih partizanskih odreda stvaraju se divizije i korpusi.

Kao što je slučaj sa drugim partizanskim jedinicama, tako i formacija i organizacijska struktura divizije i korpusa ne mogu biti unapred određene i stalne. Kakve će one biti zavisiće, uglavnom, od onih istih uslova koji su izneti kad se govorilo o brigadi.

Pored odreda, brigada, divizija i korpusa postoji potreba da se po selima organizuju seoske straže. One se obično formiraju od stanovništva koje nije obuhvaćeno

drugim jedinicama, a spremno je da se angažuje u borbi protiv neprijatelja. Oružane seoske straže izvršavaju, obično, sledeće zadatke: obezbeđuju pojedine važnije objekte kao što su skladišta, baze, bolnice, štamparije i dr.; prikupljaju podatke o neprijatelju i njegovim namerama; evakušu bolnice i ranjenike koji su im povereni na čuvanje, ukoliko se za tim ukaže potreba; evakušu materijal ili ga uništavaju ako nema drugog izlaza; patroliraju i osmatraju svoju bližu okolinu; izvode diverzantske akcije, a nekad se mogu upotrebiti i za kurirsku službu, obezbeđenje transporta materijala i dr. Jačina seoskih straža može da bude veoma različita, ali je najčešće 10–15 ljudi, naoružanih pretežno puškama, a eventualno i puškomitraljezima. U nedostatku oružja deo ovog ljudstva može da bude privremeno i nenaoružan. Seoske straže se formiraju na oslobođenim teritorijama i ne napuštaju ih ni u slučaju neprijateljskog prodora, s tim što se, naravno, dok je opasnost akutna, mogu prikriti ili kako se to u našem ratu govorilo „zakonspirisati“.

Od stanovništva u okupiranim gradovima može se formirati jedna ili više ilegalnih udarnih partizanskih grupa²⁾ koje izvršavaju sledeće zadatke: likvidiraju visoke vojne i političke neprijateljeve funkcionere i kontra-revolucionarne elemente; prikupljaju najraznovrsnije obaveštajne podatke o neprijatelju; organizuju i vrše sabotaže, diverzije i prepade na okupatorove administrativno-upravne ustanove, njegovu živu silu, privredne objekte i sl. Ove grupe razvijaju i intenzivan politički rad kako sa svojim stanovništvom, tako i među neprijateljevim vojnicima.

Partizanske grupe po gradovima formiraju se obično od najhrabrijih i najodanijih građana, onih koji su spremni i sposobni da ilegalno dejstvuju u okupiranom gradu. One se organizuju u manje grupe od nekoliko ljudi (obično trojke do desetine), a kad je u izgledu skoro oslobođenje grada mogu se formirati i jača odeljenja, pa čak i odredi.

²⁾ U našem ratu u gotovo svim gradovima širom zemlje postojale su udarne grupe čija je aktivnost najviše dolazila do izražaja u velikim gradovima kao što su Zagreb, Beograd, Ljubljana i dr.

Na oslobođenim teritorijama i kontrolisanim područjima mogu se formirati vojno-teritorijalni organi (komande mesta, komande područja i dr.) koji izvršavaju najčešće sledeće zadatke: rukovode svim mobilizacijskim poslovima na svojoj teritoriji; snabdevaju partizanske jedinice materijalno-tehničkim sredstvima i sanitetskim materijalom u granicama svojih mogućnosti; organizuju obavestajnu službu na dotičnoj teritoriji; intenzivno rade politički s narodom; na oslobođenim područjima staraju se o održavanju puteva i objekata na njima; preduzimaju organizacijske i druge mere za razvijanje vojne privrede (osposobljavanje za proizvodnju radionica, rudnika, manjih fabrika, električnih centrala i sl.) — ovo samo kad postoje realni izgledi da će oslobođena teritorija biti duže vreme u partizanskim rukama.

Svi vojno-teritorijalni organi imaju obično i svoje jedinice za obezbeđenje izvršenja određenih funkcija. To su, najčešće, vodovi ili čete sastavljene od ljudi fizički samo delimično sposobnih, ali ipak spremnih da pruže otpor neprijatelju zbog čega su i naoružani. Sem ovih, mogu se formirati i radni bataljoni ili čete od ljudi koji nisu uopšte sposobni za borbene jedinice.

A koji se organizacijski oblici mogu primeniti kod partizanskih jedinica kad postoji redovna armija? Iako i u ovim uslovima na okupiranoj teritoriji postoje gotovo svi organizacijski oblici kao i u prethodnom slučaju (odredi, čete, brigade itd.), postupak je pri njihovom stvaranju ipak unekoliko različit.

Orijentacija na partizanski rat zavisi od niza faktora, a pre svega od snaga agresora, procene mesta i uloge zemlje u svetskom sukobu, mogućnosti zemlje za vođenje partizanskog rata, od unutrašnje političke situacije i mogućnosti pružanja otpora agresoru kroz druge oblike rata, kao i od toga da li se i u kojoj etapi rata predviđa da pojedini delovi teritorije mogu biti privremeno i okupirani.

U obzir za partizanske jedinice dolazi samo ono ljudstvo koje već nije ušlo u sastav redovne armije. Pored

toga partizanske jedinice mogu se formirati i od jedinica redovne armije namerno ostavljenih na teritoriji koju je neprijatelj okupirao, ili, pak, od onih jedinica i delova redovne armije koje je agresor odsekao te se nisu mogli probiti do fronta. Pri tome treba svakako imati u vidu da ove jedinice moraju prilagoditi svoju organizaciju i formaciju potrebama partizanskog načina ratovanja. Ovo se može ostvariti na više načina. Tako, na primer, ako se jedna jedinica redovne armije prinudno nađe u pozadini neprijatelja, samoinicijativno će se prilagoditi izmenjenim uslovima, tj. organizacijski i u pogledu formacije osposobiće se za partizanska dejstva. Ali, ako se neka jedinica redovne armije namerno ostavlja ili planski ubacuje u pozadinu neprijatelja, da bi nastavila rat na partizanski način, onda sve potrebne mere njene reorganizacije treba da budu sprovedene pre upućivanja na zadatak. Naravno, ne bi bilo pravilno isključivati i takav slučaj da celokupne oružane snage jedne zemlje pređu, u odgovarajućoj fazi rata, na partizanski rat, a samim tim na prilagođavanje organizacijskih oblika jedinica partizanskom načinu ratovanja.

Najzad treba podvući da se pripreme za vođenje partizanskog rata vrše još za vreme mira. Prednosti zemlje koja je u mogućnosti da to učini su ogromne u poređenju sa zemljom koja to nije u stanju.

Pripreme obuhvataju: organizacijske i političke mere, predviđanje teritorije na kojoj će se voditi partizanski rat, koje i kakve će se jedinice formirati, njihov broj, veličinu, sastav, naoružanje, snabdevanje itd. Izvor za formiranje partizanskih jedinica je i ovde narod, s tom razlikom što je u ovom slučaju moguće na vreme predvideti ljudstvo.

KOMANDOVANJE

3

Kako u pogledu organizacijskih principa, tako i u primeni odgovarajućih metoda, problem komandovanja može se rešavati na različite načine zavisno, uglavnom, od: političko-strategijskih koncepcija rata, karaktera borbениh dejstava, veličine i osobenosti teritorije, etape rata, političke svesti masa i dr. Jedan od važnih faktora koji,

takođe, može imati odraza na organizaciju komandovanja, jeste stepen razvoja partizanskog rata u pojedinim krajevima zemlje i on, kao što naša iskustva govore, ne mora da bude u svim krajevima ravnomeran. Isto tako, naoružanje i oprema partizanskih jedinica nisu i ne mogu biti potpuno ujednačeni, što se, takođe, odražava na organizacijsku strukturu jedinica, a samim tim i na komandovanje. No, i pored toga što nije moguće dati univerzalnu šemu komandovanja koja bi važila za sve slučajeve, ipak se može ukazati na neke principe komandovanja koji su rezultat, manje-više, prakse našeg narodnooslobodilačkog rata.

Pre svega, za uspeh komandovanja neophodno je da postoji nedeljivo političko i vojno rukovodstvo partizanskog rata za čitavu državnu teritoriju, čije se funkcije ne bi sastojale isključivo u određivanju politike i strategije rata, već i u direktnom uticaju na komandovanje trupama, bilo neposredno (ako su u pitanju veće jedinice i operacije od opšteg značaja za čitav rat) ili, pak, posrednim putem preko odgovarajućih vojno-političkih rukovodstava u pojedinim krajevima zemlje. Iz ovoga proizlazi drugi zahtev — a to je da rukovodstvo partizanskog rata treba da se nalazi „na licu mesta“, jer jedino u tom slučaju može računati na potpun uspeh u rukovođenju i na efikasno rešavanje svih vojno-političkih problema partizanskog rata.

Za razliku od rukovođenja ratom u celini, koje je strogo centralizovano u rukama najvišeg rukovodećeg tela (vrhovna komanda, vrhovni štab, glavni štab i sl.³⁾ — u komandovanju jedinicama treba da bude primenjen princip decentralizacije, u najvećem mogućnom stepenu, naročito u okviru većih partizanskih jedinica. Ovakav zahtev neminovno nameće potrebu jednog tela koje će povezati ova dva načina komandovanja, a to će biti najčešće štabovi formirani za svaku pokrajinu. Njihova se uloga sastoji uglavnom u tome da u duhu intencija

³⁾ Nazivi su sasvim uslovna stvar. Kakvi će biti zavisi od veličine državne teritorije i njene prvobitne administrativne podele, nacionalnog i socijalnog sastava stanovništva, karaktera zemljišta i dr.

vrhovnog rukovodstva i prema konkretnim uslovima dotične teritorije komanduju svim jedinicama i da izvršavaju sve ostale zadatke koji proizlaze iz njihove nadležnosti. I ovi štabovi rukovode, po pravilu, direktivno, što nikako ne znači da u pojedinim prilikama neće i neposredno komandovati, naročito u važnijim operacijama koje izvode neke veće jedinice na dotičnoj teritoriji kao što, takođe, ne znači da vrhovno rukovodstvo u odnosu na štabove u pojedinim pokrajinama neće to isto pravo zadržati za sebe. To lepo potvrđuje naš narodnooslobodilački rat.

Naše iskustvo je pokazalo isto tako da princip decentralizacije treba naročito da bude zastupljen kod onih štabova i komandi koji rukovode jedinicama na širem operativnom području, ili gde su jedinice teritorijalno vezane za odgovarajuće rejone. To naročito važi za štabove partizanskih odreda, ali i za sve druge jedinice. Tako, kad se neposredno potčinjene jedinice, na primer, bataljoni jedne brigade, nalaze na posebnim zadacima i na većoj udaljenosti od štaba brigade, ovaj štab nikako neće moći komandovati centralizovano. Ali, ako se cela brigada angažuje na izvršavanju jednog zadatka (napad na grad, odbrana nekog pravca i sl.) komandovanje se centralizuje u rukama štaba brigade. Isti je slučaj i sa jedinicama većim od brigade.

S obzirom da se u partizanskom ratu potčinjene jedinice nalaze, najčešće, na znatnom udaljenju od pretpostavljene komande i da su materijalne veze između nižih i viših štabova u priličnoj meri nestalne, nameće se zaključak da je decentralizovano komandovanje u ovakvom ratu gotovo redovan slučaj. Iz našeg iskustva je poznato da u vrlo složenim i promenljivim situacijama do kojih dolazi za vreme borbenih dejstava komande i štabovi nisu uvek u mogućnosti da imaju potpun pregled situacije kod svake svoje jedinice. Zbog toga su viši štabovi i starešine morali vrlo često da donose samostalne odluke, i to ne samo u pogledu izbora najboljih načina za izvršenje dobivenog zadatka, već i o tome da li će u konkretnim uslovima preduzeti ovu ili onu akciju, da li će i dalje ostati na jednom sektoru ili će preći na drugi

itd. — što sve upućuje na zaključak da princip samostalnosti odlučivanja treba da bude zastupljen kod partizanskih jedinica na svim stepenima komandovanja. Ovakvo gledanje najbolje potkrepljuju sledeće reči našeg Vrhovnog komandanta:

Brigade su pokretne jedinice koje moraju uvek biti spremne da deluju gde god je to potrebno. Osim toga, sve jedinice u brigadi moraju uvek biti osposobljene za potpuno samostalne akcije.⁴⁾

Integracija funkcija svih organa treba da bude maksimalno zastupljena u svim komandama i štabovima partizanskih jedinica. Ovo je uslovljeno potrebom da se u odnosu na potčinjene jedinice javlja samo jedna „vertikalna“ linija komandovanja i to ona koja direktno polazi od pretpostavljene komande do odgovarajućeg starešine neposredno potčinjene jedinice. Naše iskustvo govori da u partizanskim jedinicama nije preporučljivo stvarati nikakve rodovske linije komandovanja, jer partizanska armija, s obzirom na specifičnosti rata koji vodi, neće imati mnogobrojne i razvijene rodove vojske kao što je to slučaj s armijom koja vodi rat frontalno. Umesto rascepanosti komandnog mehanizma na razne linije, u sistemu komandovanja treba da bude zastupljen princip kolektivnog rada. Naročito kad je u pitanju rad na pripremi i donošenju odluke, treba da učestvuju svi članovi jedne komande i štaba, s punim pravom iznošenja svog mišljenja u vezi sa postavljenim problemom, da brane svoj stav i daju predloge komandantu. Ovo je moguće, pored ostalog, i zato što se gotovo svi članovi štaba nalaze u bližem kontaktu sa osnovnom boračkom masom, što svi veoma dobro poznaju sve elemente situacije i budno prate sve njene promene. Princip kolektivnog rada ne sastoji se u čestim i dugim zasedanjima čitavog štaba, već u konstruktivnom, dinamičnom i brzom radu, a to se postiže, pre svega, solidnim organizovanjem poslova: dobrim uviđom u situaciju od strane svih članova štaba, pravilnom raspodelom posla, jedinstvenim shvatanjima zadatka i što neposrednijim dodirima sa jedinicom, čak do boraca.

⁴⁾ Tito: „Stvaranje i razvoj JA“, str. 84, izdanje Glavne političke uprave JA, 1949. godine.

Jedna od bitnih specifičnosti komandovanja u partizanskom ratu jeste integracija operativnih i teritorijalnih funkcija na pojedinim stepenima komandovanja. Smisao ovoga sastoji se u tome da se na onim delovima državne teritorije koji po svom operativnom, geografskom, ekonomskom i političkom položaju predstavljaju celinu, objedine i usklade svi borbeni naponi. U tu svrhu obično se formiraju komande i štabovi u kojima se sjedinjuju sve operativne, mobilizacijske, političke i materijalne funkcije bez obzira da li je u pitanju okupirana ili slobodna teritorija. U našem ratu ova integracija, zavisno od osobenosti teritorije i konkretnih uslova ratne situacije u pojedinim krajevima zemlje, ostvarivana je na raznim stepenima komandovanja, premda je svoj pun izraz nalazila tek na nivou viših komandi i štabova, kao što su bili: glavni štabovi, operativne zone, pokrajinski štabovi, područja, korpusne oblasti i sl. To je potpuno razumljivo ako se ima u vidu da se nadležnost ovih komandi i štabova protezala, najčešće, na relativno velikom geografskom prostoru, na kome se nalazio veliki broj jedinica različite jačine. Uloga ovih štabova i komandi nije se iscrpljivala samo u organizovanju i rukovođenju pojedinim operacijama većih partizanskih jedinica, već i u usmeravanju aktivnosti svih jedinica na dotičnoj teritoriji u duhu opšteg plana borbenih dejstava.

Pored toga, zahvaljujući ostvarenoj integraciji, ove su komande mogle da obezbede urednu mobilizaciju ljudstva, materijalno snabdevanje i dr. Drugim rečima, na taj način je obezbeđeno rukovođenje svim osnovnim sektorima delatnosti s jednog mesta, što se bez primene ovog principa ni u kom slučaju ne bi moglo obezbediti. S ovim u vezi valja napomenuti i to da primena principa integracije na višim stepenima komandovanja nije u suprotnosti sa ranije istaknutim principima po kojima potčinjenim jedinicama treba obezbediti što veću samostalnost u izvođenju borbenih dejstava. Naprotiv, baš kroz integraciju komandovanja jedinicama se pružaju neograničene mogućnosti samoinicijativnog delovanja u duhu opštih direktiva, što je neophodno u partizanskom ratu.

Neki problemi rada štabova

Rad štabova u našim partizanskim jedinicama na proceni situacije odvijao se manje-više metodom analize svih elemenata u njihovoj uskupnoj povezanosti, jer je to bio najbolji a istovremeno i najkraći put da se dobije realna slika postojećeg stanja. Čitav proces rada na proceni situacije u našim jedinicama bio je relativno vrlo kratak, s obzirom da je izostavljeno sve ono što je bilo poznato ili što nije bitno za odluku u datom momentu. Obično se najviše vremena trošilo na analizu podataka o neprijatelju i zemljištu, dok procena sopstvenih snaga nije zahtevala mnogo vremena, s obzirom da su bile dobro poznate svakom partizanskom starešini u svakoj situaciji. Rad je olakšan i brz i zato jer komandant nema, na primer, sve rodove i službe, bar ne tako jake i razvijene kao komandant regularne brigade.

Valja naglasiti da u metodu rada komandi i štabova partizanskih jedinica posebno mesto zauzima konsultovanje starešina neposredno potčinjenih jedinica i traženje od ovih da iznesu svoje mišljenje i predloge o mogućim varijantama rešenja predstojećeg zadatka, naravno kad za to postoje mogućnosti i opravdani razlozi. Ovakav metod rada naših štabova uvek je davao dobre rezultate jer se, pored ostalog, na taj način najuspešnije ostvarivalo jedinstvo misli i akcije rukovodioca i izvršilaca. To je jedno. A drugo, pretpostavljeni komandant, umesto da saslušava referente, direktnim dodirrom sa potčinjenim komandantima dolazi do najtačnijih podataka koji ga interesuju u datom momentu. No, razume se, neće biti redak slučaj da komandant donese odluku bez konsultovanja ne samo starešina potčinjenih jedinica, već i svoga štaba. U našem ratu to se obično događalo kada je situacija bila dobro poznata i kada je trebalo da se, takoreći, momentano stupi u dejstvo. O ovome će još biti govora.

Iskustvo je pokazalo da se prilikom izdavanja zapovesti i naređenja — usmeno ili pismeno, na zemljištu ili po karti — mora imati na umu da prilikom postavljanja zadataka treba potčinjenim pružati sve mogućnosti za samoinicijativu. Na taj način svaki starešina radi u duhu

dobijenog zadatka i konkretne situacije i u tom radu maksimalno razvija i koristi svoje komandantske i rukovodilačke sposobnosti.

U planiranju borbenih dejstava partizanskih jedinica, u znatno većem stepenu nego kod drugih, treba da bude zastupljen princip brzine, jednostavnosti i usmenog opštenja. Zapravo, samo planiranje borbenih akcija predstavlja proces koji, takoreći, permanentno traje s obzirom da je borbena aktivnost jedinica neprekidna, da se neposredno iz jedne akcije prelazi u drugu i da se sa odmorima i „mirovanjem“ ne može mnogo računati.

Zbog svega toga planiranje narednih borbenih dejstava, tj. novih zadataka započinje, najčešće, još u toku predhodne borbe, nastavlja se za vreme pokreta jedinica ka novom objektu dejstva i usavršava u toku same borbe. Drugim rečima, ne treba računati sa nekim posebnim, pogotovu ne dugim vremenom, koje bi komandama stajalo na raspolaganju za planiranje i pismeno oformljivanje borbenih dokumenata. Samim tim i obrada, tj. pismeno oformljivanje borbene dokumentacije u partizanskim jedinicama treba da bude svedeno na najmanju mogućnu meru. U većim partizanskim jedinicama obično se pismeno oformljuju: zapovesti, izveštaji, dnevници i instrukcije i sl. Manje partizanske jedinice, pa i brigade, neće najčešće, sem izveštaja pretpostavljenoj komandi i ratnog dnevnika, ništa drugo pismeno oformljivati. Čak i divizije i korpusi, u najvećem broju slučajeva, mogu se odreći velikog broja raznih dokumenata koji, u stvari predstavljaju samo nepotrebno opterećenje organa komande i štaba. Tako, na primer, ako divizija planira napad na relativno malom prostoru, biće možda potrebno pismeno narediti samo pokret brigada ka objektu dejstva, dok će se zapovest za napad izdati usmeno i to ne čekajući da stignu brigade, već njihovim komandantima, koji u tom slučaju treba nešto ranije da budu kod komandanta divizije. Naravno, ako su u pitanju operacije na širem operativnom području, ako u njima učestvuje više većih partizanskih jedinica i ako se predviđa da će dejstva duže trajati — izdaće se pismena borbena zapovest, ali ni tada nema potrebe za drugim dokumentima, na pri-

mer, planovima rodova i sl. Sve što ima da se kaže, a bitno je u datom momentu za zadatke rodova, treba da bude obuhvaćeno borbenom zapovешću ili direktivom.

Borbeni dokumenti, ukoliko se pismeno oformljuju, ne moraju imati ustaljenu formu jer će njihov sadržaj biti toliko različit da se to mora odraziti i na formu dokumenata. Propisivanje bilo kakvih šablona, pa čak i kad je reč o borbenoj zapovesti, može da ima više štete nego koristi.

I na kraju, u sistemu komandovanja i metodu rada treba da vlada princip velikog uzajamnog poverenja pretpostavljenih i potčinjenih, prisno drugarstvo i čvrsta disciplina, što sve skupa predstavlja neophodne preduslove za uspeh ne samo komandovanja već i borbe u celini.

4 MORALNO-POLITIČKI I MATERIJALNI FAKTOR

U svakom ratu, prema tome i partizanskom, deluje mnoštvo raznovrsnih faktora, među kojima se moralno-politički i materijalni javljaju, svakako, kao osnovni. Iako se oba ova faktora ispoljavaju na razne načine i različito deluju u pojedinim ratnim okolnostima, oni ipak u suštini predstavljaju delove jedne celine, nalaze se u direktnoj dijalektičkoj vezi, jedan iz drugog proizilaze i međusobno se dopunjuju. Bez postojanja i delovanja jednog faktora nije moguće postojanje drugog i obrnuto.

Jedno vreme, naročito neposredno posle završetka drugog svetskog rata, u inostranoj literaturi je bilo dosta reči o tome koji će od ova dva faktora imati primarnu ulogu u eventualnom budućem ratu i kome od njih treba pridati veći značaj ne samo u pripremama za rat, već i u toku ratnih dejstava. Jedni su, na primer, smatrali da budućnost pripada naoružanju i tehnici, tj. materijalnom faktoru. Prema njima bitno je da se oružane snage opreme dobrom ratnom tehnikom — boljom i masovnijom od one koju će posedovati protivnička strana, i time je pobjeda garantovana. U to vreme su se pojavile i razne teorije: „novi pogledi“, „pritisak na dugme“, „rat tehnike“ i sl. Na-

suprot ovim teorijama pojavljivale su se druge u čijim je osnovama ležao isuviše moral čime je potcjenjivana materijalna osnova društva, a samim tim i uloga materijalnog faktora u budućem ratu. Nenaučnost i jednostranost obe ove teorije nije potrebno posebno dokazivati. Ali treba napomenuti da nasuprot ovim, u suštini ekstremnim, koncepcijama danas u svim zemljama, bar u njihovoj zvaničnoj politici, prevladuje shvatanje da se rat ne može voditi i pobjeda izvojevati samo moralom, brojem divizija ili samo tehnikom, već da garancija uspeha u ratu leži u usklađenom delovanju moralnih i materijalnih snaga zemlje.

Moralno-politički faktor

5

Ogroman značaj moralno-političkog faktora proizilazi iz prirode i suštine partizanskog rata i uslova u kojima se vodi. Okupacija, inferiornost u naoružanju i tehnici, borbe u takoreći stalnom okruženju i poluokruženju i dr. govore da se u partizanskom ratu stavljaju na težak ispit u prvom redu sve moralne snage zemlje i naroda. Očito je da je nemoguće pripremati, organizovati i voditi partizanski rat sa izgledima na uspeh, ako narod i njegove oružane snage nisu spremni da ga vode. Potvrda za ovo nalazi se u pripremama partizanskih i uopšte oslobodilačkih ratova vođenih u novije vreme, posebno u našem narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji. Ono što predstavlja osnovu morala naroda i njegovih oružanih snaga u partizanskom ratu i što određuje suštinu delovanja moralno-političkog faktora jesu: demokratsko društveno uređenje zemlje, napredan društveni i ekonomski sistem; demokratska unutrašnja i miroljubiva spoljna politika; duboko saznanje naroda da takva zemlja može da vodi samo pravedan — oslobodilački rat, jedinstvo oružanih snaga i naroda i njihov zajednički napor u borbi protiv porobljivača itd. Nasuprot ovome zemlje kod kojih u unutrašnjim društvenim odnosima vladaju bespravljje, diktatura, izrabljivanje čoveka čovekom i čije državno i političko rukovodstvo vodi agresivnu i osvajačku spoljnu

politiku, ne mogu na takvim društveno-političkim osnovama organizovati i voditi partizanski rat bez obzira na to što su postali žrtve jačeg agresora.

Zbog toga je u pojedinim istoriskim epohama dolazilo, a i ubuduće će dolaziti do razlika u pravoj vrednosti, trajnosti, postojanosti i borbenoj spremnosti jednog naroda i njegovih oružanih snaga. Te se razlike mogu najbolje uočiti upoređenjem zemije koja vodi pravedan oslobodilački rat na jednoj i agresora na drugoj strani. Po svojoj unutrašnjoj suštini partizanski rat je upravo takav da se u njemu najizrazitije sudaraju dva potpuno oprečna interesa i to ne samo na vojničkom, već u prvom redu na političkom planu. Agresor vodi osvajački rat da bi porobio i uništio svoju žrtvu, pri čemu ne bira sredstva. Njegova vojska je instrument osvajačke politike koja svoje moralne snage crpe u pljački i porobljivanju drugih naroda i upravo zbog toga osnovana boračka masa armije agresora i nije dovoljno svesna zašto se bori i izuzev pljačke ne vidi uglavnom nikakvu drugu perspektivu. Jer, kada bi pripadnici oružanih snaga osvajača bili svesni kuda ih vodi politika njihovih vlastodržaca i kada bi bili u stanju da potpuno shvate istorijsku neminovnost poraza svakog osvajača, bez obzira na to ko je on i sa kakvim parolama kreće u osvajanje, oni bi svakako pružili otpor takvoj politici. Ali, na žalost, to se retko događa, iako je u prošlosti bilo i takvih slučajeva. Moral osvajačkih armija nije izgrađen na humanim i oslobodilačkim principima, već na otimanju, pljački i ubijanju nevinog stanovništva zemlje koja brani svoju slobodu. Politika svakog osvajača sastoji se pored ostalog i u tome da kod svojih oružanih formacija razvije mržnju i divljaštvo prema svemu što je progresivno i napredno, da u psihi svakog vojnika usadi najniže ljudske strasti.

Nasuprot takvom neprijatelju, u partizanskom ratu se nalazi narod i njegova vojska koja vodi pravedan — oslobodilački rat, brani sebe, svoj nacionalni ponos, kulturu, pa i fizički opstanak, narod koji se bori za najuzvišenije ljudske ideale — za slobodu svoje otadžbine. Zbog toga jačanje i razvijanje ljubavi prema otadžbini na jednoj, i mržnja prema okupatoru na drugoj strani,

predstavljaju jedan od bitnih elemenata moralno-političkog faktora, na kome se može izgraditi visok borbeni moral vojske i naroda. Moral izgrađen na ovim osnovama predstavlja krupnu i najveću zalogu pobeđe u partizanskom ratu.

Važan element moralno-političkog faktora jesu, takođe, međusobni odnosi ljudi. Oni mogu biti od presudnog značaja za moral i borbenu vrednost partizanskih jedinica, i ništa ne može biti tako opasno, pa i sudbonosno, za moral u partizanskom ratu kao što su nezdravi i neljudski odnosi između starešina i boraca. Zbog toga je nužno da u partizanskim jedinicama vladaju zdravi i drugarski odnosi, zasnovani na bezgraničnom poverenju i ljubavi vojnika prema starešinama i obratno. Jer i partizan je čovek sa svim svojim odlikama, ali isto tako i sa manama, koje su svojstvene svakom ljudskom biću. Stoga svaki starešina partizanske jedinice mora poznavati svog druga — vojnika, njegovu psihu, život, navike i sve drugo što može negativno ili pozitivno uticati na njegovo formiranje u borca visokih moralnih kvaliteta, kakav se traži u surovim uslovima partizanskog rata. Starešina mora biti blizak borcu i delovati uporno, strpljivo, sa dovoljno takta na usmeravanju i daljem razvijanju osobina i pozitivnih navika vojnika, a istovremeno se mora truditi da otkloni sve ono što bi bilo štetno za njegov moralni lik. Samo na taj način moći će da do kraja odgovori uzvišenom pozivu koji mu je postavila zemlja i narod. Izgrađivanje pravilnih odnosa među ljudima nije moguće ako se to ne javlja kao logična posledica već postojećih naprednih društvenih odnosa u zemlji gde je ličnost čoveka oslobođena od nasilja i prinude.

Od međusobnih odnosa, pored ostalog, zavisi i disciplina u partizanskim jedinicama. Još je Lenjin govorio da se armija ne može ni zamisliti bez discipline; da tamo gde nema discipline nema ni armije; da naoružani ljudi predstavljaju gomilu ako nisu organizovani i sjedinjeni disciplinom itd. „Rat je — rat — govorio je Lenjin — on zahteva gvozdenu disciplinu, ali nama nije potrebna disciplina koja je izraz gole spoljne prinude, zasnovana na psovkama, batinama i drugim sredstvima maltreti-

ranja“. To su misli velikog Lenjina, i ako one ma gde treba da nađu punu primenu i potvrdu, onda je to partizanski rat u kome kod svakog učesnika mora da vlada gvozdena ali i takva disciplina koja se zasniva na svesti, odanosti, odgovornosti i obavezama svakog borca prema zemlji i narodu. Naređenje starešine treba da bude zakon za potčinjene i o tome ne bi trebalo da bude nikakve diskusije, tim pre što u partizanskim jedinicama, za razliku od nekih drugih armija i njihovih jedinica, postoje i druge forme odnosa i saradnje, koje omogućavaju da potčinjeni na potpuno ravnopravnoj osnovi diskutuje sa svojim starešinom i da tom prilikom bez ikakve rezerve iznese mišljenje o svakom problemu. Međutim, posle donošenja odluke svaka diskusija je štetna i zadatak se mora izvršiti.

Ljubav prema svom oružju je, isto tako, jedan od veoma važnih elemenata moralno-političkog faktora u partizanskom ratu. Poverenje vojnika u oružje znači osećanje lične sigurnosti i ubedenje da se može uspešno suprotstavljati neprijatelju samo ako ga dobro poznaje, pravilno upotrebi i čuva bez obzira na to što u kvalitetu može ponekad i zaostajati za neprijateljevima. Učesnici našeg narodnooslobodilačkog rata dobro znaju šta je za moral partizanske jedinice i svakog borca značilo i kakvo je to osećanje bilo kad se oružje ošteti ili ostane bez ili sa malo municije. Nije nimalo slučajno što je ljubav našeg čoveka prema oružju našla odraza i u narodnoj poeziji kao i u drugim književnim oblicima.

I borbene tradicije jednog naroda stečene u ratovima vođenim za nacionalno oslobođenje protiv inostranih zavojevača, predstavljaju važan element moralno-političkog faktora i mogu imati veoma pozitivno dejstvo na borbeni moral jedinica u partizanskom ratu. Kod svakog naroda koji je vodio pravedan — oslobodilački rat stvoren je i prekaljen ratnički duh, visoko se uzdigao nacionalni ponos i snažno afirmisale slobodoljubive tradicije. Ali, same tradicije nisu dovoljne ako se ne budu savremeno negovale i razvijale, što predstavlja, svakako, važan zadatak moralno-političkog vaspitanja partizanskih jedinica i celokupnog naroda.

Pored navedenih elemenata moralno-političkog faktora, na moral jedinica i naroda u partizanskom ratu deluju, razume se, i drugi koji se mogu pojavljivati u različitim oblicima i sa različitim karakterom ispoljavanja, što sve zavisi od konkretnih uslova i položaja u kojima žive i dejstvuju partizanske jedinice.

U vezi sa prethodnim izlaganjem postavlja se pitanje kako moralno-politički faktor utiče na borbene postupke partizanskih jedinica, a kako borbena dejstva na njihov moral. Odgovor na ovo pitanje moguće je dati samo ako se čitav problem posmatra i sagleda u dijalektičkom jedinstvu obe komponente.

Pre svega ratna iskustva nedvosmisleno ukazuju da jedinice i pojedinci koji ne poseduju visoke moralne kvalitete nisu u stanju da uspešno izvršavaju teške zadatke niti da primenjuju složene manevre u borbenim dejstvima partizanskih jedinica (ubacivanje u pozadinu neprijatelja, borbe u okruženju, dugi i naporni noćni marševi itd.); od jedinice slabog morala ne može se očekivati da istraje u borbi protiv nadmoćnijeg neprijatelja i da nađe u sebi dovoljno snage da svoju tehničku inferiornost nadoknadi moralom. Ako jedinica nije dovoljno čvrsta u moralno-političkom pogledu, teško se miri sa napuštanjem svoga kraja i privremenim gubljenjem teritorije, ona teško podnosi čak i opravdane gubitke i žrtve koje su u ratu neminovne, a u partizanskom često i teške⁵⁾. Moglo bi se navesti još bezbroj ovakvih i slič-

⁵⁾ Za vreme povlačenja partizanskih snaga iz Srbije u toku I. neprijateljske ofanzive neke čete krenule su u pravcu Sandaka sa brojnim stanjem od preko 200 boraca, dok su r. Uvac prešle smanjene čak i za polovinu. Otpadalo je ljudstvo pretežno sa sela koje se teško m'nilo sa napuštanjem svoga kraja. Vrlo je karakteristično, na primer, da od boraca 5. ljubičke čete Čačanskog partizanskog odreda koji su za vreme povlačenja napustili četu nijedan nije prešao na stranu okupatora i četnika, već su svi pohvatani kod svojih kuća i streljani, ili su u neravnoj borbi izg'nuli.

— Ljudstvo iz jedinica dobrovoljačke vojske pod komandom Gojka Krezovića napustilo je položaj kod Rogatiće u proleće 1942. godine, čim je naišlo na malo jači otpor neprijatelja, što je bila posledica slabog morala i niske političke svesti tog ljudstva.

— Za vreme napada na Kupres 1942. godine neke jedinice pod komandom legendarnog heroja NOR-a Sime Šolaje raspršile

nih primera, ali su i ovi sasvim dovoljni da se dobije realna slika o ogromnom uticaju moralno-političkog faktora na borbene postupke partizanskih jedinica.

A kako oblici borbenih dejstava utiču na moral jedinica? Pri razmatranju ovog pitanja potrebno je poći od ove postavke: od izbora taktičkih oblika dejstava, ciljeva i objekata, zavisi, dobrim delom, da li će jedinica uspešno izvršiti postavljeni zadatak, a od toga da li je postigla uspeh u borbi ili je doživela poraz zavisi da li će se njen moral podići ili opasti. Kao potvrdu za ovo navešće se samo neki slučajevi:

— Ako jedna partizanska jedinica u odbrambenim dejstvima protiv nadmoćnijeg neprijatelja, na ravnom i otkrivenom zemljištu (kao i u drugim nepovoljnim uslovima), bude primenjivala taktiku frontalnih borbi, u većini slučajeva će doživeti neuspeh, a to će se svakako negativno odraziti na moral ljudstva. Sama činjenica da se upustila u iscrpljujuća frontalna dejstva koja ne daju nikakve izgleda na uspeh ni u kom slučaju ne može ići u prilog poboljšanju morala jedinice, bez obzira na to što ona objektivno može da bude politički veoma svesna i moralno čvrsta.

— Jedinici koja zbog pogrešne taktike pretrpi velike gubitke svakako će pasti moral, uprkos činjenici što je svaki njen borac svestan zašto se bori i što je spreman da u borbi podnese i najteže žrtve. Nikad ne treba zaboraviti da je svestan borac spreman samo na nužne i opravdane žrtve. Do nepotrebnih gubitaka moglo bi doći u ovim slučajevima: ako se jedinica i pored nadmoćnosti neprijateljeve avijacije kreće po danu na otkrivenom zemljištu u zbijenim kolonama; zatim, prilikom napada na dobro branjena i utvrđena naseljena mesta, ukoliko nisu izvršene sve neophodne pripreme; ukoliko se ne može postići iznenađenje i sl.; ako se na odbrambenim položajima ljudstvo ne ukopa i maskira; kad se u napadnim dejstvima prilikom grupisanja i razvijanja snaga zapostave oni elementi borbenog poretka koji obezbeđuju

su se čim su saznale da je on poginuo. Bori tih jedinica bili su vezani za ličnost svoga komandanta i bili spremni da idu gde god ih on povede, ali zato bez njega — nigde osim u svoj Janj.

manevar obuhvatom, ubacivanje i dejstvo iz pozadine neprijatelja; kad jedinica zbog statičkog držanja položaja i nepotrebnog vezivanja za zemljište dozvoli da je neprijatelj okruži i sabije na mali zemljišni prostor itd.

— Dugi i česti, a naročito noćni, pokreti fizički veoma iscrpljuju ljudstvo. A još ako su svrha sami sebi, tj. kad se vrše bez potrebe i ako za njih ne sledi borbeno akcija koja će uroditi plodom, vrlo loše deluju na moral. Starešine tada gube od autoriteta, a mogu se javiti i druge negativne manifestacije. Kad se ima u vidu da partizanske jedinice, zbog same prirode i karaktera rata, moraju dosta da se kreću, onda je sasvim jasno da se nepotrebni pokreti i sve posledice koje iz toga proizilaze moraju negativno odraziti na moral ljudstva u jedinici.

— Ništa se, valjda, tako negativno ne odražava na moral jedinica u partizanskom ratu kao nebriga za ranjenike i bolesnike. Ako starešina ostavi ranjenike, da bi mu se jedinica sa što manje gubitaka povukla na nove položaje ili prebacila u nove rejone, onda on treba da bude načisto s tim da takav postupak poražavajuće deluje ne samo na ostavljene ranjenike već i na ljudstvo jedinice, jer je svaki borac svestan da se i on može naći jednog dana u takvom položaju.

— Moral partizana koji je slabo naoružan, sa lošom odećom i obućom, koji se slabo hrani i dr. nije ravan moralu onih partizanskih jedinica koje u tom pogledu nemaju problema. Isto tako lično opterećenje partizana nepotrebnom opremom iscrpljuje njegove fizičke snage, zamara ga, smanjuje pokretljivost za borbu i sposobnost, što sve ima i te kakvog odraza na moral kako pojedinca tako i jedinice.

Na osnovu prethodnog razmatranja može se ne samo sagledati od kolikog je značaja moralno-politički faktor u partizanskom ratu, već i izvući realan zaključak da oblici i metodi borbenih dejstava mogu u pojedinim situacijama imati odlučujući uticaj na moral ljudstva.

Materijalni faktor

6

Posmatran u najtešnjoj vezi sa moralno-političkim, materijalni faktor dobija u partizanskom ratu prvorazredni značaj. Ako bi se u njega uračunao i broj pripadnika žive sile, onda se pogotovu može sagledati njegovo mesto u borbi.

Pošto za ovu temu nije od bitnog interesa uopšteno teoretsko razmatranje i analiza materijalnog faktora, to će se ovde obraditi jedino konkretni problemi ovog faktora sa aspekta njegovog praktičnog značaja i uloge u partizanskom ratu uopšte i u borbenim dejstvima jedinica posebno. Jedno od pitanja na koje je potrebno dati odgovor pre prelaska na razmatranje konkretnih problema iz domena snabdevanja materijalnim potrebama jeste svakako i ovo: u čemu i zbog čega partizanski rat usložava rešavanje problema materijalnih faktora, tj. kako uslovi u kojima se priprema i vodi partizanski rat, utiču na rešavanje postavljenih problema.

S obzirom da je na početku bilo dosta reči o političko-društvenim motivima, uslovima i osobenostima partizanskog rata, biće potrebno da se malo detaljnije razmotre materijalni uslovi zemlje koja vodi partizanski rat jer je dobro poznato da u osnovama svakog rata kao društvene pojave leže, pre svega, ekonomski uzroci, tj. nerešene ekonomske protivrečnosti koje vladaju među pojedinim državama i u svetu uopšte.

Položaj okupirane zemlje u odnosu na okupatora predstavlja svakako jedan od bitnih činilaca koji utiču na materijalnu bazu partizanskog rata. Zemlja koja vodi partizanski rat, pored toga što se gotovo redovno nalazi u stratezijskom okruženju, istovremeno doživljava i snažnu ekonomsku blokadu, što drugim rečima znači da je prinuđena da vodi rat isključivo ili gotovo isključivo sa osloncem na svoje unutrašnje ekonomske izvore. A to znači da u partizanskom ratu ne treba računati na neku materijalnu pomoć sa strane iako, najčešće, do nje dolazi. Ova pomoć će biti znatnija ako zemlja vodi partizanski rat u sklopu opšteg svetskog sukoba i u njemu se javlja kao značajan faktor u borbi protiv agresora.

Ali i tada materijalna pomoć saveznika dolazi obično kasnije, tj. onda kad im postane jasno da zemlja koja vodi partizanski rat predstavlja realnu snagu sa kojom se bez ikakve rezerve može ili mora računati. Međutim, za partizane je pomoć najpotrebnija onda kada su oni najslabiji, a to je u početku rata, da bi mogli uspešno savladati prve teškoće koje su i najčešće i najveće. Na žalost, iskustva iz ne tako daleke prošlosti pokazuju da pomoć sa strane izostaje upravo onda kad je najpotrebnija, a i kad do takve pomoći dođe, ona je manje-više simboličkog karaktera. Najbolja potvrda za ovo jeste naš narodnooslobodilački rat. I ne samo on.

✓ Za vreme okupacije veći deo nacionalne privrede zemlje nalazi se, bar u početku rata, pod kontrolom okupatora, a to znači da su partizanske snage lišene osnovnih sredstava za život i borbu. Znači, nasuprot okupatoru koji poseduje jaču ekonomsku i tehničku bazu i, radi ostvarenja tehničke superiornosti, iskorišćava i materijalne kapacitete svoje žrtve, nalazi se zemlja koja najvažnije materijalne probleme rata mora da rešava na poseban način. Ovome svakako treba dodati još i to da materijalni položaj zemlje koja vodi partizanski rat postaje znatno teži ako je u pitanju nedovoljno ekonomski razvijena zemlja.

Da bi zemlja koja vodi partizanski rat mogla uspešno da prebrodi postojeće objektivne teškoće u kojima se nalazi njena privreda i ekonomika uopšte, prinuđena je da pronalazi najcelishodnija rešenja materijalnog obezbeđenja oružanih snaga i naroda. Teškoće su mnogobrojne i velike, ali to nikako ne znači da su i nerešive. Sama priroda partizanskog rata, njegovi politički motivi i ciljevi omogućuju takvoj zemlji da sa uspehom reši sve osnovne materijalne probleme partizanskog rata.

Iako je ne samo teško, nego čak i nemoguće uopšteno odrediti načine i predvideti sve mogućnosti za rešavanje ovog pitanja, ipak se može ukazati na neke principe koji su rezultat iskustva našeg narodnooslobodilačkog rata, a koji ni danas nisu izgubili od svog značaja.

Naše iskustvo je pokazalo da se zemlja koja vodi partizanski rat mora osloniti prvenstveno na svoje snage

jer samo takva politika predstavlja sigurnu garanciju za uspešan tok i pobedonosan završetak rata. Očekivanje neke ozbiljnije materijalne pomoći sa strane i pravljenje planova u kojima bi ova pomoć imala odlučujući karakter, mogu dovesti do nemogućnosti otpočinjanja partizanskog rata ili do njegovog neuspeha na samom početku. Ali svaka dobronamerna pomoć sa strane, pogotovu u većim razmerama, biće dobrodošla, i na njoj će se i insistirati. Ispravnost i svu realnost ove teze veoma ubedljivo potvrđuje i savremena mirnodopska praksa, koja pokazuje ogromnu disproporciju između materijalnih potreba nerazvijenih zemalja i siromašnih naroda na jednoj i inostrane pomoći koju takve zemlje dobijaju, na drugoj strani. A šta tek da se kaže o izgledima za pomoć jačeg saveznika slabijem u toku rata, posebno partizanskog? Da je u našem narodnooslobodilačkom ratu pomoć sa strane bila od presudnog značaja, pitanje je ne samo kakav bi bio njegov konačan rezultat već i da li bi do ustanka i došlo. Činjenice govore da sve do polovine 1943. godine nismo ni od koga ništa dobili iako smo u tom, za nas najkritičnijem, periodu rata vezivali za sebe desetine elitnih okupatorovih divizija i izdržali četiri velike neprijateljske ofanzive. Trebalo je da prođe i peta neprijateljska ofanziva i da Sutjeska pokaže da smo neuništivi, pa tek da posle toga usledi pomoć, na žalost, više simbolična nego stvarna⁶⁾. Tek pri kraju rata, kad su se Nemačka i njeni saveznici nalazili pred definitivnim porazom, a naša zemlja pred neposrednim oslobođenjem, i to vlastitim snagama, pomoć saveznika dobila je nešto šire razmere.

A kakva je danas situacija? Izgleda da se istorija ponavlja u odnosu na zemlje i narode koji danas vode partizanski rat protiv kolonijalnih trupa, a za svoje nacionalno i socijalno oslobođenje. To, na primer, lepo ilustruje slučaj Alžira. One zemlje koje mogu mnogo ne samo moralno već i materijalno da pomognu, čak i od-

⁶⁾ Zar nismo bili svedoci danonoćnih iščekivanja da se pojave saveznički avioni sa tovarima oružja i municije, i zar je malo bilo naše razočaranje kada smo, ponekad, mesto očekivanog dobijali duvan i marame.

mažu, a dobronamerne nisu u stanju da pruže takvu pomoć koja bi bila rešavajuća. Da li će isti ili slični odnosi po pitanju materijalne pomoći narodu koji se bori za svoju slobodu vladati u eventualnom budućem ratu, teško je unapred reći. Izvesno je, svakako, da će novi uslovi i društveno-ekonomska kretanja u svetu koja danas postoje i koji će se u budućem ratu razlikovati od ovih u prošlosti — uneti i kvalitetne promene u gledanja na probleme materijalne pomoći zemlji koja vodi partizanski i uopšte pravedan rat.

U eventualnom budućem ratu, pogotovu ako bude imao karakter svetskog sukoba, pojaviće se, verovatno, mnogo veća potreba za usklađivanjem ne samo vojnih i političkih, već i ekonomskih napora svih zemalja koje se suprotstavljaju agresoru. A to drugim rečima znači da će im materijalna zavisnost jednih od drugih biti mnogo veća nego ranije, a samim tim će i međusobno ispomaganje biti sadržajnije i efikasnije. Samo i u tom slučaju pomoć sa strane ne bi se mogla uzeti kao materijalna osnova u pripremama i vođenju partizanskog rata, već kao jedan od pomoćnih elemenata koji u datom momentu može imati manji ili veći značaj i uticaj na uspešno rešavanje materijalnih problema dotične zemlje.

Jedan od bitnih principa koji je dobio snažnu potvrdu u našem ratu jeste taj da se neprijatelj javlja kao osnovni izvor snabdevanja partizanskih jedinica materijalnim sredstvima, a naročito oružjem, municijom i opremom. Ovaj princip ni danas nije izgubio značaj, a sasvim je dozvoljena pretpostavka da on ni ubuduće neće biti ozbiljnije narušen.

Verovatno danas nema ni jedne zemlje koja bi mogla postati žrtva agresije nadmoćnog neprijatelja a da ne izučava partizanski rat. S tim u vezi nameće se logičan zaključak da će svaka od njih još za vreme mira obezbediti odgovarajuća materijalna sredstva za vođenje partizanskog rata, bilo da se on javlja kao osnovna ili pomoćna forma oružane borbe. Ako je nekada i bilo pravilno da se na partizanski rat prelazilo posle totalne

okupacije zemlje i razbijanja oružanih snaga redovne armije, u budućnosti će takvi slučajevi biti najverovatnije izuzeci.

Ako se materijalne pripreme obave još za vreme mira snabdevanje posebno naoružanjem, neće se svoditi isključivo na plen, ali to nikako ne znači da će zbog toga prestati potreba da partizani plene oružje i da ovaj način neće predstavljati i dalje jedan od osnovnih izvora snabdevanja. To ne, ali svakako treba imati u vidu da otimanje oružja od neprijatelja takoreći golim rukama, ili uz pomoć unapred spremljenog oružja, nije nikako ista stvar. U tome je suština problema, a ne u manjoj ili većoj potrebi orijentacije na takav kurs u budućnosti. Zbog svega toga uništenje neprijatelja i zaplenjivanje njegovog naoružanja i druge opreme treba da leži uglavnom u svakom borbenom poduhvatu partizanske jedinice, bez obzira na njenu veličinu i uslove u kojima izvršava zadatak.

Jedno naše iskustvo koje se, istina, ne bi moglo proglasiti principom materijalnog obezbeđenja u partizanskim dejstvima, ali ima značaja i za budućnost, sastoji se u tome da su partizanske jedinice ponekad prinuđene da izvode borbene akcije isključivo radi plena materijalnih sredstava, prvenstveno oružja i artikala za ishranu. Kod nas se to događalo u situacijama kad se nije raspolagalo ni minimalnim rezervama hrane i municije; za vreme dejstva u potpuno nenaseljenim rejonima ili, pak, u krajevima koji su do te mere bili ekonomski iscrpeni, da ni samo stanovništvo nije imalo najosnovnija sredstva za život⁷⁾. Ovo, naravno, nikako ne znači da ovakve ak-

⁷⁾ U svom delu „Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941—1944“ izdanje „Kulture“ 1944. godine, str. 145, drug Tito o tome pored ostalog kaže sledeće: „...Za našu Narodnooslobodilačku vojsku od prvostepene je važnosti ekonomsko stanje naroda na onom prostoru gde se vode operacije. Mi u dubokoj pozadini nemamo magacine sa ishranom i fabrike za preradu hrane, kao što to ima neprijatelj i zato smo često prisiljeni da stvaramo svoje strateške planove prvenstveno uzimajući u obzir taj faktor. Drugo, mi nemamo fabrika oružja i municije i zato smo često prisiljeni udešavati svoju operativnu taktiku u vezi sa tim faktorom, bilo da se brane ili ne brane neki položaji ili teritorije, već prema tome

cije ne proizvode i određene taktičke efekte, tj. zauzimanje zemljišta ili naseljenog mesta.

Naše iskustvo je pokazalo, takođe, da pri rešavanju problema materijalnog obezbeđenja jedinica treba primeniti princip najšire decentralizacije. Taj su princip diktirali specifični uslovi u kojima se pripremao, organizovao i vodio rat na našoj teritoriji. Kao što je poznato, narodi Jugoslavije, predvođeni svojom Komunističkom partijom, bili su prinuđeni da otpočnu oružanu borbu protiv okupatora u do tada neviđeno teškim političkim, vojnim i ekonomskim uslovima. Bivša jugoslovenska vojska bila je razbijena u rekordno kratkom roku. Njene vojne jedinice sa celokupnom opremom i naoružanjem postale su plen okupatora, a državna teritorija je rasparčana i podeljena na više delova u kojima je odmah organizovana okupatorska i kvislinška vlast. Sva veća naseljena mesta i uopšte sve najvažnije privredne i ekonomske centre i rejone zemlje zaposele su neprijateljeve trupe. Time su postali njegovi stalni i dobro čuvani garnizoni iz kojih je on stalno vršio ispade i bezobzirno napadao narod, da bi ga i ekonomski sasvim dotukao, kako bi i na taj način što lakše i efikasnije ostvario ciljeve okupacije. Ako se ovim činjenicama doda još i to da političko i vojno rukovodstvo bivše Jugoslavije nije ništa ranije bilo preduzelo u pogledu pripreme naroda za otpor okupatoru, već je svojim izdajničkim držanjem omogućilo okupaciju zemlje, onda je sasvim jasno pred kakvim je teškoćama stajala KPJ u prvim danima ustanka, posebno po pitanju materijalnih sredstava za borbu. Nikakvih fabrika, magacina i skladišta nisu imali naši narodi, a celokupne zalihe u oružju i vojničkoj opremi sa kojom se pred ustanak raspolagalo sastojale su se u veoma malom broju pušaka i bombi i još manjim količinama automatskog oružja, koje su uspeli da prikupe i sakriju članovi KPJ i drugi rodoljubi za vreme sloma jugoslovenske vojske. To je bilo sve i sasvim je prirodno što se u takvim uslovima rukovodstvo narodnooslobodilačkog rata odlučilo na primenu principa

koliko ima municije, ili da se napadne neko mesto i grad bez neke strategiske važnosti za nas samo da se osvoji oružje i municija“.

stroge decentralizacije materijalnog obezbeđenja jedinica. Na drugi način se i nije moglo postupiti s obzirom da za neko centralizovano snabdevanje nisu postojali nikakvi realni uslovi. Pa i kasnije, u toku rata, kad su se uslovi promenili u našu korist, kad su stvorene slobodne teritorije i kad se raspolagalo izvesnim zalihama oružja i opreme, princip decentralizacije nije u osnovi bio narušen, bez obzira na to što je bilo centralizovanog planiranja i centralizovane raspodele nekih sredstava, naročito u kasnijim fazama rata.

Sledeći princip materijalnog obezbeđenja koji je našao punu primenu u našem narodnooslobodilačkom ratu jeste što veća dekoncentracija materijalnih sredstava, kako u pojedinim operativnim područjima tako i u okviru čitave državne teritorije. Takva lokacija materijalnih sredstava bila je uslovljena postojećim odnosima snaga, velikom dinamičnošću borbenih dejstava, čestom promenom vlasti na pojedinim delovima teritorije (na jednoj strani stvaranje a na drugoj privremeno gubljenje slobodne teritorije), apsolutnim vladanjem nebom od strane neprijateljske avijacije i potrebom da svaka partizanska jedinica ima kod sebe na neposrednom raspolaganju materijalna sredstva neophodna za život i borbu. To je našoj vojsci više odgovaralo čak i kada se raspolagalo većim zalihama naoružanja i opreme sem, razume se, pri kraju rata kad su znatni delovi državne teritorije bili definitivno oslobođeni i kad im nije pretila neka ozbiljnija opasnost od dejstava sa zemlje i iz vazduha. Stvaranje manjih skladišta i baza i njihov razmeštaj na više mesta u sklopu čitavog ratišta bili su u našim uslovima diktirani još jednom potrebom. Naime, sve naše jedinice se nisu mogle osloniti isključivo na noseće materijalne rezerve i na snabdevanje sa terena. Takav način snabdevanja odgovarao je samo manjim partizanskim jedinicama (četi, bataljonu i sl.) u dubokoj pozadini neprijatelja. Ove jedinice, čvrsto vezane za svoju teritoriju zbog karaktera borbenih dejstava, zadataka kao i specifičnog položaja u odnosu na neprijatelja, bile su prinudene da se snabdevaju tamo gde se nalaze. Njima, osim priručnih magacina i izvesnog broja manjih tajnih skladišta, nisu

bile potrebne nikakve druge ustanove, zbog toga što ih na jednoj strani nisu mogle sačuvati od neprijatelja, a na drugoj rezerve su im bile relativno male, naročito u oružju i municiji. Međutim, kod većih partizanskih jedinica (brigada, divizija i korpusa) koje nisu bile teritorijalno vezane za unapred određenu prostoriju, a operacije su izvodile sa osloncem na veću slobodnu teritoriju, situacija je bila drukčija. Da bi mogle uspešno dejstvovati i brzo se prebacivati sa jedne prostorije na drugu one su morale biti veoma pokretljive i imati visok stepen manevarskih sposobnosti, što pored ostalog znači da su i njihove noseće materijalne rezerve morale biti svedene na najmanju mogućnu realnu meru. Veličina nosećih materijalnih rezervi kod ovih jedinica zavisila je od zadatka koji su izvršavale u određenom periodu; od dužine vremena boravka na jednom terenu; od ekonomske snage kraja u kome su dejstvovala i od mogućnosti snabdevanja na neki drugi način (na primer, vazдушnim putem) i sl. Naravno, ove partizanske jedinice su u svakom slučaju morale da raspolažu najpotrebnijim materijalnim rezervama s obzirom da su često dolazile u situaciju kad im je za izvesno vreme bilo potpuno onemogućeno prikupljanje sredstava na terenu ili snabdevanje na neki drugi način. Ako se ovome doda da su naše jedinice bile prinuđene da se kreću po besputnom zemljištu i da su dobar deo svoga tovarnog transporta često morale koristiti za prenos ranjenika i bolesnika, onda postaje još jasnije zbog čega se nisu smele opterećivati velikim materijalnim rezervama.

S ovim u vezi može se izvući zaključak da je ne samo korisno već ponekad i nužno stvarati skladišta i baze u kojima će se čuvati i raspoređivati materijalna sredstva prema stvarnim potrebama jedinica. Naše iskustvo u ovom pogledu pokazalo je da je najbolje ako se ovakve ustanove stvaraju na oslobođenim teritorijama pod rukovodstvom vojno-teritorijalnih organa (komandi mesta, područja, glavnih štabova i dr.), premda je bilo i takvih slučajeva da su baze stvarane i na okupiranoj teritoriji. No, s tim u vezi treba imati u vidu neke momente. Pre svega, kad je reč o ustanovama ove vrste

na oslobođenoj teritoriji, veoma je važno da one budu što bolje zaštićene od ugleda i napada iz vazduha, što se postiže ne samo maskiranjem već i njihovom dekoncentracijom na širem području. A, ukoliko zapreti opasnost od potpune okupacije odgovarajućeg dela teritorije sav materijal, osim minimalnih količina koje ostaju za potrebe manjih partizanskih jedinica, treba evakuisati u sigurna područja, i to pre nego što neprijatelj uspe da izvrši prodor na oslobođenu teritoriju. Za skladište i baze na okupiranim teritorijama osnovno je da se obezbedi potpuna tajnost lokacije. U protivnom bolje ih je i ne stvarati.

I na kraju, partizanske jedinice, bar što se tiče iskustva stečenih u našem ratu, mogu ali i ne moraju, da imaju pozadinu koja bi bila izražena naročito razvijenim pozadinskim organima, jedinicama, ustanovama, bazama i sl. U partizanskim dejstvima obično ne dolazi do formiranja pozadine jedinice — rejonu u pozadini fronta na kome bi se razvile pozadinske jedinice i ustanove što, na primer, postoji kod jedinica na frontu. Naše iskustvo je pokazalo da sam karakter borbenih dejstava partizanskih jedinica, naročito onih u dubljoj pozadini neprijatelja, gotovo potpuno isključuje veće prostorno odvajanje pozadinskih organa i ustanova od borbenih dejstava jedinica, a to drugim rečima znači da pozadina, ukoliko se radi o organima i ustanovama, treba da bude strogo integrirana u ostale borbene sastave, tj. da bude u neposrednoj blizini borbenih delova i da se sa njima redovno kreće. Ali, ako su u pitanju veće partizanske jedinice koje imaju slobodnu teritoriju i koje dejstvuju s osloncem na nju, one mogu da razviju pozadinske ustanove i na većem udaljenju od borbenih delova, što će posebno doći do izražaja kad duže vreme brane oslobođenu teritoriju. Ali, čak i u takvim okolnostima nije poželjno stvarati glomaznu i nepokretnu organizaciju pozadine već, naprotiv, treba ići linijom što veće jednostavnosti sistema snabdevanja i što veće pokretljivosti pozadinskih delova.

SLOBODNA TERITORIJA

7

U partizanskom ratu, kao i u svakom drugom, teritorija ima izvanredno veliki značaj jer i partizanska vojska živi, radi i bori se na određenom zemljištu. A kakva je uloga slobodne teritorije u partizanskom ratu, u čemu je njen značaj za njegovu pripremu i uspešno vođenje, kakav uticaj ima na borbena dejstva, kakav je odnos partizanske taktike prema zemljištu? Da bi se dao odgovor neophodno je prethodno ukazati na neke bitne činioce koji karakterišu sistem okupacije, jer upravo od toga zavisi, dobrim delom, odnos partizanskih snaga prema teritoriji.

Činjenica je da se partizanska dejstva izvode protiv neprijatelja koji je okupirao manje ili veće delove ili, pak, čitavu državnu teritoriju napadnutog. Poznato je takođe da je čitav okupacioni sistem, posebno borbena aktivnost njegovih trupa, sračunat ne samo na uništenje ili neutralisanje partizanskih snaga (što svakako dolazi u prvi plan), već i na to da im se onemogućí ili umanjí mogućnost snabdevanja najneophodnijim materijalnim sredstvima za život i borbu. Neprijatelj nastoji da partizane liši ekonomske baze, tj. onih teritorija na kojima imaju najrealnije mogućnosti da se uspešno snabdevaju težeći pri tom da ih potisne na što manje prostorije da bi im na taj način umanjio ili potpuno oduzeo slobodu manevra. Obe ove konstatacije upućuju na zaključak da su partizanske jedinice veoma zavisne od teritorije, a samim tim i zainteresovane da je proširuju, da je na određen način brane i što duže drže pod kontrolom. Naravno, partizanske jedinice se ne odriču ni onih delova teritorije koje je neprijatelj privremeno okupirao. Oni i te delove smatraju svojim, koriste ih na određen način za snabdevanje materijalnim potrebama i sl.

Značaj slobodnih teritorija je u tome što su ne samo čvrst oslonac za uspešno planiranje i izvođenje borbenih dejstava, već su i najsigurnija baza za rešavanje materijalnih i drugih problema rata. Takav je slučaj, na primer, sa potpunom partizanskih jedinica ljudstvom. Zemlja koja vodi partizanski rat prvenstveno se oslanja na sop-

stvene snage i mogućnosti, a to znači i na vlastiti ljudski potencijal, koji u partizanskom ratu nije ni lako ni jednostavno masovno uključiti u oružane formacije, bez obzira na to što kod naroda postoji jednodušna želja za borbom. Teškoće u stvaranju, razvijanju i popuni partizanskih jedinica javljaju se upravo zbog specifičnih okolnosti u kojima se vodi partizanski rat, a u prvom redu zbog nestabilnosti i česte promene vlasti na teritorijama na kojima se izvode borbena dejstva. Zatim okupator ne poštuje i ne priznaje nikakva ljudska prava ni ratne zakone i običaje i, ne birajući sredstva, primenjuje drastične kazne protiv svakog ko pokuša da mu omete osvajачke ciljeve. Poznato je da u tom cilju neprijatelj vrši masovna streljanja, deportacije i raseljavanja stanovništva, stvara koncentracione logore, blokira gradove i regione i sl.

Koristeći početne operativno-strategijske prednosti još u prvom naletu, neprijatelj traži da ovlada velikim gradovima, industrijskim centrima i uopšte oblastima koje su najgušće naseljene. To čini ne samo zato što su mu gradovi, industrija i uopšte privredno bogati regioni na okupiranoj teritoriji neophodni za uspešno vođenje rata, već i zato što na taj način umnogome ograničava stvaranje većeg broja partizanskih jedinica širom zemlje. Sasvim je logično da u ovakvim okolnostima za partizanske jedinice ne može biti svejedno da li će ova ili ona teritorija, ovaj ili onaj grad, biti duže ili kraće vreme pod vlašću neprijatelja. Naravno, iz ovoga ne bi trebalo izvući zaključak da je mobilizacija ljudstva mogućna samo sa teritorija koje kontrolišu ili drže partizani. Naprotiv, naše iskustvo govori da okupator nije u stanju da potpuno spreči izlazak i odlazak ljudi iz gradova u partizanske jedinice, ali ipak treba imati u vidu da je to skopčano sa nizom teškoća, čak i sa žrtvama, pa je samim tim priliv novih boraca u tim uslovima nedovoljan. To je nešto sasvim drugačije od onog kad se jedna teritorija nalazi u rukama partizanskih jedinica. Ako se sve ovo ima u vidu onda nije teško shvatiti od

kolikog je značaja za uspeh rata stvaranje i držanje slobodne teritorije⁸⁾.

Odnos prema ranjenicima i bolesnicima u partizanskom ratu svakako je jedno od najvažnijih moralno-političkih pitanja, ali je to i krupan problem za partizanske jedinice. Veoma je teško obezbediti uspešnu negu i lečenje ako ne postoji teritorija na kojoj se, za duže ili kraće vreme, mogu razmestiti bolesni i ranjeni ljudi. Nepostojanje slobodne teritorije znači u najmanju ruku produžavanje vremena povratka boraca u jedinice jer, ako se ranjenici moraju stalno premeštati, njihovo lečenje traje znatno duže što partizanima nanosi dvostruku štetu. Prvo, s obzirom na specifične i teške uslove popune novim borcima za partizansku jedinicu dragocen je svaki čovek, a sem toga treba imati na umu da novo-došli borci najčešće nisu obučeni za borbu i nemaju ratnog iskustva, i drugo, ako partizanska jedinica nema slobodnu teritoriju moraće da nosi i vodi sa sobom ranjene i bolesne borce i radi njihovog obezbeđenja da daje nove žrtve. No, nije u pitanju samo pokretanje i nošenje ranjenih i bolesnih ljudi, već i sve ono što slobodna teritorija nudi za zbrinjavanje ranjenika (hrana, lekovi, stručni kadar, smeštaj i sl.). Sve ovo, naravno, ne znači

⁸⁾ Na svečanoj akademiji održanoj u Beogradu na Kolarčevom univerzitetu 21. decembra 1951. godine povodom praslave desetogodišnjice Jugoslovenske narodne armije — vrhovni komandant drug Tito, govoreći o važnosti i značaju slobodne teritorije u našem narodnooslobodilačkom ratu, rekao je, između ostalog i sledeće: „...još 1941. godine u našem strategijskom planu bilo je predviđeno stvaranje slobodnih teritorija. Prva strategijska zamisao o stvaranju slobodne teritorije u zapadnoj Srbiji donesena je u Beogradu u početku avgusta 1941 godine...“ ... „Stvaranje ove (misli se na slobodnu teritoriju u zapadnoj Srbiji — RT) slobodne teritorije imalo je ogroman moralno-politički, a i materijalni značaj za dalje, još više širenje revolucionarne Narodnooslobodilačke borbe...“

... „Oslobodena teritorija omogućila nam je, između ostalog, to da smo pod kraj septembra 1941 godine mogli održati Vrhovno vojno savetovanje u Stolicama kod Krupnja, na koje su došli vojni rukovodioci i vojni organizatori iz svih krajeva Jugoslavije, osim Makedonije...“ ... „Prema tome, izvojevana slobodna teritorija u zapadnoj Srbiji imala je ogroman značaj i u vojnom i u moralno-političkom pogledu za čitavu Jugoslaviju...“ („Borba“ 22 decembra 1951. godine, str. 2).

da bez većih slobodnih teritorija nije moguće zbrinjavati ljude, već je to samo razlog zbog koga teritorija dobija veći značaj. U našem narodnooslobodilačkom ratu uspešno je rešavano pitanje zbrinjavanja ranjenika i u takvim okolnostima kada je slobodnu teritoriju predstavljalo samo ono zemljište na kome stoje ili preko koga se kreću naše jedinice, dok je sve drugo bilo pod kontrolom neprijatelja. Ali to je bilo skopčano sa ogromnim teškoćama, a često i velikim gubicima. Stoga u partizanskim dejstvima borba za teritoriju znači u izvesnom smislu i borbu za ranjenike i bolesnike, a samim tim i borbu za narastanje ustanka, omasovljenje partizanskih jedinica i podizanje njihove borbene spremnosti.

Kao što je poznato, partizanske jedinice, pored drugih zadataka, imaju i taj da svojom borbenom aktivnošću obezbede što normalnije funkcionisanje organa narodne vlasti i drugih društveno-političkih organa i organizacija na čitavoj teritoriji zemlje. Za izvršenje ovog zadatka slobodna teritorija ima izvanredno veliki značaj o čemu partizanske jedinice i te kako moraju voditi računa jer, iako se ovaj rad odvija i na okupiranoj teritoriji, ipak je činjenica da je za punu aktivnost i svestranu delatnost organa narodne vlasti slobodna teritorija jedino područje na kome ona može delovati sveobuhvatno i bez većih potresa. Inače, naše iskustvo govori da su postojanje i rad organa narodne vlasti i političkih organizacija mogući i u okupiranim gradovima i selima, čak i u uslovima najbrutalnijeg neprijateljevog terora. Međutim, rad u tim okolnostima je izvanredno težak: on je ilegalan, opasnost je stalna, a sektori delovanja znatno ograničeni. Problemi takve vrste, bar ne u tom obimu, ne postoje na slobodnim teritorijama i zbog toga je njeno postojanje od velikog značaja ne samo za održavanje narodne vlasti tamo gde je odranije postojala, nego i za njeno uspostavljanje na područjima na kojima iz bilo kojih razloga nije mogla da se održi ili je uopšte nije bilo.

Slobodna teritorija u partizanskom ratu ima, takođe, ogroman politički značaj, što se pored ostalog ogleda u razvijanju oslobodilačke borbe, u stvaranju i učvršćiva-

nju narodne vlasti, u političkoj mobilizaciji ljudstva, u aktivnosti na međunarodnom planu, u razvijanju agitacije i propagande kao i u svim drugim manifestacijama političke i moralne snage naroda koji vodi partizanski rat.

Značaj slobodne teritorije proizilazi i otuda što ona služi kao baza i operativno-taktički oslonac za organizovanje, planiranje i izvođenje borbenih dejstava većih partizanskih jedinica, za njihovu popunu, reorganizovanje i odmor. Bez slobodne teritorije priprema za šire operativno-taktičke poduhvate bila bi skopčana sa velikim teškoćama ne samo organizacijske već i taktičko-operativne prirode. Jer, kao što je poznato, za veće operacije i za njihovu pripremu potrebno je i vreme i koliko-toliko sigurna prostorija. Isto tako slobodna teritorija privlači okupatorove snage, čime se slabi pritisak na drugim delovima ratišta i stvaraju povoljni uslovi za dejstvo onim partizanskim jedinicama koje deluju na drugim sektorima.

Pored navedenih činilaca postoje, razume se, i drugi koji manje ili više utiču na određivanje odnosa prema teritoriji. Ali i ovo što je rečeno dovoljno ilustruje složenost problema i pokazuje da se pitanje odnosa partizanske taktike prema teritoriji ne može uprošćeno posmatrati i da je za donošenje realnih zaključaka i sudova potrebno kompleksno sagledavanje svih problema vezanih za slobodnu teritoriju. Bez toga biće ne samo teško, nego čak i nemoguće pronaći adekvatna taktička rešenja radi stvaranja i odbrane slobodnih teritorija.

Iz dosada iznetog vidi se da je u partizanskim dejstvima slobodna teritorija važan činilac koji se nikad ne sme zapostaviti i potceniti. Postavlja se sada drugo pitanje: kako i u kom stepenu partizanske jedinice treba da se angažuju na stvaranju a, posebno, na odbrani slobodne teritorije? Da bi se moglo odgovoriti na ovo pitanje biće potrebno, pre svega, da se što tačnije odredi pojam slobodne teritorije, pošto po tom pitanju postoje različita shvatanja. Prema nekim gledištima slobodna teritorija obuhvata samo onaj zemljišni prostor na kome su raspoređene partizanske jedinice i na kome one iz-

vode borbena dejstva, dok je sve drugo „ničija“ ili okupirana teritorija. Sasvim je jasno da je ovakvo shvatanje suviše usko jer ne vodi mnogo računa o narodu kao osnovnom faktoru rata i njegovom aktivnom odnosu prema borbi. Po drugim shvatanjima, pored slobodne i okupirane, postoji i poluoslobodena teritorija, na kojoj se ne nalaze ni partizanske ni okupatorove jedinice, ali koja svakog momenta može potpasti pod kontrolu jedne ili druge zaraćene strane. S obzirom da se pri ovakvoj podeli teritorije polazi od izvesnih realnih činilaca, ova varijanta izgleda na prvi pogled ubedljiva, pa samim tim i prihvatljiva. Međutim, dok se kod prvog shvatanja problem pojednostavljuje, uprošćuje i sužava, kod drugog gledišta se javljaju tendencije da se čitava stvar nepotrebno komplikuje i proširi. Ne sagledava se prava suština problema. Najme, radi se o tome da teritorija na kojoj se ne nalaze ni partizanske ni okupatorske jedinice ni u kom slučaju nije prepuštena sama sebi. Na njoj se nalazi, živi i radi narod. Tu deluju političke snage zemlje koja vodi partizanski rat, tako da su ove teritorije defakto pod kontrolom partizanskih jedinica, iako se one momentano nalaze na drugom mestu. Položaj neprijatelja prema ovakvim teritorijama bitno se razlikuje, jer ako želi da ih u bilo kom vidu koristi, on mora na njih dovesti snage, mora ih okupirati. Budući da u partizanskom ratu on nije nikada u stanju da svaku prostoriju zasedne trupama i s obzirom na činjenicu da partizanske snage imaju punu vlast nad takvim područjima — pojam poluoslobodene teritorije teško bi se održao.

U vezi s napred iznetim može se zaključiti: prostor na kome se nalaze i dejstvuju neprijateljske snage ne može se nazvati drukčije nego okupirana teritorija, a sve drugo je slobodna teritorija.

Zbog specifičnih okolnosti nastajanja i vođenja partizanskog rata, stvaranje slobodnih teritorija predstavlja složen i dugotrajan proces koji započinje od momenta ulaska neprijatelja u zemlju, a završava se pobedom partizanskih snaga i oslobađanjem čitave državne teritorije.

Potrebno je ukazati i na neke okolnosti koje pogoduju stvaranju većeg broja slobodnih teritorija još na početku okupacije i koje su u našem narodnooslobodilačkom ratu majstorski iskorišćene: okupator nikada nije imao dovoljno snaga da jednovremeno prekrije čitavu državnu teritoriju, što je pružalo veoma povoljne uslove da se svaki slobodan prostor odmah iskoristi za stvaranje partizanskih jedinica.

Baš zbog toga što okupator nije u mogućnosti da zaposedne čitavu teritoriju, partizanski rat uglavnom odbacuje kao neprihvatljivu klasičnu formu oružanog ustanka — od centra sa širenjem ka periferiji, jer bi se u tom slučaju, zbog opšteg odnosa i rasporeda snaga, čitav partizanski rat pretvorio u izolovano žarište koje bi bilo izloženo uništenju⁹⁾. Zbog toga je u narodnooslobodilačkom ratu prihvaćena druga forma koja se sastojala u jednovremenom organizovanju i otpočinjanju ustanka širom naše države. To je, pored ostalog, omogućilo efikasna dejstva bez većeg pomeranja i pregrupisanja snaga, a borbeno je obuhvatila čitav narod Ovo je primoralo neprijatelja da se angažuje na širokom frontu i na više mesta, tj. da se rasplinjava, a samim tim su njegovi manevri, koncentracije i pokreti bili znatno otežani.

U našem ratu postojala je, pored ostalih, i jedna krupna objektivna poteškoća zbog koje smo ponekad malo sporije koristili navedene slabosti okupatora. Naime, u našem slučaju pre ustanka nije bilo organizovane vojne snage. Jedina organizovana snaga bila je KPJ koja je prešla u ratno stanje. Njeni članovi i simpatizeri postali su vojnici, a deo partijskog rukovodstva prihvatio se komandovanja. Oko tog jezgra okupljao se narod. U takvim okolnostima korišćenje delova teritorije koje neprijatelj nije uspeo da posedne bilo je, u pojedinim krajevima, nešto sporije, s obzirom da je to u prvom redu zavisilo od stanja KPJ u njima.

⁹⁾ Tako su radili ustanici na jugu Srbije (tzv. toplički ustanak) za vreme prvog svetskog rata pa su i zbog toga pored drugih razloga, pretrpeli poraz.

Stvaranje manjih slobodnih teritorija za partizanske jedinice ni u početku rata a ni kasnije nije tako težak problem, dok je njihovo povezivanje u veće područje teže. Poznato je, naime, da su okupatorov sistem i njegova borbena aktivnost sračunati, pored ostalog, i na to da partizanskim jedinicama ne dozvole širenje slobodnih teritorija i stvaranje novih. Radi toga se neprijatelj trudi da zaposedne i što duže održi pod kontrolom važne komunikacije, veća naseljena mesta, prelaze na rekama, kao i druge objekte čijim držanjem obezbeđuje bar relativnu kontinuelnost sistema okupacije. I upravo takvi objekti koje je neprijatelj zaposeo obrazuju tzv. koridore (ostrva) u rasporedu partizanskih jedinica i istovremeno se javljaju kao osnovna prepreka za povezivanje većeg broja manjih slobodnih teritorija u veću. Da bi partizanske jedinice u tome uspele prinuđene su da dejstvuju uglavnom na dva načina:

Prvi bi se sastojao u tome da se u sadejstvu sa snagama susedne teritorije izvrši sinhronizovan napad na koridore koji ih razdvajaju. Ovaj način dejstva dolazi u obzir, uglavnom, samo kad je neprijatelj u defanzivi ili, pak, kad iz bilo kojih drugih razloga nije u mogućnosti da odbranu koridora potpomogne privlačenjem novih jedinica i sl. U ovakvim slučajevima gro partizanskih snaga se angažuje na glavnom pravcu akcije, a samo se manji delovi ostavljaju na prilazima neprijateljskom garnizonu iz koga bi, eventualno, mogla da usledi intervencija. Na taj način stvaraju se dovoljno jake snage za brzo savlađivanje prepreka koje stoje na putu povezivanja slobodnih teritorija, a istovremeno se otklanja opasnost od neprijateljevih efikasnih intervencija spolja.

Drugi način povezivanja slobodnih teritorija sastojao bi se u upućivanju jednog dela partizanskih jedinica na teritoriju na kojoj se momentano ne nalaze ni partizanske ni protivnikove snage. U stvari, ovde se radi o tome da se jedan deo slobodne, ali ne posednute teritorije, stavi pod čvrstu vojnu kontrolu partizanskih snaga i na taj način omogući brže stvaranje novih partizanskih jedinica tamo gde iz bilo kojih razloga još nisu postojale. To bi bio i jedan od glavnih ciljeva primene ovog

načina povezivanja slobodnih teritorija. Treba napomenuti da je u našem narodnooslobodilačkom ratu često bilo dovoljno da se iz jednog sela, gde već postoji formirana naoružana partizanska jedinica, uputi u susedno selo grupa, desetina ili vod naoružanih boraca, pa da iz njih ubrzo izrastu nove i veće partizanske jedinice a sa njima se i njihova teritorija čvrsto povezuje sa susednom.

Treba imati u vidu da se povezivanje slobodnih teritorija mora odvijati organizovano i planski, jer bi u protivnom moglo doći do nepotrebnog rasipanja snaga i pogrešno izabranog momenta za akciju. Stoga, načelno, prvo se počinje sa povezivanjem teritorije susednih sela, zatim opština i srezova, da bi se na kraju pristupilo stvaranju velike slobodne teritorije na širem administrativno-operativnom području. U našem narodnooslobodilačkom ratu, naročito u početku, ove probleme rešavale su, ako se radilo o susednim selima ili opštinama, načelno, komande samostalnih partizanskih četa. Međutim, kasnije kad su bili stvoreni uslovi za proširenje slobodne teritorije na čitave srezove ili okruge i kad je u tu svrhu trebalo angažovati veći broj partizanskih jedinica, takvim poduhvatima rukovodili su štabovi odreda, operativnih zona i sl.

Pored iznetih načina postoje, razume se, i drugi pomoću kojih je moguće izvršiti povezivanje većeg broja manjih u jednu veću slobodnu teritoriju, a koji će se koristiti zavisice u prvom redu od obostranog položaja partizanskih i okupatorskih snaga i njihovog odnosa prema odgovarajućoj teritoriji u konkretnoj borbenoj situaciji.

Ako se ima u vidu važnost što veće slobodne teritorije za primenu partizanske taktike, postavlja se pitanje kako i sa kolikom upornošću partizanske jedinice treba da brane tu teritoriju i da se vezuju za nju. Ovo je svakako šire političko-strategijsko pitanje partizanskog rata čije pravilno sagledavanje, dobrim delom, omogućuje uočavanje suštinske vrednosti oblika partizanskih dejstava. U borbenim dejstvima partizanskih jedinica primarnu ulogu ima živa sila i pri svakom borbenom zadatku, po pravilu, glavni cilj treba da bude poražava-

nje neprijatelja sa što manje vlastitih gubitaka. Ovo upućuje na zaključak da zemljište u partizanskim dejstvima ima drugostepeni značaj i ulogu u odnosu na ljude. Znači, partizanske jedinice treba da se vezuju za zemljište i da ga brane samo u takvim situacijama koje obezbeđuju izvršenje zadatka sa što manje gubitaka.

Iz našeg rata znamo da nisu bile retke situacije kad su partizanske jedinice uspevale da odbrane svoju slobodnu teritoriju i da pritom sačuvaju ljude¹⁰⁾. To se najčešće događalo kad je neprijatelj preduzimao manje lokalne ispađe protiv slobodne teritorije, a nije obezbedio dovoljno nadmoćne snage u živoj sili, računajući da će taj nedostatak nadoknaditi superiornošću u ratnoj tehnici. Partizanske jedinice su, takođe, sa uspehom odbranile slobodnu teritoriju na brdovitom, planinskom i uopšte teško prohodnom zemljištu, kad god se neprijatelj oslanjao na tehniku i kad je dejstva usmeravao samo u zahvatu puteva. Isto tako slobodnu teritoriju su partizani uspešno odbranili i kad je neprijatelj bio osetnije nadmoćan u živoj sili, ali pošto sve slobodne teritorije nije mogao jednovremeno napasti, tražio je naše „težište“ i u tom pravcu usmeravao svoju aktivnost. U takvim okol-

¹⁰⁾ Partizanske snage u južnom delu Srbije (Toplica, Jablanica, Crna trava i dr.) uspele su da za sve vreme rata očuvaju i slobodnu teritoriju i da istovremeno ne samo sačuvaju jedinice već i da obezbede njihovo narastanje. Samo u slučajevima velikih ofanziva neprijatelju je polazilo za rukom da povremeno potisne partizanske jedinice sa njihovih matičnih područja. Manji neprijateljski ispad, po pravilu, završavali su se neuspehom i ni jednog trenutka nisu mogli predstavljati faktor koji bi doveo u pitanje postojanje slobodne teritorije u ovim krajevima.

— Isti slučaj je i sa Belom krajinom u Sloveniji gde su snage dolenskih partizanskih odreda, a kasnije i jedinice 7. korpusa NOV i POJ, uspele da Belu krajinu pretvore u veoma značajno uporište partizanskih snaga u Sloveniji, zahvaljujući činjenici što je ova teritorija za sve vreme rata ostala, uglavnom, slobodna uključujući tu i gradove kao što su Črnomelj i Metlika.

— Teritorija Bosanske krajine, naročito šire područje Drvara, ostala je za sve vreme rata slobodna i pod potpunom kontrolom partizanskih jedinica osim, naravno, za vreme velikih neprijateljskih ofanziva, kojima uostalom i nije bio neposredan cilj područje Drvara. To isto važi i za neke krajeve u Slavoniji, Lici, Kordunu i dr.

nostima partizanske jedinice imale su široke mogućnosti manevra kako po spoljnim tako i po unutrašnjim pravcima slobodne teritorije.

Pored iznetih mogu, razumljivo, nastupiti i druge okolnosti u kojima će partizanske jedinice uspešno odbraniti slobodnu teritoriju, a da se pritom ne izlože velikom riziku. Ali, ni u jednom od ovih slučajeva stepen upornosti odbrane ne treba da se zasniva na statičkom držanju položaja i frontalnom otporu, što opet nikako ne znači da jedinice ili njeni pojedini delovi neće, u konkretnim situacijama, pružati privremeno i frontalni otpor¹¹⁾.

Glavnina partizanske jedinice, po pravilu, treba da deluje vrlo ofanzivno, pri čemu zemljište može da odigra dvojaku ulogu: prvo, da se na topografski pogodnim objektima neprijatelj zaustavi vatrom i, drugo, da svojim orografskim sklopom omogućí partizanskoj jedinici skrivene pokrete i manevre.

U situacijama kad je neprijatelj znatno nadmoćniji, kad iz više pravaca koncentrično nastupa prema slobod-

¹¹⁾ Za vreme borbi oko Kraljeva u leto 1941. godine jedinice čačanskog partizanskog odreda „Dr. Dragiša Mišović“, koje su držale blokadu grada sa pravca Čačak — Kraljevo, uspele su u nekoliko navrata da se frontalnim otporom sa položaja Ružića brdo uspešno suprotstave Nemcima, da im nanesu osetne gubitke i nateraju na povlačenje u Kraljevo. U tim borbama neprijatelj je pravio ispađe nastupajući u zbijenom streljačkom stroju i bez ikakve dubine borbenog poretka, što je predstavljalo idealan cilj za partizanske jedinice.

— U jesen iste godine jedinice Čačanskog partizanskog odreda uspele su da pruže uspešan frontalni otpor četničkim snagama za vreme njihovog napada na Čačak i da ih potpuno razbiju. Zarobljeno je oko 500 neprijateljskih vojnika i oficira, dok je ostatak nateran u bezglavo povlačenje prema Ravnoj gori.

— Za vreme neprijateljske ofanzive na Žumberak i Belu krajinu u prvoj polovini 1944. godine, u kojoj su pored Nemaca i ustaša učestvovala i kvislinske jedinice sastavljene od Kozaka, slovenačka brigada „Ivan Cankar“ uspela je da frontalnim otporom na položajima istočno od Metlike potpuno razbije i natera u bekstvo rulju pijanih Kozaka koji su nastupali na konjima kao u vreme Džingis-Kana. Štab brigade pravilno je ocenio da je u datom momentu i protiv takvog neprijatelja najcelishodniji frontalni otpor i nije se prevario.

noj teritoriji radi taktičkog okruženja partizanskih jedinica, ili kad sistematski i uporno privlači nove snage radi pothranjivanja uspeha, kao i u svim drugim okolnostima u kojima ne postoje nikakvi realni uslovi da se slobodna teritorija može odbraniti bez većih gubitaka — partizanske jedinice treba da je napuste, s tim što na njoj ostavljaju samo manje delove.

Za svaku partizansku jedinicu napuštanje jedne slobodne teritorije predstavlja istovremeno ofanzivni poduhvat radi stvaranja nove, na drugom mestu, bilo samostalno ili u sadejstvu sa drugim jedinicama. Napuštanje slobodne teritorije ne sme da bude posledica pretrpljenog neuspeha već rezultat uspešnih prethodnih borbenih dejstava. Pri svemu tome najvažnije je da se neprijatelju nanesu što veći gubici i da partizanske jedinice pravilno izaberu momenat kada će svoja dejstva usmeriti prema novom objektu. Izbor tog momenta svakako je jedan od najdelikatnijih problema za starešine partizanskih jedinica. Samo onaj starešina koji je neprekidno u toku događaja, koji dobro poznaje neprijatelja i svoje mogućnosti i koji uopšte oseća taktičku situaciju, moći će da donese pravilnu odluku. U protivnom, pogrešiti se može u dva pravca: prvo, da se prerano donese odluka o napuštanju teritorije i, drugo, da se sa njom zakasni. U prvom slučaju neprijatelj neće pretrpeti osetnije gubitke, što mu pruža mogućnost da bez ikakve pauze goni partizansku jedinicu, ili da okrene svoje snage prema teritoriji koju je partizanska jedinica izabrala kao nov objekat dejstva. U drugom slučaju partizanske jedinice našle bi se, i protiv svoje želje, u situaciji da prime i vode rešavajuću borbu protiv nadmoćnijeg neprijatelja, da se neorganizovano probijaju i izvlače, što moraju u svakom slučaju da izbegnu.

Iz dosadašnjeg izlaganja ne bi trebalo izvući zaključak da nije bilo i da u budućem eventualnom ratu neće doći i do takvih situacija u kojima će pojedine partizanske jedinice izvršavati zadatke koji zahtevaju najodsudniju odbranu slobodne teritorije (odbrana bolnice, ranjnika, nekog položaja od čijeg držanja zavisi sudbina glavnih snaga i u sličnim situacijama). U našem narodno-

oslobodilačkom ratu bilo je takvih slučajeva: Kadinjača 1941. godine, na Makljestu u IV, Bare u V neprijateljskoj ofanzivi i dr.

FRONT I POZADINA

Ranije, pa i u toku drugog svetskog rata, pitanje fronta i pozadine rešavano je na razne načine, ali ipak sa jednom opštom zajedničkom karakteristikom: u svim armijama, manje-više, jedinice na svim stepenima komandovanja, imale su front i pozadinu u svim osnovnim vidovima borbenih dejstava. Kao front označavana je prostorija, zona, pojas i sl., gde su se nalazile operativne jedinice¹²⁾, raspoređene u manje-više kontinuelan poredak za izvođenje borbenih dejstava — frontalno postavljene prema protivniku. Ostali deo prostorije zvao se pozadina, iako su se na njemu nalazile ili su se mogle nalaziti neke operativne ili druge jedinice, i bez obzira na konkretne okolnosti borbene situacije. Takva je podela proizlazila iz činjenice da pozadina nije u to vreme imala borbene funkcije, a nije ih imala pošto nijedna od zaraćenih strana nije bila u stanju da jednovremeno ugrozi čitavu dubinu ratišta protivnika, s obzirom da za tako nešto nisu postojala borbena i druga tehnička sredstva. Istina, u drugom svetskom ratu avijacija je mogla da dejstvuje na velikim dubinama ratišta protivničke strane, ali su njene mogućnosti bile ipak ograničene. Njome se nije mogla zauzeti teritorija, niti su gubici od dejstva avijacije bili takvih razmera da bi to dovelo u pitanje mogućnost daljeg uspešnog vođenja rata. Za borbu protiv avijacije postojala su dosta efikasna sredstva, što je u znatnoj meri uticalo i na učinak njenog dejstva, a da ne govorimo o drugim veoma složenim uslovima koji su otežavali upotrebu avijacije. Isto tako ni vazdušni desanti nisu mogli ozbiljnije da ugroze stabilnost fronta i sigurnost pozadine, pošto je vazdušno-desantnih jedinica bilo malo a njihova podrška avijacijom i sadejstvo sa trupama kopnene voj-

¹²⁾ Pod pojmom „operativne jedinice“ ovde treba razumeti sve borbene jedinice, za razliku od pozadinskih.

ske, uglavnom, slabo. Zbog svega toga vazdušni desanti i avijacija nisu predstavljali faktore koji bi uneli bitnije izmene u postojeća shvatanja problema odnosa fronta i pozadine.

U drugom svetskom ratu oklopne i moto-mehanizovane jedinice bile su, kao što je poznato, osnovna manevarska snaga kojom se ostvarivao prodor u dubinu braniočevog odbrambenog sistema. Ali, ni ove jedinice nisu bile u stanju da slome front niti, pak, da ozbiljnije ugroze pozadinu, ako je suprotna strana posedovala odgovarajuća protivsredstva.

I pored relativno dubokih prodora koji su se vrlo često završavali okruženjem i uništenjem krupnih protivničkih snaga, a samim tim i gubljenjem prostora — front se samo pomerao, a pozadina prostorno smanjivala. Zbog toga nije ni dolazilo do potpunog razbijanja fronta, bar ne u strategijskim okvirima, a to je ipak bilo presudno za dalje uspešno vođenje rata. Takav je bio slučaj na sovjetsko-nemačkom frontu, Pacifiku, a donekle i na zapadnom frontu i u Italiji.

Pored navedenih snaga koje su ugrožavale pozadinu protivničkih strana, u tu svrhu, posebno na evropskom ratištu, bile su, negde manje negde više, angažovane i partizanske snage. To je naročito dolazilo do izražaja na nemačko-sovjetskom frontu. Za razliku od snaga Pokreta otpora u Francuskoj i sličnih pokreta u nekim drugim evropskim zemljama (Poljska, Norveška i dr.), Crvena armija je imala relativno jake partizanske snage u nemačkoj pozadini, ali ni to nije bilo dovoljno da ozbiljnije ugrozi nemački front i dovede u pitanje postojanje pozadine.

Osnovni zadatak pozadine u tim uslovima bio je organizovanje snabdevanja jedinica na frontu svim materijalnim potrebama za vođenje rata, uključujući i popunu gubitaka jedinica u ljudstvu. Da bi pozadina mogla izvršiti sve ove zadatke morala je da ima i određenu organizaciju i mehanizam delovanja koji nisu smeli biti ozbiljnije narušeni. U protivnom pretila je ozbiljna opasnost za front koja je čak mogla dovesti i do njegovog raspadanja. Ustrojstvo fronta bilo je zasnovano upravo na određenim shvatanjima uloge i značaja pozadine u odnosu na front,

što drugim rečima, znači da je od funkcionisanja pozadine zavisila i stabilnost fronta, i obratno. Dosta slučajeva iz drugog svetskog rata pokazuje da je većina evropskih armija kapitulirala čim su se nemačke divizije probile dublje u njihovu pozadinu, presekle saobraćajne arterije i zaposle odgovarajuće objekte. U takvim okolnostima dolazilo je do kapitulacije jedinica na frontu, bez obzira na to što u najvećem broju slučajeva nisu bile neposredno zahvaćene dejstvima nemačkih jedinica. Bilo je dovoljno da se nemačke snage pojave u pozadini pa da sve karike odbrane na frontu popucaju i da se čitav odbrambeni sistem raspadne. Ovakav slučaj dogodio se i sa vojskom bivše Jugoslavije kao i sa nekim drugim armijama na evropskom ratištu u drugom svetskom ratu. Naravno, nije to bio jedini, a često ni glavni uzrok kapitulacije ovih armija. Uzroci njihovog poraza bili su, svakako, političke prirode, ali su bez sumnje i strategijske koncepcije rata tome dosta doprinele.

U drugom svetskom ratu pozadina, uglavnom, nije imala borbenih jedinica, pa prema tome ni borbenih funkcija. Istina, u njoj su se često nalazile i veće operativne jedinice, ali one su bile namenjene isključivo za upotrebu na frontu. Boravak i zadržavanje na tzv. pozadnoj prostoriji predstavljali su samo privremenu meru organizacijskog, komandnog ili operativno-taktičkog karaktera. U pozadini je bilo i drugih jedinica ili ustanova koje su imale čisto pozadinski karakter, kao što su: radne, stražarske, saobraćajne, putne i druge. One su bile naoružane i mogle su da prihvate borbu u određenim uslovima (samoodbrana), ali to nije bila njihova osnovna namena. Ove jedinice ni po svojoj organizacijskoj strukturi, ni po sastavu, a naročito s obzirom na način upotrebe, nisu bile pogodne za borbene zadatke. Kad je reč o borbenoj upotrebi ovih jedinica treba naglasiti još i to da su one u nekim slučajevima popunjavane ljudstvom pretežno starijih godišta, lakšim invalidima, rekonvalescentima i uopšte tzv. „neboraćkim“ elementom. Ostati u pozadini, biti regrutovan u te jedinice ili, pak, s fronta biti prekomandovan u pozadinske jedinice i ustanove, ponekad se smatralo i kao kazna. Takvo shvatanje nije

ostalo bez posledica na karakter, moral i borbenu upotrebljivost pozadinskih jedinica.¹³⁾

Međutim, obe ratujuće strane u drugom svetskom ratu, neka manje a neka više, ugrožavale su vazдушnim i pomorskim desantima, komandosima, rendžerima i drugim specijalnim formacijama pozadinu protivničke strane. Pod udar ovih jedinica dolazili su, u prvom redu veći saobraćajni čvorovi, luke, aerodromi, skladišta, mostovi i drugi objekti važni za uredno snabdevanje i borbu jedinica na frontu. Isto tako pozadina protivničke strane bila je ugrožavana i dubljim prodorima moto-mehanizovanih jedinica s fronta.

Zbog takvog shvatanja pozadine i pošto u njoj nije bilo borbenih jedinica, a da bi se sačuvala nepovredivost pozadine i obezbedio njen nesmetan rad, bilo je nužno da se skidaju jedinice s fronta za dejstvo u sopstvenoj pozadini. Ali je ovaj način „rešenja“ borbene sigurnosti pozadine rađao nov problem na frontu. U operativnim planovima, po pravilu, nije se predviđao ovakav postupak pa je svako skidanje jedinica s fronta imalo negativnih posledica, jer su ili već bile ili su očekivale da budu upotrebljene na frontu, a ne u pozadini. U takvim okolnostima moralo je dolaziti do slabljenja otpora na frontu, „zagušivanja“ komunikacija, do složenih manevara i pokreta jedinica unazad, a u izvesnom stepenu i do dezorganizacije komandovanja.

Znači, takve koncepcije po pitanju uloge jedinica u pozadini ne mogu usvojiti ni velike sile, a za male zemlje, naročito one koje vode partizanski rat, takva rešenja nisu uopšte prihvatljiva. Činjenica da veliki deo prostranstva SSSR, neke afričke i azijske zemlje, kao i SAD, nisu do kraja rata bili ugroženi, govori o nečem sasvim drugom. Tu se radi, pre svega, o ograničenim mogućnostima i drugim objektivnim slabostima napadnih borbenih sredstava drugog svetskog rata. Međutim, operacije naročito na istočnom, zapadnom i na frontu u Italiji, nedvosmisleno pokazuju da je na frontovima i u zonama dejstva grupa armija, armija, korpusa i divizija bilo vrlo ozbiljnih

¹³⁾ Jedinice NKVD kod Sovjeta, kod nas KNOJ a kod Nemaca SS i SA nisu bile pozadinske već borbene jedinice u pozadini.

kriza i poremećaja u funkcionisanju pozadine, i to upravo zbog njene umanjene ili nikakve borbene spremnosti.

Nasuprot iznetim pogledima i rešenjima problema fronta i pozadine, u našem narodnooslobodilačkom ratu, koji se po karakteru bitno razlikovao od frontalnog rata, problemi fronta i pozadine pojavljivali su se u drugom svetlu i rešavani su na drugačiji — kvalitetno nov način. Pre svega naš front i pozadina nisu mogli biti razgraničeni nekim geografskim pojasom ili linijom iz prostog razloga što je neprijatelj, zahvaljujući svojoj nadmoćnosti, naročito tehničkoj, mogao relativno brzo probiti front naših jedinica i na taj način direktno ugroziti njihovu pozadinu. Do toga je i dolazilo u svim prilikama kad su naše jedinice pokušale da uspostave i organizuju front po principima koji su u to vreme primenjivale druge armije, uključujući tu i okupatorove jedinice na našoj teritoriji. Za naš rat, što se stvaranja frontova tiče, bilo je karakteristično: da su po svojoj širini i dubini bili relativno mali, da je do njihovog stvaranja dolazilo, uglavnom, u situacijama kad je trebalo braniti slobodnu teritoriju, da su stvarani i u pozadini neprijatelja i da su bili izrazito privremenog karaktera. Frontovi naših jedinica bili su plitki, sa većim međuprostorima, sa malim ili nikakvim rezervama po dubini i sa slabom fortifikacionom organizacijom ne samo položaja po dubini (koji najčešće nisu ni organizovani), već i položaja onih jedinica koje su bile najbliže neprijatelju. Osnovni razlog zbog koga se stvarao ovakav front a ne klasični, ležao je u opštim uslovima našeg rata, tj. u činjenici da bi prihvatanje bilo kojeg drugog rešenja predstavljalo negaciju bitnih načela partizanskog rata u čijim osnovama, kao što je poznato, leži ne statička odbrana fronta već ofanzivna dejstva korišćenjem povoljnih uslova koje zemljište pruža, sa ciljem da se neprijatelju nanesu što veći gubici, a vlastite snage da se sačuvaju od poražavajućih udara nadmoćnijeg neprijatelja.

U našem ratu, naročito u početku ustanka, bilo je kod nekih jedinica nepravilnog shvatanja osnovnih problema fronta, zbog čega je dolazilo i do pogrešne orijen-

tacije na stvaranje frotova manje-više klasičnog tipa, iako za tako nešto nisu postojali ni uslovi ni potrebe.¹⁴⁾

Uzroci ovakvim pojavama ležali su, pre svega, u nedovoljnom iskustvu našeg starešinskog kadra u vođenju partizanskog rata. Jedan deo čak nije imao nikakvo pretходno vojno obrazovanje, a oni koji su prošli kroz vojničku školu stare Jugoslavije nisu obučavani za partizanski, već frontalni rat. Sasvim je prirodno što je to moralo imati negativnog odraza i na gledanja i na postupke naših starešina u početku rata. Kasnije, međutim, situacija se u tom pogledu korenito menjala, i to u pozitivnom smislu. Zahvaljujući vrlo čestim direktivama, instrukcijama i direktnim intervencijama druga Tita, kao i ukazivanoj pomoći od strane drugova učesnika španskog građanskog rata, naše starešine počele su da na probleme fronta gledaju drugim očima i da ih rešavaju na nov način.¹⁵⁾

¹⁴⁾ Sasvim je sigurno da, bi snage Šumadijskog i delovi Čačanskog partizanskog odreda sa manje žrtava nanele veće gubitke neprijatelju, koji je za vreme prve neprijateljske ofanzive nastupao na pravcu Kragujevac — G. Milanovac, da su, umesto formiranja fronta na Rudniku, deystvovalе ofanzivno, udarom na bokove neprijateljskih kolona i napadom iz pozadine. Sličan slučaj dogodio se i nešto kasnije, zimi 1941/42. godine na Uvcu. Naime, posle povlačenja naših snaga iz Srbije u Sandžak jedinice Čačanskog partizanskog odreda, sa delovima nekih sandžačkih jedinica, obrazovale su front na levoj obali Uvca. Na ovom frontu, običnom zatoru prema neprijatelju, naše jedinice su držale položaje po zimi i snegu pasivno čekajući da neprijatelj izvrši napad. I šta se dogodilo? Pasivnost i hladnoća osetno su smanjili borbenu sposobnost partizana. I kad je neprijatelj koncentrisao snage i izvršio napad, „front“ naših snaga bio je brzo probijen, a jedinice prinuđene da se pod veoma teškim uslovima povlače prema pl. Zlataru. Stoga naše bolnice u Novoj Varoši umalo nisu zajedno s ranjenicima i bolesnicima pale neprijatelju u ruke. To je u poslednjem trenutku izbegnuto zahvaljujući samo herojstvu naših boraca koji su u uličnim borbama u samom mestu uspešili da zadrže neprijatelja i na taj način obezbede evakuaciju bolnice. Sličnih primera bilo je i na drugim mestima.

¹⁵⁾ Kad je u pitanju iskustvo naših drugova iz španskog rata treba naglasiti da je i taj rat bio frontalan jer je vođen manje-više po do tada opštevažećim koncepcijama frontalnog rata, uprkos činjenici što su i u pozadini fašista postojale izvesne partizanske jedinice. Očigledno je da takav oblik rata nije odgovarao španskoj revolucionarnoj armiji. Međutim baš ta iskustva, i pozitivna i

Naravno, u poslednjim godinama rata, kad su se odnos snaga i drugi uslovi na našem ratištu bitno izmenili u našu korist, i problemi fronta rešavani su na način koji je odgovarao konkretnim uslovima novostvorene situacije. Tako, na primer, u završnom periodu rata, kad su postojale čvrste slobodne teritorije i velike operativne jedinice, na pojedinim delovima našeg ratišta formirani su frontovi (Prva armija u Sremu, Druga na Drini, jedinice IX korpusa u Slovenačkom primorju i dr.) koji su po svojoj organizacijskoj strukturi bili slični onima drugih armija, što naročito važi za sremski front. Ali baš zbog toga što je do ovakvih pojava dolazilo, uglavnom, u poslednjoj godini rata i samo na pojedinim delovima našeg ratišta, ne može se reći da je to bila opšta karakteristika narodooslobodilačkog rata u celini.

Što se pozadine tiče, naša iskustva su nedvosmisleno potvrdila da ona u partizanskom ratu može i mora da postoji i da je njena uloga za uspeh rata u celini ogromna. Zapravo bez pozadine nije uopšte moguće ratovati i svaka naša jedinica, od najmanje do najveće, sem onih koje su bile u čvrstom taktičkom okršaju, imala je svoju pozadinu. Samo, za razliku od frontalnog rata, to nije pozadina u onom klasičnom tipu: „nepovrediva“, „neprikosnovena“ i „čvrsta“ za sve vreme rata. Umesto takve, partizanska pozadina bila je tamo gde su se nalazile jedinice; zatim, nju je sačinjavala jedna veća ili više manjih slobodnih teritorija koje nisu mogle biti uvek povezane u jednu celinu. Prema tome, pod pozadinom nije se tretirala samo i isključivo ona prostorija ispred koje su postojale čvrste granice uslovljene postojanjem neprobojnih frontova, jer njih u našem ratu nije ni bilo.

Pozadinu u našem ratu sačinjavala je, na određeni način, i okupirana teritorija, pošto je i ona izvršavala ne male i ne beznačajne funkcije u opštim ratnim naporima zemlje i naroda u borbi protiv okupatora.

negativna, koja su stekli naši drugovi u španskom ratu poslužila su da se kod njih izgradi realističan stav o taktici koju treba upotrebiti u partizanskom ratu i da svoja, ne samo taktička, već i organizacijska, iskustva uspešno prenesu na naše mlade kadrove u NOR-u.

Za razliku od pozadine armija koje su vodile frontalni rat, pozadina u našem narodnooslobodilačkom ratu nije rešavala samo pitanja snabdevanja, već je morala biti sposobna da se često, bilo sama, bilo u sadejstvu sa čisto boračkim (operativnim) jedinicama, bori protiv neprijatelja koji je na bilo koji način uspeo da je ugrozi. Zato su u našoj pozadini postojale posebne jedinice čiji je zadatak bio borba protiv neprijatelja.

Frontalna dejstva

Ono u čemu se partizanska taktika kvalitativno razlikuje od taktike koju primenjuju tzv. regularne armije jeste, pored ostalog, izbor oblika borbenih dejstava i odnos prema frontalnom načinu ratovanja bez obzira na to što frontovi mogu postojati i u partizanskom ratu.

Partizanska taktika ne samo što odbacuje frontalni način ratovanja kao neprihvatljiv u širem strategijsko-operativnom smislu, već isto tako polazi sa stanovišta da ni frontalni oblik borbe, iako mogućan, nije celishodan u partizanskim dejstvima, bez obzira na to o kojoj se jedinici radi. Ranije je bilo govora o tome da se partizanski rat, naročito u početku, vodi u uslovima apsolutne nadmoćnosti neprijatelja koja se ne mora uvek i na svakom mestu izražavati i brojnomo nadmoćnošću u ljudstvu. Ono u čemu se neprijatelj nalazi u apsolutnoj prednosti jeste naoružanje i oprema kao i mogućnost da se urednije i bolje snabdeva nego što je to slučaj sa partizanskim jedinicama. U takvim okolnostima partizanske jedinice ne mogu računati na uspeh ako bi u svojim dejstvima primenjivale frontalne oblike borbe. Pre svega, potrebno je ukazati na činjenicu da se partizanske jedinice, posebno manje, veoma retko i samo u izuzetnim okolnostima odlučuju na dužu odbranu. Pa ni tada nemaju ni mogućnosti ni potrebe da izlažu svoje ljudstvo uništavajućim udarcima tehnički nadmoćnijeg neprijatelja. A do toga bi neminovno moralo doći ako bi se partizanske jedinice orijentisale isključivo na frontalna dejstva. Naravno, pri svemu ovome treba imati u vidu

da se često potpuno nesvesno izjednačuje frontalni način ratovanja i front sa položajima koje partizanske jedinice, i ne samo one, posedaju da bi privremeno zaustavile neprijatelja, ili, pak, da sa tih položaja krenu u aktivna dejstva.

Izjednačavanje te dve stvari znači direktno iskrivljavanje suštine partizanskog načina ratovanja. Poznato je, naime, da obrazovati front znači posesti određeno zemljište, ostvariti na njemu odgovarajuće grupisanje snaga, postrojiti borbeni poredak i sprovesti fortifikacijsku organizaciju zemljišta. Na ovako organizovanom frontu koji ima potpunu fizionomiju i fiksirane granice dubine i širine, mehanizam dejstva jedinica podređen je manje-više frontalnom statičkom otporu na unapred pripremljenim položajima, a manevar je sveden na najmanju mogućnu meru. Tako bi otprilike trebalo shvatiti front i otpor na njemu, da bi se u punom smislu sagledale sve opasnosti koje se kriju u njegovoj primeni kod partizanskih jedinica, a one, kao što je već istaknuto, ne mogu nikada imati toliko snaga da bi obrazovale front na široj prostoriji koju neprijatelj direktnim frontalnim napadom ne bi mogao probiti i razbiti. Iz iskustva je poznato da neprijatelj upravo želi da partizanske jedinice baš tako postupe jer dobro zna da se taktička koncepcija fronta zasniva na snazi vatre, kao i to da je nepostojanje oruđa velike vatrene snage u partizanskim jedinicama njihova osnovna slabost. Isto tako i još gore bi prošla ona partizanska jedinica koja bi obrazovala krut front sama za sebe — bez veze sa susedima. Napad neprijatelja na tako postavljenu jedinicu obično se svodi na obilazak, a zatim na okruženje. Zato partizanske jedinice, kad god je moguće, treba da izbegavaju ne samo krute frontove, već i frontalni oblik borbenih dejstava.

*

* *

Celokupno prethodno razmatranje, bez obzira na to što time svi problemi fronta i pozadine nisu iscrpeni, upućuje na zaključak da se front i pozadina u partizan-

skom ratu nalaze u neposrednoj vezi, da predstavljaju nedeljivu celinu i da se njihov međusobni odnos i položaj javljaju kao jedinstven problem i teorije i prakse partizanskog rata i borbenih dejstava partizanskih jedinica. Taj problem ostaje aktuelan i dalje pogotovu kad se ima u vidu da savremena ratna sredstva ne poznaju nikakve mehaničke podele ratišta. I upravo zbog toga će od pravilnog rešenja osnovnih pitanja mesta i uloge fronta i pozadine zavisiti, dobrim delom, uspeh u ratu uopšte, a u partizanskom posebno.

Izučavanje partizanske taktike novijeg je datuma. Istina, i ranije je bilo izvesnih pokušaja teoretske obrade osvetljavanja nekih taktičkih problema partizanskog rata koji se po svojoj suštini ni u kom slučaju danas ne mogu smatrati partizanskim, ali je sve to bilo nedovoljno, skućeno i prilično jednostrano. Tek kad je partizanska taktika u partizanskim ratovima vođenim krajem devetnaestog i u prvoj polovini dvadesetog veka (kineska revolucija, rat SSSR protiv stranih intervenata, a posebno u našem narodnooslobodilačkom ratu) doživela punu afirmaciju počela je i intenzivna teoretska studija njenih načela. Međutim, i ova teoretska uopštavanja partizanske taktike nisu ni po kvalitetu a ni po broju obuhvaćenih problema, na onoj visini na kojoj bi svakako trebale da budu.

Dijapazon problema i pitanja kojima se bavi partizanska taktika je izvanredno širok, a samim tim postaje sasvim razumljivo što ih nije moguće sve obuhvatiti i obraditi u ovakvom delu čiji je cilj daleko skromniji, a okviri znatno uži. Ono se ograničilo na obradu i osvetljavanje samo nekih pitanja partizanske taktike i to prvenstveno onih bez čije obrade nije moguće shvatiti njen pravi smisao i suštinu.

U početku, kroz opšta razmatranja, dati su, uglavnom, uslovi u kojima se vodi partizanski rat, i istaknute su njegove osnovne karakteristike i ukazano je na delovanje nekih bitnih faktora na pripremu i vođenje partizanskog rata a sada će se obraditi uslovi u kojima se vodi partizanski rat i faktori koji u njemu neprekidno dej-

stvaju, jer je to ono što određuje karakter partizanske taktike i što uslovljava specifične oblike i metode borbenih dejstava partizanskih jedinica.

BITNA OBELEŽJA PARTIZANSKE TAKTIKE

11

Iako partizanska taktika obiluje nizom osobenosti, ipak se kao osnovni činioci koji joj daju specifična obeležja javljaju: iznenađivanje neprijatelja, noćna dejstva i aktivnost u borbi. Sva tri ova činioca neprekidno deluju i stalno su prisutni u gotovo svakom taktičkom postupku partizanskih jedinica. U većini slučajeva oni deluju zajedno, ali se njihovo dejstvo ponekad ispoljava i samostalno. Tako je, na primer, poznato da i kretanje partizanskih jedinica van zone borbenih dejstava predstavlja taktičku radnju u kojoj, baš zbog toga što nema sukoba s neprijateljem, ni borbena aktivnost nije zastupljena. Isti je slučaj i kad se partizanska jedinica nalazi na odmoru, van borbe.

Noćna dejstva su svakako jedan od najvažnijih uslova za iznenađivanje neprijatelja, ali ne i jedini, a u nekim postupcima čak ni najvažniji. Jer, postoje i druga sredstva i vrlo efikasne mere da se taj cilj postigne, i one ne moraju imati nikakve veze sa noćnim dejstvima.

Iako iznenađenje, noćna dejstva i aktivnost u borbi prvenstveno dolaze do izražaja u napadu (zato što je u partizanskoj taktici napad izrazito dominantan), to nikako ne znači da oni ne ispoljavaju uticaj i kod svih drugih taktičkih radnji. Sasvim je sigurno da na primer, aktivnost u borbi dolazi do najvećeg izražaja u odbrambenim dejstvima, s obzirom da napad u celini predstavlja aktivnu taktičku radnju, itd. Zbog toga nijedan od navedenih činilaca ne bi se mogao vezati samo i isključivo za jednu taktičku radnju ili samo za jedan vid borbenog dejstva. Da bi se dobila celovita slika o ovim veoma važnim činiocima partizanske taktike i sagledao njihov konkretan odraz na pojedine taktičke postupke, potrebno je svaki od njih posebno analizirati.

Iznenađivanje neprijatelja. S pravom se može reći da je ono osnova partizanske taktike. Bez njega

je teško zamisliti uspešan ishod borbe bilo koje partizanske jedinice u bilo kojem vidu borbenog dejstva. I kod drugih jedinica iznenađenje ima prvorazrednu ulogu ali ne mora biti i odlučujuće za uspeh svakog planiranog poduhvata. Operativne jedinice na frontu izvode borbena dejstva po taktičkim principima koji su upravo najprikladniji za tu kategoriju oružanih snaga, a koji često ne obezbeđuju postizanje potpunog iznenađivanja neprijatelja, ili ga, pak, svode na veoma uske okvire. Sasvim je razumljivo da uslovi za iznenađivanje neprijatelja kod divizije, koja brani deo fronta ili pravac, ne mogu biti isti kao kod partizanske jedinice koja vodi borbu u neprijateljevoj pozadini. Dok je divizija prisiljena da neprekidno održava dodir s neprijateljem, da dejstvuje u ograničenoj zoni po frontu i dubini itd. — partizanska jedinica nema, takoreći, nikakvih granica za izvođenje svojih manevara u pozadini neprijatelja. Znači, ne radi se o tome da je iznenađenje za operativne jedinice manje važno, već o činjenici da su objektivni uslovi za njegovo ostvarivanje kod ovih jedinica znatno teži nego što je to slučaj s partizanima.

Partizanske jedinice, bez obzira na veličinu, u svakom vidu borbenog dejstva, pa čak i kad su van borbe, moraju u svojim planovima uzeti kao polaznu tačku iznenađivanje neprijatelja. Iako postoje razni načini i sredstva da se taj cilj postigne, ovde će biti reči samo o nekim koji su najčešće primenjivani u našem narodnooslobodilačkom ratu.

Tajnost priprema borbenih dejstava treba brižljivo negovati i neprekidno primenjivati u partizanskim dejstvima, na svim stepenima komandovanja. I upravo što je partizanska jedinica veća, to i njene pripreme borbenih dejstava moraju biti na višem stupnju tajnosti. Ali ne zbog toga što bi, na primer, tajnost priprema brigade imala veći značaj od mera koje na tom planu treba da preduzme partizanska četa, već zato što je većoj jedinici znatno teže da pripreme sprovede u potpunoj tajnosti. Pre svega teškoće se javljaju u tome što je za veću partizansku jedinicu, pored ostalog, potrebna i veća prostorija na kojoj će se razmestiti pre stupanja u akciju, a

to omogućuje neprijatelju da je lakše otkrije. Zatim, veća partizanska jedinica napada veće objekte, pa je samim tim potrebno prikupiti više podataka o neprijatelju i u tu svrhu angažovati više organa što može da dovede do kompromitovanja tajnosti priprema. I na kraju, za veću partizansku jedinicu potrebno je više vremena i veći prostor da bi se u toku priprema prebacila s jednog mesta na drugo i time zavarala neprijatelja.

Tajnost priprema moguće je obezbediti na više načina, primenom raznovrsnih mera i sredstava, što sve zavisi od konkretne situacije. Evo samo najvažnijih:

1. ✦ Za nameravanu akciju treba, načelno, da zna samo najuži krug ljudi iz štaba partizanske jedinice, tj. pored komandanta (komandira) samo oni rukovodioci bez kojih se akcija ne bi mogla pripremiti, a to su najčešće njegov zamenik i obaveštajni organ. Posebno je važno da pripremi odluke prisustvuje i politički organ s obzirom da se partizanska dejstva, njihova priprema i izvođenje, moraju više no obično rukovoditi političkim momentom. Naravno, u pojedinim fazama priprema krug ljudi koji obavljaju odgovarajuće poslove proširuje se, ali je važno da u početku, kod radanja ideje, bude što uži. Često će o tome znati samo komandant i politički komesar. Inače, svaki borac partizanske jedinice treba da bude detaljno upoznat ne samo sa svojim, već i sa zadatkom čitave jedinice, ali to dolazi u obzir neposredno pred polazak u akciju.

2. ✦ Sve neophodne organizacijske, materijalno-tehničke i taktičke pripreme za predstojeći borbena zadatak treba da se izvrše u najkraćem roku, jer svako odugovlačenje krije opasnost da neprijatelj dozna za namere partizanske jedinice i da blagovremeno preduzme odgovarajuće protivmere. Partizanske jedinice (naročito manje) imaju najčešće povoljne uslove da se vrlo brzo pripreme za izvršenje zadatka. Pre svega one dobro poznaju neprijatelja i zemljište. Materijalne pripreme ne oduzimaju mnogo vremena s obzirom da naoružanje, oprema, a i karakter dejstva partizanskih jedinica ne zahtevaju dugo planiranje i pripremanje materijalnih sredstava. Isto tako,

uprošćena borbena dokumentacija i administracija ubrzavaju pripreme, a time obezbeđuju i njihovu tajnost.

Obaveštajni ili bilo koji drugi organi koji se bave prikupljanjem podataka o neprijatelju treba da rade vrlo obazrivo, pri čemu moraju naročito voditi računa da svoju aktivnost ne usmeravaju samo i isključivo na onaj objekat koji se javlja kao neposredan cilj napada. Oni treba da deluju na mnogo širem području, da bi neprijatelja doveli u zabludu o tome šta partizanska jedinica stvarno priprema i namerava. Naravno, podaci o neprijatelju koji se javlja kao neposredan cilj dejstva moraju se najbržijsije sređivati i proveravati.

Češća promena mesta boravka. Ako se partizanska jedinica pre polaska na izvršenje borbenog zadatka duže zadržava u jednom rejonu, ne može sa sigurnošću računati da će ostati neopažena od strane neprijatelja, a samim tim se i mogućnost da postigne iznenađenje svodi na veoma mali procenat verovatnoće. U našem narodnooslobodilačkom ratu ovaj problem rešavan je na razne načine. Manje jedinice mogle su da ostanu i po nekoliko dana na jednom mestu, a da ih neprijatelj ne otkrije, naravno, pod uslovom da su preduzete sve neophodne mere tajnosti, a naročito maskiranje i borbena obezbeđenje.

Za manje partizanske jedinice problem maskiranja se, takoreći, i ne postavlja s obzirom da ga je moguće uvek sprovesti. U toku leta se za skriven smeštaj koriste šume, žbunje, šibljac, kukuruzi i druge poljoprivredne kulture koje gustinom rasporeda i visinom štite od ugleda sa zemlje i iz vazduha.

Zimi su uslovi za duži boravak na jednom mestu, čak i manje partizanske jedinice, znatno teži i to ne samo zbog toga što je drveće, sem četinara, ogolelo, a sa polja skinute poljoprivredne kulture, nego i zato što duži boravak pri niskim temperaturama i vejavicama osetno smanjuje borbenu sposobnost jedinice, naročito tamo gde nema naselja ili bar koliba, planinskih kuća i sličnih objekata.

Pri svemu tome valja imati u vidu da brdsko ili planinsko zemljište nije jedino koje nudi povoljne uslove za tajni boravak partizanske jedinice na jednom mestu,

već se takvi rejoni mogu, naročito u leto i jesen, pronaći i na potpuno ravnom zemljištu. Teorije izvesnih inostranih vojnih pisaca da se partizani mogu „sakriti“ od uništenja samo ako borave na „nepristupačnom“ zemljištu, ne mogu se uzeti za ozbiljne uprkos činjenici što je ravnica i otkriveno zemljište teže za partizanska dejstva nego brdovito, planinsko i pošumljeno.

Za veće partizanske jedinice problem tajnosti boravka postavlja se u nešto drukčijem svetlu nego što je to slučaj kod manjih. Pre svega veća partizanska jedinica, na primer divizija, ne može računati, u većini slučajeva, da je neprijatelj neće otkriti bez obzira na dužinu vremena njenog zadržavanja u pojedinim rejonima ako se zna da neprijatelj, pored niza drugih mogućnosti, poseduje i savremeno vazduhoplovstvo koje mu omogućuje izviđanje i precizno fotografisanje bez obzira na vremenske prilike i dubinu i širinu ratišta. Ovo, naravno, nikako ne umanjuje značaj izbora pogodnog zemljišta i objekta za maskiranje partizanskih jedinica, već ga, naprotiv povećava, baš zbog činjenice što je za veću jedinicu potreban veći prostor, a samim tim i više prirodnih i veštačkih objekata pogodnih za uspešno maskiranje. Duži boravak veće partizanske jedinice na jednom mestu olakšava neprijatelju da otkrije njene namere što može imati daleko teže posledice od samog otkrivanja njenog prisustva. Prema tome, veće partizanske jedinice mogu računati da će ostvariti iznenađenje ako, pored ostalog, uspeju da sakriju svoje namere, a to znači da češće menjaju mesto boravka, bez obzira na to što ih za vreme pokreta neprijatelj može primetiti.

Brzina pokreta. Za postizanje iznenađenja veoma važnu ulogu ima i brzina kojom se partizanska jedinica prebacuje iz rejona razmeštaja do objekta dejstva, kao i organizacija i izvršenje pokreta. Jedno je sigurno, a to je i naša borbena praksa u narodnooslobodilačkom ratu nebrojeno puta potvrdila, da brzina kojom se pripremaju i izvode borbena dejstva ima u partizanskom ratu često odlučujući značaj za iznenađenje, a samim tim i za uspeh poduhvata u celini. Ovo, naravno, nikako ne znači da je pitanje brzine pokreta i dejstva problem koji je značajan

samo za taktiku partizanskih jedinica. Naprotiv, problemi brzine, organizovanja i izvođenja borbenih dejstava izbijaju u prvi plan i njihovo uspešno rešavanje ima izvanredan značaj u svakom ratu i za sve jedinice bez obzira na njihovu pripadnost, i to na svim stepenima komandovanja. Ali, i pored toga, treba imati u vidu da partizanska taktika ima niz specifičnih obeležja i da njena puna primena dolazi i može da dođe do izražaja prvenstveno kod partizanskih jedinica. Samim tim pojavljuju se i razlike u tretmanu pojedinih problema, kao što je u ovom konkretnom slučaju pitanje brzine pokreta, koja kod partizanskih jedinica dobija povećan značaj i ulogu. U našem narodnooslobodilačkom ratu ono što je neprijatelja neprekidno zbunjivalo jeste nagla i iznenadna pojava partizanskih jedinica na mestu i u vreme koje on nije predviđao, kao i njihovo takoreći trenutno uvođenje u borbu. Isto tako za neprijatelja je gotovo do kraja rata ostalo nerazjašnjeno kako je moguće da partizanske jedinice koje se kreću peške, stignu pre na kritična mesta borbe od njegovih motorizovanih kolona. Njemu nikako nije išlo u glavu niti je mogao sebi da objasni gde leže pravi uzroci ogromne izdržljivosti i vitalnosti partizana u borbi, kad se zna da oni vrše tako duge i naporene marševe i neposredno iz njih stupaju u borbu i šta je to što obezbeđuje brzinu pokreta partizanskih jedinica, a kroz to i iznenađenje.

Pre svega zemljište, posmatrano sa topografske tačke gledišta, svakako je jedan od važnih faktora koji utiče na brzinu pokreta. Ali ono drukčije ispoljava ovaj uticaj na partizanske a drukčije na jedinice redovne vojske. Zemljište koje nije prolazno za trupe redovne vojske ne predstavlja naročite teškoće za partizane. Organizacijska struktura, formacija, oprema i naoružanje omogućuju im ovo. Stoga partizanske jedinice, da bi savladale prostor od rejona prikupljanja do objekta dejstva, nisu vezane isključivo za komunikacije. Razume se, one se neće odrićati puta, ako im obezbeđuje savlađivanje prostora za najkraće vreme i tajnost pokreta. U protivnom, marš-rute se biraju na onim pravcima kojim se najbrže stiže do cilja, odnosno koji nude prikriveno kretanje. I ne samo to.

U našem ratu nije bio redak slučaj da je u zoni pokreta partizanskih jedinica prema objektima postojao ne jedan, nego više puteva koji su, mereno u kilometrima, predstavljali najkraću marš-rutu do objekta dejstva. Pa i pored toga često su izbegavani putevi, i to uglavnom iz dva razloga. Prvo, što je neprijateljeva avijacija mogla znatno lakše da otkrije jedinice na putu no van njega i drugo, neprijatelj je mogao vrlo brzo da interveniše brzopokretnim jedinicama i da na taj način ne samo uspori pokret partizanske jedinice na putu, nego i da dovede u pitanje mogućnost izvršenja zadatka u predviđenom roku.

Primena posebnih postupaka u pojedinim taktičkim radnjama javlja se kao veoma značajan element iznenađenja u borbenim dejstvima partizanskih jedinica. Tu prvenstveno dolazi u obzir izbor oblika borbe koji neprijatelj ne predviđa: našlo zaustavljanje u povlačenju i momentano izvršenje snažnog protivnapada; ubacivanje manjih grupa boraca naoružanih automatskim oružjem i ručnim bombama u najgušće delove borbenog rasporeda neprijatelja, onda kad to ovaj najmanje očekuje; napuštanje položaja koji su jaki i pogodni za odbranu čak i manjim snagama, da bi se neprijatelj dočekao i napao na zemljištu koje on ocenjuje kao nepogodno za partizane; postavljanje zaseda na relativno nepogodnom zemljištu i u neposrednoj blizini neprijateljevih uporišta; izvršavanje vatrenih prepada i brzo iščezavanje s položaja itd.

Izbor objekta napada može, takođe, da predstavlja važan element iznenađivanja neprijatelja, kao, na primer: prodor partizanskih jedinica u duboku pozadinu neprijatelja i iznenadan napad na njegove slabo branjene garnizone, i to onda kad je on u ofanzivi, tj. u uslovima koji mu pružaju objektivno najveću garanciju za sigurnost pozadine; napad na položaje koje neprijatelj smatra najsigurnijim; izvršenje protivnapada na glavnu neprijateljevu kolonu, dozvoljavajući istovremeno njegovim pomoćnim snagama da nesmetano prodiru; rušenje većih objekata na komunikacijama u neposrednoj blizini garnizona, zbog čega ih neprijatelj po pravilu i slabije obezbe-

duje, s obzirom da je njegova glavna pažnja usmerena na udaljene objekte, i tsl.

Brzina dejstva. Za postizanje iznenađenja brzina dejstva partizanskih jedinica ima ogroman značaj, a ponekad može odigrati i presudnu ulogu u planiranom borbenom poduhvatu. Ovo je sasvim razumljivo ako se ima u vidu da je agresor u ukupnom odnosu snaga daleko jači od partizana. Brzinom dejstva će se partizanskim jedinicama, od najmanje do najveće, pružiti mogućnost da ostvare na težištima borbe relativnu nadmoćnost u ljudstvu. Treba imati u vidu da sporost borbenih dejstava, naročito napada, a pogotovu u početnom sudaru, bilo koje partizanske jedinice, omogućuje neprijatelju da se organizuje i sredi, a ako do toga dođe, onda nema ni govora o postizanju iznenađenja i nadmoćnosti.

Brzina dejstva neće se postići ako se ne pokloni puna pažnja brzini priprema, kako taktičkih tako i materijalnih, koje treba da se obave na što većem udaljenju od objekta koji je partizanska jedinica izabrala za cilj dejstva.

Iz našeg narodnooslobodilačkog rata je poznato da su neke jedinice vršile pripreme za borbena dejstva često na odstojanju dva do tri, pa i nekoliko dana marša od neprijatelja i da su, po pravilu, u borbu ulazile iz pokreta, i to najčešće noću. Ovo je bilo moguće zahvaljujući činjenici da partizanske jedinice ratuju na teritoriji koju mnogo bolje poznaju od neprijatelja. Inicijativa u pogledu izbora objekta za dejstvo takođe je u rukama partizanskih jedinica.

Partizanske jedinice mogu za relativno vrlo kratko vreme da se pripreme za napad, čemu naročito pogoduju ovi momenti:

1. Partizanska jedinica nije presudno zavisna od dotura sredstava za borbu od pretpostavljene komande niti sme čekanjem na dotur materijala da ukoči i uspori pripreme za akciju, bez obzira na to što je pretpostavljena komanda obavezna da se brine o snabdevanju potčinjenih jedinica.

2. Partizanske jedinice, naročito manje, nisu opterećene takoreći nikakvom pismenom borbenom dokumen-

tacijom, da bi im to usporavalo proces planiranja borbenih dejstava. Time se nikako ne umanjuje značaj temeljitog i preciznog planiranja, tj. predviđanja svih mera i postupaka, za izvođenje predstojećih borbenih dejstava, ali se sve to prenosi manje-više usmenim putem na izvršioce, bilo na mestu ili u pokretu.

3) + Starešine partizanskih jedinica nalaze se, uglavnom stalno kod svoje jedinice, s borcima, tako da su u mogućnosti da stiču neposredan uvid u stanje priprema i da na licu mesta intervenišu i pruže pomoć ako se ukaže potreba. To silno ubrzava proces priprema i obezbeđuje solidnost preduzete akcije.

Radi postizanja što veće brzine borbenih dejstava, partizanska jedinica, čim primi borbeni zadatak, treba da odmah otpočne sa pokretom prema objektu dejstva. Preostale materijalne kao i sve taktičke pripreme izvode se, uglavnom, za vreme marša i u mestima u kojima se jedinica zadržava radi odmora. Ukoliko je udaljenje prvobitnog mesta boravka do predviđenog objekta dejstva veće, utoliko i pokreti i pripreme moraju biti brži. Ako se ima u vidu da se u partizanskom ratu situacije i kod neprijatelja često i naglo menjaju, naročito kod onih snaga koje dejstvuju van uporišta, onda je razumljivo što svako usporavanje pokreta partizanske jedinice zbog dugih priprema može, po pravilu, dovesti do neugodnih taktičkih posledica: umesto da se postigne iznenađivanje neprijatelja, može se dogoditi da se njegove snage prebace na drugo područje ili čak da budu na istom mestu, ali znatno jače i organizovanije za otpor nego što su bile onog momenta kad je partizanska jedinica odlučila da ih napadne.

U svakom slučaju poželjno je da se sve pripreme završe u toku poslednjeg dana marša (ako se planira da napad otpočne noću, ili obratno), tako da jedinica može otpočeti sa napadom direktno iz pokreta. Iskustvo je pokazalo da se najbolji rezultati postižu ako se jedinica odmorna uvede u borbu, a to znači posle tri do četiri časa kretanja. U stvari rejon na udaljenju 8-10 km od neprijatelja je obično poslednje mesto na kome se jedinica zadržava radi odmora i prikupljanja poslednjih po-

dataka o neprijatelju. Ova konstatacija nikako ne isključuje mogućnost da se jedinice uvedu u borbu i posle marša koji je i duže trajao, čak i posle 24 časa. To je lepo pokazao naš rat¹⁶⁾ ali, kad god je moguće, ovakvo naprezanje jedinice treba izuzetno koristiti.

Udar treba da bude snažan i vrlo energičan, a bez velikih taktičkih pauza i zastoja, sve do izvršenja postavljene zadatka. Takođe, važno je da se na juriš ne kreće nasumce, već da on bude usmeren na precizno određene objekte dejstva za svaku jedinicu i svako borbeno sredstvo. Jedino se na taj način obezbeđuje najveći mogućan efekat za najkraće vreme i ostvaruje iznenađivanje neprijatelja.

Sve što je do sada izneto u pogledu brzine dejstva kao faktora iznenađenja u partizanskoj taktici odnosi se, uglavnom, na karakteristične slučajeve, tj. kad se partizanska jedinica nalazi na većem udaljenju i dovodi iz dubine, a neprijatelj je na otvorenom polju, ili u nekom manje utvrđenom naseljenom mestu. Međutim, u partizanskim dejstvima mogu nastupiti i druge okolnosti koje zahtevaju drukčije postupke radi postizanja brzine u radu i iznenađivanja neprijatelja. Tako, na primer, biće slučajeva da se partizanska jedinica nalazi u neposrednom dodiru sa neprijateljem oko nekog većeg naseljenog mesta ili kad je prisiljen da se brani na otvorenom polju. U ta-

¹⁶⁾ Radi učestvovanja u oslobođenju Velesa u jesen 1944. godine 42. makedonska divizija izvršila je veoma dug i naporan usiljen marš sa Suhe gore preko Karadžice u rejon zapadno od Velesa (s. Otitiño i s. Banjla). Na ovom maršu jedinice su pokazale veoma visok moral i veliku izdržljivost. One su prostor u dužini od oko 65 km, sa usponom od 2.100 m i spuštanjem od 2.800 m, prešle od 6. novembra od 10 do 12 časova 7. novembra — sa svega 2 časa odmora. To znači da su jedinice ove divizije za 24 časa efektivnog kretanja i 2 časa odmora prosečno prelazile na čas 2,7 km, sa oko 100 m penjanja i oko 120 m spuštanja. U istoj operaciji jedinice 50. divizije su odmah po oslobođenju Štipa, 8. novembra 1944. godine, produžile gonjenje Nemaca u pravcu Velesa, tako da su predhodnice ove divizije (jedna brigada) već 9. novembra izjutra izbile na visove istočno od Velesa i odmah sa marša stupile u borbu. (Prema podacima navedenim u knjizi M. Apostolskog „Završne operacije za oslobođenje Makedonije“ — Vojno delo 1953. godine str. 159. i 161).

kvim i sličnim prilikama ne dolaze u obzir nikakvi veći pokreti, već se iznenađenje postiže drugim sredstvima i metodama, prvenstveno brzinom prelaska u napad. Odugovlačenje s napadom u ovakvim situacijama ne samo što krije ozbiljnu opasnost promene odnosa snaga na štetu partizanske jedinice, već dovodi do nemogućnosti iznenađivanja neprijatelja.

Pored iznetih formi i metoda za postizanje iznenađenja postoji, naravno, i mnoštvo drugih kao što su: izbor vremena za napad kako u pogledu određivanja časa početka napada (koji često treba da se menja kad je reč o borbama koje partizanska jedinica vodi sa istim neprijateljem), tako i u pogledu preduzimanja akcija u veoma lošim i nepovoljnim meteorološkim uslovima. Zatim, primena manevra koji neprijatelj ne očekuje, a naročito dugih manevara i iznenađan prelazak jedinica u napad iz pokreta, kretanje po teškoprolaznom zemljištu, duboki obilasci neprijateljevih položaja i iskorišćavanje noći za promenu pravca kretanja, itd. Naš narodnooslobodilački rat kao i drugi njemu slični dali su veoma korisna iskustva u pogledu mogućnosti iznenađivanja neprijatelja. Ali i ovo što je ovde izneto dovoljno je da se sagledaju osnovni problemi iznenađenja i da se izvuče zaključak da starešine partizanskih jedinica na svim stepenima komandovanja treba da u svakoj prilici teže iznenađenju jer ono zbunjuje neprijatelja, parališe njegovu volju i osetno mu umanjuje mogućnosti za organizovan otpor. Ako se iznenađenje u potpunosti ostvari može se manjim snagama i uz minimalne vlastite gubitke potući znatno nadmoćniji neprijatelj.

Noćna dejstva Iako, uopšte, uzeto, noćna dejstva nisu nikakva nova pojava u ratovanju¹⁷⁾, može se

¹⁷⁾ Činjenica je, na primer, da se noćne borbe susreću u ratovima iz najstarijih vremena i da su u prošlosti preduzimate krupnije noćne operacije u kojima su postizani veliki operativno-taktički rezultati. Tako je, na primer, poznato da su Austrijanci 1758. godine izveli zamašnu noćnu operaciju protiv Fridriha Velikog i da su mu tom prilikom kod Hohkirpfa izbacili iz stroja oko 10.000 vojnika i lišili ga gotovo čitave artiljerije. Isto tako 1814. godine kod Leona snage jednog pruskog korpusa izvršile su silovit noćni napad na francuske položaje i uz minimalne

konstatovati da su u vojnoj teoriji dobila puno „pravo građanstva“ tek na osnovu iskustava drugog svetskog rata i posle njega, naročito iz operacija rusko-finskog rata, britanskih, italijanskih i nemačkih snaga u pustinjama, kineskih trupa u korejskom ratu i dr.

Posebno mesto u izgradnji teorije o noćnim dejstvima zauzimaju, svakako, iskustva iz revolucionarnih — oslobodilačkih ratova, a naročito, što je za nas od osobite važnosti, iskustva našeg narodnooslobodilačkog rata. Taj rat predstavlja potpuno nov kvalitet u pogledu tretmana noćnih dejstava uopšte, a posebno noćnih borbi partizanskih jedinica. Jer, ako su noćna dejstva danas normalna pojava za sve kategorije oružanih snaga, ona su za uspeh partizanskih jedinica i ranije predstavljala neophodnost.

gubitke (oko 500 vojnika) uspele da izbace iz stroja oko 4 000 francuskih vojnika od čega 1.500 otpada na ubijene. Poznata je, takođe, odluka Velingtona za vreme bitke kod Vaterloa da Francuze goni preko cele noći. Oko 25.000 ruskih vojnika pod komandom Suvorova izvršilo je 1794. godine noćni napad na poljske položaje u blizini Varšave i tom prilikom 12.000 Poljaka je ubijeno ili zarobljeno. 1878. godine ruske snage su noću napale jaka turska utvrđenja kod Karsa i uz minimalne vlastite gubitke uspele da zarobe oko 17 000 turskih vojnika i zaplene velike količine opreme i naoružanja. Bilo je, naravno, pored navedenih još noćnih borbi na drugim stranama i ostalim ratovima, bez obzira na to što istaknute vojskovođe XVII i XVIII veka nisu, uglavnom, bile, pristalice noćnih borbi krupnih razmera. Neki su čak bili i „zakleti“ neprijatelji bilo kakve borbene akcije noću, čak i manjim snagama. Tako je, na primer, interesantno napomenuti da je Fridrih Veliki smatrao da noću ne treba preduzimati nikakve akcije jer to „ima za posledicu zbrku, a kvari isprobanu disciplinu, pošto oficiri ne mogu više videti svoje jedinice“. Napoleon je govorio da noćne borbe i njihov uspeh zavise „od nekog psa ili guske“ aludirajući očigledno na to da bi lavež pasa ili gakanje gusaka moglo da upropasti čitav plan i zamisao akcije. Blüher je, na primer, izjavljivao da se više plaši noćnih dejstava nego neprijateljskih zrna, dok je npr. Zomini bio sklon da se odrekne čak i noćnih kretanja. Klauzevic je u svom delu „O ratu“ predvideo mogućnost noćnih dejstava, ali ipak sa preporukom da to bude što ređi slučaj i da se one izvode manjim jedinicama i sa ograničenim ciljevima. Sličnu tezu zastupali su i drugi vojni pisci toga doba.

Razumljivo je da su navedeni pogledi bili uslovljeni tehničkim dostignućima toga doba, karakterom vremena i doktrinarnim pogledima na vođenje rata.

Prednosti koje noć pruža partizanskim jedinicama su raznolike i mnogostruke, a njihova organizacija, formacija i naoružanje su takvi, da upravo omogućuju maksimalno iskorišćavanje pogodnosti koje pruža noć što za druge jedinice ne važi u tolikoj meri. Tako, na primer, operativne jedinice na frontu mogu, ali ne moraju, imati prednosti od noćnih dejstava, naročito ako se radi o većim jedinicama koje su prezasićene motorizacijom i tehnikom uopšte. Vozaču motornog vozila, bez obzira da li se radi o tenku, samohotki, pa i kamionu, vidljivost je ograničena i po danu, pa nije ni potrebno podvlačiti kako se ovaj problem potencira noću. A kakva je tek noću vatra iz takvih vozila? Ako bi se, pak, vršilo osvetljavanje, onda bi ono, uz buku motora, potpuno onemogućilo iznenađenje, taj glavni razlog za preduzimanje noćnih dejstava. Ove okolnosti i navode neke inostrane vojne pisce da uspeh noćnih akcija uslovljavaju posedovanjem odgovarajućih tehničkih sredstava za savlađivanje mraka kao što su: aparati sa infracrvenim zracima, toplotni pelengatori, radari, svetleća zrna i drugo. Svakako da sva ova sredstva stvaraju povoljnije uslove za uspešno kretanje i borbena dejstva noću, no to se odnosi, kao što je napomenuto, samo na jedinice koje su zasićene tehnikom, tj. one na frontu.

Što se tiče partizanskih jedinica naše iskustvo je pokazalo da one mogu da dejstvuju noću bez tehničkih sredstava za savlađivanje mraka. Čak su ova sredstva ponekada i nepoželjna jer je za partizanske jedinice važnije da se neopaženo privuku neprijatelju, nego da osvetljavanjem tačno ustanove, na primer, njegov raspored, a da pri tom kompromituju sebe i svoje namere. Za postizanje potpunog uspeha u noćnim borbama veoma je važno da starešine partizanskih jedinica uvežbaju svoje ljudstvo za kretanje i borbu po mraku, jer noć, pored dobrih strana, ima i niz mana koje se mogu otkloniti ili bar ublažiti, samo ako su jedinice solidno uvežbane za život, rad i borbu noću, što nije ni lako ni jednostavno, pogotovu kad se obuka mora sprovoditi za vreme rata. Ali, baš zato što u osnovama obuke i uopšte privikavanja partizanskih jedinica na aktivnost noću leži borbeno isku-

stvo, i rezultati su kudikamo bolji i pouzdaniji nego bilo kakva obuka sprovedena van borbe — za vreme mira, iako je i ona veoma neophodna.

U pripremi, organizovanju i izvođenju borbenih dejstava noću, bez obzira na veličinu jedinice i vid borbe, partizanska taktika mora da rešava i izvesne protivrečne zahteve koji su logična posledica osnovnih karakteristika mraka, specifičnog položaja partizanskih jedinica u odnosu na neprijatelja i karaktera borbenih dejstava u partizanskom ratu uopšte. Tako je, naprimer, naša ratna praksa pokazala da je za partizanske jedinice — naročito manje (četu, bataljon pa i odred) — najbolje ako počnu i završe akciju u toku iste noći. U tom slučaju mogu računati na uspeh i protiv nadmoćnijeg neprijatelja, zahvaljujući postignutom iznenađenju. Ali, ako akcija ne uspe, partizanska jedinica je prinudena da nastavi borbu i preko dana ili, pak, da se po danu povlači, što je podjednako teško i riskantno, s obzirom da se akcija preduzima noću upravo zbog toga da bi se izbegle borbe i pokreti po danu. Taj se problem rešava tako što se preduzima takva akcija koja se, posle detaljne procene situacije, svakako može obaviti u toku jedne noći. Problem se može rešiti i na taj način da jedinica nastavi borbu, bez obzira na nepovoljan odnos snaga, jer je i to mnogo bolje nego da se po danu povlači.

Letnje noći su ugodnije za svaku aktivnost jedinica, ali su kratke i zbog toga pogodne uglavnom za manje akcije i to protiv neprijatelja koji se sa sigurnošću može likvidirati za relativno kratko vreme. Zimi su noći duge i zato pogodne za veće poduhvate, ali su hladne, najčešće sa mnogo snega, vetrova, oluja i snežnih nanosa. Za savlađivanje svih ovih teškoća potrebna je izuzetna fizička kondicija ljudstva, dobra obuća, odeća i hrana visoke kalorične vrednosti, u čemu partizanske jedinice uglavnom oskudevaju. No i pored svega toga, ako partizani žele da iznenade neprijatelja, moraju dejstvovati baš u najtežim vremenskim i klimatskim uslovima, jer će tada najlakše uspešno izvršiti zadatak.

Poznato je, takođe, da noć gotovo potpuno obezbeđuje kretanje partizanskih jedinica od neprijateljskog

dejstva iz vazduha, da se u tom slučaju one mogu prikupljenije kretati i koristiti dobre puteve, umesto zaobilaznih pravaca preko pošumljenog zemljišta na šta su prinudene ako marširaju po danu. Ali je isto tako dobro poznato i da je noćno kretanje zamornije od dnevnog — ljudstvo se zbog toga sporije kreće, marševi duže traju — a sve to se može veoma negativno odraziti na borbenu gotovost jedinice. Po svojoj fizičkoj i psihičkoj konstituciji i mirnodopskim navikama, čovek je upućen da danju radi, a noću da se odmara, dok su partizani prinuđeni da obratno postupaju. Adaptirati se na nove uslove nije ni lako ni jednostavno i traje duže vreme, sa svim posledicama koje proizilaze iz procesa prilagođavanja noćnoj aktivnosti.

Iako ovo nisu jedini problemi karakteristični za noćna dejstva partizanskih jedinica, oni ipak dovoljno jasno pokazuju sa kakvim se poteškoćama one suočavaju, kao i to da se pitanja noćnih dejstava ne mogu ni u kom slučaju uproščeno posmatrati.

Kao što i za sva druga borbena dejstva postoje neka načela, sagledana na praksi, tako isto postoje i za noćne borbe. Ovde će se navesti samo najvažnija, odnosno ona koja se u većem ili manjem stepenu primenjuju u svim oblicima borbe partizanskih jedinica.

Pre svega, sve taktičke, tehničke, materijalne i druge pripreme partizanskih jedinica za noćna dejstva treba da se izvrše za kratko vreme, s obzirom da će situacija najčešće zahtevati da se u borbena dejstva pređe takoreći iz pokreta. Ovo podjednako važi kako za napad — naročito ako se vrši na neprijatelja koji je u predhodnim borbama bio prisiljen na povlačenje — tako i za odbranu — pogotovu ako jedinica treba da se što pre posedne i odbrani neki važan položaj (zaštita ranjenika, mostobran i sl.). Isto to važi i za pripremu i organizovanje marša, pogotovu ako je planom predviđeno da se izvede u toku jedne noći. U ovakvim okolnostima svako odugovlačenje sa priprema ima za posledicu gubljenje dragocenog vremena, što će neprijatelj iskoristiti da se sredi, zauzme i utvrdi nove položaje i da na taj način oteža ili čak onemogućuje

partizanskim jedinicama iskorišćavanje noći za postizanje uspeha.

Poseban problem u pripremi noćnih dejstava partizanskih jedinica, naročito manjih, predstavlja prikupljanje podataka o neprijatelju. Teškoće se javljaju u prvom redu zbog toga što najčešće neće biti dovoljno vremena da se provere podaci dobiveni iz raznih izvora, što se sve to mora obaviti u toku dana, najčešće bez ikakvog dodira sa neprijateljem, i što se partizanske jedinice ne smeju dugo zadržavati pred neprijateljem da bi ga osmatrale i izvidale na položaju u toku dana, a od noćnog izviđanja — pogotovu osmatranja, ne mogu se očekivati neki naročito povoljni rezultati. Zbog toga starešine partizanskih jedinica ne treba da gube vreme u noćnom izviđanju, čak i kad im detalji o rasporedu neprijatelja nisu potpuno jasni. Biće mnogo bolje da se borcima i njihovim starešinama ostavi bar jedan čas vidnog vremena za osmatranje neprijatelja i zemljišta.

Ako partizanska jedinica nije izvršila započeti zadatak po danu, a stvoreni su uslovi za uspeh, biće najbolje da se borba produži tokom noći, bez obzira na to što to zahteva povećane fizičke napore boraca i starešina. Neprijatelj obično to ne očekuje, biće iznenađen, a što je najvažnije, ne daje mu se vremena da se sredi i odmori.

U pripremi dejstava noću, bilo da se radi o napadu, protivnapadu, prepadu i sl. veoma je važno izvršiti što potpunije maskiranje, sprovesti sve druge mere tajnosti i obezbediti disciplinu vatre i pokreta. Zbog toga, kad god je moguće, juriš treba izvršiti bez pomoći artiljerije, bez uzvika „ura“ i optičkih ili zvučnih signala. Juriš sa uzvikom „ura“, makar i u cilju međusobnog orijentisanja jedinica, retko je opravdan. Neprijatelju se u tom slučaju pruža mogućnost da odredi: front napada, pravce protivnapada, linije sa kojih se vrši prepad, da utvrdi na koju su dubinu prodrle jedinice koje napadaju i tsl. Psihičke prednosti koje mogu imati partizanske jedinice u noćnim dejstvima od uzvika „ura“ često su slabije od iznenadnih, bešumnih i energičnih noćnih udara.

Početak dejstva treba odrediti po časovniku ili, pak, ugovorenim znakom, a prateća oruđa treba da budu pri-

premljena da podrže juriš pešadije, ako se bude ukazala potreba, tj. ako jedinice ne budu uspele da u tajnosti upadnu u položaj neprijatelja. Pri tome treba imati u vidu da je priprema artiljerije za noćna dejstva otežana naročito kada je u pitanju noćni protivnapad na neprijatelja koji se u toku dnevnih borbi uspeo ukliniti u borbeni raspored partizanske jedinice.

Iskustva iz noćnih borbi naših partizanskih jedinica pokazala su, na primer, da je najcelishodnije napadati u drugoj polovini noći, na (1—2) časa pre svanuća. Poznato je da budnost vojnika najviše popušta pred zoru, pogotovo ako celu noć nisu spavali očekujući napad. Nesanica i nezvesnost iscrpljuju neprijatelja, a san ophrvava, i to partizanske jedinice treba da iskoriste. No, naravno, napad neposredno pred svanuce dolazi u obzir samo ako je partizanska jedinica spremna da produži dejstva i po danu, pa u tom slučaju koristi nekoliko poslednjih časova mraka da sa što manje gubitaka prodré u neprijateljev raspored, osvoji ključne tačke na njegovim isturenim položajima i na taj način obezbedi uslove za borbu po danu. Ali, ukoliko postoje uslovi da se neprijatelj likvidira u toku jedne noći, napad treba otpočeti u prvim časovima mraka, obično u momentu kada se vrši smena neprijateljevih vojnika na dežurnim oruđima ili stražara. U tom slučaju napad se vodi sa takvim proračunom vremena da se neprijatelj likvidira pre zore, da bi se poslednji časovi noći iskoristili za prebacivanje partizanske jedinice na novu prostoriju, ukoliko nije dobila zadatak da brani osvojene položaje.

Iako sam karakter noćnih dejstava zahteva da se tačno utvrdi, na primer, u napadu: neprijateljev raspored, prilazi njegovim prvim položajima, objekti po dubini, sistem vatre, fortifikacijska jačina položaja, objekti i ciljevi dejstva, ne samo svakoj jedinici, već i borcu; a u odbrani: jačina neprijatelja, pravci pokreta, udaljenost njegovih isturenih delova i glavnih kolona, zemljište i objekti koje jedinice treba da posednu i brane; u maršu: dužina marš-rute, karakter pravaca kretanja kolona, blizina neprijatelja i njegova jačina, prepreke na pravcima kretanja, itd. — ipak pri tome treba imati u vidu da sve ovo

u najvećem broju slučajeva neće moći da se sprovede iz razloga o kojima je već bilo govora. Zbog toga su noćne borbe pune neizvesnosti, neprijatnih iznenađenja i naglih obrta. S tim u vezi, po pravilu, svaka partizanska jedinica koja planira noćnu akciju treba, kada god je to moguće, da obezbedi potreban broj proverenih vođiča — meštana koji dobro poznaju puteve, objekte i uopšte raspored neprijatelja, ukoliko u samoj partizanskoj jedinici nema takvih ljudi. U ovu svrhu mogu se uspešno koristiti i izviđači i to samo oni koji su u toku pripreme napada, na izvršenje izviđačkih zadataka, uspeli da upoznaju zemljište i neprijatelja.

Noćne borbe partizanskih jedinica u većini slučajeva zahtevaju jednostavan manevar i plitko postavljen borbeni poredak, bez obzira dali je reč o napadu ili odbrani, a na maršu smanjena odstojanja između kolona i u samoj koloni itd. Komplikovane i složene manevre koji bi se sastojali u čestom pregrupisavanju jedinica, u menjanju osnovnog pravca dejstva — ako je reč o napadu ili maršu, ili menjanje položaja ako se radi o odbrani, česte smene i zamenjivanje pojedinih delova jedinica kada su već angažovane u borbi — partizanskih jedinica treba da izbegavaju u noćnim dejstvima. U protivnom može doći do osetnog narušavanja taktičkog sadejstva jedinica, do gubljenja vremena u nepotrebnim pokretima, narušavanja sistema komandovanja i veze i sl. Ali, ukoliko se neka partizanska jedinica u toku noćnih dejstava nađe u situaciji da odbija protivnapade neprijatelja, mogu se primenjivati i složeniji manevri — obuhvati, obilasci i napad iz pozadine.

Da bi se postigla maksimalna jačina početnog udara i time omogućila likvidacija neprijatelja za što kraće vreme, borbeni poredak partizanskih jedinica u noćnim dejstvima se, načelno, ne ešelonira niti se obrazuju veće rezerve. Mnogo je celishodnije ako se borbeni poredak postroji u kolonama, a manje snage ostave u rezervi, i to samo na onom pravcu odakle je najverovatnija intervencija neprijatelja. Međutim, ako je u planu da se dejstva produže po danu, borbeni poredak se može postrojiti u

ešelone sa jačim rezervama, što opet važi u prvom redu za veće partizanske jedinice.

Noću svi elementi borbenog poretka (u napadu napadne kolone, na maršu marševske, u odbrani jedinice raspoređene na položajima i rezerve) treba da budu maksimalno osamostaljeni i osposobljeni da izvrše postavljene zadatke bez intervencije starešine koji komanduje jedinicom u celini. Kod većih partizanskih jedinica, naročito kada su osnovni elementi borbenog poretka sastavljeni iz više raznorodnih delova ili jedinica, preporučljivo je da se odredi odgovorni starešina koji će iz neposredne blizine upravljati njihovim dejstvima. U protivnom, ukoliko bi komandant partizanske jedinice u ovakvim okolnostima zadržao pravo intervencije i neposredno komandovao svakim elementom borbenog poretka, za svaki naredni objekat i pri svakoj promeni situacije -- čitav mehanizam dejstva mogao bi se usporiti. Jedinice bi čekale nova naređenja i instrukcije najstarijeg komandanta koje najčešće ne bi mogao na vreme da dostavi. U ovakvim okolnostima biće, verovatno, najbolje da se komandant i politički rukovodilac pozabave opštim problemima dejstva jedinice u celini, da budu na mestu gde se rešavaju ključni problemi, a da za starešine pojedinih kolona (ako je reč o napadu, ili borbenih grupa ako je reč o odbrani), zavisno od njihovog broja i važnosti, odrede svoje najbliže saradnike iz štaba. U našem narodnooslobodilačkom ratu ovakve zadatke primali su na sebe pomoćnik političkog komesara, zamenik komandanta, a vrlo često i načelnik štaba. To su rukovodioci koji su bili najneposrednije angažovani pri donošenju svake odluke i sasvim je razumljivo što su u njenom sprovođenju mogli da deluju samostalno.

Noću komandant ne može imati neposredan pregled ni uvid u rad svake jedinice, osmatranje zemljišta je, takoreći, nemoguće, kvarovi na sredstvima veze se sporo otklanjaju, kuriri lutaju itd. što sve govori da komandant nije u stanju da na vreme i efikasno interveniše kod svake jedinice.

Znači, dužnost štaba partizanske jedinice svodi se uglavnom na to da akciju što temeljitije organizuje i

pripremi, tako da se dejstva elemenata borbenog poretka mogu odvijati bez njegovih hitnih intervencija. Ovo se postiže prvenstveno određivanjem svakom elementu borbenog poretka prostih ali zato do detalja jasnih zadataka, i to za čitavo vreme noćnog dejstva. Svaka jedinica mora dobro da poznaje, pored svog, i opšti zadatak jedinice u celini i način dejstva suseda da bi bez intervencije odozgo mogla pravilno reagovati na nepredviđene obrte situacije.

Već je bilo govora o preduzimanju raznih mera koje treba da obezbede uspeh noćnih borbi. Treba, međutim, naglasiti da bez obzira o kom se vidu borbe radi, pitanje maskiranja partizanskih jedinica u noćnim dejstvima dobija prvorazredni značaj i ulogu. Zahvaljujući nadmoćnosti neprijatelja u tehničkim sredstvima za savlađivanje mraka i zbog teškoća koje se s tim u vezi javljaju u sprovođenju mera maskiranja, u partizanskim jedinicama se ovom pitanju mora posvetiti osobita pažnja. U narodnooslobodilačkom ratu je, na primer, bilo dovoljno, ako su, radi maskiranja jedinica, bile preduzete mere za sprečavanje buke, ako je zabranjeno loženje vatri, paljenje cigareta, korišćenje farova na vozilima i sl.

Što se naših iskustava tiče valja na kraju napomenuti da su naše jedinice dejstvovala pretežno noću, izvodile sve vrste borbenih dejstava uz angažovanje i tako velikih jedinica kao što su divizije i korpusi. U napadnim dejstvima noć je korišćena za dovođenje, razvijanje i neposredno privlačenje jedinica položajima i objektima neprijatelja. U odbrambenim dejstvima noć je korišćena za aktivne radnje, za smenu i pregrupisanje, za povlačenje, kao i za ubacivanje jedinica u neprijateljevu pozadinu.

Naša iskustva su velika i iz organizovanja i izvršenja prelaska reka u toku noći itd.

Razmatranjem noćnih dejstava dolazi se do zaključka da su ona veoma značajna za uspeh u borbi i da ih treba smatrati normalnim dejstvima partizanskih jedinica.

15 Aktivnost u borbi je uslovljena karakterom partizanskog rata koji zahteva neprekidno delanje u tak-

tičkim razmerama pa makar to bile sitnije akcije i sa manjim rezultatima. Ta se aktivnost ogledala u stalnoj težnji boraca i jedinica da bez obzira na oblike borbenih dejstava i aktivnih postupaka jedinica preduzimaju ofanzivne akcije. Što su naše jedinice i svaki pojedinac u narodnooslobodilačkom ratu ispoljavali veliku inicijativu, snalažljivost, upornost i realnost u oceni vlastitih mogućnosti, što su one neprekidno težile ofanzivnim dejstvima, iznenađenju i nametanju svoje volje neprijatelju — sve su to bile posledice aktivnosti izgrađene na visokoj moralno-političkoj svesti naših boraca i starešina.

Krajnji cilj svake borbe, bez obzira na veličinu, karakter i pripadnost jedinice i obim zadatka, jeste uništenje neprijateljeve žive sile i tehnike, sa što manje vlastitih gubitaka.

Bilo je u prošlosti i takvih slučajeva gde su se rešenja pojedinih operacija, bitki, pa i rata u celini, tražila, a ponekad i nalazila, u iscrpljujućim vojnama, u opseданju tvrđava i gradova, u osvajanju tzv. državnih težišta, glavnih gradova i sl. Međutim, ratna praksa novijeg vremena, posebno iskustva partizanskih ratova, nedvosmisleno je pokazala da se pobeda ne može izvojevati pasivnim formama borbe ili, pak, strategijom i taktikom tzv. posrednog prilazjenja. Naprotiv, u partizanskom ratu pobeda je mogućna samo ako se, pored ostalog, obezbedi i neprekidna ali istovremeno i razumna aktivnost u borbenim dejstvima i ratu uopšte, i to ne samo u napadu, koji predstavlja u celini aktivnu taktičku radnju, već i u svim drugim taktičkim postupcima, a naročito u odbrani.¹⁸⁾

¹⁸⁾ Primer štetne aktivnosti predstavlja napad srbijanskih i sandžačkih jedinica na Sjenicu u zimu 1941/42. godine. Naše jedinice, tek izašle iz prve neprijateljske ofanzive, zamorene povlačenjem iz Srbije i proređene, upućene su u napad na garnizon koji su branile brojno i tehnički znatno nadmoćnije snage. Rezultat je bio neuspeh i veliki gubici naših jedinica. Najpotpuniju kritiku ovog događaja dao je neposredno posle akcije vrhovni komandant drug Tito u svom poznatom pismu upućenom predstavniku Vrhovnog štaba koji se u to vreme nalazio kod jedinica u Sandžaku.

Sušтина aktivnosti ne sastoji se u preduzimanju aktivnih taktičkih postupaka kad za to nisu obezbeđeni potrebni uslovi, u napadima „po svaku cenu“, kao ni u prihvatanju, ili, pak, ispoljavanju inicijativa i ideja koje nemaju nikakvu realnu osnovu.

Iskustva našeg rata dala su bezbroj primera pozitivne aktivnosti jedinica i korisne inicijative starešina, ali je isto tako bilo i negativnih primera iz kojih, takođe, treba izvlačiti odgovarajuće pouke. Naročito ih je bilo 1941. godine, na početku rata, kad se još nije imalo dovoljno borbenih iskustava i kada se u velikom zanosu revolucionarnog žara ponekad potcenjivao neprijatelj, a precenjivale svoje mogućnosti.

Da bi aktivni borbeni postupci partizanskih jedinica dali pozitivne rezultate potrebni su odgovarajući uslovi, bilo da oni već postoje, ili se stvaraju u procesu borbe. S tim u vezi neophodno je, pre svega, realna procena svih faktora koji u datom momentu utiču ili mogu imati uticaja na opravdanost preduzimanja odgovarajućeg taktičkog postupka ili neke druge mere u borbi, u čijim osnovama leži aktivno delovanje jedinice ili pojedinaca. Sa sigurnošću se može konstatovati da za donošenje pravilnih zaključaka o stvarnim mogućnostima neprijatelja i vlastitih snaga, ocena moralnog faktora ima odlučujući značaj. Iako je tačno da zemlja koja vodi pravedan, revolucionarni i oslobodilački rat, u celini gledano, ima u moralnom pogledu ogromnu prevagu nad agresorom, to nikako ne znači da će moral svake neprijateljeve jedinice u svakoj politici biti slabiji i da ga zbog toga treba potceniti. Stoga je jedino ispravan put do realnog zaključka o visini morala neprijatelja i stepena vlastite nadmoćnosti u tom pogledu naučna analiza konkretnih činilaca na kojima se zasniva moral suprotstavljenih jedinica u datom momentu. Pri tome treba voditi računa da se ne padne u drugu grešku do koje bi moglo doći ako bi se zbog brojne i tehničke nadmoćnosti neprijatelja njegova borbena vrednost precenila i izvukao zaključak da je zbog toga onemogućeno aktivno delovanje vlastitih jedinica. Naprotiv. I u takvim okolnostima mogućni su aktivni postupci, ali ne frontalni napad, na-

pad na otkrivenom zemljištu, po danu i sl., već bliska borba, prepadi i noćni napadi itd. Brojna i tehnička nadmoćnost neprijatelja u takvim situacijama ne može da dođe do punog izražaja, a samim tim i njegov moral opada.

Izvežbanost ljudstva i borbeno iskustvo partizanske jedinice predstavljaju jedan od važnih uslova koji se moraju obezbediti da bi aktivni postupci u borbi bili uspešni i celishodni. To posebno dolazi do izražaja kod aktivnih radnji u odbrani, s obzirom da su to situacije koje iziskuju izvanredno veliko naprezanje i umešnost starešina i vojnika. Samo dobro obučena jedinica, naviknuta na noćne borbe, spremna da se zabaci na krila i bokove neprijatelja i ubaci u njegovu pozadinu, može računati na uspeh čak i kad je brojno i tehnički inferiornija.

Karakter zemljišta takođe će uticati na formiranje stava o svrsishodnosti neke aktivne taktičke radnje. Tako, na primer, ako je u pitanju ravničasto i otkriveno zemljište, a neprijatelj utvrđen i u tehničkom pogledu jak, onda zemljište može da odigra odlučujuću ulogu u donošenju odluke o načinu dejstva. U takvim prilikama biće korisnije preduzimati druge mere, a odluku za aktivna borbeno dejstva odložiti dok se uslovi ne promene na štetu neprijatelja. Međutim, i na potpuno ravnom zemljištu partizanske jedinice mogu i treba da ispoljavaju maksimalnu aktivnost ako su sve druge prednosti na njihovoj strani. Planinsko, brdovito i pošumljeno zemljište pruža mnogo povoljnije uslove za aktivna dejstva, u prvom redu zbog toga što na njemu tehnika neprijatelja ne može da dođe do punog izražaja, dok se partizanskoj jedinici koja napada pružaju široke mogućnosti za manevar i iznenadna dejstva po najosetljivijim tačkama neprijateljevog borbenog rasporeda. Planinsko zemljište omogućuje, takođe, da se glavnina snaga angažuje u aktivnim dejstvima s obzirom da je uspešnu odbranu pojedinih važnih položaja i pravaca moguće sprovesti znatno manjim snagama, što u ravnici nije slučaj.

Forme kroz koje se ispoljava aktivnost u borbi veoma su mnogobrojne i raznovrsne. Međutim, ovde će biti reči samo o nekim najvažnijim. U partizanskom ratu, zbog naglih promena situacije i drugih okolnosti, čest je

slučaj samoinicijativnog donošenja odluke, jer obično nema vremena da se čeka na naređenja pretpostavljenih starešina. Ovo dolazi do punog izražaja kod manjih partizanskih jedinica, a i svih drugih koje deluju u dubokoj pozadini neprijatelja. No, valja naglasiti i to da je inicijativa korisna samo kad je u duhu opštih koncepcija dobivenog zadatka i kad su nastale promene u situaciji zaista takve da je inicijativno delovanje jedino pravilan postupak. Menjanjem svoje prvobitne odluke ili zadatka dobivenog od pretpostavljenog starešine u okolnostima koje takav postupak ne zahtevaju, samoinicijativa se može pretvoriti u neposlušnost i anarhiju.

Aktivnost u borbi, bez obzira na to o kojoj je taktičkoj radnji reč, ispoljava se takođe i u odlučnom i smelom sprovođenju u delo donetih odluka i planova, kao i u savladivanju svih prepreka i teškoća do kojih dolazi u procesu borbe, zbog protivdejstva neprijatelja. Sve se ovo ni u kom slučaju ne bi smelo pretvoriti u tvrdoglavo sprovođenje u delo donete odluke ako su nastupile takve promene u situaciji da zahtevaju novu odluku i drukčije taktičke postupke. Za održavanje neprekidne aktivnosti partizanskih jedinica nije važno samo da li će odluke biti adekvatne konkretnoj situaciji, već i to da li su donesene na vreme. Neke su jedinice doživljavale neuspeh u borbi samo zato što je odluka doneta kasno, iako su zamisao i opšta koncepcija dejstva bile pravilne. Ali, isto tako ni prerano donošenje odluke i njeno brzopleto sprovođenje u život ne mogu dati pozitivne rezultate, pogotovu ako su u pitanju aktivna dejstva u odbrani, gde izbor momenta za donošenje odluke ima izvanredno veliki značaj. Zbog toga se, pored ostalog, veština komandovanja ogleda i u tome da se neprekidno i savesno prati situacija i njen razvoj i da se na osnovu realne procene svih odlučujućih elemenata donese blagovremeno odluka.

Ometanje i sprečavanje neprijateljevih priprema za dejstva predstavlja posebnu formu aktivnosti koja se sastoji u: neprekidnom aktivnom delovanju manjih snaga u neprijateljevoj pozadini, sprečavanju i ometanju nje-

govog saobraćaja, prepadima na komandna mesta, artiljeriju, rezerve itd.

Pored aktivnih taktičkih radnji (o kojima će biti govora kod razmatranja problema odbrambenih dejstava), aktivnost partizanskih jedinica ispoljava se i preduzimanjem mnogobrojnih diverzantskih akcija u pozadini neprijatelja, primenom ratnog lukavstva, brzom koncentracijom snaga, pokretom jedinica iz više pravaca ka izabranom objektu dejstva, dekoncentracijom, tj. upućivanjem jedinica raznim pravcima, prema novim objektima dejstva, posle izvršenja prvobitnog zadatka, ubacivanjem manjih jedinica naročito kad neprijatelj izvodi ofanzivna dejstva itd.

Da bi se aktivnost partizanskih jedinica ne samo održavala, već i neprekidno pojačavala, veoma je važno da deluju smišljeno, organizovano i planski. U ovome je može veoma mnogo pomoći pretpostavljena komanda određujući svakoj potčinjenoj jedinici teritoriju dejstva i koordinirajući njihov rad u svakoj prilici kad borbena situacija zahteva privremeno objedinjavanje napora jedinica za sve ili više teritorija, kako bi se njihovom aktivnošću postigao zajednički cilj.

16

NAPAD

Napad je osnovni vid borbenih dejstava partizanskih jedinica (kao uostalom i svih drugih) zbog toga što se samo solidno planiranim, temeljito organizovanim, odlučnim i iznenadno izvedenim napadom može uništiti neprijatelj, osloboditi teritorija i zapleniti naoružanje, municija i oprema. Naravno, ovi se ciljevi ostvaruju sa manje ili više uspeha preduzimanjem i odbrambenih dejstava ali ne pasivnom odbranom i statičkim držanjem položaja, već prepadima, protivnapadima, protivudarima, i sl. što znači da i odbrana u partizanskim dejstvima ostvaruje ciljeve, u krajnjoj liniji, aktivnim radnjama, tj. napadom. Na prvi pogled može se steći utisak da u pogledu tretiranja napada u partizanskoj taktici nema ničeg novog što ne bi važilo i za taktiku uopšte. Međutim, iako je napad osnovni oblik borbe u svakom ratu,

ipak treba naglasiti da on predstavlja izrazito obeležje partizanske taktike, prvenstveno zbog posebnih uslova u kojima se priprema, organizuje i vodi partizanski rat. Tako je, na primer, poznato da za uspeh napada treba obezbediti nadmoćnost nad neprijateljem. To je opšte taktičko načelo koje u celini prihvata i partizanska taktika, ali samo kao načelo, dok u njegovoj primeni i realizaciji postoje bitne razlike između partizanske i taktike drugih jedinica. Jedinice koje ne pripadaju partizanskim snagama ostvaruju nadmoćnost ako su obezbedile u prvom redu nadmoćnost u ljudstvu i naoružanju. S obzirom na uslove u kojima dejstvuju, za ove jedinice stvaranje takve nadmoćnosti na izabranom mestu i određenom momentu predstavlja, po pravilu, sasvim realnu mogućnost. One se bore na frontu, a pozadi njih je velika dubina i relativno stabilna teritorija na kojoj se nalaze raspoređena materijalna sredstva. Manevar snagama na izabrane pravce napada moguće je izvršiti ne samo po frontu, već i iz dubine, a da se pri tome ne ispusti inicijativa iz ruku, itd. Međutim, partizanske jedinice u većini slučajeva nemaju takve uslove. Zbog toga se ostvarenje nadmoćnosti u partizanskoj taktici rešava drugim merama, prvenstveno onim koje obezbeđuju uspeh napada i pod nepovoljnim brojnim odnosom snaga. U ove mere spadaju: preduzimanje napada noću i pod nepovoljnim meteorološkim uslovima; određivanje skromnijih ciljeva napada (jedinici koja je slabija od neprijatelja ne postavljaju se zadaci da takvog neprijatelja okruži i uništi, već da razbije ili uništi njegove samo manje delove); izbor takvih objekata napada koji svojim položajem omogućuju partizanskoj jedinici manevar na bokove i u pozadinu neprijatelja (izolovani garnizoni, istaknute kolone u nastupanju i sl.); napad na neprijatelja na zemljištu koje po svom orografskom i hidrografskom sklopu isključuje ili otežava upotrebu tehnike od strane neprijatelja, naročito tenkova; napad na skladišta goriva i municije (diverzantskom akcijom ili na drugi način) da bi se neprijatelj lišio osnovnih sredstava za borbu i sprečavanjem da takvu pomoć dobije sa strane (rušenjem, napadima iz zaseda i dr.).

17

Prisprema i organizovanje napada partizanskih jedinica obuhvataju, uglavnom, iste mere i postupke koji važe i za sve druge jedinice, s tom razlikom što se obavljaju u kraćem roku i u još većoj tajnosti. Kako se kod partizanskih jedinica pripreme najčešće vrše van dodira sa neprijateljem, to izostaju i one tipične radnje frontalnog rata kao što su: koncentracija trupa, odlazak u regione prikupljanja ili smene, smena, polazni položaji itd. Kod partizanskih jedinica pripreme se vrše, po pravilu, u pokretu. Napad se takođe preduzima iz pokreta, što sve omogućuje brzinu i tajnost priprema. S obzirom na činjenicu da će partizanske jedinice, naročito manje, u većini slučajeva preduzimati napad i birati objekat dejstva po sopstvenoj inicijativi, pojavljuje se potreba da sve starešine, u prvom redu komandanti i komandiri, neprekidno prate situaciju na čitavom svom operativno-taktičkom području, kako bi se mogla iskoristiti svaka povoljna okolnost za brzo dejstvo jedinica. A da bi se brzo napadalo neophodno je da se pripreme izvrše u veoma kratkom roku. Ovde se, naravno, ne radi o tome da baš ni jedna partizanska jedinica nikada neće biti u situaciji da raspolaže sa dovoljno vremena za pripremu napada. Takvih situacija je bilo i biće, naročito kod većih jedinica, koje se mogu naći i u takvom položaju da im ne pretilo takoreći nikakva opasnost od direktnih napada za duže vreme, što znači da bi one u takvim okolnostima mogle da se pripremaju i nekoliko dana. Međutim, ako se ima u vidu da se u partizanskom ratu situacija veoma brzo menja i da danas izabrani objekt za napad može sutra da iščezne i promeni prvobitnu poziciju, ili, pak da ostane na istom mestu, ali ojačan novim snagama, onda je sasvim jasno zašto je u pripremi napada potrebno brzo raditi i računati samo sa satima.

Ali, bez obzira na raspoloživo vreme, sve pripremne radnje koje su u konkretnim uslovima bitne za pravilno organizovanje napada, moraju se svestrano i temeljito izvesti. Važno je da se raspoloživo vreme racionalno iskoristi i da se reguliše sve što se može unapred predvideti, a ne da se napad improvizuje. Radi temeljitosti pripreme napada, a zbog kratkoće vremena, poželjno je, ako to

situacija dopušta, da komandant jedinice odmah po izvršenom izboru objekta za napad održi sastanak čitavog štaba i čuje njegovo mišljenje o svojim namerama. Preporučljivo je, takođe, da se održi sastanak i sa starešinama potčinjenih jedinica radi što boljeg upoznavanja sa predstojećim napadom i njihovim zadacima. Pripreme napada na ovaj način obično se vrše kada se jedinica nalazi na većoj udaljenosti od izabranog objekta dejstva, uz korišćenje karte i obaveštajnih podataka koji treba da budu što tačniji, s obzirom da jedinica neće smeti da se zadržava pred neprijateljem da bi proveravala ranije dobivene podatke. Ukoliko je objekat za napad blizu, a situacija zahteva da jedinica brzo pređe u dejstvo, konsultovanje potčinjenih starešina obično se ne vrši, već se odluka za napad donosi na osnovu podataka kojima komandant momentano raspolaže, a dopunjava se i ispravlja u toku napada.

U sklopu priprema za napad prikupljanje podataka o neprijatelju, zasniva se, uglavnom, na široko razvijenoj mreži obaveštajne službe. Izvori za dobijanje podataka su mnogobrojni i po karakteru veoma različiti. Oni se mogu dobiti: agenturnim putem, zatim pomoću izviđačko-obaveštajnih organa pretpostavljene komande koji duže borave na dotičnoj prostoriji, ili, pak, od organa koje u tom cilju upućuje sama jedinica; zatim, od zarobljenika i izbeglica sa teritorija koje kontroliše neprijatelj kao i od samih boraca iz jedinice koji dobro poznaju objekat napada. Koji će se izvori i na koji način koristiti zavisi od konkretne situacije i opšteg položaja partizanske jedinice u odnosu na objekat dejstva.

18 Grupisanje i dovodenje snaga. Partizanske jedinice, naročito veće, do početka napada obično su raspoređene na široj prostoriji što je uslovljeno, s jedne strane, potrebom neprekidne aktivnosti na više mesta, a sa druge, neophodnošću da se jedinice zaštite od koncentričnog udara neprijatelja, do koga uvek može doći ako se jedinica duže zadržava prikupljena na jednom mestu. Ove okolnosti kao i činjenica da se partizanske jedinice pre početka napada nalaze, obično, na relativno većem uda-

ljenju od objekta napada, uslovljavaju potrebu sukcesivnog grupisanja snaga za napad, koje se obavlja za vreme pokreta jedinica, a završava obično onog momenta kad jedinice krenu u direktan napad.¹⁹⁾ Pošto je udaljenje pojedinih delova jedinice od neprijatelja najčešće različito, a i zbog raznovrsnih terenskih i drugih uslova u kojima svaka jedinica ponaosob mora da se kreće, biće neophodno da starešine partizanskih jedinica prilikom izdavanja naređenja za grupisanje i pokret vode računa o vremenu, koje je svakoj pojedinoj partizanskoj jedinici potrebno, s obzirom na situaciju u kojoj se nalazi. Ovo je svakako jedan od veoma važnih problema taktike uopšte, a posebno taktike partizanskih jedinica, s obzirom da one preduzimaju napad, najčešće, pri nepovoljnom odnosu snaga. Jer, ukoliko bi se počinile greške prilikom procene mogućnosti grupisanja i pokreta jedinica, moglo bi se dogoditi (u našem ratu se dešavalo) da po-

¹⁹⁾ Tako, na primer, od 7 krajiških i hrvatskih brigada koje su učestvovala u bihačkoj operaciji novembra 1942. godine, ni jedna se nije nalazila u neposrednoj blizini Bihaća, osim dva bataljona 4. krajiške brigade. Ostale jedinice bile su udaljene od objekta dejstva 100 pa i više kilometara. 1. i 3. krajiška brigada nalazile su se u širem rejonu Ključa, tj. na oko 130 km od Bihaća, a 2. lička u rejonu G. Perjasice — oko 120 km od Ličkog Petrovog Sela koje je trebalo da napadne u okviru bihačke operacije. U ovoj operaciji su sve pripreme za napad izvršene za vreme pokreta jedinica tako da je, na primer, 3. krajiška brigada sa prostorije Ključa otpočela pokret 30. oktobra, a već je 2. novembra bila na polaznim položajima za napad sa kojih je takoreći bez zadržavanja prešla u napad (podaci iz knjige Pera Morače „Napadi NOVJ na naseljena mjesta“ izdanje Vojnog dela 1956. godine str. 130 i 131).

— Kad je 2. proleterska brigada dobila zadatak da napadne i likvidira uporište ergele Borike u istočnoj Bosni, u martu 1942. godine, sve njene jedinice nalazile su se u rejonu Čajniča. Pripreme za napad izvršene su u toku marša tako da je brigada gotovo iz pokreta stupila u dejstvo i u potpunosti uništila neprijateljsku posadu bez ijedne vlastite žrtve.

— U leto 1944. godine slovenačka brigada „Ivan Cankar“ nalazila se na Žumberku kad je dobila zadatak da likvidira garnizon u Bosiljevu. Jedinice ove brigade izvršile su sve potrebne pripreme za pokret i dejstvo u rejonu Metlike istog dana kad su primile zadatak. U toku noći one su uspele da pređu prostor od Žumberka do Bosiljeva i da te iste noći napadnu nemački garnizon i potpuno ga unište.

jedine jedinice zakasne na cilj, a druge prerano stignu i da na taj način potpuno kompromituju i otkriju predviđeni plan napada.²⁰⁾ Čitav problem još više se komplikuje time što partizanske jedinice, po pravilu, ne mogu da se prikupe negde u pozadini, sve na jednom mestu, pa da tako grupisane jednovremeno krenu po istoj marš-ruti. Zbog toga prilikom određivanja početka napada uvek treba polaziti od proračuna vremena koje je potrebno jedinici najviše udaljenoj od neprijatelja i koja mora da savladauje najteže zemljište. Samo tako može se sa sigurnošću računati da će grupisanje snaga biti izvršeno po predviđenom planu i da će sve jedinice biti uvedene jednovremeno u borbu ukoliko, naravno, nije planski predviđeno da neke od njih otpočnu napad ranije.

Sve jedinice koje učestvuju u napadu kreću se sa svojih prvobitnih prostorija koncentrično ka neprijatelju. Njihov pokret treba da se odvija bez dužeg zadržavanja, čak i ako bi pojedine kolone naišle ponekad i na slabije neprijateljske delove. Te delove treba proterati ne prekidajući pokret, ili ostaviti manje snage za uznemiravanje — vezivanje neprijatelja. Nekad se može ukazati i takva mogućnost da jedinica skrene sa prvobitne marš-rute i obiđe neprijatelja. Do ovoga može doći ako su u pitanju jače neprijateljske snage. Ukoliko jedinica iz bilo kog razloga bude prinuđena da nastavi pokret po drugoj marš-ruti, potrebno je imati u vidu dve stvari: prvo, da novoizabrana marš-ruta ne bude mnogo duža od prethodne, i drugo, da se o promeni marš-rute najbržim putem obavesti pretpostavljena komanda i susedne kolone, kako u toku izvršenja pokreta ne bi došlo do zabune i

²⁰⁾ U proleće 1942. godine štab 2. proleterske brigade planirao je napad na italijanske položaje, na brdu Strmica (iz od Bosanskog Grahova). Napad nije dao željene rezultate samo zbog toga što 2. (Čačanski) bataljon nije na vreme stigao već je zbog veoma tamne noći i nepouzdanih vodiča celu noć lutao po šumi.

— Isto tako prvi napad na ustaško uporište Kupres 1942. godine dao bi svakako povoljnije rezultate da su jedinice 4. proleterske brigade uspele da na vreme stignu na izvršenje zadatka koji im je bio predviđen planom napada. Iako je zakašnjenje 4. brigade usledilo iz objektivnih razloga, ono se ipak negativno odrazilo na uspeh dejstva ostalih snaga koje su napadale na Kupres.

mešanja jedinica. U svakom slučaju jedinica treba da na vreme stigne do objekta napada, a to znači da pokret može prekinuti samo po odobrenju pretpostavljenog starešine. Tu samoinicijativa, u smislu menjanja odluke, najmanje može da dođe do izražaja, odnosno u takvim okolnostima ona se svodi na pronalaženje najefikasnijih rešenja za izvršenje dobivenog zadatka, a u duhu, novonastale situacije.

19) Borbëni poredak partizanskih jedinica zavisi: od jačine neprijatelja, jačine same jedinice, karaktera objekta na koji će se napadati i drugih elemenata konkretne situacije. Znači, svaki od navedenih elemenata situacije i svi oni skupa bitno utiču na postrojavanje borbenog poretka u napadu, što govori da nije moguće unapred dati jednu šemu koja bi važila za sve jedinice i sve situacije u kojima partizanske jedinice izvode napadna dejstva.

Ukoliko je neprijatelj jači i njegova odbrana solidnije organizovana, utoliko borbeni poredak jedinice treba da sigurnije obezbedi narastanje siline udara za sve vreme napada.

Jačina jedinice ispoljava svoj uticaj na formiranje i postrojavanje borbenog poretka na taj način što će on kod manjih jedinica biti plići (najčešće u jednom ešalonu), dok će se kod većih jedinica, na primer, brigade ili divizije, obrazovati dva ešelona.

Isto tako, pa čak i mnogo više od drugih elemenata, karakter objekta napada utiče na borbeni poredak jedinice, jer je sasvim sigurno da borbeni poredak jedinice koja napada na naseljeno mesto ne može biti isti kao, na primer, prilikom napada na neprijatelja koji je prešao u odbranu van naseljenog mesta. O svim tim razlikama i specifičnostima biće govora prilikom razmatranja problema napada na pojedine objekte.

Međutim, uprkos izvesnim razlikama koje se u tom pogledu javljaju, valja naglasiti da u najvećem broju slučajeva partizanske jedinice, postrojavaju u napadu svoj borbeni poredak u jednom ešalonu sa manjom rezervom, koja, po pravilu, treba da se nalazi na težištu dejstva i što bliže prvom borbenom ešalonu. Naše iskustvo je

pokazalo da je ovakvo postrojavanje borbenog poretka uslovljeno, pre svega, potrebom ostvarenja jakog početnog udara i maksimalne snage vatre, radi postizanja odlučujućeg uspeha za što kraće vreme. Pored toga, ovako relativno plitko postrojavanje borbenog poretka posledica je, najčešće, nedostatka snaga koje se ne koriste samo za direktan napad, već i za obezbeđenje pravaca, demonstrativne napade i dr. Pored takvog načina postrojavanja borbenog poretka, za partizanske jedinice biće nekad celishodno ako formiraju borbeni poredak u napadnim kolonama, sastavljenim od celovitih delova sa potrebnim ojačanjima, ukoliko postoje. Ovo je nužno radi većeg osamostaljenja jedinica, naročito u situacijama kad se zadaci načelno postavljaju za ceo period napada; zatim, zbog toga što je komandovanje jedinicama mnogo lakše ako se one kreću i dejstvuju u kolonama, kao i zbog efekta vatre i ostvarenja relativne nadmoćnosti na izabranim tačkama napada, Ali, postrojavanje borbenog poretka u kolonama, pored prednosti, krije u sebi slabosti koje, ako se ne bi uočile i otklonile, mogu dovesti do teškoća u izvršenju zadataka pa i do kompromitovanja celokupnog plana napada. Radi se, naime, o tome da se prilikom postrojavanja borbenog poretka u napadnim kolonama između jedinica i njihovih delova javljaju međuprostori, koje neprijatelj može da iskoristi za provlačenje i manevar radi dezorganizovanja komandovanja, odsecanja i uništavanja pojedinih kolona, dejstvom na njihove bokove i pozadinu. Ova opasnost postaje veoma ozbiljna u situaciji kad partizanske jedinice izvršavaju noćni napad na neprijatelja koji se brani na otvorenom polju i na pošumljenom i ispresecanom zemljištu.

Da bi se ova opasnost otklonila neophodno je da se još za vreme pokreta i grupisanja jedinica obezbedi kontrola međuprostora manjim patrolama koje će se paralelno kretati sa napadnim kolonama, sa zadatkom da blagovremeno obaveste o pokušaju neprijatelja da postigne iznenađenje. Funkcija ovih patrola ne prestaje sve dok traje napad ili dok se napadne kolone ne spoje. Naravno, ovaj problem se javlja, uglavnom, kod napada na položaje van naselja. Međutim, pri napadu na naseljeno

mesto situacija je drukčija, s obzirom da su u takvim slučajevima dejstva napadnih kolona usmerena i kanalisanja pravcima koji su fiksno određeni protezanjem ulica, položajem skverova, parkova i sl. što znači da se u tom slučaju između napadnih kolona ne nalaze nikakvi slobodni prostori, već zgrade koje su obuhvaćene zonom napada i sistemom vatre elemenata koji sadejstvuje napadnom poretku odgovarajućih jedinica.

Objekti dejstva

U partizanskom ratu jedinicama se nudi veoma širok izbor objekata za napad, premda se kao najčešći javljaju: naseljena mesta, aerodromi, komunikacije i štabovi. Sam okupacioni sistem uslovljava da se baš ovi objekti pojavljuju kao osnovni u planovima napadnih dejstava partizanskih jedinica.

Naseljena mesta. Iz iskustava našeg narodnooslobodilačkog rata, a i drugih po karakteru sličnih ratova vođenih u novije vreme, poznato je koliku važnost pridaje neprijatelj naseljenim mestima. Njihovim držanjem on nastoji da učvrsti okupacioni sistem jer ona predstavljaju, najčešće, najrazvijenije industrijske, kulturne, privredne i saobraćajne centre, bez kojih je teško voditi rat protiv partizana. Naseljena mesta služe neprijatelju za koncentraciju trupa i materijala, kao placdarm za preduzimanje ofanzive protiv partizanskih jedinica i slobodnih teritorija, za smeštaj i odmor trupa, lečenje ranjenika i bolesnika, reorganizaciju i popunu jedinica. Iz okupiranih naselja, naročito gradova, otežan je a često i potpuno onemogućen odlazak stanovništva u partizanske jedinice. Naselja u kojima su stacionirane okupatorske jedinice mogu prilikom stvaranja i povezivanja slobodnih teritorija pričinjavati ozbiljne teškoće partizanskim jedinicama. Ovi, kao i neki drugi faktori upućuju na zaključak da će naseljena mesta — naročito manja — biti vrlo često objekat napada partizanskih jedinica.

Dovođenje i grupisanje snaga za napad na naseljeno mesto odvija se uglavnom po opštim načelima koja važe za napad partizanskih jedinica, s tom razlikom što se on najčešće neće izvoditi iz pokreta, naročito ako su u pitanju veća naseljena mesta koja je neprijatelj poseo jačim snagama i solidno utvrdio. U takvim slučajevima jedinice će prethodno morati da izvrše blokadu naseljenog mesta, što znači da će se i njihov pokret i grupisanje podrediti ovom cilju, pa tek posle toga pristupiti pregrupisanju snaga za sam napad, s obzirom da plan grupisanja za blokadu ne mora da odgovara i planu napada na naseljeno mesto.

Za uspeh napada na naseljeno mesto veoma je važno da se ono još pre početka napada izoluje od ostalih garnizona i uporišta, što se postiže: uništenjem telegrafsko-telefonskih veza između objekata napada i obližnjih garnizona, blokiranjem i samog naseljenog mesta, a ponekad i demonstrativnim napadima na uporišta iz kojih bi mogla uslediti pomoć napadnutom garnizonu. Neposredna organizacija napada na naseljeno mesto obuhvata, uglavnom, iste mere i postupke koji se preduzimaju i u svim drugim prilikama, kao što su: izviđanje, formiranje borbenog poretka, postavljanje konkretnih zadataka jedinicama, organizacija sadejstva itd. Specifičnosti koje se javljaju prilikom organizovanja napada na naseljeno mesto bile bi uglavnom sledeće: pre svega, priprema i organizovanje napada odvija se najčešće u neposrednom borbenom dodiru sa neprijateljem, što isključuje mogućnost njegovog iznenađivanja; zatim zbog osobenosti objekta napada, izviđanje mora biti detaljnije izvršeno i obično duže traje nego u drugim prilikama, što usporava pripreme za napad kao i samo izvršenje napada; pored toga, često će se ukazati potreba za izvesnom reorganizacijom jedinica u tom smislu da se pojedini delovi osamostale i osposobe za specijalne zadatke koje će izvršavati u toku napada, dodavanjem ili oduzimanjem pojedinih sredstava, cepanjem prvobitnog organskog sastava itd.

Borbeni poredak i zadaci elementa borbenog poretka u napadu na naseljeno mesto zavise u prvom redu od

karaktera odbrane tog mesta, jačine neprijatelja i veličine jedinice koja napada.

Kad je reč o karakteru odbrane naseljenog mesta kao faktoru koji odlučujuće deluje na postrojavanje borbenog poretka jedinica, potrebno je imati u vidu da neprijatelj ne organizuje odbranu svakog naseljenog mesta na isti način i da to zavisi u prvom redu od položaja, oblika i veličine naseljenog mesta, kao i od njegove važnosti u sistemu okupacije. Međutim, bez obzira na izvesne razlike koje u tom pogledu postoje, naša ratna praksa je pokazala da se neprijatelj pri organizovanju odbrane naseljenih mesta redovno rukovodio izvesnim načelima taktike koja su manje-više primenjivana prilikom odbrane svakog naseljenog mesta. Naime, u najvećem broju slučajeva sistem i struktura odbrane naseljenog mesta (prvenstveno većih) počivali su na elementima spoljnog obezbeđenja prilaza naseljenom mestu, na odbrani u samom mestu i na obezbeđivanju saobraćaja i veze sa ostalim garnizonima. Snage za spoljno obezbeđenje obično su bile slabije od onih za unutrašnju odbranu i njihov je zadatak bio da na unapred organizovanim položajima za odbranu uspire i onemoguće brz prodor partizanskih jedinica ka naseljenom mestu i da se snage koje se brane u njemu obezbede od iznenađenja, obuhvata i okruženja na malom prostoru. Unutrašnja odbrana se zasnivala na čitavoj dubini naseljenog mesta u jakim čvorovima odbrane koji su se sastojali iz pojedinih blokova zgrada utvrđenih i posednutih stalnim posadama, kao i iz vatrelih tačaka — pojedinih većih utvrđenih zgrada. Uz sve to za manevar po unutrašnjosti naseljenog mesta neprijatelj je raspolagao rezervom, sastavljenom kad god je to bilo moguće, od tenkova. Posebne snage, obično moto-mehanizovane, određivane su za kontrolu komunikacija i održavanje veze sa susednim garnizonima.

S obzirom na ovakvu odbranu, borbeni poredak jedinica prilikom napada na naseljeno mesto najčešće je bio sastavljen od sledećih elemenata: napadnih kolona, snaga za obezbeđenje od intervencije neprijatelja spolja, specijalnih jurišnih grupa a ponekada i rezerve.

Najvažniji elementi borbenog poretka su napadne kolone čiji broj zavisi od jačine jedinice koja ih formira, veličine naseljenog mesta i snaga koje ga brane. Tako, na primer, ako na neko veće naseljeno mesto napada partizanska brigada, onda će svaki bataljon obrazovati po jednu do dve napadne kolone, u zavisnosti od broja pogodnih pravaca koji sa periferije vode prema ciljevima napadnih kolona. Njihov zadatak se sastoji u tome da na svom pravcu nastupanja razbiju neprijatelja na spoljnim prilazima naseljenom mestu i da potom što energičnije prodru u njegovu unutrašnjost, ne zadržavajući se oko likvidacije manjih delova spoljnog obezbeđenja. Za uspešno razvijanje napada u samom naseljenom mestu svaka napadna kolona treba da formira dve do tri jurišne grupe snabdevene većom količinom municije, eksplozivom, minama, flašama sa zapaljivom smesom, a po mogućnosti i ručnim bacačima. Ove grupe predstavljaju u stvari osnovne faktore uspešne borbe napadnih kolona s obzirom da se dinamika napada u samom naseljenom mestu znatno razlikuje od one za vreme likvidiranja spoljnog obezbeđenja. Zapravo, po upadu jedinica u naseljeno mesto, prvobitne napadne kolone se pretvaraju u veći broj jurišnih grupa — zavisno od broja važnih objekata u unutrašnjosti mesta.

Snage za obezbeđenje od intervencije spolja isturaju se na one pravce odakle će neprijatelj najverovatnije pokušati da pruži pomoć, a zadatak im je da to spreče dok se borba u naseljenom mestu uspešno ne okonča. Jačina ovih snaga zavisi od karaktera zemljišta, blizine i jačine susednih garnizona neprijatelja, a naročito od stanja komunikacija koje ih povezuju. Što su susedni neprijateljski garnizoni slabiji i više udaljeni od naseljenog mesta na koje se vrši napad, to će i snage za spoljno obezbeđenje biti slabije i obrnuto.

Snage za obezbeđenje od intervencije spolja dejstvuju uglavnom na principu zasede, često i sa takozvanim obrnutim frontom s obzirom da su u toku izvršenja svog zadatka ne tako retko primorane da dejstvuju i protiv delova koji su uspeli da se probiju iz napadnutog naseljenog mesta.

Pošto partizanske jedinice ne raspolažu, obično, težom artiljerijom, avijacijom i drugim sredstvima sa kojima je moguće dejstvovati u dubini naseljenog mesta, a naročito na dobro utvrđene objekte, to svaka partizanska jedinica formira jednu do dve specijalne jurišne grupe čiji je zadatak da u toku noći prvenstveno neopazano i bez borbe upadnu u naseljeno mesto a zatim napadnu i zauzmu pojedine važne objekte, u prvom redu kuće ili blokove zgrada, centre veze i štabove. Uspešnim izvršenjem ovih zadataka postiže se dvostruki efekat. Prvo, unosi se pometnja u redove neprijatelja, dezorganizuje komandovanje, otežava ili onemogućuje planska upotreba rezervi, a držanjem pod vatrom pojedinih ulica i položaja omogućuje se brz prodor partizanskih kolona i drugo, moral neprijateljevih vojnika naglo opada i često dolazi do panike, što znači da se postiže i snažno psihološko dejstvo. Ovakav način dejstva primenjivan je često u našem ratu, kao na primer, u bihaćkoj operaciji 1942. godine.

U rezervu se obično određuju manje snage (najviše jedna do dve čete ako napad izvodi brigada) čiji je zadatak da ojačaju napadne kolone, naročito na glavnom pravcu napada, a mogu se upotrebiti i za pomoć snagama koje se nalaze na obezbeđenju od intervencije spolja — ukoliko se za tim ukaže potreba.

Poseban element borbenog poretka koji, istina, ne formira iz svog sastava jedinica koja napada spolja, ali sa kojim treba računati, jeste stanovništvo u okupiranom mestu, odnosno udarne grupe i odredi koje oni formiraju po odlukama političkih rukovodstava iz samog mesta, a angažuju u saglasnosti i saradnji sa komandantom jedinice koja napada spolja. Njihov napad na pojedine objekte mora biti tesno usklađen s planom napada jedinica spolja, jer uprotivnom može doći do uništenja tih grupa i neuspeha napada. Naravno, u zavisnosti od jačine, organizovanosti, naoružavanja i političke pripremljenosti snaga u okupiranom mestu one se mogu upotrebiti i za druge zadatke, kao što su: prikupljanje i dostavljanje obaveštajnih podataka, za vodiče

jedinicama koje napadaju spolja, za popunu ešelona koji se spolja ubacuju u grad i sl.

Pasivan ili aktivan otpor naroda u okupiranim naseljenim mestima predstavlja stalno dejstvujući faktor, čija moralna snaga može često imati odlučujući uticaj na konačan uspeh planiranog napada, i zato ga u punoj meri treba iskoristiti.

U napadu na naseljeno mesto poseban značaj dobija organizacija sadejstva između pojedinih elemenata borbenog poretka pošto se dinamika borbe karakteriše prilično izolovanom borbom pojedinih grupa, slabom preglednošću situacije i nesigurnim vezama između jedinica, naročito ako se napad izvodi noću, što će biti najčešći slučaj.

Iz svega do sada iznetog može se zaključiti da je napad na naseljeno mesto vrlo komplikovana i složena radnja, a taktički problemi koji se s tim u vezi javljaju složeniji su od onih kod napada na druge ciljeve i objekte. I to ne samo zbog toga što je teško zauzeti naseljena mesta oskudnim tehničkim sredstvima, već i što organizovanje takvog napada zahteva veliku umešnost i snalažljivost starešina.

21 Aerodromi. Iz značaja koji okupator pridaje avijaciji u borbi protiv partizanskih jedinica proizilazi i važnost aerodroma bez kojih on ne može računati na uspešnu podršku trupa avijacijom, koja mu obezbeđuje solidnu prevagu u opštem odnosu snaga. Neprijatelj koristi aerodrome na svojoj ili teritoriji savezničkih ili drugih okupiranih zemalja, ali najbolje efekte postiže, svakako, ako raspolaže aerodromima na okupiranoj teritoriji. Njega u prvom redu interesuju veliki — stalni aerodromi, premda redovno nastoji da pod kontrolu stavi i privremene aerodrome i uopšte sva pogodna letilišta. Znajući sve ovo, a pošto ne raspolažu, najčešće, avijacijom i drugim protivavionskim sredstvima, partizani se moraju orijentisati na napade na same aerodrome da bi na taj način onemogućili neprijateljevu avijaciju. Ovakvim napadima postiže se još i to, ako se aerodromi zadrže, da na njima mogu bazirati sopstveni avioni dobijeni plenom

ili od saveznika, odnosno da njih može koristiti saveznička avijacija, ako se to odobri.

Za uspeh napada na aerodrome važe, uglavnom, isti principi kao i za napad na sve druge objekte, s tim što još više treba naglasiti: brižljive pripreme, besprekornu organizaciju, visok stepen tajnosti i preciznu organizaciju sadejstva svih elemenata borbenog poretka koji učestvuju u izvršenju zadatka. Međutim, u pogledu organizacije napada, zadatka jedinica i postrojavanja borbenog poretka, javljaju se izvesne specifičnosti koje su uslovljene ne samo opštom važnošću aerodroma, već i njegovim položajem u odnosu na druge objekte neprijatelja, kao i samim karakterom odbrane aerodroma.

Aerodrom koji se nalazi na periferiji grada (bližoj ili daljoj), što je najčešći slučaj, redovno je uključen u opšti sistem odbrane pošto obično predstavlja perifernu tačku odbrambenog sistema dotičnog naseljenog mesta.

Odbrana aerodroma zasniva se uglavnom na istim elementima kao i odbrana naseljenog mesta, s tim što se u unutrašnjoj strukturi odbrambenog sistema javljaju izvesne specifičnosti, kao logična posledica rasporeda i važnosti objekata koje treba braniti.

Za spoljno obezbeđenje, zavisno od toga da li se aerodrom nalazi na većem ili manjem udaljenju od susednih garnizona, neprijatelj istura jače ili slabije snage, i to uglavnom na onim pravcima sa kojih se prvenstveno očekuje napad partizana. Posebnu pažnju neprijatelj posvećuje kontroli pošumljenih i ispresecanih delova zemljišta. Snage na spoljnom obezbeđenju samo na pojedinim tačkama organizuju i posedaju položaje za odbranu, dok veći deo zemljišta kontrolišu patrolama, čiji je zadatak u prvom redu da na vreme otkriju prisustvo partizanskih snaga i na taj način onemogućie iznenadan napad na sam aerodrom.

Snage za unutrašnju odbranu obično se dele na više delova i obrazuju posebne grupe čiji broj zavisi od broja objekata, a njihova jačina i sastav od važnosti objekta koji brane. Kao posebne tačke u sistemu odbrane obično se javljaju: hangari, komandni uređaji, skladišta goriva i bombi, štabna zgrada i izvori za napajanje električnom

energijom. Svaki od ovih objekata ima stalnu posadu, dok se kod aviona na pistama postavljaju samo stražari, i to uglavnom preko noći. Iako su pojedine grupe ponekad znatno udaljene jedna od druge (što zavisi od veličine aerodroma i međusobnog udaljenja objekata), odbrana aerodroma ipak predstavlja celinu i sa jedinstvenim sistemom vatre, tako da se posade mogu međusobno ispomagati, ne napuštajući objekte koje brane.

Ukoliko se aerodrom nalazi u blizini nekog većeg grada odnosno jakog garnizona, redovno je uključen u opšti sistem odbrane naseljenog mesta kao periferna tačka unutrašnjeg odbrambenog sistema.

Rezerve sastavljene od brzopokretnih jedinica, raspoređene u gradu, namenjene su, pored ostalog, i za intervenciju u pravcu aerodroma, ukoliko bi došlo do izolovanog napada na njega. Prilaze aerodromu štite iz grada artiljerija i minobacači.

Treba, takođe, imati u vidu da su prilazi aerodromu a i on sam preko noći dobro osvetljeni i da imaju, najčešće, i svoj vlastiti sistem snabdevanja električnom energijom.

Dovođenje i grupisanje snaga za napad na aerodrom moraju se izvesti u najvećoj tajnosti, što drugim rečima znači da pokrete jedinica treba vršiti isključivo noću, sve pripreme obaviti na većem udaljenju od aerodroma i za vreme pokreta, a sam napad izvršiti takođe iz pokreta i to noću. Za razliku od naseljenog mesta ovde o nekoj prethodnoj blokadi aerodroma nema ni govora.

U sklopu priprema za napad starešina partizanske jedinice mora da prikupi sve potrebne podatke o neprijatelju, da ih proveri, a kad god za to postoje mogućnosti, da lično ili preko svog izviđačkog organa izvrši izviđanje aerodroma. Naročito je važno da se ustanove najpogodniji prilazi aerodromu, objekti na njemu, snage koje ga brane i njihov raspored, minska polja i žične prepreke, mesta na kojima su iskopani kanali i da li su napunjeni vodom, mesto i jačina rezervi i dr.

Ako se napadom želi zauzeti i grad pokraj aerodroma, onda se organizovanje napada sprovodi po načelima za napad na naseljeno mesto, s tim što se kao

poseban element borbenog poretka pojavljuje posebna grupa čiji je zadatak likvidiranje aerodroma.

Međutim, u partizanskom ratu, naročito u početku, biće mnogo češći slučaj napada na aerodrome bez istovremenog zauzimanja naseljenog mesta. Ovo zato što je izvršenje zadatka moguće i manjim snagama i što se čitava akcija može završiti u toku jedne noći. U daljem razmatranju poći će se upravo od takve pretpostavke.

Iako je nemoguće dati jednu varijantu koja bi važila za sve situacije, pokušaće se, ipak, da se organizovanje napada na aerodrom razmotri kroz jednu varijantu za koju se može smatrati da najviše odgovara tipičnim slučajevima.

Na osnovu prikupljenih podataka o neprijatelju i posle detaljne analize drugih elemenata konkretne situacije starešina partizanske jedinice pristupa organizovanju napada u čijoj osnovi leži postrojavanje borbenog poretka i određivanje preciznih zadataka svakom njegovom elementu.)

Borbeni poredak partizanske jedinice u napadu na aerodrom zavisi od karaktera odbrane i objekata na samom aerodromu, kao i od jačine jedinice određene za napad. Ako se pođe od pretpostavke da branilac organizuje odbranu najčešće na način o kome je bilo govora i da u napadu na aerodrom ne učestvuju snage manje od partizanske brigade, borbeni poredak mogao bi se sastojati, načelno, iz ovih osnovnih elemenata: [grupe za direktan napad na aerodrom, grupe za spoljno obezbeđenje napada i rezervé.]

Kod elemenata borbenog poretka jedinice u napadu na aerodrom odmah pada u oči da se umesto napadnih kolona pojavljuju grupe što, razume se, nije slučajno. Naime, za razliku od napada na naseljeno mesto ili neke druge objekte gde se napadne kolone javljaju kao osnovni elementi borbenog poretka, ovde ta uloga pripada grupama za napad, jer se zaista u ovom slučaju ne radi ni o kakvim kolonama, bez obzira na to što će se jedinice za vreme pokreta ka objektima dejstva kretati, ta-kođe, u kolonama. Međutim, sama dinamika dejstva i

karakter objekata na aerodromu zahtevaju postrojavanje borbenog poretka po grupama, a ne u kolonama.

12 Grupa za direktan napad na aerodrom se deli na nekoliko podgrupa, zavisno od broja i karaktera objekata na samom aerodromu. Obično se obrazuju sledeće podgrupe: za uništenje aviona na pisti; za uništenje aviona u hangarima i samih hangara; za uništenje ili oštećenje električne mreže i veza; za uništenje ili neutralisanje delova koji obezbeđuju pojedine objekte na samom aerodromu; za likvidiranje komande aerodroma i za uništenje skladišta goriva i municije.

Jačina ovih podgrupa je veoma različita, ali ni jedna od njih, sem podgrupe za likvidiranje snaga koje štite aerodrom, ne zahteva veliki broj ljudi. Njih obično sačinjavaju dva do tri borca, najviše odeljenje, naoružano i opremljeno prema karakteru objekta na koji će delovati. Pored automatskog oružja i ručnih bombi, podgrupe treba da raspolazu i dovoljnom količinom eksploziva, benzinom ili drugim materijalom za paljenje, makazama za sečenje žice i dr.

U grupu za direktan napad potrebno je određivati hrabre, dobro obučene, spretno i dovitljive borce koji koliko-toliko poznaju avione i aerodromske uređaje. Težina zadatka koji izvršava ova grupa proizilazi iz složenosti taktičkih postupaka, a od brzine njenog rada i odlučnosti zavisi da li će i koliko snage koje obezbeđuju napad izdržati u borbi i uspeti da spreče neprijateljevu intervenciju spolja.

13 Grupa za spoljno obezbeđenje napada formira se kad se u blizini nalazi grad, a zadatak joj je da demonstrativnim napadom na njega blokira i priveže neprijatelja za sebe, ne dozvoljavajući mu da uputi pojačanje napadnutom aerodromu. Snage ove grupe raspoređuju se na čitavoj periferiji grada, s tim što se glavna postavlja na onaj pravac koji upravno i najkraćim putem vodi iz grada na aerodrom. Na taj pravac se postavlja i rezerva koju grupa za obezbeđenje treba takođe da formira. Jer, ukoliko neprijatelj oseti da se radi o demon-

strativnom napadu, svakako će pokušati da kocentriše snage, razbije blokadu grada i prodre do aerodroma. A da bi u tome bio onemogućen grupa koja se nalazi na obezbeđenju ne sme se zadovoljiti plitkim rasporedom, naročito ne na onom pravcu koji se javlja kao najverovatniji za intervenciju. Pošto je normalno pretpostaviti da će neprijatelj intervenisati prvenstveno tenkovima i drugim oklopnim vozilima, grupa za spoljno obezbeđenje treba, kad god je to moguće, da bude snabdevena dovoljnim brojem protivoklopnih sredstava, čak i na račun drugih grupa kojima takva sredstva i nisu neophodna, s obzirom na karakter zadatka koji izvršavaju. Takođe radi uspešnog pariranja neprijatelja, posebno njegovih oklopnih snaga, neophodno je da grupa za spoljno obezbeđenje izdvoji jedan deo ljudstva za rušenje komunikacija koje od grada vode prema aerodromu.

Grupa za spoljno obezbeđenje obično je jača od grupe za direktan napad na aerodrom, a pogotovu ako je aerodrom blizu grada i ako se radi o garnizonu u kome se nalaze jače snage neprijatelja.

Dejstvo grupe za spoljno obezbeđenje karakteriše se vatrenim pritiskom na pojedine objekte, posebno one koji su suviše istaknuti na periferiji grada i prepadima na delove koje bi pokušali da razbiju blokadu i prodru prema aerodromu.

Grupa za spoljno obezbeđenje može da počne napad u isto vreme kad i ona na aerodrom, ali je mnogo bolje da se pojavi pred gradom na jedan-dva časa pre početka napada na aerodrom. Ovo zato što će pažnja neprijatelja u tom slučaju biti okrenuta prvenstveno posadi u gradu i što on u tako kratkom vremenu neće moći da realno oceni da li je u pitanju napad samo na grad, ili i na grad i aerodrom ili samo na aerodrom. U ovakvim okolnostima nije mnogo verovatno da bi neprijatelj napad samo na aerodrom uzeo kao najrealniju pretpostavku.

Rezerva se formira sa zadatkom da obezbedi prihvat grupe (svih podgrupa) koja vrši direktan napad na aerodrom ukoliko napad ne uspe i ona bude prisiljena na po-

vlačenje, ili, pak, da ojača snage na spoljnom obezbeđenju ukoliko budu popustile pod pritiskom neprijatelja.

Kao što se vidi, napad partizanskih jedinica na aerodrome predstavlja težak zadatak i zahteva relativno jake i dobro uvežbane snage.²²⁾

Iz ovoga, razume se, ne bi trebalo izvesti zaključak da na aerodrome nije moguće dejstvovati i manjim snagama (vod ili četa) pogotovu ako su u pitanju privremeni aerodromi. Tu se u stvari radi o zemljišnim rejonima koji ispunjavaju minimalne uslove za poletanje i sletanje manjih grupa ili pojedinih aviona, prvenstveno klipnih. Normalno je pretpostaviti da će neprijatelj nastojati da i ove objekte što duže zadrži i to ne samo da bi ih koristio za svoju avijaciju, već u prvom redu da bi partizanima onemogućio njihovo iskorišćavanje. Ali, pošto na svakoj teritoriji, sem izrazito planinskog i krasnog zemljišta, postoji veći broj ovakvih rejona, neprijatelj nije u mogućnosti da ih sve zaposedne i brani jačim snagama, već manjim odeljenjima. Partizani će ih likvidirati prvenstveno noćnim prepadima, bez snaga za bilo kakva spoljna obezbeđenja, sem eventualnog upućivanja patrola.

Komunikacije predstavljaju jedan od prvih objekata napada partizanskih jedinica za sve vreme rata. Važnost ovog zadatka proizilazi iz značaja komunikacija, bez kojih neprijatelj nije u stanju da uspešno realizuje brzopokretni — osvajački rat, koristeći moto-mehanizovane i oklopne jedinice i uopšte modernu ratnu tehniku. Bez dobrih komunikacija okupator ne može da vrši uspešne manevre po unutrašnjosti teritorije, koncentracije trupa za ofanzivna dejstva odvijajuće se sporo, a snabde-

²²⁾ U našem ratu bilo je više primera uspešnog napada na aerodrome, među kojima istaknuto mesto zauzima napad 1. krajiške brigade na aerodrom kod Rajlovca 1943. godine, kojom prilikom je zapaljeno i uništeno 30, a oštećeno 5 aviona. Zatim napad 11. srpske brigade na aerodrom kod Leskovca krajem maja 1944. godine kada je za dva sata uništeno 7 aviona, 32 kamiona i 500 godi litara benzina. Zahvaljujući demonstrativnom napadu izvršenom na Leskovac, neprijatelj nije ni pokušao da interveniše iako se aerodrom nalazio svega 2 km od Leskovca.

vanje jedinica i garnizona može biti za duže vreme dovedeno u pitanje ako komunikacije budu oštećene. Međutim, neke od ovih problema okupator može rešavati i drugim sredstvima kao što su avijacija i helikopteri, no treba imati u vidu da su to samo polovična rešenja koja ni izdaleka ne zadovoljavaju stvarne potrebe neprijatelja u borbi protiv naroda koji vodi partizanski rat. Neprijatelju je sve ovo dobro poznato i svestan je prednosti koje ima ako drži komunikacije, kao što i partizani vrlo dobro znaju šta dobijaju ako uspeju da ga liše tih prednosti.

Napad na komunikacije zavisno od jačine snaga koje u njemu učestvuju, karaktera odbrane i vrste komunikacije, može, u partizanskim dejstvima, imati jedan od sledećih ciljeva: uništenje posada koje brane komunikaciju uz istovremeno rušenje same komunikacije; rušenje komunikacije radi onemogućavanja saobraćaja i veze između fronta i neprijateljevih baza u pozadini za duže ili kraće vreme, što naročito dolazi u obzir kada veće partizanske jedinice prelaze u ofanzivu, ili kada se brane a neprijatelj privlači snage i sredstva za razvijanje svoje ofanzive; kada se napada na neko naseljeno mesto i ruše komunikacije koje vezuju to mesto sa obližnjim neprijateljevim garnizonima radi sprečavanja intervencije spolja; napad i rušenje komunikacija radi odbrane manjih ili većih slobodnih teritorija itd.

U zavisnosti od ovih ciljeva napad na komunikacije može biti diverzantskog karaktera, ili pak, napad manjih ili većih snaga na uskom ili širokom frontu.

Kada napad ima karakter (onesposobljavanja komunikacija na širem frontu) obično se angažuju jače snage, s tim što je poželjno da, radi obmane neprijatelja, svakom ovakvom napadu prethodi niz diverzantskih akcija na drugim pravcima i mestima.

Da bi napad na komunikacije dao željene rezultate, potrebno je prethodno prikupiti podatke: o karakteru zemljišta kojim komunikacija prolazi i objektima na njoj (mostovi, krivine, propusti, nadvožnjaci, podvožnjaci, tuneli, skretnice, signalni uređaji i sl.); o osiguranju komunikacije od strane neprijatelja u zoni predstojećih dejstava; o mogućnostima i najverovatnijim pravcima

intervencije neprijatelja iz najbližih garnizona i drugih uporišta itd. Pored toga, veoma je važno da partizanske jedinice preko političkih organizacija na terenu još pre početka napada uspostave vezu sa poverljivim osobljem zaposlenim u železničkom i putnom saobraćaju neprijatelja i da obezbede što bolju saradnju sa njima u toku izvršenja napada.

Grupisanje i raspored jedinica za napad na komunikacije zavisi od konkretne situacije i postavljenog cilja. Ukoliko se radi o napadu koji uključuje rušenje komunikacije uz istovremeno uništenje posada koje je obezbeđuju, grupisanje snaga moglo bi se izvršiti načelno po sledećem: potreban broj grupa (zavisno od broja posada) koje imaju zadatak da iznenadnim dejstvom unište ili proteraju posade i unište sredstva veze, tj. da posednu komunikaciju; posebna grupa, ili više njih, čiji je zadatak da ruše i miniraju komunikaciju i objekte na njoj, i to na najosetljivijim mestima — po mogućnosti sastavljena od минера; grupa ili više njih koje se postavljaju na najverovatnije pravce neprijateljeve intervencije iz susednih garnizona — brojno najjača grupa; posebna grupa sastavljena od meštana čiji je zadatak da prekopavaju put ili odnose železničke šine i jedna manja grupa u rezervi koja ima zadatak da u slučaju jačeg pritiska neprijatelja pomogne snage na obezbeđenju, ili, pak, da se angažuje na rušenju komunikacije na mestima gde se za to bude ukazala potreba u toku akcije.

Međutim, partizanske jedinice neće biti u mogućnosti da u svakoj prilici organizuju ovako širok napad, već će se morati zadovoljiti skromnijim ciljevima. Zbog nedostatka snaga zadatak će se često sastojati u uništenju samo pojedinih važnih objekata na komunikaciji. U tom slučaju određuju se manje grupe boraca naoružanih prvenstveno automatskim oružjem sa zadatkom da blokiraju i drže pod vatrom posade koje štite komunikaciju, dok glavne snage partizanske jedinice ne izvrše zadatak. S obzirom da se u ovakvim situacijama ne predviđaju, načelno, nikakve posebne snage za obezbeđenje spolja, zadatak se mora obaviti pre intervencije neprijatelja.

Napad na komunikacije, pored iznetog, može se izvesti diverzijama, u kom slučaju se, osim diverzanata, ne angažuju nikakve druge snage.

U partizanskim dejstvima biće vrlo čest slučaj napada na komunikacije radi uništenja transporta i ešelona koji se prevoze železnicom ili automobilima, pri čemu je rušenje komunikacije u potpunosti podređeno prvom cilju.

Najpogodniji oblik dejstva protiv transporta jesu zasede, o kojima će biti posebno govora.

Štabovi neprijatelja predstavljaju, takođe, vrlo važne objekte napada partizanskih jedinica, bez obzira na to da li se taj napad vrši u sklopu opšteg plana dejstva ili je u pitanju napad samo na štab. Taj se zadatak poverava specijalno formiranim grupama u čiji sastav ulaze prvenstveno provereni, u borbama prekaljeni, najhrabriji i najsnalažljiviji borci. Jačina grupe može da bude veoma različita, što će u prvom redu zavisiti od veličine štaba i njegovog obezbeđenja.

Na osnovu prikupljenih podataka grupa određena za uništenje štaba bira najprikrivenije prilaze, nečujno se provlači između stražara i drugih obezbeđenja, pojedine stražare uništava hladnim oružjem i smelo i odlučno napada sam štab da bi ga zarobila ili, ako je to nemoguće, potpuno uništila. Pri tome je veoma važno da se istovremeno uništi centar veze i odnesu dokumenti, prvenstveno operativni, a ostali da se unište.²³⁾

Za izvršenje ovakvih zadataka korisno je da se grupa uvežba i pripremi radi čega se mogu, ako za to postoje uslovi, izgraditi i odgovarajući poligoni.

²³⁾ Za vreme sedme neprijateljske ofanzive u Mrkonjić-Gradu nalazio se štab četničkog korpusa i komanda četničke pozadine za zapadnu Bosnu. Grad je bio dobro utvrđen i branjen.

Za likvidaciju ovog štaba 13. krajiška brigada odredila je oko 30 boraca. Naši ljudi iz grada i izviđači pružili su detaljna obaveštenja. Grupu je imao da štiti jedan bataljon ukoliko za to bude potrebe. Naša grupa vrlo brzo je razoružala stražare a zatim izvela napad. Dok se zaštita štaba probudila i snašla partizani su se neometano povukli.

26

Manevar

Manevar u napadu partizanskih jedinica obuhvata takvo gupisanje, pokret i dejstvo jedinica, koji omogućuju da se postigne taktička nadmoćnost na težištu dejstva, i to prvenstveno iznenađenjem i organizovanim taktičkim postupcima i metodama borbe, kojima neprijatelj neće moći da se uspešno suprotstavi, uprkos svoje nadmoćnosti u tehnici, a često i u ljudstvu.

U zavisnosti od jačine branioca, karaktera njegove odbrane, jačine i sastava snaga koje napadaju kao i od zemljišta, partizanske jedinice u napadu mogu primenjivati razne oblike manevra kao što su: ubacivanje, napad iz pozadine, obuhvat, a veće jedinice i obilazak. Frontalni napad radi proboja partizanske jedinice ne primenjuju jer on ne odgovara nikako duhu partizanskog rata. Čak su i prilike za ovakvu vrstu manevra retke jer okupator retko formira takve frontove.

Ubacivanje je oblik manevra koji ima veoma široku primenu u napadnim dejstvima partizanskih jedinica. Koristi se naročito u noćnom napadu na pošumljenom i ispresecanom zemljištu i pri napadu na veća naseljena mesta. U ovakvim uslovima moguće je ubaciti i veće partizanske jedinice i tada su one glavni nosilac manevra u napadu, dok se kod svih drugih slučajeva mogu ubaciti samo manje jedinice ili grupe boraca. Osnovni smisao ubacivanja u napadu sastoji se u tome da se partizanske jedinice, po mogućnosti bez borbe, provuku kroz međuprostore sistema odbrane neprijatelja i da iznenadnom pojavom i dejstvom u pozadini vežu braniočeve rezerve i dezorganizuju mu borbeni poredak, čime mu se narušava sistem odbrane, unosi panika i omogućuje partizanskoj jedinici uspešno izvršenje zadatka u celini.

Napad iz pozadine neprijatelja predstavlja takav oblik manevra u kome se kao nosilac napada javljaju snage u dubljoj pozadini neprijatelja. Razlika između ovog oblika manevra i ubacivanja je u tome što se kod njega ne radi o delu snaga jedinice koja napada s fronta, već o samostalnim snagama koje manevrom iz dublje pozadine neprijatelja sadejstvuju partizanskim snagama

na frontu, bilo direktnim napadom na isti objekat ili na neki drugi način. Tako, na primer, ako jedna partizanska brigada napada neprijatelja s fronta, druga partizanska brigada, bataljon, četa i sl. koji mu se nalaze u dubljoj pozadini izvode manevar prema objektu dejstva i napadaju ga u leđa, prema opštem planu napada. To je jedna mogućnost. Druga bi se sastojala u tome da snage koje se nalaze u pozadini neprijatelja izvrše manevar na njegove osnovne komunikacije sa ciljem onemogućavanja pokreta neprijateljskim rezervama prema napadnutom objektu, itd.

Obuhvat je takav oblik manevra u napadu partizanskih jedinica u kome se glavnim snagama dejstvuje u bok neprijateljevog rasporeda (nekada i na krilo), dok manje snage „vezuju“ neprijatelja s fronta. Obuhvat je moguće primenjivati samo u uslovima isprekidanog fronta, kad krila neprijateljevih jedinica nisu naslonjena na susede, ili, pak, kad branilac posle izvršenog prodora partizanske jedinice još nije uspeo da konsoliduje položaje i uspostavi (u taktičkom smislu) kontinuelan raspored svojih snaga.

Osnovne prednosti obuhvata sastoje se u tome što snage koje ga izvršavaju imaju da savladaju relativno slab otpor neprijatelja na boku njegovog borbenog poretka, što jedinica koja obuhvata može relativno brzo da prodre u dubinu neprijateljevog rasporeda i da pojedine njegove delove okruži i uništi. S tim u vezi veoma važno je da se otpor neprijateljevih delova, koji mu osiguravaju bok što brže savlada i da se odlučno prodre u dubinu odbrane.

Što se tiče načina izvođenja obuhvata tu nema bitnijih razlika između partizanskih i drugih jedinica, jer za primenu ovog oblika manevra nije odlučujuće koja ga jedinica izvodi, već uslovi u kojima se ostvaruje. Tako, na primer, probijati front pa posle toga vršiti obuhvat nije isto što i vršiti obuhvat neprijatelja kroz njegove slabo branjene ili neposednute međuprostore. Dok se u frontalnom ratu, da bi se izveo obuhvat, mora vršiti proboj, dotle se u partizanskom takav postupak po pravilu ne vrši. Isto tako partizanske jedinice, s obzirom da dej-

stvuju na isprekidanim frontovima i da su osposobljene za manevrovanje po svakom zemljištu, u mogućnosti su da mnogo uspešnije od drugih jedinica primenjuju obuhvat u svim prilikama.

Koji će oblik manevra primeniti partizanske jedinice zavisi od konkretne situacije. Iako, na primer, one, po pravilu, ne treba da vrše proboj, to nikako ne znači da u nekim situacijama to neće biti najbolje rešenje. Ako je branilac pokoleban, a njegova odbrana plitka i slabo organizovana, a partizanskoj jedinici je potrebno duže vreme za obilazak ili obuhvat, ona se svakako neće odreći ni frontalnog napada.

Suština obilaska je u tome da se u luku zaobiđu neprijateljevi položaji, po mogućnosti bez borbe, i upadne u njegovu pozadinu, preseku komunikacije i on napadne s leđa, samostalno ili u sadejstvu sa jedinicama koje napadaju s fronta. Manji deo snaga ostavlja se na komunikacijama radi sprečavanja intervencije rezervi. Do tog sadejstva dolazi samo kad se vrši napad širih razmera u kome učestvuju jače snage i kad je predviđeno angažovanje partizanskih ili drugih snaga za napad s fronta.

Najveća teškoća obilaska je u tome što je vrlo teško obezbediti tajnost pokreta i upad u pozadinu neprijatelja, pogotovu ako se radi o većim snagama. Opasnost preči u prvom redu od neprijateljevih izviđačkih organa i avijacije kao i od snaga koje kontrolišu međuprostore. Obračun sa slabijim delovima treba da prime na sebe specijalne udarne grupe, bilo da ih formira jedinica koja vrši obilazak ili neka druga.

Zaštita manevra od izviđanja iz vazduha postiže se najbolje na taj način što se manevar vrši noću, preko pokrivenog zemljišta i pri lošim meteorološkim uslovima.

Kad god je to moguće, jedinica treba da nastoji da upad u pozadinu neprijatelja izvrši u toku jedne noći. Kod obilaska treba povesti računa o tome da ukoliko se dublje prodre u pozadinu neprijatelja utoliko su bokovi jedinica koje vrše obilazak jače ugroženi, što zahteva preduzimanje odgovarajućih mera borbenog obezbeđenja, naročito prema pravcima na kojima može doći do intervencije braniočevih rezervi.

77

ZASEDE

Zasede predstavljaju najčešći i najrasprostranjeniji oblik borbenih dejstava u partizanskom ratu i primenjuju se kako u napadu tako i u odbrani, premda se u najvećem broju slučajeva javljaju kao samostalan oblik borbe. Drugim rečima to znači da se zaseda za onu jedinicu koja je organizuje i izvodi javlja kao specifičan oblik borbe, bilo da je u zasedu određen samo deo neke veće jedinice, na primer, brigade, koja glavninom svojih snaga preduzima napad ili odbranu, bilo da cela jedinica, na primer, bataljon ili četa, samostalno postavlja zasedu. Prema tome, zaseda se ne bi mogla nikako tretirati ni kao napad ni kao odbrana, jer ona to stvarno nije, bez obzira na to što sadrži, u manjem ili većem stepenu, elemente i jednog i drugog vida borbenih dejstava. Po svojoj organizacijskoj strukturi zaseda ima gotovo sva obeležja odbrane: posedanje položaja, ukopavanje, maskiranje, vatreni sistem i dr., dok u pogledu mehanizma izvođenja, dinamike i krajnjeg cilja zaseda sadrži sve elemente napada: juriš, udar vatrom i pokretom, okruženje i uništenje neprijatelja itd.

Moglo bi se postaviti pitanje da li zasede mogu primenjivati i druge jedinice, i, ako mogu, da li se one po organizaciji i izvođenju razlikuju od partizanskih zaseda? Odgovor na ovo pitanje nije nimalo teško dati, jer je očigledno da svaka jedinica može postavljati zasedu, naravno, ukoliko se bude našla u takvim uslovima koji omogućavaju i opravdavaju njenu primenu. Isto tako sasvim je sigurno da osnovni principi za organizovanje i izvođenje zasede važe podjednako za sve jedinice. Principijelno stvar stoji tako, međutim, sasvim je drugo pitanje zašto baš partizanske jedinice, za razliku od drugih, imaju najpovoljnije uslove da često i uspešno primenjuju zasede. Razloga za to ima svakako više ali su najvažniji ovi:

1. — Prvo, sam karakter partizanskog rata je takav da neprijatelja prisiljava kako na česte pokrete jedinica preko teritorije koju kontrolišu partizani, tako i na permanentno prevoženje materijala iz garnizona u garnizon, iz garnizona jedinicama na položajima i sl., a da pri

svemu tome nikada nije u stanju da izdvoji dovoljno jake snage koje bi predstavljale garanciju obezbeđenja pokreta.

2) — Drugo, iako neprijatelj nastoji da se kreće uglavnom po danu, ipak ne može da izbegne i noćna kretanja, pogotovu ako nastupa. U takvim okolnostima, a radi povećanja tempa napada, neprijatelj ne može da u svakoj situaciji čeka dan za privlačenje rezervi, a pogotovu materijala, gde se uopšte i ne može postaviti pitanje hoće li se vršiti po danu ili noću, već kako maksimalno iskoristiti postojeće transportne kapacitete koji se nalaze pod stalnim udarom partizanskih jedinica.

3) — Treće, neprijatelj, iako bi to želeo, ne može prisiliti partizane da prihvate borbu u uslovima koji njegovim jedinicama omogućuju sigurnost pokreta sa slabijim obezbeđenjima (u blizini garnizona, na ravnom i otkrivenom zemljištu i dr.). Umesto toga partizanske jedinice prisiljavaju neprijatelja da se kreće i bori u planinama, šumama, po zemljištu sa slabim ili nikakvim komunikacijama itd.

4) — Četvrto, okupator vrlo često upućuje grupu vojnika u sela radi snabdevanja hranom i drugim potrebama, a preduzima i represalije protiv naroda kaznenim ekspedicijama koje nemilosrdno ubijaju, pljačkaju i pale da bi zaplašile narod i ugušile njegovu volju za borbu i otpor²⁴). Ratno iskustvo je pokazalo da takvi „izleti“ okupatora, koje on preduzima tamo gde nema stalno partizana, predstavljaju veoma unosne ciljeve za zasede.

5) — Peto, u dobro organizovanom i solidno vođenom partizanskom ratu, pod kontrolom partizana se nalazi cela teritorija, bez obzira na to što se na svakom mestu neće nalaziti naoružane partizanske snage. Zahvaljujući čvrstoj i neprekidnoj vezi s narodom, prvenstveno u okupiranim gradovima, partizani će znati najčešće za neprijateljeve namere i pre nego što otpočne da ih realizuje.

Znači, položaj okupatora, uslovi u kojima živi i ratuje, forme borbe koje primenjuje protiv partizanskih

²⁴) Neprijatelj ponekada zna da i taktizira i da bude veoma „blag“ prema stanovništvu, naročito su ovakav nastup koristili Italijani.

jedinica i naroda i dr. predstavljaju objektivne okolnosti koje same opredeljuju važnost i efikasnost zaseda kao glavnog oblika borbe partizanskih jedinica.

Jedinici u zasedi mogu se postaviti zadaci: da uništi ili zarobi živu silu neprijatelja i zapleni ili uništi njegova materijalna sredstva, ili, pak, da samo vatrom nanese gubitke neprijatelju, da ga rastroji, pa da se odmah posle toga povuče. U zavisnosti od cilja i objekta dejstva kao i od vlastitih mogućnosti u konkretnoj situaciji, jačina i sastav zasede mogu da budu vrlo različiti.

I pored toga što se u pripremi, organizaciji kao i u mehanizmu dejstva jedinica iz zasede javljaju izvesne specifičnosti, postoje, ipak neki principi koji su manje-više zajednički za sve jedinice i sve slučajeve. Navešće se samo oni koji su najvažniji i bez čije primene svaka zaseda gubi smisao i opravdanje.

Pre i iznad svega tajnost je osnovni zakon koji mora poštovati svaka partizanska jedinica određena u zasedu i to kod svakog svog postupka, počev od prikupljanja podataka o neprijatelju pa do otvaranja vatre i juriša. Nema valjda ni jednog oblika dejstva partizanskih jedinica kod koga bi povreda principa tajnosti mogla da ima tako sudbonosne posledice kao što je slučaj sa zasedama. Ne radi se samo o tome što bi partizanska jedinica sama mogla da upadne u zasedu, ako je neprijatelj otkrije, već u prvom redu o potpunoj nemogućnosti izvršenja zadatka ako je zaseda na bilo koji način kompromitovana.

Prikupljanje podataka o namerama, jačini, sastavu i naoružanju neprijatelja treba vršiti najpoverljivijim i najsigurnijim kanalima, u koju svrhu se mogu angažovati aktivisti iz okupiranog grada ili meštani preko čije teritorije neprijatelj namerava da izvrši pokret jedinica ili transport materijala. Pri tome je naročito važno da podaci budu verodostojni, jer se u protivnom može dogoditi da umesto pešadijske čete krene, na primer, motomehanizovani bataljon neprijatelja, ili da partizanska jedinica ne stigne na vreme da postavi zasedu ako podaci kasno stignu. Prilikom prikupljanja podataka o neprijatelju treba voditi računa i o tome da će on proturanjem lažnih vesti o svojim namerama nastojati da dezinformiše

partizane, kako bi ih doveo u zabludu i naterao da „udaju u prazno“. Tešku situaciju u pogledu mogućnosti blagovremenog dobijanja sigurnih podataka još više otežava činjenica da podaci izviđačkih organa partizanskih jedinica obično ne stižu na vreme, s obzirom na udaljenost jedinica od mesta zasede; i što izviđači mogu da vide neprijatelja tek kad on krene, a to je za pripremu, organizovanje i postavljanje zasede najčešće kasno, pa čak i kad se izveštaj šalje radio-vezom.

Sve prethodne pripreme jedinica za zasedu koje pored uobičajenih mera obuhvataju: formiranje grupa za pojedine zadatke, raspored automatskog oružja po jedinicama prema prirodi zadatka, popunu municijom, eksplozivom, minama i drugim borbenim sredstvima, uvežbavanje ljudstva, rasterećenje od nepotrebne opreme, snabdevanje hranom i sanitetskim materijalom — treba da se obave za što kraće vreme i u najvećoj tajnosti. Zbog toga sa nameravanom akcijom, osim starešina jedinica, niko drugi ne treba da bude upoznat, bez obzira da li se pripreme sprovode u selima ili u rejonima koji uopšte nisu naseljeni. Ni izviđači, patrole i drugi organi koji se ranije upućuju radi izviđanja neprijatelja, pravca njegovih pokreta i zemljišta uopšte, ne treba da znaju u koju svrhu prikupljaju podatke. Najbolje je ako se sve pripreme obave što dalje od mesta predviđenog za zasedu, ali sa takvim proračunom vremena da jedinica može stići na određeno mesto u toku jedne noći — ako je predviđeno dejstvo po danu, ili u toku jednog dana — ako se predviđa dejstvo zasede noću, što će biti verovatno ređi slučaj, s obzirom da neprijatelj izbegava noćna kretanja preko zemljišta koje se ne nalazi pod njegovom kontrolom.

Pokret jedinica iz rejona prikupljanja do mesta određenog za zasedu treba da se izvede u najvećoj tajnosti, a s tim u vezi posebna pažnja mora se posvetiti izboru pravca kretanja i maskiranju, naročito ako se pokret vrši po danu. Izabrani pravac kretanja treba, pre svega, da omogući što brže stizanje na cilj, a to znači da bude najkraći i da vodi preko zemljišta koje ne zahteva velika fizička naprezanja boraca. Ratna iskustva su pokazala da

za vreme pokreta treba izbegavati prolaz kroz naseljena mesta, a naročito ona koja se nalaze u blizini neprijatelja. Ako je to iz bilo kojih razloga nemoguće, preduzimaju se odgovarajuće mere kontrole kretanja meštana. Jedinice, delove, ili grupe treba, načelno, upućivati na određena mesta direktno iz pokreta, s obzirom da najčešće ne postoje opravdani razlozi zbog kojih bi čitavu jedinicu trebalo dovesti na jedno mesto pa je posle toga razvoditi po položajima. Time bi se samo gubilo vreme, jedinice bi se zamarale, a i tajnost bi mogla biti narušena.

Položaj za zasedu bira starešina partizanske jedinice ličnim izvidanjem ili po karti, što će zavisiti u prvom redu od toga koliko je jedinica udaljena od mesta zasede, tj. od vremena koje stoji na raspolaganju za izvršenje postavljenog zadatka. Ali, pošto se partizanska jedinica obično ne nalazi u blizini mesta za zasedu, zatim zbog kratkoće vremena za pripremu, kao i zbog čestih potreba da se takoreći momentano reaguje, izbor položaja najčešće će morati da se izvrši po karti.

Zavisno od konkretne situacije, zaseda se može postaviti na svakom mestu, bez obzira na karakter zemljišta i blizinu neprijatelja, samo ako ispunjava sledeće uslove: da obezbeđuje potpunu tajnost; da njeni položaji omogućuju jaku bočnu i kosu vatru duž cele neprijateljske kolone ili, pak, najgušću vatru ukoliko se neprijatelj pojavi u grupi; da zemljište onemogućuje ili otežava razvijanje neprijatelja i natkriljavanje zasede, bilo sa jednog ili oba krila; da nudi bar minimalne uslove za maskiranje; da postoje prikriveni putevi za odlazak posle izvršenja zadatka itd.

Naravno, retke su situacije u kojima će biti ispunjeni svi navedeni uslovi, pa se zbog toga i ne mogu tražiti neki idealni. No, jedno se mora imati na umu, a to je da u pogledu tajnosti ne može biti nikakvog kompromisa. Ako ovaj princip nije zagaranatovan, zasedu ne treba uopšte postavljati, bez obzira na to što na izabranom mestu svi drugi uslovi mogu da budu čak i idealni.

Postavlja se pitanje na koji način zemljište i objekti na njemu ispoljavaju uticaj na izbor mesta za postavljanje zaseda i da li je i koliko opravdano da se u tu svrhu

biraju isključivo: jaruge, useci i kanjoni kojima prolaze komunikacije; zatim, šuma i opšte takvo zemljište koje na jednoj strani otežava ili onemogućuje bilo kakav manevar neprijatelju kad upadne u zasedu, a na drugoj obezbeđuje uspešno iskorišćavanje vatre vlastitih jedinica? Da li je to samo ono mesto na komunikaciji koje je najlakše zarušiti i na taj način zaustaviti čelo neprijateljeve motorizovane kolone, ili, pak, železnička pruga na mestima gde je najlakše obezbediti sigurno zaustavljanje pa i oštećenje voza (nadvožnjaci, podvožnjaci) i sl.? Kao što se ne može osporiti da brdsko-planinsko zemljište pruža najpovoljnije taktičke uslove za postavljanje zaseda, niko, takođe, ne može sa sigurnošću tvrditi da će uvek biti baš i najkorisnije postavljati zasede na tzv. nepristupačnom zemljištu. S tim u vezi valja naglasiti da osnovni principi organizacije i dejstva zaseda nisu danas nepoznati kako onima koji će ih postavljati tako i onima koji će u njih upadati. Teorija se temeljito bavi proučavanjem ratnih iskustava i to ne samo kako zasede treba pripremiti, organizovati i izvoditi, već i kako se od njih braniti. Zato treba računati kao sa realnom činjenicom da će neprijatelj, kad god može, izbegavati pokrete osetljivim pravcima i komunikacijama. Bez velike nužde on se neće zavlačiti u jaruge, kanjone i sl., a ako takva mesta ni na koji način ne bude mogao da izbegne, dobro će se i svestrano obezbediti i sa zemlje i iz vazduha, tako da opasnost od zaseda svede na najmanju mogućnu meru. Zbog opreznosti neprijatelja biće najbolje rešenje ako se zaseda postavi na takvo mesto za koje neprijatelj najmanje pretpostavlja da bi moglo biti opasno po njega. A to su ne samo tesnaci, jaruge i mesta na velikoj udaljenosti od garnizona neprijatelja, već i potpuno ravno zemljište, auto-putevi i mesta u neposrednoj blizini uporišta. Znači, u pogledu izbora mesta za postavljanje zaseda ne može i ne treba da bude nikakvog šablona koji bi važio za sve situacije. Naprotiv, svaki konkretan slučaj zahteva i drugačije rešenje, a partizanske jedinice mogu računati na postizanje punog uspeha samo ako se pojave na mestima gde ih neprijatelj najmanje očekuje i u momentima kad misli da je najsigurniji.

Partizanske jedinice ne treba, po pravilu, da postavljaju zasedu na istom mestu dva ili više puta, jer će neprijatelj izbeći mesta na kojima je već jedanput doživeo poraz, ili će se dobro obezbediti da ponovo ne doživi neprijatno iznenađenje.

Kao što je izbor mesta uslovljen raznim faktorima, o čemu je već bilo reči, tako i borbeni raspored u zasedi zavisi od niza činjenica, a u prvom redu od sastava i jačine neprijatelja, jačine partizanske jedinice i karaktera zemljišta. Svaka situacija zahtevaće i drukčiji raspored, pa će se zato ovde razmotriti neki tipični slučajevi.

Ako je zaseda na cesti koja se nalazi na brdsko-planinskom zemljištu, gde postoje nagibi, strmine i useci, i ako se očekuje kolona pešadije, najbolje će biti ako se raspored izvrši tako da se njime obezbedi jednovremeno otvaranje jake vatre po čitavoj dubini kolone i po mogućnosti sa svih strana. U tom cilju najbolje će biti ako jedinica zauzme vatrene položaje s obe strane ceste, pod uslovom da raspolaže sa dovoljno snaga i da okolno zemljište nudi dominantne položaje u odnosu na cestu. Na taj način neprijateljeva kolona biće stavljena pod jaku unakrsnu i bočnu vatru, a njen manevar radi razvijanja za borbu ili za povlačenje onemogućen ili sveden na najmanju mogućnu meru. U takvim uslovima zaseda ima, takoreći, idealne uslove da neprijatelja potpuno uništi ili zarobi, i to za relativno kratko vreme.

Međutim, ukoliko zemljište nadvišava samo jednu stranu ceste, dok je na drugoj u nivou ili ispod nivoa ceste, najbolje će biti ako se jedinica rasporedi samo na onoj strani koja dominira cestom. Na suprotnu stranu mogu se postaviti pojedina automatska oruđa sa manjom grupom boraca, sa zadatkom uništavanja delova koji bi pokušali da se u tom pravcu povuku. Ukoliko, pak, cesta prolazi pored korita reke koja nije gazna, zaseda se može postaviti samo na onoj strani ceste koja se nalazi suprotno od reke, s obzirom da u takvim okolnostima sama reka može predstavljati za neprijatelja veću opasnost od vatre, ako u reci bude tražio spasa.

I u jednom i u drugom slučaju, pored snaga za dejstvo na bokove neprijatelja, jedan deo treba uvek posta-

viti tako da može uspešno tući čelo i začelje kolone. Snage raspoređene prema čelu neprijateljske kolone imaju zadatak da je zaustave, ne dozvole joj dalji pokret i onemoguće natkriljavanje zasede. Snage raspoređene prema začelju imaju zadatak da vatrom spreče kako povlačenje neprijatelja u pravcu odakle je došao, tako i njegovu eventualnu intervenciju sa tog pravca. Ove jedinice treba da budu nešto jače od onih koje se nalaze prema čelu kolone, jer će vrlo često morati da vode borbu tzv. obrnutim frontom.

Ovakav tip zasede primenjuje se najčešće protiv jakih kolona, što dalje od protivničkih garnizona, a u njima obično učestvuju bataljoni ili brigada. Međutim, isti principi za raspored snaga u zasedi važe i za manje partizanske jedinice (vod, četa i dr.) s tim što će one birati manje ciljeve i što se mogu postavljati češće i u neposrednoj blizini neprijateljskih garnizona.

Ukoliko se radi o neprijateljevim oklopnim i motomehanizovanim kolonama postupak pri rasporedu snaga i izboru položaja uglavnom je isti kao i kod pešadijske kolone, s tim što za borbu protiv tenkova treba obezbediti odgovarajuća sredstva. Tu u prvom redu dolaze u obzir razna protivoklopna oruđa, a ako ih nema, bar ne dovoljno, treba pripremiti dosta eksploziva, benzina i drugih zapaljivih materija. Naravno, kad se radi o oklopnjoj koloni valja naglasiti i to da zaseda može imati uspeha samo ako se postavi na takvo mesto koje onemogućuje manevar vozilima, tj. na mesto gde su ona vezana isključivo za komunikacije. U protivnom, postavljanje zaseda oklopnim kolonama ne dolazi u obzir sem, naravno, ukoliko cilj zasede nije da se uništi samo neko vozilo i izvrši prepad na pešadiju.

Svakoj jedinici u zasedi, bez obzira na jačinu, zemljište i druge uslove, prete uglavnom dve ozbiljne opasnosti: da bude otkrivena i na taj način kompromitovana i da je neprijatelj u toku borbe izmanevruje i okruži. Neprijatelj će pre izvršenja svakog svog pokreta u unutrašnjost teritorije, naročito one koja se nalazi pod kontrolom partizanskih jedinica, preduzeti sve što je u njegovoj moći da prikupi podatke o mestima gde se nalaze partizanske

jedinice, o njihovoj jačini, namerama, s tim što će ga posebno interesovati zona kroz koju će se kretati, kao i mesta pogodna za postavljanje zaseda. U tom cilju on se koristi izviđanjem iz vazduha, upućivanjem patrola i agenata, prikupljanjem podataka od meštana koji budu dolazili u grad ili na neko drugo područje gde borave njegove jedinice, kao i sve druge izvore koji mu stoje na raspolaganju.

Da bi neprijatelj bio u tome onemogućen starešina partizanske jedinice, pored mera za obezbeđivanje tajnosti priprema i dovođenje jedinica, treba da preduzme i posebne mere za očuvanje tajnosti zasede na samim položajima, pogotovu ako vreme od zauzimanja položaja do nailaska neprijatelja potraje nešto duže. Jedna od prvih, a možda i najvažnijih mera, bila bi da se onemogući bilo kakvo kretanje nepoznatih lica u rejonu zasede i spreči svaki saobraćaj meštana iz sela koja se nalaze u blizini zasede. Sva lica koja dolaze sa neprijateljske strane treba obavezno zadržati i ne dozvoliti im da se vrate u grad iz koga su došli niti da odu u bilo kom pravcu dok zaseda ne izvrši zadatak. Kontrolom okolnih naselja, naročito onih iz kojih putevi za grad vode preko zasede ili njene neposredne blizine, mora se obezbediti da ni jedan stanovnik ne pređe na neprijateljevu teritoriju, a one koji bi to i pored upozorenja i zabrane pokušali, treba zadržati pod stražom.

Neprijatelj će izvršiti obezbeđenje svojih kolona pokretnim pobočnicama i jakom prethodnicom. Bočnim osiguranjem on će težiti da zasedu izmanevruje i da je napadom prisili na napuštanje položaja i povlačenje, dok će mu prethodnica obezbediti prostor i vreme za razvijanje. Zbog svega toga veoma je važno da zaseda bude duboka, što se postiže određivanjem rezerve i upućivanjem patrola u pravcu neprijatelja, sa zadatkom da blagovremeno otkriju njegove namere.

Maskiranje u zasedi treba da bude tako sprovedeno da jedinice ostanu nevidljive za neprijatelja ne samo iz vazduha, već i sa zemlje, i to iz neposredne blizine. Na pokrivenom i pošumljenom zemljištu to neće biti teško, dok će na ravnom i otkrivenom biti teže izvodljivo, ali ne

i nemoguće. U takvim uslovima osnovno je da se svaki borac ukopa i da borbeni zaklon prilagodi okolnom zemljištu i rastinju, a to se može ostvariti.

Otvaranje vatre iz zasede otpočinje, načelno, u momentu kad se neprijateljeva kolona ili njena glavčina nađe čitavom svojom dužinom u zasedi, a vrši se na odgovarajući znak komandanta jedinice. To može biti neki svetlosni signal sa kojim je upoznat svaki borac, ili, pak, neko automatsko oružje koje prvo treba da stupi u dejstvo i sl. Disciplina vatre treba da bude maksimalno zastupljena, s obzirom da može doći do kompromitovanja čitavog plana ako bi vatra bila prerano otvorena. S tim u vezi potrebno je naglasiti da je osnovni princip dejstva iz zasede da se na prethodnicu i pobočnicu ne otvara vatra. Njih treba propustiti da neometano produže kretanje, jer se one i upućuju zbog toga da glavčini na vreme signaliziraju opasnost. Ako je u pitanju motorizovana kolona rušenje treba izvršiti u momentu nailaska čelnog vozila glavčine. To isto važi i u slučaju postavljanja zasede na železničkoj pruzi. Zbog svega toga, kad je u pitanju dejstvo iz zasede, bolje je da se rušenja puta ili pruge izvrše eksplozivom i dirigovanim paljenjem, a ako se ovakvim sredstvima ne raspolaže ne treba nikako zanemariti i raskopavanje.

Kad neprijatelj upadne u zasedu i ako se čitava akcija odvija prema predviđenom planu, jedinica treba da odmah posle otvaranja vatre izvrši odlučan juriš. U tim momentima kod neprijatelja nastupa najveća pometnja i panika, koju partizanska jedinica koristi za potpuno uništenje ili zarobljavanje neprijatelja. Svako odlaganje juriša krije opasnost da će se neprijatelj ovestiti od prvog šoka, srediti i prihvatiti borbu, pa čak i istrajati do stizanja pojačanja.

Posle uspešnog izvršenja zadatka jedinica treba da odmah napusti mesto zasede i da se u kolonicama, raznim pravcima, prebaci, zavisno od plana budućih akcija, u nove rejone. Duže zadržavanje u rejonu zasede nije preporučljivo zato što će neprijatelj brzo reagovati avijacijom ili jačim kopnenim snagama, da bi „kaznio“ partizane i sklonio svoje mrtve i ranjene.

Iz dosadašnjeg izlaganja može se videti kako se rešavaju osnovni problemi zasede u partizanskim dejstvima, kad su blagovremeno izvršene pripreme i organizacija²⁵). Međutim, u ratu će partizanska jedinica postavljati zasedu i bez većih prethodnih priprema, takoreći momentano, i to samo na osnovu izveštaja meštana ili boraca da neprijatelj nailazi, ne znajući čak ni njegovu jačinu. Naravno, to je moguće samo kad se partizanska jedinica nalazi u neposrednoj blizini puta kojim se neprijatelj kreće²⁶).

²⁵) Naš rat obiluje nizom primera takvih zaseda i može se sigurno tvrditi da je to bio najčešći slučaj, s obzirom da je inicijativa u tom pogledu bila gotovo redovno u rukama partizana. Evo dva veoma poučna primera.

— U početku ustanka u Crnoj Gori, u okviru boja na Košćelama, dva partizanska odreda (jedan iz Gornjeg Ceklina a drugi iz Ljubotinja) postavila su zasedu na komunikaciji Rijeka Crnojevića — Cetinje. Zaseda se nalazila s obe strane ceste i tako je bila organizovana da je mogla tući neprijatelja sa svih strana. Neprijateljska kolona koja je nastupala pomenutim pravcem upala je u zasedu pod unakrsnu vatru. U toj borbi je gotovo potpuno uništen jedan bataljon italijanske divizije „Mesina“. Neprijatelj je imao oko 70 mrtvih, 110 teško i 300 lakše ranjenih, i 200 zarobljenih oficira i vojnika (prema podacima iz knjige Batrića Jovanovića „Crna Gora u NOR i socijalističkoj revoluciji — I“ 1960. god. str. 117. i 118).

— 14. septembra 1944. godine jedan vod Dragačevske čete Čačanskog partizanskog odreda postavio je zasedu Nemcima na komunikaciji Čačak—Guča na samom grebenu planine Jelice. I ova zaseda bila je postavljena s obe strane puta čime je obezbeđeno tučenje neprijatelja bočnom i unakrsnom vatrom. Znajući za namere Nemaca da upute „kaznenu ekspediciju“ iz Čačka u Dragačevo, partizani su čekali dva dana u zasedi koja je za sve to vreme ostala neprimećena i od neprijatelja i od meštana. Nemci su krenuli iz Čačka 16. septembra izjutra, a već oko 11 časova istog dana upali su u zasedu. Borba je trajala oko 5 časova za koje vreme je nemačka kolona potpuno razbijena. Neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i mnogo više ranjenih vojnika. Partizani nisu imali nikakvih gubitaka u ljudstvu (Vojni glasnik br. 12/56).

²⁶) U našem narodnooslobodilačkom ratu bilo je dosta primera postavljanja zaseda bez prethodnih priprema, a jedna od takvih jeste zaseda koju su 26. avgusta 1941. godine postavili Nemcima partizani čačanskog odreda „Dr. Dragiša Mišović“. Toga dana grupa od oko 20 boraca sa komandrom čete Milenkom Nikšićem nalazila se na odmoru u jednom zabranu u selu Mi-

Ukoliko zaseda bude na vreme otkrivena ili na bilo koji način kompromitovana, i ako se neprijatelj blagovremeno razvije za borbu, jedinica u zasedi treba da se povuče jer zaseda može uspeti samo ako se ostvari iznenađivanje neprijatelja.

2P

ODBRANA

I u partizanskom ratu u odbranu načelno prelazi ona strana koja se u konkretnoj situaciji oseća bilo iz kog razloga slabijom od protivnika²⁷⁾.

Smisao odbrane partizanskih jedinica, kao i svih drugih, sastoji se u osnovi u tome da se korišćenjem raznih prednosti koje pruža odbrana, u prvom redu zemljišta, stvore pogodni uslovi za prelazak u odlučan napad snaga koje su se do tada nalazile u odbrani.

I pored toga što u taktici borbenih dejstava partizanskih jedinica izrazito dominira napad, treba imati na umu da ni one neće moći stalno i na svakom mestu napadati, i da će biti, istina retko, i takvih situacija u kojima će najbolje rešenje biti privremeni prelazak u odbranu, sa strogo ograničenim ciljem. Tako, na primer, ako je partizanska jedinica prinuđena na povlačenje, ona

ličevcima, oko 20 km od Čačka. I, neočekivano, dok su se borci odmarali, prepričavajući događaje iz prethodne akcije, na žandarmerijsku stanicu u Prijevoru, dotčrao je stražar i obavestio komandira da se putem od Gornjeg Milanovca čuju automobilski motori. I to je bilo sve. Zemljište na ovom mestu nije bilo najpogodnije za zasedu, jer se radilo o ravnici s obe strane puta koja je, istina, bila delimično pokrivena kukuruzom i vrbacima. Plan komandira čete napravljen je na brzinu, za vreme pokreta, i sastojao se uglavnom u ovome: ispred kamiona prvi će baciti bombu desetar Slavko Krupež, a posle toga svi ostali otvoriće brzu paljbu iz celokupnog naoružanja. Napad je izvršen po predviđenom planu i postignuto je potpuno iznenađenje. Rezultat ove akcije bio je: 8 ubijenih neprijateljskih vojnika, uništen kamion, a zaplenjeno je 9 pušaka i 1 puškomitraljez. Partizani nisu imali gubitaka.

²⁷⁾ Izraz slabija strana prelazi taktičke okvire i vrlo je relativna. Tako, na primer, partizanske snage mogu u odnosu na neprijatelja da budu brojno i taktički slabije, a da uprkos tome budu stvarno nadmoćnije. Ovo lepo ilustruje napad na Teslić 2. januara 1943. godine.

može delom snaga, ako se radi o većoj jedinici, ili cela, ako je u pitanju manja jedinica, preći privremeno u odbranu na pogodnim položajima sa ciljem da jakim vatrenim dejstvom zaustavi neprijatelja i na taj način dobije u vremenu za produžetak povlačenja pod povoljnijim taktičkim okolnostima. Partizanska jedinica može, takođe, da pređe u odbranu manjeg mostobrana na reci da bi drugim partizanskim snagama omogućila forsiranje i dalje razvijanje napada prema predviđenom planu, ili, pak, da služi kao zaštitnica dok se glavnina ne odlepi od neprijatelja, itd.

Zavisno od situacije, partizanske jedinice u odbrani mogu izvršavati razne zadatke, od kojih su najčešći sledeći:

1) — odbrana slobodne teritorije radi obezbeđenja, učvršćenja i proširenja postignutih rezultata da bi se zaštitio narod, značajniji privredni objekti, ustanove i druge institucije narodne vlasti i političkih organizacija, kao i materijalna dobra, od čega zavisi, u velikoj meri, uspešno razvijanje borbenih dejstava partizanskih jedinica na dotičnom području; zadatak da brane slobodnu teritoriju mogu partizanske jedinice dobiti uvek premda do toga dolazi, obično, tek u kasnijim fazama rata, kad se stvore veće slobodne teritorije; taj zadatak izvršavaju uglavnom veće partizanske jedinice i to kombinovanjem odbrambenih i napadnih dejstava, pri čemu se samo pojedini 2) — manji delovi mogu ponekad odsudnije angažovati u odbrani važnijih položaja na osnovnim pravcima nastupanja neprijatelja;

3) — odbrana nekog dela teritorije radi izvršenja mobilizacije i formiranja novih jedinica, naročito na područjima izloženim čestim neprijateljevim ofanzivama i lokalnim napadima;

4) — odbrana pojedinih položaja i pravaca radi obezbeđivanja uredne evakuacije bolnica, baza i drugih ustanova važnih za borbu partizanskih jedinica; ovaj zadatak najčešće će se postavljati za vreme ofanziva širih razmera protiv oslobođene teritorije, na kojoj se veće partizanske jedinice ne mogu zadržati i na kojoj ne postoje uslovi za sklanjanje ranjenika;

5) — odbrana nekog dela teritorije koji razdvaja dve ili više grupa neprijatelja radi sprečavanja njihovog uskupnog dejstva, čime se ostvaruju povoljni uslovi da ih partizanske jedinice počesno tuku;

6) — privremena odbrana ekonomski bogatijih rejona i naselja da bi se sprečila pljačka narodne imovine i nasilja neprijatelja nad narodom; ovi zadaci postaju aktuelni naročito u vreme skidanja i sklanjanja poljoprivrednih proizvoda;

7) — odbrana na jednom pravcu manjim snagama radi vezivanja neprijatelja da bi se na drugom pravcu izveo napad;

8) — odbrana za dobitak u vremenu radi pregrupisanja i prikupljanja snaga za prelazak u napad, itd.

Kao što se vidi, zadaci i ciljevi odbrane partizanskih jedinica mogu biti veoma različiti ali bez obzira na to ona mora imati izrazito manevarski karakter, treba da bude gipka i elastična, a nikako odsudna, sem ukoliko to ne bude zahtevala konkretna situacija. Izbegavanje statičke odbrane i izvlačenja jedinica ispod udara nadmoćnijeg neprijatelja treba uvek da pretstavlja uvod u nova ofanzivna dejstva partizanskih jedinica.

Manevar u odbrani partizanskih jedinica ima ogroman značaj i predstavlja jedan od osnovnih uslova za uspeh odbrambenih dejstava. Jer, jedino realno predviđenim i pravilno izvedenim manevrom partizanske jedinice mogu se uspešno suprotstaviti nadmoćnijem neprijatelju, naneti mu teške gubitke, i prikrivenim pokretima izvući se ispod njegovog udara, a zatim iznenadno izbiti mu u bok i pozadinu i odlučnim napadom razbiti ga i prisiliti da odustane od svojih namera.

Sušтина manevara partizanskih jedinica u odbrani sastoji se u pronalaženju i izvršavanju takvih postupaka u toku borbe kojima će se na najefikasniji način osujetiti namera neprijatelja. Ako se zna da neprijatelj, pored napada s fronta, preduzima obuhvate, pa čak i ubacivanje manjih delova u pozadinu partizanskih jedinica, onda je sasvim sigurno da se manevar u odbrani ne svodi isključivo na pokret radi dovodenja jedinica u povoljan položaj za aktivna dejstva, već u kombinaciji aktivnih postupaka

sa upornom odbranom topografski jakih i taktički važnih položaja, planskim povlačenjem i ubacivanjem manjih delova u pozadinu neprijatelja. Prema tome, manevar partizanskih jedinica u odbrani ne sastoji se samo iz jednog taktičkog postupka, već iz niza mera i različitih oblika dejstva usklađenih po cilju, vremenu i prostoru, a prema opštem planu odbrane partizanske jedinice. Da bi ovo objašnjenje suštine manevra u odbrani bilo razumljivije uzeće se jedna proizvoljna pretpostavka. Na primer, da bi jedna partizanska jedinica mogla preduzeti bilo koju aktivnu radnju u odbrani ona u tom cilju mora ostvariti odgovarajuće taktičke uslove, koji treba da omoguće uspeh aktivnih dejstava, zbog čega se, u krajnjoj liniji, sve druge mere i preduzimaju. Jedan od tih uslova obezbeđuje se svakako time što će se deo jedinice, najčešće manji, angažovati u odbrani važnih položaja na glavnim pravcima napada neprijatelja da bi mu se naneli što veći gubici, a partizanskoj jedinici omogućilo grupisanje, pokreti i razvijanje snaga za prelazak u aktivna dejstva. U sklopu opšteg manevra deo jedinice može napustiti neke položaje i povući se radi zavaravanja neprijatelja i rasplinjavanja njegovih snaga, čime se ostvaruju povoljni uslovi za aktivne taktičke radnje. Posebno značajnu ulogu za uspeh manevra u odbrani mogu da odigraju oni delovi jedinice koji se planski ubacuju u pliću pozadinu neprijatelja, s obzirom da je on veoma osetljiv na dejstva iz pozadine, a posebno one njegove snage koje frontalno napadaju na položaje partizanske jedinice. Ovo je, razume se, samo jedna od više mogućnih pretpostavki realizacije plana manevra u odbrani, pri čemu su svi postupci sračunati na obezbeđenje aktivnih dejstava. Međutim, to se može postići i na drugi način, kao na primer, da posle uspešnog otpora na položajima cela jedinica pređe u napad, ili da preduzme povlačenje ako ne postoje nikakvi uslovi za aktivna dejstva.

Pored manevra, za uspeh odbrane veoma je važno, naročito kad se privremeno mora braniti neka teritorija, široko razvijanje napadnih dejstava partizanskih jedinica na drugim pravcima. Time se postiže rasplinjavanje neprijateljevih snaga, stvara povoljniji odnos snaga za

partizansku jedinicu koja se brani i, na koncu, ostvaruju se neophodni taktički preduslovi da jedinica iz odbrane pređe u napad.

Borbeni poredak partizanskih, kao i svih drugih jedinica u odbrani, predstavlja takav raspored snaga i sredstava na određenom zemljištu koji omogućuje najuspješnija borbeno dejstva jedinice koja se brani, uključujući u to i odgovarajuće oblike borbe za izvršavanje pojedinih zadataka u sklopu izvođenja odbrane. Ovde dolazi u obzir i određivanje snaga koje treba da realizuju postavljene zadatke.

Na postrojavanje borbenog poretka partizanskih jedinica i način njihovog dejstva u odbrani utiču razni faktori, a u prvom redu neprijatelj, jačina i zadatak partizanske jedinice i zemljište.

Neprijatelj utiče na način postrojavanja borbenog poretka partizanske jedinice u odbrani svojim brojem ljudi, a zatim, količinom i kvalitetom naoružanja i druge tehnike. Ako neprijatelj raspolaže, na primer, naoružanjem jake vatrene snage, jedinicama za brze prodore i sl. borbeni poredak mora biti takav da onemogućí napadaču korišćenje njegovih prednosti.

Jačina sopstvenih snaga i njihov zadatak utiču na to da li će im front odbrane biti širi ili uží i koliki će biti međuprostori i dubina borbenog poretka.

Zemljište svojim karakterom i reljefom ispoljava uticaj na jačinu, mesto i način grupisanja snaga, kao i na izbor položaja za odbranu i mogućnost ukopavanja i utvrđivanja. Utvrđivanjem se stvaraju veoma povoljni uslovi za uspešnu odbranu manjim snagama i omogućuje partizanskoj jedinici da brani širi front i veću dubinu.

Dakle, uslovi u kojima partizanske jedinice prelaze u odbranu mogu biti veoma različiti što samo govori da ni borbeni poredak ni načini dejstva ne mogu biti istovetni za sve situacije i slučajeve. Ali, i pored toga što će svaka konkretna situacija zahtevati i odgovarajuća rešenja, ipak je moguće dati i neke principe koji u pogledu organizacije odbrane, a posebno borbenog poretka i načina dejstva jedinica, važe za najveći broj slučajeva

i koji su našli puno opravdanje u našem narodnooslobodilačkom ratu.

Tako, na primer, ratna praksa je pokazala da je za partizanske čete i bataljone najcelishodnije ako borbeni poredak u odbrani postrojavaju u jednoj liniji, po grupnom sistemu, uz obavezno formiranje manje rezerve koja se obično postavlja što bliže prvom borbenom redu. Zadatak rezerve je da ili pojača odbranu na najugroženijem položaju, ili da se angažuje za dejstvo na bok onih napadačevih delova koji najviše ugrožavaju branioca. Vatrene sredstva, posebno pešadijska automatska oruđa, redovno se isturaju u prvi borbeni red. Takav borbeni poredak i raspored vatrenih sredstava uslovljeni su pre svega, potrebom da se u prvom sukobu snažnom vatrom sa bliskog odstojanja napadaču nanesu što veći gubici. Pored toga, plitko postavljanje borbenog poretka uslovljeno je i samom prirodom odbrambenih dejstava u partizanskom ratu, tj. privremenošću i kratkotrajnošću odbrane i dinamikom borbenih dejstava, u čijoj osnovi leži visok stepen aktivnosti i manevra.

Pošto manje partizanske jedinice prelaze u odbranu najčešće samostalno, bez neposredne veze i oslonca na susedne jedinice, to je ovakav njihov raspored naročito osetljiv na obuhvat krila i bokova. Zbog toga je neophodno obezbediti bokove i krila i to na većoj dubini nego što je ona borbenog poretka jedinice, s obzirom da napadač obično vrši i dublje obuhvate radi okruženja partizanske jedinice. Za bočno obezbeđenje nije potrebno angažovati veliki broj ljudi, jer bi se na taj način oslabile jedinice na položaju. Sasvim je dovoljno da se na osetljive pravce upute patrole sa zadatkom da na vreme otkriju prisustvo neprijatelja i njegove namere i da na taj način spreče iznenađenje. Iskustvo je pokazalo da rad ovih patrola treba da bude permanentan kao i to da je neophodno smenjivati ih na tačkama sa kojih je najbolja preglednost zemljišta.

Veće partizanske jedinice kao što su brigade, divizije i veće (naročito kad brane slobodnu teritoriju na teško prohodnom zemljištu i kad imaju izrazito nadmoćnijeg neprijatelja) postrojavaju borbeni poredak najčešće po

ešelonima i na što većoj dubini pravca koji brane. Treba imati u vidu da se zadatak drugih ešelona u partizanskim jedinicama ne sastoji samo u otporu na uzastopnim linijama i položajima po dubini radi prihvatanja prvog ešelona, već prvenstveno u izvršavanju zadataka ofanzivnog karaktera. U protivnom partizanska jedinica bila bi počesno tučena nadmoćnijim neprijateljevim snagama, izgubila bi teritoriju, a ne bi sačuvala ni ljude za kasnija ofanzivna dejstva. Naravno, to ne znači da pojedini delovi iz drugih ešelona neće nikada sačekati napadača i pružiti mu otpor na pogodnim položajima u dubini. Takvih slučajeva je bilo i biće, samo, za razliku od frontalnog rata kod koga se snaga odbrane sastoji u lomljenju napadača na uzastopnim položajima i linijama po dubini, u prvom redu vatrom, u partizanskom ratu napadač se lomi aktivnim dejstvima, a položaji i oslonac na njih javljaju se samo kao pomoćno sredstvo koje treba da omogućí aktivna dejstva.

Radi efikasnije upotrebe naoružanja, stabilnosti i upornosti odbrane i smanjenja gubitka, svaka partizanska jedinica, pa i borac, treba da se ukopava i maskira, bez obzira na to koliko će se vremena zadržati na tom položaju. U našem narodnooslobodilačkom ratu, naročito u početku, taj zahtev nije dovoljno poštovan zbog čega je često bilo nepotrebnih gubitaka.

Odbrana partizanskih jedinica može imati nekog smisla i opravdanja samo ukoliko u njenoj osnovi leži visok stepen aktivnosti. I ranije, a naročito u drugom svetskom ratu, pasivna odbrana je bila, uglavnom, u praksi manje-više odbačena. Što se, pak, odbrane partizanskih jedinica tiče, ratna iskustva su nedvosmisleno potvrdila da se ona mogu sa uspehom izvesti samo aktivnim taktičkim radnjama. To je i sasvim razumljivo ako se ima u vidu tehnička inferiornost partizanskih jedinica, koje upravo zbog toga nisu mogle računati da će se uspešno suprotstaviti samo vatrom svog naoružanja na određenim položajima.

Iskustvo je takođe pokazalo da u odbrambenim dejstvima partizanskih jedinica, kao i svim drugim, dominiraju uglavnom dve aktivne radnje: protivnapad i pro-

tivudar, koje se mogu sprovoditi u veoma različitim uslovima i situacijama. Njihov uspeh zavisi od niza elemenata konkretne situacije kao što su: opšti odnos snaga, taktički položaj suprotstavljenih jedinica, karakter zemljišta, doba dana, atmosferske prilike i dr. Da li će se primeniti protivnapad ili protivudar zavisi od zadatka, jačine neprijatelja, veličine i jačine jedinice koja ih izvršava, kao i od cilja koji se želi postići. Iako se suština jednog i drugog postupka sastoji u izvršavanju ograničenih zadataka čiji je cilj obično: ispravljanje odbrambenih položaja; uništenje relativno manjih jedinica ili delova koji pokušavaju prodor na slobodnu teritoriju ili u odbrambeni položaj jedinice; u stvaranju uslova za opšti napad i dr., razlike su ipak приметne naročito u pogledu uslova u kojima dolazi do primene protivnapada, odnosno protivudara.

Protivnapade mogu da izvode sve partizanske jedinice od voda do divizije ili samo njihov deo, a u nekim prilikama u protivnapade se mogu svrstati i aktivna dejstva korpusa, što će zavistiti od ciljeva koji se žele postići i od jačine snaga odgovarajuće jedinice koje se angažuju za izvršenje protivnapada. Tako, na primer, ako partizanskom korpusu koji brani slobodnu teritoriju na većoj dubini i širokom frontu zapreti u jednom momentu opasnost s boka pa komandant korpusa angažuje brigadu za aktivna dejstva — onda je to svakako protivnapad, s obzirom da glavne snage korpusa u tom momentu izvode odbrambena dejstva.

Kad je reč o protivnapadu potrebno je uočiti izvesne razlike kod jedinice koje brane slobodnu teritoriju i onih koje brane položaje u zahvatu vlastitog borbenog poretka. Partizanske jedinice koje brane slobodnu teritoriju, na pojedinim pravcima, i na većoj dubini, biće vrlo često u situacijama da vrše protivnapade radi stvaranja povoljnijih uslova za odbranu nekoj većoj partizanskoj jedinici (za dobitak u vremenu). U takvim okolnostima jedinice određene za protivnapad mogu izvršavati, zavisno od konkretne situacije, veoma različite zadatke, među kojima se naročito ističu: ponovno ovladavanje nekim izuzetno važnim položajem, delom položaja

ili objektom koji je napadač uspeo da zauzme; zauzimanje važnih tačaka i objekata u neprijateljevom rasporedu, ukoliko se time osetnije poboljšava vlastiti sistem odbrane; odsecanje i uništenje manjih delova koji su izvršili neki lokalni prodor u odbrambeni položaj jedinice, da bi se na taj način očuvala nepovredivost čitavog odbrambenog sistema; privremeno zaustavljanje, ili, pak, usporavanje tempa napada neprijatelja radi stvaranja potrebnog vremena i prostora za prelazak na nove položaje u dubini, ukoliko je takav manevar uopšte predviđen itd. Biće, razume se, i takvih situacija u kojima će protivnapadi manjih partizanskih jedinica koje brane slobodnu teritoriju predstavljati uvod u protivnapad. Ali, to je moguće, uglavnom, samo u okviru neke veće jedinice, bez obzira na to što zbir svih protivnapada manjih jedinica u odbrani sa jedinstvenim ciljem dovodi, u krajnjoj liniji, do obimnijih ofanzivnih poduhvata. Znači, u pogledu organizovanja, izvršenja i ciljeva protivnapada koji izvode pojedini delovi krupnijih partizanskih jedinica na većoj slobodnoj teritoriji i kad je uspostavljen front, a odbrana se izvodi po pravcima na većoj dubini, ne postoje osetne razlike između postupaka partizanskih i drugih jedinica, osim onih koji proizilaze iz shvatanja fronta i mesta i uloge odbrane u partizanskom ratu, o čemu je bilo dosta govora.

Međutim, kad su u pitanju partizanske jedinice, naročito manje, koje izvode akcije u dubokoj neprijateljevoj pozadini, treba imati u vidu da se one neće prihvatiti odbrane bez velike nužde, što znači da će protivnapadi kod njih biti ređi.

Ali, pošto se ne mogu isključiti situacije u kojima će i ove jedinice biti prinuđene na odbranu, logično je da će i one izvoditi protivnapade samo, za razliku od jedinica koje brane slobodnu teritoriju, cilj njihovih protivnapada retko će biti da se povrati neki izgubljeni položaj, tačka i sl., jer bi to značilo produžavati odbranu, vezivati se nepotrebno za zemljište i počesno trošiti snage u iscrpljujućim odbrambenim dejstvima protiv, najčešće, nadmoćnijeg neprijatelja. Da do toga ne bi došlo ove će jedinice gotovo uvek izvršavati snažne a kratke

noćne protivnapade da bi se odlepile od neprijatelja i prebacile na novu prostoriju, ali ne da bi se na njoj branile, već napadale. Međutim, ukoliko se radi o neprijatelju koji je slab, bez rezervi, iscrpen i zamoren u prethodnim borbama, koji je padom mraka privremeno prekinuo napad, i sl. — cela će partizanska jedinica izvršiti protivnapad na neprijatelja da bi ga razbila i uništila. To će se dogoditi, najčešće, u lokalnim neprijateljevim ofanzivama u kojima se pojedine njegove jedinice ili delovi suviše odvajaju od glavnih snaga, što naročito može doći do izražaja na brdsko-planinskom zemljištu.

Protivudar je aktivna radnja većih partizanskih jedinica u odbrani: korpusa, grupe brigada ili, nekada, i divizija. Njime se usporava i zaustavlja nastupanje napadača, slama njegov moral i preotima inicijativa. Na taj način stvaraju se povoljni uslovi za napad celom jedinicom koja je bila u odbrani.

Da bi protivudar dao željene rezultate treba ga izvoditi dovoljno jakim snagama i sredstvima i — što je najvažnije — u pogodnom momentu i na najcelishodnijem pravcu. Osnovne snage za protivudar, u okviru veće partizanske jedinice, jesu drugi ešeloni i sve vrste rezervi, uz što jaču podršku avijacije i artiljerije, ukoliko se njima raspolaže. Snage i sredstva namenjena za protivudar treba da su postavljeni na takvo mesto da se ne moraju vršiti veća pregrupisavanja i pomeranja snaga. To se postiže, pored ostalog, pažljivim praćenjem svih promena situacije u toku odbrane i s tim u vezi podešavanjem rasporeda jedinica, naročito rezervi, dovodeći ih u najpovoljniji položaj u momentu kad treba da izvrše protivudar.

Izbor momenta za protivudar je veoma važan i jedno je od najdelikatnijih pitanja odluke komandanta partizanske jedinice. Protiv neprijatelja koji je postigao samo delimičan uspeh u napadu, najpogodniji momenat za protivudar je onda kad je on najmanje sposoban da ga dočeka (istrošene rezerve, a nije postignut odlučujući uspeh; veliki gubici zbog čega je nemoguće produžiti nastupanje; ugrožena pozadina i prekinut lanac snabdevanja i dr.). S obzirom da je protivudar potrebno izvr-

šiti za što kraće vreme, to je onda neophodno prikupiti i koncentrisati jake snage na relativno malom prostoru, ali kako se one tada izlažu dejstvu atomskog oružja i avijacije, to je najcelishodnije da se protivudari izvode noću, naročito ako se ne može obezbediti efikasna podrška avijacije.

Bez obzira na to ko se javlja kao nosilac protivudara, u njemu treba, na određen način, da uzmu učešća sve snage. U tom cilju neke jedinice će obezbeđivati uspeh protivudara na taj način što će za to vreme najupornije braniti položaje, naročito one koji se nalaze prema bokovima snaga u protivudaru i sl.; druge će se možda boriti u okruženju ili poluokruženju, čime će privezati znatne napadačeve snage, itd. Ako je protivudar solidno organizovan, ako u njemu učestvuju dovoljno jake snage i ako se izvede u pravom momentu, doći će do preokreta u situaciji i do potpunog sloma napada.²⁸⁾

U vezi sa svim dosad rečenim može se, bez ikakve rezerve, izvesti zaključak da u partizanskom ratu ne može biti ni govora o nekoj „čistoj“ odbrani, jer je zaista vrlo teško odrediti granicu između napada i odbrane partizanskih jedinica, s obzirom da su veoma mnogo isprepleteni. Naravno, ovim se ne negira postojanje odbrane u partizanskom ratu već se samo podvlači da je ona u njemu neprihvatljiva kao koncepcija po kojoj bi se svi delovi bilo koje partizanske jedinice istovremeno samo branili. Inače, ako se posmatra neka jedinica, na primer brigada, kroz zadatke njenih bataljona, onda je sasvim razumljivo da će između vida borbe koji primenjuju u sklopu odbrane u celini postojati bitne razlike. Jedan će napadati a drugi će se braniti, što znači da se odbrana javlja kao poseban vid borbe, sa svim onim osobenostima o kojima je govoreno,

²⁸⁾ Naš narodnooslobodilački rat dao je dosta primera uspešno izvedenih protivudara. Jedan od najpoučnijih je, svakako, protivudar kod Gornjeg Vakufa u IV neprijateljskoj ofanzivi, koji je po svojim posledicama za naše snage u kanjonu Neretve imao ne samo krupan operativni, već u izvesnom smislu i stratijski efekat.

SADEJSTVO PARTIZANSKIH JEDINICA
NA FRONTU

Uslovi i situacija u kojima dolazi do sadejstva. U partizanskom ratu redovno će dolaziti do sadejstva između partizanskih jedinica u pozadini neprijatelja i jedinica na frontu.

Ukoliko se partizanski rat javlja kao osnovni oblik rata (kao što je bio slučaj kod nas) sadejstvo postaje aktuelno i nužno tek kada se oforme veće partizanske jedinice i stvori slobodna teritorija, tj. kad jedan deo partizanskih snaga bude u situaciji da može izvoditi i operacije na frontu. Naravno, do ovoga ne dolazi odmah u početku rata već u kasnijim fazama koje se obično karakterišu sve snažnijim zamahom partizanske borbe, visokim stepenom organizovanosti oružanih snaga i usavršenošću mehanizama komandovanja. Kada se partizanska dejstva javljaju samo kao pomoćna forma rata (slučaj sa SSSR u drugom svetskom ratu) situacija u pogledu uslova za sadejstvo je nešto drukčija, s obzirom da se u takvim okolnostima partizanske snage još od početka rata naslanjaju na jedinice koje izvode operacije na frontu. Drugim rečima to znači da su u ovom slučaju uslovi za sadejstvo stvoreni odmah na početku rata. Što je neprijateljski prodor dublji, uslovi za sadejstvo postaju povoljniji u prvom redu zbog toga što je za stvaranje partizanskih jedinica, naročito većih, kao i za njihovu aktivnost, potreban širi manevarski prostor.

Znači, kad je reč o sadejstvu partizanskih jedinica, treba imati u vidu da se tu ne radi samo o usklađivanju borbenih napora partizanskih snaga sa snagama redovne armije već da do sadejstva može doći i između partizanskih snaga i bez postojanja redovne armije ukoliko, naravno, deo partizanskih snaga dejstvuje na frontu. Prema tome, za pravilno razumevanje postavljenog problema biće najbolje ako se ovo pitanje tretira kao sadejstvo između jedinica koje dejstvuju u pozadini neprijatelja i onih na frontu, bez obzira na njihovu pripadnost. Jer, na kraju, u pozadini neprijatelja mogu se naći, pored partizanskih, i druge jedinice, kao što na frontu, pored jedinica redovne armije, mogu dejstvovati i veće partizanske jedinice.

Do sadejstva između jedinica u pozadini neprijatelja i onih na frontu dolazi u svim borbenim situacijama u kojima je potrebno objediniti i sinhronizovati borbene napore većeg broja raznih jedinica u interesu ostvarenja zajedničkog cilja postavljenog planom operacije komande koja organizuje operaciju i rukovodi borbom jedinica na frontu i u pozadini neprijatelja.

Partizanske jedinice mogu sadejstvovati snagama na frontu uglavnom na dva načina — posredno ili neposredno, zavisno od mesta gde se nalaze i borbene situacije. Zapravo, šire posmatrano, svaka jedinica — od najmanje diverzantske grupe do partizanske brigade — u pozadini neprijatelja, sadejstvuje posrednim putem snagama na frontu, jer čitava aktivnost partizanskih snaga objektivno olakšava položaj jedinicama na frontu i doprinosi njihovom uspehu, bez obzira na to što se dejstva jednih i drugih snaga ne moraju uvek odvijati po unapred predviđenim planovima i precizno određenim zadacima po vremenu, ciljevima i prostoru. Međutim, za razliku od ovog načina, neposredno sadejstvo javlja se kao zahtev konkretne situacije u kojoj za jednu po vremenu ograničenu operaciju treba predvideti borbene zadatke jednim i drugim snagama i uskladiti njihova dejstva i po ciljevima, i po objektima i po vremenu, u duhu osnovnih operativno-taktičkih intencija plana operacije. Neposredno sadejstvo partizanskih jedinica moguće je organizovati i ostvariti bez obzira na njihovu međusobnu prostornu udaljenost, što znači da do sadejstva može doći i u bližoj i u dubljoj pozadini neprijatelja, iz čega sledi zaključak da suština neposrednog sadejstva između partizanskih jedinica i snaga na frontu nije u njihovom neposrednom fizičkom, vatrenom pa ni u taktičkom dodiru, već pravi smisao tog sadejstva leži u opštem zajedničkom cilju postavljenom planom operacije.

Postavlja se pitanje — ko treba da bude nosilac organizacije sadejstva? Odgovor očigledno nije moguće uopšteno dati, pošto on zavisi od konkretne situacije, a u prvom redu od snaga koje će učestvovati u operaciji, kao i od ciljeva pojedinih etapa operacije i njenog krajnjeg cilja. O ovome postoje u teoriji dosta oprečna

mišljenja. Jedni smatraju da organizator uvek treba da bude komandant jedinice koja dejstvuje na frontu, s obzirom da se kao rešavajući faktor borbe u jednoj operaciji (prema navedenom gledištu) redovno javljaju jedinice na frontu, dok partizanske snage mogu imati važnu, ali u odnosu na one koje dejstvuju na frontu, ipak pomoćnu ulogu. Svakako da ovakva gledišta preovlađuju, uglavnom, kod teoretičara koji sa strategijskih aspekata rata posmatraju partizanski rat samo kao pomoćnu formu i kao neku vrstu nadopune dejstvima armije na frontu. Po drugima, pak, koji partizanski rat smatraju osnovnim, organizacija sadejstva treba da pripadne najstarijem komandantu partizanske jedinice, pošto se partizanske snage javljaju upravo kao odlučujući faktor operacije.

Iako je teško, pa čak i nemoguće, osporiti određenu dozu realnosti i jedne i druge teze, ipak obe imaju jednu ozbiljnu zajedničku slabost koja se ispoljava u generalisanju stavova i šabloniziranju postupka, bez obzira na konkretnu borbenu situaciju i na druge okolnosti koje na posredan ili neposredan način utiču na rešenje ovog veoma delikatnog pitanja. No, i pored toga što se ni za ovo ne mogu propisati univerzalni obrasci i šeme koji bi važili za sve situacije, ipak se može reći da u najvećem broju slučajeva organizacija sadejstva treba da bude zadatak najviše komandne instancije snaga koje dejstvuju na frontu, bez obzira da li se radi o partizanskim snagama koje brane front ili o snagama redovne armije. Naravno, ne bi trebalo isključiti ni drugo rešenje po kome ta uloga može da pripadne i komandantu partizanskih snaga, iako će to u praksi biti znatno ređe. Do toga će obično doći samo kada se u pozadini neprijatelja formira jaka grupacija partizanskih snaga i kada one preduzimaju ofanzivnu operaciju radi razbijanja neprijatelja čija je aktivnost uperena prema snagama koje se brane na frontu. U ovom slučaju reč je svakako o manjim snagama na frontu, a njihov je zadatak tada da privežu neprijatelja za sebe i da na taj način omogućе snagama iz pozadine ostvarivanje predviđenog manevra. Činjenica je da je za uspešno neposredno sadejstvo partizanskih i jedinica na frontu neophodno

jedinstveno komandovanje, bez koga nema ni pravog sadejstva, ali potčinjavanje partizanskih jedinica snagama na frontu — ukoliko, naravno, nisu u pitanju viši komandni stepeni koji inače komanduju jednim i drugim snagama — krije u sebi opasnost da se partizanske jedinice suviše vežu za front. Isti je slučaj ako se radi o potrebi privremenog potčinjavanja jedinica na frontu nekoj višoj komandi partizanskih jedinica radi zajedničkih dejstava. Potčinjavanje treba da bude privremeno, odnosno treba ga dozvoliti samo do izvršenja određenog zadatka. Prema tome, da li će se u datim okolnostima prihvatiti jedno ili drugo rešenje zavisi od toga koje se snage u konkretnoj operaciji javljaju kao glavne, tj. kao nosilac ostvarenja plana operacije i predviđenog manevra. Zbog svega toga svako potčinjavanje jednih drugima treba, u svakom konkretnom slučaju, da reguliše ona komanda koja je za to nadležna.

31 Najčešći zadaci sadejstva. Iz iskustva našeg narodno-oslobodilačkog rata, Crvene armije u drugom svetskom ratu, kao i iz korejskog rata poznato je da borbena dejstva partizanskih jedinica u pozadini neprijatelja predstavljaju značajan faktor sadejstva. Partizanske jedinice, napadajući stalno neprijatelja radi neposrednog sadejstva jedinicama na frontu, vrše veliki uticaj na obostranu operativno-taktičku situaciju i doprinose opštoj pobedi. Na taj način one prisiljavaju neprijatelja da veliki deo snaga veže za pozadinu i tako oslabi pritisak na frontu. Celokupna dejstva partizanskih jedinica u pozadini neprijatelja, ako su dobro organizovana i usklađena sa borbenim dejstvima jedinica na frontu, mogu znatno olakšati izvršavanje zajedničkih zadataka, zbog kojih se sadejstvo i organizuje.

Zadaci koje partizanske jedinice izvršavaju pri sadejstvu sa snagama na frontu mogu biti veoma različiti, što zavisi u prvom redu od konkretne situacije, vida borbenih dejstava snaga na frontu, kao i od toga da li se sadejstvo organizuje za jedan ili za sve periode borbenih dejstava u jednoj operaciji.

32 Sadejstvo partizanskih jedinica snagama na frontu koje napadaju počinje još u pripremi napada. Partizani solidno organizovanom obaveštajnom službom i izviđačkim akcijama širih razmera nastoje da prikupe što više sigurnih i proverenih podataka o neprijatelju kao što su: njegova jačina, sastav i raspored, komandna mesta, štabovi i centri veze; zatim podaci o strukturi i razvijenosti odbrambenog sistema neprijatelja, o utvrđenjima, rejonima i položajima na kojima je izvršeno zaprečavanje, kao i o karakteru tih prepreka; o rejonima razmeštanja neprijateljevih oklopnih i moto-mehanizovanih jedinica i dr. Partizanske jedinice moraju pokazati poseban interes i prikupiti precizne podatke o svim pokretima neprijateljevih jedinica i njihovim manevrima iz pozadine ka frontu i obratno, kao i o stanju komunikacija u predviđenoj operacijskoj zoni. Takođe je veoma važno otkriti rasporede aerodroma, broj aviona na njima, tipove aparata, raspored protiv-avionske artiljerije i sl. I na kraju, partizanske jedinice su dužne da prikupe podatke o rasporedu i mestu neprijateljevih pozadinskih ustanova, slagališta municije, pogonskog goriva kao i o pravcima kojima vrši dotur i evakuaciju.

Za prikupljanje svih tih podataka partizanske jedinice koriste: izviđačke patrole, osmatračice, mesno stanovništvo, društveno-političke organizacije na terenu, zarobljenike, zaplenjene dokumente i dr. Sve prikupljene podatke, posle utvrđivanja njihove verodostojnosti, partizanske jedinice treba da dostave najbržim i najsigurnijim sredstvima veze komandi jedinice na frontu kojoj sadejstvuju.

Pred ovih tzv. pasivnih mera, sadejstvo se ostvaruje i borbenim akcijama, bez obzira na to što se radi o pripremnom periodu. U ove zadatke, pored ostalih, spadaju:

— Prvo, ometanje dotura i evakuacija materijalnih potreba radi maksimalnog sprečavanja snabdevanja neprijateljevih trupa na frontu. Taj zadatak izvršavaju partizanske jedinice iznenadnim i smelim napadima na komunikacijsku mrežu, o čemu je u prethodnim razmatranjima već bilo govora.

— Drugo, napadnim akcijama u čitavoj dubini neprijateljeve pozadine, po slagalištima municije, pogonskog goriva, hrane i drugih potreba, radi uništenja ili zaplenjivanja materijala. Da bi napadi ovakve vrste mogli dati povoljne rezultate neophodno je da partizanske jedinice iznenade neprijatelja, a to je moguće ako raspoložu sigurnim podacima o mestu i vrsti objekata, o najpogodnijim prilazima ka njima, o snagama koje ga obezbeđuju i načinu obezbeđenja.

— Treće, sprečavanje i otežavanje pregrupisavanja, smene i privlačenja svežih snaga neprijatelja iz dubine prema frontu. Za uspešno izvršenje ovih zadataka partizanske jedinice treba dobro da poznaju zemljište kojim komunikacije prolaze, kako bi se napadi i rušenja izveli na takvim mestima gde su obilasci nemogući ili, pak, znatno otežani.

— Četvrto, napadi i prepadi — danju i noću — na jedinice koje izvode fortifikacijske odbrambene radove, čime se neprijatelj prisiljava da što više jedinica upotrebljava za osiguranje radova, a samim tim slabi snage namenjene za napadna dejstva na frontu.

— Peto, uništenje sredstava veze, naročito stalnih i kablovskih linija i uređaja na njima, čime se neprijatelju u znatnoj meri može otežati komandovanje i uopšte izazvati zabuna i dezorganizacija. Za izvršenje ovog zadatka najpogodnije su manje grupe boraca s obzirom da je većim jedinicama veoma otežano neopaženo povlačenje kroz raspored neprijatelja, bez čega se inače ne bi moglo računati na potpun uspeh ovakvih akcija, s obzirom da neprijatelj veoma dobro osigurava svoja sredstva veze.

— Šesto, diverzije na objekte vojno-privrednog značaja, kojima se onemogućuje njihovo korišćenje za duže vreme i time ozbiljno narušava neprijateljev vojni potencijal. Partizanske jedinice koje izvršavaju ove zadatke treba, kad god je to moguće, da imaju bar jednog stručnjaka koji poznaje uređaje na objektima, kako bi se mogli uništiti ili teže oštetiti njegovi najvažniji delovi.

Pri izvršenju svakog navedenog zadatka poželjno je da partizanske jedinice postignu visok stepen ekonomije

snaga. Iako će jačina i sastav grupa ili jedinica za izvršenje zadataka zavisiti u prvom redu od karaktera i važnosti objekta na koji se dejstvuje, ipak treba voditi računa o tome da se upotrebi samo onoliko snaga koliko je neophodno i da se one nepotrebno ne rasipaju. Izvršavajući ove zadatke, partizanske jedinice ne treba da se ograničavaju samo na širinu zone predstojećeg napada snaga na frontu, već je neophodno da ispolje aktivnost na mnogo širem operativnom području.

Do sada je bilo reči o zadacima sadejstva partizanskih jedinica sa onima na frontu koje pripremaju napad. Međutim, svi ti zadaci sadejstva ostaju, uglavnom, aktuelni i onda kad jedinice fronta pređu u napad, s tim što se javljaju i neki novi.

Od momenta prelaska u napad snaga na frontu kao i u toku čitavog napada, partizanske jedinice vezuju za sebe neprijateljeve rezerve otežavajući ili onemogućujući tako njihov manevar i pravovremenu upotrebu na frontu. Taj zadatak izvršavaju partizanske jedinice napadom ili prepadom na kolone koje se iz dubine kreću prema frontu ili, pak, zauzimanjem važnih objekata — visova, tesnaca, mostova i dr. i to na onim pravcima na kojima je najverovatnija upotreba neprijateljevih rezervi.

Sledeći zadatak mogao bi biti osvajanje i privremeno držanje važnih položaja po dubini, naročito u onim regionima i na onim pravcima koje neprijatelj priprema za odbranu. Uspešnim izvršavanjem ovog zadatka partizanske jedinice stvaraju povoljne uslove za prihvatanje snaga koje napadaju s fronta, posebno onih delova koji vrše obuhvate i obilaske, i na taj način doprinose povećanju tempa napadne operacije u celini.

Pošto snage koje napadaju s fronta mogu upotrebljavati i vazdušno-desantne jedinice, zadatak partizanskih jedinica bio bi da u dubini teritorije na pogodnim mestima pripreme rejone za spuštanje desanta, da organizuju njihov prihvatanje i zajedničke akcije radi sadejstva jedinica koje napadaju s fronta.

Partizanske jedinice napadaće, takođe, vatrene položaje artiljerije, komandna mesta, centre veze, baze i skladišta i dr., čijim se uništenjem ili paraliziranjem ubr-

zava slamanje neprijateljevog odbrambenog sistema na čitavoj dubini planirane operacije.

Postavljanje minskih polja, rušenje i zaprečavanje na osetljivim mestima u dubini neprijateljeve odbrane, radi otežavanja manevra, biće čest zadatak sadejstva partizanskih jedinica snagama koje napadaju s fronta.

Kad neprijateljeve snage počnu da odstupaju, jedan od najvažnijih zadataka partizanskih jedinica u njegovoj pozadini sastoji se u neprekidnim napadima na odstupajuće kolone i u rušenju komunikacija i objekata na njima, čime se neprijatelju sprečava da se uspešno izvuče.²⁹⁾

Sadejstvo partizanskih jedinica snagama na frontu koje se brane znatno je teže no u prethodnom izlaganju, i to, pre svega, zbog toga što je borbeni poredak napadača mnogo gušći, snage su mu jače, a inicijativa se nalazi u njegovim rukama. Sve ovo sužava mogućnosti sadejstva, naročito u plićoj dubini neprijateljevog rasporeda. No, to, naravno, nikako ne znači da je ono nemoguće. Naprotiv, manje partizanske jedinice kao što su: grupe bombaša, odeljenje, vod a nekada i četa, mogu se uvek ubaciti i u najgušći raspored neprijatelja da bi, na primer, uništile neki štab, centar veze, skladište, zarobile oficire i vojnike i sl. Naravno, u ovakvim slučajevima zadaci partizanskim jedinicama moraju biti jasno određeni i po vremenu trajanja strogo ograničeni. Partizanske jedinice koje izvršavaju zadatke u ovakvim okolnostima moraju izvanredno dobro poznavati zemljište na kome će dejstvovati kao i objekat napada. U protivnom

²⁹⁾ Vrlo uspešno sadejstvo sa snagama na frontu ostvarile su partizanske jedinice naročito u završnim operacijama za oslobodjenje naše zemlje. Tako, na primer, partizanske jedinice u istočnoj i centralnoj Bosni odigrale su veoma značajnu ulogu kako za vreme forsiranja r. Drine i Bosne od strane 2. armije tako i za vreme njenog nastupanja prema Zagrebu. Isto to važi i za partizanske jedinice u Vojvodini i Slavoniji koje su deistvovalе u pozadini nemačkih snaga sremskog fronta i na taj način doprinele bržem i uspešnijem nastupanju 1. armije na zapad.

— Slavonske partizanske jedinice koje su deistvovalе u pozadini nemačkih trupa pružile su, takođe, dragocenu pomoć jedinicama 3. armije za vreme njihovog nastupanja kroz Po-dravinu.

može biti dovedeno u pitanje ne samo izvršenje zadatka sadejstva, nego i fizički opstanak partizanske jedinice.

Što se tiče zadataka sadejstva partizanskih jedinica koje se bore u dubljoj pozadini neprijatelja oni su, uglavnom, isti i obuhvataju iste objekte kao i kad se neprijatelj nalazi u odbrani, s tim što neki zadaci — o kojima je već bilo reči — imaju sada veći značaj i što se ciljevi postavljaju nešto drukčije. To se naročito odnosi na prikupljanje podataka o neprijatelju i njegovim namerama, od čega u velikoj meri zavisi pravilna orijentacija na organizaciju odbrane na frontu i na stepen upornosti snaga koje se brane u pojedinim fazama odbrambene operacije. Pored toga, naročito je važno da na širokom frontu i u najdubljoj pozadini neprijatelja partizanske jedinice razviju maksimalnu diverzantsko-sabotažnu aktivnost na onim pravcima koji izvode na front, čime se najefikasnije ometa i otežava manevar neprijatelja i njegove pripreme i izvršenje napada. Isto tako partizanske jedinice treba da maksimalno iskoriste svaku iole povoljnu okolnost za napad na pojedine jedinice ili delove jedinica, nastojeći da im nanesu što veće gubitke. Samim tim napadač postaje nervozan i nesiguran i, što je najvažnije, on je u takvoj situaciji prinuđen da odvajja snage, i to prilično jake, za obezbeđenje pozadine, čime osetno slabi svoj front. Izvršavanje svih ovih zadataka moguće je jer se u dubljoj pozadini neprijatelja mogu upotrebiti i veće partizanske jedinice, što nije slučaj u plićoj dubini neprijateljevog rasporeda.

I pored toga što partizanske jedinice, od diverzanata do najkrupnijih formacijskih sastava, izvršavaju raznovrsne zadatke birajući za objekte dejstva one koji u konkretnoj situaciji najviše odgovaraju taktičkom položaju i mogućnostima svake jedinice ponaosob, to ni u kom slučaju nisu razjedinjene i rascepkane akcije koje bi bile same sebi cilj. Naprotiv, celokupna borbena dejstva na okupiranoj teritoriji ili jednom njenom delu slijavaju se u jedinstven borbenu napor i predstavljaju vrhunac aktivnosti koja neprekidno traje na čitavoj teritoriji uz maksimalno naprezanje svih borbenih faktora. I diver-

zantske akcije u dubokoj pozadini neprijatelja i u okupiranim gradovima, i sve akcije manjih i većih partizanskih jedinica u bližoj ili dubljoj pozadini neprijatelja, i krupni poduhvati partizanskih snaga koje brane slobodnu teritoriju, kao i sveobuhvatni otpor neprijatelju od strane naroda na okupiranoj teritoriji — sve su to delovi jedinstvene celine, rata koji se razgara i plamti u svakom kutku okupirane teritorije i čija snaga potencijalno raste.³⁰⁾

Jedinstvo i sveobuhvatnost borbenih dejstava u partizanskom ratu ne mogu se ni sagledati niti u potpunosti shvatiti ukoliko se ne pođe upravo od opšteg cilja: pobjede nad neprijateljem i potpunog oslobođenja zemlje, koji je od početka do kraja rata opšti, zajednički i jedinstven za sve partizanske jedinice, bez obzira na to koliko su velike, na mesto gde se nalaze i na karakter zadataka koje izvršavaju. Ostvarivanje ovog osnovnog cilja postiže se ne samo jedinstvenim planiranjem krupnih operacija u kojima se angažuje veći broj jedinica koje neposredno sadejstvuju jedna drugoj, već u prvom redu kroz posredno i neposredno sadejstvo svih elemenata borbenog rasporeda partizanskih snaga na dotičnoj teritoriji. Zbog toga u partizanskom ratovanju nije toliko važno da li će se borbene akcije mnogobrojnih partizanskih jedinica, rasutih na čitavoj teritoriji, odvijati po strogo utvrđenom i centralizovanom planu, koliko je

³⁰⁾ Zar najbolja potvrda za ovo nije intenzivna borbena aktivnost partizanskih jedinica u Hrvatskoj, Sloveniji, Sremu i u drugim krajevima naše zemlje, koja je usledila i dobila najšire razmere posle poziva druga Tita za vreme IV i V neprijateljske ofanzive? Cilj ofanzivnih dejstava svih partizanskih jedinica u tim sudbonosnim danima i smisao direktive Vrhovnog komandanta bili su u tome da se pruži pomoć i rastereti Operativna grupa Vrhovnog štaba koja je u to vreme vodila natčovečanske borbe u kanjonima r. Neretve, Pive, Tare i Sutjeske. Bez obzira na to što su ove partizanske jedinice bile udaljene od dramatičnih događaja na Sutjesci i po više stotina kilometara i što njihove akcije nisu bile rezultat nekog detaljnog plana operacije izrađenog i razrađenog u centru, one su odigrale veoma značajnu ulogu u pobjedi naših snaga na Sutjesci i bile značajan faktor u ostvarivanju operativno-strategijskog plana Vrhovnog komandanta.

bitno da svaka, pa i najmanja, partizanska jedinica neprekidno dejstvuje na svom području. Neprekidna idejno-politička veza koja postoji između partizanskih jedinica bez obzira na to gde se one prostorno nalazile i na karakter zadataka koje izvršavaju, predstavlja veoma važan faktor za osiguravanje jedinstvene borbene delatnosti jedinica na okupiranoj teritoriji.

54

RODOVI VOJSKE

Karakter partizanskog rata, uslovi u kojima se vodi, materijalna baza zemlje, pored drugih faktora, imaju odlučujući uticaj na ulogu, mesto i zadatke rodova vojske u takvom ratu.

U partizanskom ratu, bar u onakvom kakav je bio naš, rodovi vojske nisu samostalni niti se u strukturi oružanih snaga pojavljuju kao zasebne organizacijske celine kojima bi se rukovalo po vertikalnoj, tj. rodovskoj liniji. U partizanskom ratu rodovi vojske ili, još tačnije, u početku rata samo pojedina borbena sredstva, a docnije i rodovske jedinice, integrirana su u opštevojne partizanske jedinice i čine njihov sastavni deo.

Stvaranje rodova predstavlja spor i dugotrajan proces, u prvom redu zbog toga što se ne raspolaže rodovskim borbenim sredstvima. To se naročito odnosi na oklopne jedinice i avijaciju a delom i na artiljeriju čije je postojanje povezano sa stvaranjem krupnih jedinica i većih slobodnih teritorija.

Zbog specifičnosti uslova u kojima dolazi do stvaranja rodova, različite uloge svakog od njih, kao i zbog toga što su organizacijski i taktički problemi rodova veoma složeni, potrebno je svaki posebno analizirati, tim pre što prethodna razmatranja opštih taktičkih problema partizanskih dejstava nisu povezana samo za jednu određenu jedinicu.

Artiljerija. Pošto je efikasnost vatre pešadijskog naoružanja ograničena uglavnom na otkrivene ili slabo zaštićene ciljeve, i to na relativno bliskim odsto-

janjima, a partizanske jedinice se često susreću sa objektima protiv kojih uspešno može da se bori samo artiljerija (bunker i od betona, kamena i cigle, utvrđene zgrade), poželjno je da svaka, a naročito veća, raspolaže artiljerijom, ako ne više, ono bar jednim oruđem. Istina, artiljeriju mogu zameniti ponekad i jurišne grupe i bombaši, ali sve je to skopčano sa priličnim rizikom, relativno dugim pripremama i često ozbiljnim gubicima.³¹⁾

U zavisnosti od jačine partizanskih jedinica i broja oruđa, artiljerija može biti formirana u samostalno odeljenje, vodove, baterije i divizione. Većoj partizanskoj jedinici odgovara i veća artiljerijska formacija. Ali do stvaranja većih artiljerijskih jedinica može doći tek kad se od neprijatelja zapleni više oruđa i kad postoje veće slobodne teritorije koje omogućuju manevar, upotrebu i sklanjanje tih artiljerijskih jedinica. Prema tome, da li će jedna partizanska jedinica imati više ili manje artiljerije zavisi, pored materijalnih mogućnosti, u prvom redu od uslova u kojima se ona bori i veličine slobodne teritorije na koju se naslanja. Tako, na primer, partizansku četvu koja dejstvuje u dubokoj pozadini neprijatelja bez slobodne teritorije — i koja se permanentno prebacuje sa jednog mesta na drugo — nije preporučljivo opterećivati artiljerijom, jer bi ona ubrzo mogla da ostane bez nje. Međutim, partizanske brigade i veće jedinice, pošto same predstavljaju jaku udarnu i vatrenu snagu, a operišu na širim područjima sa osloncem na veće slobodne teritorije, mogu imati artiljerijske jedinice.

No, bez obzira na veličinu partizanske jedinice i druge okolnosti o kojima je bilo reči, karakter partizan-

³¹⁾ U našem narodnooslobodilačkom ratu, naročito u početku, kad pojedine partizanske jedinice nisu raspolagale ni jednim artiljerijskim oruđem, bilo je dosta primera da su bombaši i jurišne grupe uspeali da izvrše i one zadatke koje normalno izvršava artiljerija, ali je isto tako bilo slučajeva da su gubili živote najhrabriji borci-bombaši, a da utvrđeni objekat ipak nije bio zauzet (Kupres u proleće 1942. god., ž. st. Oborci u leto 1942. god. i dr.). Međutim, kad su naše jedinice raspolagale artiljerijom dovoljno je bilo, ponekada, da se iz jednog oruđa izbaci jedna ili nekoliko granata pa da utvrđeni objekat bude uništen i jedinica otvoren put uspehu. (Jajce 1942. g., Livno 1942. g. itd.).

skih dejstava zahteva da se partizanske jedinice naoružavaju pretežno lakom artiljerijom (do oko 100 mm), koja će biti pokretljiva i na besputnom zemljištu, tj. opremljena oruđima podešenim za tovarenje i zaprežnu vuču. Naravno, ni u kom slučaju ne treba isključiti naoružavanje partizanskih jedinica, naročito viših, artiljerijom većih kalibara, samo se u tom slučaju takva artiljerija formira načelno u posebne samostalne jedinice koje imaju privremeni karakter, jer je njihovo dejstvo povezano za određenu teritoriju i dobre puteve.

Minobacači su najpodesniji za partizanske jedinice jer se lako prenose, ispoljavaju jako dejstvo na nezaklonjene ciljeve, dejstvuju iz dubokih zaklona i precizni su. Minobacačima se prvenstveno naoružavaju čete, odredi, bataljoni i brigade. Formirani u odeljenja, vodove i čete, nalaze se u organskom sastavu partizanske jedinice.

Svaka partizanska jedinica, bez obzira da li momentano raspolaže artiljerijom ili ne, trebalo bi da ima nekoliko (ili bar jednog) artiljeraca, osposobljenih u rukovanju artiljerijskim sistemima koji se nalaze u naoružanju neprijatelja. Njihov zadatak je da još u toku borbenih dejstava upotrebe zaplenjena oruđa, a kasnije da ih evakušu i formiraju novu jedinicu, ili pak, unište ako nema nikakvog drugog izlaza.

Sve artiljerijske starešine partizanskih jedinica od komandira odeljenja pa naviše treba osposobiti za samostalna dejstva. Baš zbog toga što artiljerija u partizanskom ratu izvršava borbene zadatke najčešće pod nepovoljnijim okolnostima od drugih jedinica, duh samoinicijative, smelo i energično dejstvo artiljerijskih starešina treba razvijati do maksimuma. Jer, treba imati u vidu da se od artiljerije u partizanskim dejstvima zahteva: da uglavnom gađa neposredno i iz borbenog poretka svoje pešadije, da štiti njeno odstupanje, i da se sama povuče i to vrlo često sa nekompletnim oruđima — bez nišanskih sprava, na primer, bez odgovarajuće municije, pa i sa oruđima koja konstruktor nije namenio za takve zadatke kakve ona izvršavaju kod partizana. Sve to govori sa

kakvim se nedaćama susreće i bori artiljerac u partizanskom ratu.

Jedan od najčešćih zadataka koji artiljerija može dobiti jeste rušenje pojedinih utvrđenih objekata koje pešadija ne može da likvidira bez velikih gubitaka. Ovaj se zadatak javlja u svim taktičkim radnjama, a najviše pri napadu partizanskih jedinica na naseljena mesta i utvrđene objekte koji štite komunikacije.

Zbog malog broja oruđa i nedostatka municije artiljerija se, načelno, ne upotrebljava za neutralisanje položaja, osim u kasnijim fazama rata, kada se problem količine municije i artiljerije više ne postavlja u tako oštroj formi.

Ponekad, naročito za vreme blokade, artiljerijska oruđa mogu dobiti zadatak da povremeno dejstvuju po uporištu radi ometanja pokreta i unošenja nemira i demoralizacije kod neprijatelja kao i podizanja morala svojih boraca, pri čemu se posebna pažnja mora obratiti na štednju municije i na češću promenu vatrenih položaja oruđa. Jer, ukoliko bi se municija nekontrolisano trošila, nedostajace za važnije zadatke, a oruđa će biti otkrivena i uništena ako duže dejstvuju sa jednog istog vatrenog položaja.

Artiljerija može, takođe, dobiti zadatak da dejstvuje protiv artiljerije. To je neka vrsta kontrabatiranja, ali ne u klasičnom smislu s obzirom da partizanske jedinice ne raspolažu artiljerijom koja bi bila jača od neprijateljeve, a bez toga uspešno kontrabatiranje nije moguće. Artiljerija može zaštititi vrlo uspešno svoju pešadiju od artiljerijske vatre neprijatelja na taj način što će dejstvovati zavaravajućim oruđima, tj. „privlačiti“ vatru na „sebe“. Ali, ako je u pitanju ravnopravni odnos u artiljerijskim oruđima, artiljeriji se može postaviti zadatak i borba protiv artiljerije neprijatelja.

Protivoklopna oruđa, ukoliko se sa njima raspolaže, koriste se prvenstveno za obezbeđenje pravaca sa kojih se očekuje upotreba neprijateljskih oklopnih vozila. Ako partizanska jedinica raspolaže većim brojem ovih oruđa najbolje je da se rasporede po dubini radi uzastopnog dejstva. Pa čak kad se raspolaže i samo jednim oru-

dem treba predvideti više vatrenih položaja za njegov manevar po dubini.

Sve što je u pogledu zadataka artiljerije dosada rečeno odnosi se u glavnom na sva oruđa bez obzira na kalibre. Međutim, kad je u pitanju artiljerija većih kalibara, naročito ako je brojnija, od nje se mogu formirati i posebne grupe koje će zavisno od situacije dejstvovati sa zaklonjenih vatrenih položaja. Ova artiljerija najčešće će podržavati neku veću partizansku jedinicu, na primer, brigadu ili diviziju u napadnim dejstvima, a u određenim okolnostima može im se i pridati za ograničeno vreme. Takođe se može upotrebiti za specijalne zadatke kao što su: gađanje sa većih odstojanja po neprijateljevim garnizonima, aerodromima, saobraćajnim čvorovima i dr.

U slučaju da neprijatelj prinudi partizanske jedinice da napuste određenu teritoriju, a ove iz bilo kojih razloga nemaju nikakve mogućnosti da povuku i svoju artiljeriju, preduzimaju se mere za sklanjanje tj. zakopavanje oruđa. Naša ratna praksa je pokazala da se u tom slučaju treba pridržavati ovih principa:

Pre svega zakopavanje (sklanjanje) artiljerijskih oruđa treba poveriti što manjem i najpouzdanijem broju lica iz sastava odgovarajuće artiljerijske ili neke druge jedinice. Zakopavanje se mora obaviti u najstrožoj tajnosti, pri čemu naročitu pažnju treba obratiti da se svi tragovi napravljeni prilikom prilaženja mestima zakopavanja potpuno uklone. Načelno nije poželjno da se na jednom mestu zakopava više od jednog oruđa, jer partizanska jedinica nikada ne može biti potpuno sigurna da neprijatelj neće uspeti da otkrije takva mesta. Mesta gde su zakopana oruđa treba da su što više udaljena jedno od drugog i na suprotnim pravcima. Što se tiče nišanskih sprava i zatvarača njih načelno ne treba zakopavati već ih poneti radi kompletiranja oruđa, a i zbog toga da neprijatelju, ukoliko ih otkrije, ne padnu u ruke kompletna oruđa.

Radi dovođenja neprijatelja u zabludu preporučljivo je lažno uništavanje oruđa, a to se pored drugih načina može postići: ako se ostave „tragovi“ do provalija ili

strmih obala reka i sl. Ali, ako je situacija takva da ne dozvoljava tajno zakopavanje i ako postoji i najmanja sumnja da će mesta biti otkrivena, oruđa treba uništiti.

Što se tiče iskorišćavanja zaplenjenog artiljerijskog materijala naše iskustvo je pokazalo da je najbolje ako se s njim prvo popune postojeće jedinice, zatim formiraju nove, a da se ostatak koji ne može da apsorbuje dotična partizanska jedinica dodeli susedima ili stavi na raspolaganje višoj komandi. Međutim, ako se suvišni materijal ne može doturiti višoj jedinici, što neće biti redak slučaj, naročito kod manjih partizanskih jedinica u dubljoj neprijateljevoj pozadini, onda se ona skriva ili uništava.

Prema tome da bi artiljerija partizanskih jedinica sa uspehom mogla izvršiti zadatke, neophodno je imati u vidu sledeće:

— Prvo, osnovni princip upotrebe artiljerije, bilo da se radi o jednom oruđu ili bateriji, jeste neposredno gađanje sa kratkih odstojanja i da vatreni položaji oruđa budu u borbenom poretku pešadije ili neposredno iza njega. Jedino se na taj način može obezbediti efikasna podrška pešadije i zaštita artiljerije. U našem ratu se uporno insistiralo na tome da artiljerija gađa neposredno, a bilo je čak i takvih situacija u kojima je pretpostavljena komanda u metrima određivala odstojanje od vatrenih položaja artiljerije do cilja.³²

— Drugo, iako je ne samo mogućna, već nekada i najcelishodnija, centralizovana upotreba artiljerije kao na primer, pri napadu na neki veći grad — kada se i najčešće raspolaže većim brojem artiljerijskih oruđa — ipak će u partizanskim dejstvima biti gotovo redovna decentralizovana upotreba (komandovanje) artiljerije, tj. pod neposrednom komandom onog starešine za čiji račun radi. Starešina partizanske jedinice komanduje artiljerijom preko načelnika ili referenta artiljerije (nazivi

³²) Tako, na primer, Vrhovni štab u svom naređenju od 21.VIII 1944. godine upućenom 2. proleterskoj i 1. krajiškoj brigadi za napad na Mrkonjić Grad, naređuje da se topovi drže pri ruci i da dejstvuju sa daljine ne veće od 100 metara i to neposrednim gađanjem. Zbornik, tom II, knjiga V, dokumenat br. 126, str. 359.

moгу biti i drugi) koji je odgovoran za pravilno iskorišćavanje artiljerije, snabdevanje i obuku posluге.

Podeljeno komandovanje podjednako se odnosi kako na onu artiljeriju koja je u organskom sastavu opštevoјnih јединica tako i na onu koja treba da podržava odgovarajuću јединicu. Znači i tu artiljeriju treba prepotčiniti komandantima batalјona i četa i dati im pravo da njome raspolаžu sve do izvršenja задатаka, odnosno dok pretpostavljena komanda ne odluči da artiljeriju povuče.

— Treće, zbog štednje municije otvaranje vatre iz artiljerijskih i minobacačkih оруđa treba načelno da naređuje onaj starešina u čijem se organskom sastavu nalaze ova оруđa i za čiji račun rade. Ove starešine će, takođe, u najvećem broju slučajeва precizirati i broj zrna koji se može ispaliti na određeni objekat.³³⁾

— Četvrto, bilo da se partizanske јединice nalaze u napadu, odbrani, maršu ili na odmaranju, obezbeđenju artiljerije mora se posvetiti najveća pažnja, јer ona nije u stanju da sama sebe osigura od iznenadnih napada neprijatelja, naročito ako se partizanska јединica nalazi u odbrani ili povlačenju. Zbog toga ni u јednoj prilici artiljeriju ne treba ostaviti samu, već redovno predvideti odgovarajući broj pešaka ili celu pešadiјsku јединicu čiji se задатаk ne svodi isključivo na заштиту оруđa već i na pomoć artiljeriji za vreme izvlačenja iz borbe i pokreta na nove položaje. Bez takve pomoći partizanske јединice mogle bi doći u situaciju da vrlo brzo ostanu bez artiljerije.

— Peto, ukoliko partizanske јединice zaplene ili na neki drugi način dobiju veći broj artiljerijskih оруđa, a operativno-taktička situacija na dotičnom području iz

³³⁾ Tako, na primer, Operativni štab za Bosansku kraјinu svoјom zapovešću od 26.VII 1942. godine za napad na Ključ naređuje, pored ostalog, da protivoklopni top u času napada sa dva metka tuče kulu u gradu, sa druga dva sam grad, a kasnije, tj. kad napad otpočne, da se dejstvuje prema potrebi. Na sličan način postupa i štab 1. kraјiške brigade prilikom napada na Dobrlјin u leto 1942. godine, kad naređuje da se položaji neprijatelja na Uni tuku 2 puta sa po tri mine. Zbornik, tom IV, knjiga VI, dokumenat br. 56, str. 131.

bilo kojih razloga ne dozvoljava da se upotrebe (besputno zemljište, neprijateljeva ofanziva, nedostatak municije i sl.), iskustvo je pokazalo da je u tom slučaju najbolje da se oruđa dekoncentrišu i sklone na sigurno mesto, da bi se kasnije u povoljnim okolnostima prikupila i formirala odgovarajuća artiljerijska jedinica. Da je ovo moguće najbolje potvrđuje naš narodnooslobodilački rat.

— Šesto, za uspeh artiljerije veoma je važno da njeno dejstvo bude iznenadno, kratkotrajno i precizno, jer je to najbolja garancija da će zadatak izvršiti a da se neće izložiti uništenju. Pore dtoga, veoma je važno da se partizanska artiljerija osposobi za noćna dejstva i pokret, s obzirom da će noću najčešće dolaziti do njene upotrebe. U tom slučaju, kad god je moguće, vatrene položaje treba birati u toku dana, urediti ih i pripremiti elemente za noćno gađanje.

*

Sve ovo što je dosada rečeno o artiljeriji pokazuje da je njena uloga u partizanskim dejstvima veoma značajna i da u pogledu organizacije, formacije i zadataka koje artiljerija izvršava ima dosta originalnosti i specifičnosti, o čemu u svakoj prilici treba voditi računa.

Inženjerija, zbog karkatera i zadataka koje izvršavaju partizanske jedinice, nedostatka tehničkih sredstava i sl. dobija u partizanskom ratu prvorazrednu ulogu i značaj. Zbog toga treba da bude široko zastupljena u svakoj partizanskoj jedinici. Ali često neće biti moguće ispuniti ovaj zahtev. U tom slučaju partizanske jedinice rešavaju problem stručnjaka-inženjera na taj način što koriste ljude čija je profesija bliska inženjercima, na primer: rudare, kovače, mehaničare, bravare, električare i druge. Ovi se ljudi mogu angažovati za razne improvizacije: pravljenje mina od demontiranih bombi, vađenje eksploziva za ručne bombe iz neeksplozivanih zrna i dr., što nalazi vrlo široku primenu u partizanskim dejstvima, s obzirom da svaka partizanska jedinica ne može računati na tzv. formacijsku opremu.

Iskustvo našeg narodnooslobodilačkog rata pokazalo je da je najcelishodnije ako se još odmah u početnoj fazi dejstva partizanskih jedinica obezbedi da u svakom vođu bude jedan do dva borca obučeni za miniranje i razminiranje. Pored toga korisno je da sve starešine znaju da koriste minerske tablice za proračunavanje potrebnih količina eksploziva i sredstava za rušenje železničkih postrojenja, voznog parka, mostova, puteva i objekata na njima, industrijskih postrojenja, rudnika, mašina oruđa itd. Takođe je korisno da borci partizanskih jedinica znaju da upotrebe razna priručna i formacijska sredstva za prelaz preko reka, a starešine da nauče kako se izrađuju razne zemunice i uopšte podzemna skloništa, i kako se maskiraju. Pored toga, posebno je važno da svaki borac partizanske jedinice postane majstor u samoukopavanju i maskiranju, što naročito dolazi do primene kod zaseda, a i u drugim prilikama.

U većim partizanskim jedinicama, kad to dozvoljavaju materijalne i kadrovske mogućnosti, preporučljivo je formirati specijalne inženjerske jedinice: vodove, čete, a ponegde i bataljone. Inženjerske jedinice veće od bataljona nije poželjno formirati, jer karakter dejstava partizanskih jedinica gotovo potpuno isključuje njihovu centralizovanu upotrebu. To naročito ne dolazi u obzir kod onih partizanskih jedinica koje dejstvuju u dubokoj neprijateljevoj pozadini. Bolje je imati veći broj manjih inženjerskih jedinica na više mesta nego manji broj većih na pojedinim mestima.

Pored inženjerskih jedinica koje su integrirane u partizanske, u okviru svakog partizanskog odreda, kao samostalne formacije, korisno je imati posebne diverzantske grupe (odrede) čiji je isključivi zadatak — diverzije na neprijateljskim komunikacijama, u gradovima, važnim privrednim i vojnim objektima neprijatelja itd. Diverzantske grupe vezane su obično za određenu teritoriju na kojoj stalno dejstvuju, što nikako ne znači da u slučaju potrebe ne mogu biti prebačene i na neko drugo područje. To se obično događa u vreme velikih neprijateljskih ofanziva kad je neophodno sasrediti diver-

zantske udare po najosetljivijim neprijateljevim komunikacijama ili drugim važnim objektima.

Naše iskustvo je pokazalo da je za diverzantske grupe najbolje ako imaju svoje posebne baze, čuvane u najvećoj tajnosti, obezbeđene hranom i diverzantskim sredstvima. Vrlo često biće potrebno da se formiraju posebne diverzantske grupe samo za pojedine važne železničke linije, puteve i ekonomske objekte. Zadatak ovih grupa bio bi da stalno dejstvuju na određene objekte i da neprijatelju ne dozvole njihovo redovno iskorišćavanje. Diverzantske grupe formiraju se obično od inženjera kao jezgra i ostalih rodova, na prvom mestu pešadije, koja služi za obezbeđenje dejstva diverzantske grupe ili odreda.

Zadaci partizanske inženjerije su veoma raznovrsni ali se kao osnovni ističu sledeći:

— miniranje ili na neki drugi način rušenje objekata prilikom napada partizana na naseljena mesta; radi izvršenja ovog zadatka pojedini inženjeri ulaze u sastav jurišnih grupa, a ako je u pitanju neki važniji i teži objekat, za njegovo uništenje može se angažovati i cela inženjerska jedinica;

— miniranje puteva i objekata na njima, kao i postavljanje veštačkih prepreka na pravcima nastupanja neprijatelja, što naročito postaje aktuelno za vreme njegovih ofanziva na oslobođene teritorije ;

— popravka mostova i omogućavanje prelaska reka improvizovanim sredstvima (izrdom skela, splavova, brvana, čamaca i dr.); ovaj zadatak inženjerija može dobiti u svakoj taktičkoj radnji povezanoj sa savlađivanjem reke, a naročito pri povlačenju partizanskih jedinica opterećenih velikim brojem nepokretnih ranjenika i bolesnika;

— popravka puteva na slobodnoj teritoriji radi obezbeđenja brzine pokreta i manevra jedinica prema ugroženim pravcima, kao i pomoć organima narodne vlasti u podizanju objekata neophodnih za pravilno funkcionisanje pozadine kao što su: baze, skladišta, zemunice, bolnice i sve drugo za čiju je izgradnju potrebna stručna radna snaga. U našem ratu bilo je i takvih slučajeva da je inženjerija pomagala i u izgradnji i opravci domova koje je okupator razrušio i uništio;

— uništavanje minskih polja, demontiranje i uklanjanje mina u zgradama i drugim objektima kao i uklanjanje svih eksplozivnih prepreka s obzirom da je za ovaj posao potrebno stručno znanje;

— prikupljanje, klasifikacija, čuvanje i raspodela inženjerijskog materijala, u prvom redu eksploziva, obučavanje svih boraca partizanskih jedinica u rukovanju eksplozivnim sredstvima i inženjerijskim priborima itd.

Kao što vidite, uloga inženjerije u partizanskim jedinicama je velika, jer je ona pored izvršavanja svojih stručnih zadataka u mogućnosti da nadoknadi, u većini slučajeva, nedostatak artiljerije i da na sebe preuzme deo njenih zadataka dejstvujući u borbenom poretku jedinica kao jurišni odred.

Veza. Povećan značaj veza u partizanskim dejstvima proizilazi u prvom redu iz složenosti komandovanja, koje se u priličnoj meri razlikuje od komandovanja jedinica na frontu, i nedovoljnog broja sredstava veze. Dok jedna operativna jedinica na frontu, bez obzira na veličinu, treba da održava vezu načelno najviše sa 3—4 korespondenta: pretpostavljeni, potčinjeni, susedi i sadejstvujući — dotle partizanska jedinica ima potrebu za znatno većim brojem veza, pa čak ako je u pitanju i partizanska četa, a i da se ne govori o većim jedinicama. Partizanska jedinica, pored redovnih veza sa pretpostavljenom komandom, potčinjenim jedinicama i susedima, mora da održava stalnu vezu sa bazama, organizovanim pristalicama u garnizonima neprijatelja, političkim rukovodstvom na terenu, bolnicama i raznim drugim punktovima na prostoriji na kojoj dejstvuje. Ako se ovome doda da su uslovi za organizovanje sigurne i neprekidne veze znatno teži nego u frontalnom ratu, i ako se ima u vidu oskudnost modernih sredstava veze u partizanskim jedinicama, onda postaje sasvim jasno od kolikog je značaja veza i kakvi se problemi i teškoće javljaju prilikom njenog organizovanja i obezbeđenja.

Teško je sa sigurnošću reći koje je od sredstava veze najvažnije, s obzirom da partizanske jedinice primenjuju sve vrste sredstava i da ni jedno od njih, uzeto samo za

sebe, ne bi moglo da uspešno reši probleme veze. Ali, i pored toga što se u partizanskim jedinicama mogu koristiti sva sredstva veze, od najmodernijih pa do najobičnije improvizacije — *ipak su kuriri najpogodniji i najsigurniji i to iz sledećih razloga:*

— partizanske jedinice, naročito manje, najčešće ne mogu računati da će imati modernih sredstava veze u dovoljnom broju; dalje ozbiljan problem predstavljaju specijalisti za rad na tim sredstvima; jer najčešće takvih ljudi nema dovoljno, i ako ih ima, oni se obično nalaze pri višim vojno-političkim rukovodstvima ili u komandama i štabovima većih jedinica;

— moderna tehnička sredstva veze, i pored neospornih prednosti (praktično neograničen domet, velika brzina međusobnog opštenja korespondenata, rad na mestu sa malim brojem ljudi i dr.), imaju jedan veliki nedostatak koji se sastoji u relativno ograničenim mogućnostima razmene detaljnih obaveštenja, izveštaja, direktiva između nižih i viših komandi, što je neophodno u partizanskim dejstvima;

— nasuprot tehničkim sredstvima veze i problemima u vezi s njima, kuriri se regrutuju u svakoj partizanskoj jedinici, a njihov broj je praktično neograničen, jer se svaki borac može osposobiti i upotrebiti za kurirske dužnosti; kurir je u stanju ne samo da prenese pismenu ili usmenu poruku adresantu, već i da na licu mesta ponekad pruži izvesna objašnjenja u vezi sa porukom koja je upućena odgovarajućem starešini. I ne samo to. Partizanski kurir, zbog prirode i delikatnosti posla koji obavlja, veoma je poverljivo i najčešće vrlo dobro informisano lice i u stanju je da i usmeno da neka objašnjenja koja mogu korisno dopuniti ono što je naznačeno u pismenom dokumentu.

Istina, kurirska veza je sporija od drugih, no i to je relativno jer sve zavisi od prevoznog (prenosnog) sredstva koje kuriri koriste i od uslova u kojima izvršavaju zadatke;

— moderna tehnička sredstva veze podložna su kvarovima, a za njihovu uspešnu primenu potrebni su odgovarajući uslovi i, što je najgore, ona ne obezbeđuju

potpunu tajnost opštenja, a mogućna su i ometanja rada od strane neprijatelja, dok su kuriri imuni od svih slabosti i jedina opasnost koja im pretila je direktan napad neprijatelja. No, ako se ima u vidu da su kuriri naoružani, da najčešće dobro poznaju teritoriju kojom se kreću i da su to hrabri i snalažljivi ljudi, može se sa sigurnošću tvrditi da su u stanju da prebrode svaku teškoću na izvršavanju poverenog zadatka.

Veza kuririma organizuje se na svim stepenima komandovanja. Prema veličini partizanske jedinice formiraju se i odgovarajuće kurirske jedinice. Tako, na primer, u četama — odeljenjima, u bataljonima i odredima — vodovi, a u brigadama, divizionima i većim jedinicama mogu se formirati i kurirske čete.

Najveću primenu imaju kuriri pešaci i kuriri — konjanici ali se veoma uspešno mogu koristiti i kuriri na motociklima, smučkama, avionu i automobilu. Koji će se kuriri koristiti zavisi od sredstava i situacije. Tako, na primer, za vezu između jedinica na kraćim odstojanjima i kad kurir mora da se kreće po otkrivenom zemljištu koje neprijatelj kontroliše najpogodniji su kuriri-pešaci. Na duža odstojanja upućuju se konjanici, zimi smučari, a na velikim odstojanjima, na oslobođenoj teritoriji, široku primenu nalaze kuriri na motociklima, automobilima itd.

Događa se često do kurir neće moći na čitavoj relaciji koristiti ono isto sredstvo sa kojim je krenuo na put. Zbog toga se u organizaciji kurirske službe obično predviđaju različita sredstva, kao i njihova zamena prilikom korišćenja.

Za organizovanje kurirske službe u partizanskim dejstvima postoji više načina i mogućnosti, a primenjuju se oni koji će u konkretnim uslovima dati najbolje rezultate. Pošto partizanske jedinice treba da uspostave veliki broj veza, to se mora imati na umu da se kuriri koriste samo tamo gde su neophodni jer se u protivnom smanjuje jačina jedinice iz koje se uzimaju.

Potrebno je naglasiti da postoje stanovite razlike u organizaciji kurirskih veza unutar jedinice i tzv. spoljnih kurirskih veza. Tako, na primer, za obezbeđenje veze u

okviru jedinice sa njenim delovima na položaju, maršu, odmoru i sl. nije potrebno određivati posebne kurire. Za taj posao može se upotrebiti bilo koji borac. On je kurir samo za vreme izvršenja konkretnog kurirskog zadatka, posle čega se odmah vraća u borbu. Posebni kuriri između delova jedinice nisu potrebni iz dva razloga: prvo, veza unutar jedinica nije tako česta i odvija se na relativno kratkim odstojanjima, i drugo, ako bi svaka četa, pored drugih veza, odredila, na primer, još po dva kurira za svaki vod, njena borbena moć bi znatno oslabila. Međutim, što se spoljnih kurirskih veza tiče najbolje je ako se predvide specijalni kuriri koji će biti upotrebljeni isključivo za taj zadatak jer je njihov posao znatno teži, pošto su stalno u pokretu i prelaze velika odstojanja.

U pogledu organizacije kurirskih veza veoma su značajna i poučna iskustva iz našeg rata³⁴).

Kuriri partizanskih jedinica treba da budu naoružani pištoljima ili automatima, bombama i hladnim oružjem, da su dobro odeveni, da imaju obuču koja je najprikladnija za kretanje po odgovarajućem zemljištu i da se po mogućnosti na duža putovanja upućuju zajedno dva kurira. Što se tiče kurira koji se kreću preko teritorije koju

³⁴) U Sloveniji, na primer, pored redovnih kurirskih veza koje su postojale unutar i između pojedinih partizanskih jedinica, postojala je i centralizovana teritorijalna kurirska organizacija, pod neposrednim rukovodstvom Glavnog štaba NOV i PO Slovenije. To je bila široka mreža tzv. terenskih vodova koja je obuhvatala čitavu Sloveniju. Kurirske stanice teritorijalnih vodova bile su raspoređene u svim pravcima na međusobnom odstojanju oko 50 km, a služile su za održavanje veze između Glavnog štaba i štabova partizanskih jedinica u Štajerskoj, Primorskoj, Gorenjskoj i dr. Ove stanice bile su u najstrožijoj konspiraciji. Za njihova mesta znao je veoma ograničen broj ljudi, bez obzira na to da li su bile locirane na slobodnoj ili okupiranoj teritoriji. Terenske vodove sačinjavala je grupa od 10-15 kurira, naoružanih pretežno automatskim oružjem i bombama. To su bile jedinice sastavljene gotovo isključivo od članova KPJ i SKOJ-a, probrani i vrlo hrabri borci. Terenski vodovi izbegavali su borbu jer im to nije bio cilj. Ali kad im je ona bila nametnuta, gotovo su redovno uspevali da nadmudre neprijatelja i da očuvaju neprikosnovenost svojih veza.

Kurirska služba teritorijalnih vodova bila je zasnovana na principima releja, što je omogućilo brzinu i trajnost u radu.

kontroliše neprijatelj i na kojoj nema nikakvih partizanskih jedinica, važno je napomenuti da i oni treba da budu naoružani prvenstveno pištoljima i ručnim bombama, s tim da oružje nose skriveno. Kurire ne bi trebalo opterećivati suvišnom opremom, i od svega, pored oružja i municije, treba ih snabdeti suvom hranom (najpogodnije su konzerve) tako da se zbog nabavke namirnica ne zadržavaju po selima. U protivnom moglo bi se dogoditi da ih otkrije neprijatelj ili, pak, da produže vreme bavljenja na putu.

Radio-veza nalazi, takođe, široku primenu u partizanskim jedinicama. Ona obezbeđuje najbrže prenošenje naređenja, izveštaja i drugih poruka na praktično neograničena odstojanja. Naravno, to su uglavnom samo kratke depeše koje svojim sadržajem neće kompromitovati rad i namere jedinice, ili, pak, naređenje za momentano preduzimanje neke akcije i sl.

Međutim, radio-sredstva su skupa, zavisna od meteoroloških uslova, zahtevaju visokokvalifikovane stručnjake, a partizanskih jedinica ima mnogo, pa ih zbog svega toga neće imati svaka jedinica. Radio-stanicama su opremljeni u prvom redu štabovi velikih partizanskih jedinica, dok se manje moraju ponekad zadovoljiti i običnim prijemnicima ili koncertnim aparatima koji će omogućiti bar prijem poruka viših štabova i komandi. Radio-veza se održava, načelno, po ustaljenom rasporedu i u određeno vreme, pri čemu se mora voditi računa o merama radio-maskiranja.

Naše iskustvo je potvrdilo da se žične veze mogu vrlo dobro iskoristiti ako su solidno organizovane, kontrolisane i obezbeđene. U pojedinim borbenim situacijama one će biti gotovo jedino sredstvo veze, a u drugim najefikasnije.

Za razliku od radio-sredstava, žična se lakše nabavljaju, jeftinija su, manje su tehnički komplikovana i obuka na njima je lakša. Ona, takođe, omogućuju direktne usmene razgovore na velikim odstojanjima. Ali pored ovih i drugih osobina, žična sredstva imaju i mana. Linije se sporo podižu i jako su osetljive na nevreme kao i na vatru neprijatelja, koji je često u mogućnosti i da

se uključi na liniju odnosno da je uništava. Osetljivost žičnih sredstava veze naročito je potencirana kod partizanskih jedinica koje se bore u dubokoj pozadini neprijatelja.

Imajući u vidu dobre i loše strane žičnih sredstava veze, do njihove primene dolazi najčešće: na oslobođenim teritorijama i uopšte na područjima koja kontrolišu partizanske jedinice, s tim što i za ove uslove treba obezbediti dovoljno poljskog kabla i pokretnih centrala, jer se često događa da pošte ne funkcionišu i da su stalne linije potpuno uništene; pri napadu većih partizanskih jedinica na naseljena mesta ili na neprijatelja koji je okružen na većem prostoru; za vreme prelaska preko reka; kad veća partizanska jedinica privremeno odsudnije brani neki pravac koji ima veću dubinu; u zasedama i sl.

Inače, u nekim prilikama kao što su: povlačenje, noćni marš, borba u okruženju (naročito manjih jedinica), u prepadima, kraćim odbrambenim borbama, u napadnim dejstvima manjih partizanskih jedinica na otvorenom polju, za vreme čišćenja terena i gonjenja neprijatelja — žična veza nije mnogo primenljiva.

No bez obzira na to kada će se nekoj jedinici pružiti prilika da u borbi organizuje žičnu vezu, neophodno je da ona raspolaže minimumom ovih sredstava. Iz iskustva je poznato da su taktičke situacije kod partizanskih jedinica toliko podložne promenama da bi bilo nerealno pretpostaviti da neka partizanska jedinica, počev od čete pa naviše, neće baš nikada doći u situaciju da efikasno upotrebi žična sredstva veze.

U partizanskim jedinicama, zavisno od konkretne borbene situacije i materijalnih mogućnosti, žična veza se može organizovati po osi, pravicima ili kombinovano. Najčešće će se primeniti veza po pravicima, jer je najsigurnija, iako zahteva povećanu količinu kabla. Na kraju, ako je zbog nedostatka materijala nemoguće uspostaviti pravac sa svim jedinicama, bolje je direktno se povezati sa dve nego, na primer, sve jedinice vezati na osu, pošto je dovoljan samo jedan ozbiljniji udarac neprijatelja po osi pa da se prekine žična veza sa svim jedinicama, ukoliko ne postoji i veza po pravicima. Kombinovani sistem

je teško uspostaviti uglavnom zbog nedostatka materijala.

Nezavisno od sistema koji će biti primenjen pri organizovanju žične veze, posebnu pažnju treba pokloniti obezbeđenju i kontroli linija, i to na čitavoj dužini trase, a pogotovu na kritičnim i osetljivim mestima. Iskustvo je pokazalo da je vrlo korisno da svaka partizanska jedinica izdvoji neophodan broj vojnika (najbolje je ako su to vezisti, ali može i svaki drugi borac) koji će stalno patrolirati duž linije. Njihov zadatak se sastoji u tome da otklanjaju kvarove i istovremeno obezbeđuju kanal od eventualnih napada diverzanata, pete kolone i sl. U patrolu se nikada ne šalje manje od dva borca, koji pored najnužnijih sredstava i alata za opravke treba da budu naoružani automatskim oružjem i bombama. Oni treba da nose i aparat pomoću koga će obavestiti jedinicu ako im na izvršenju zadatka zapreti neka ozbiljnija opasnost. Broj patrola zavisi od dužine linije i njene osetljivosti koja ne zavisi samo od eventualnog prisustva neprijatelja, već i od toga po kakvom se zemljištu proteže; od vrste pokreta sopstvenih jedinica (da li su dnevni ili noćni) itd.

Oklopne jedinice. Upotreba tenkova i drugih oklopnih vozila u partizanskim dejstvima je ograničena i specifična, ali je i pored toga mogućna i korisna. Da li će se, kada i u kom obimu oklopna vozila moći angažovati zavisi od raspoloživog materijala, obostrane operativno-taktičke situacije i položaja suprotstavljenih snaga; od veličine slobodne teritorije i same partizanske jedinice, i karaktera zemljišta na kome se izvode borbena dejstva.

Da li će jedinice i sa koliko oklopnih vozila raspolažati stvar je u prvom redu opštih mogućnosti u datoj etapi partizanskog rata. Tako je, na primer, naše iskustvo pokazalo da manje partizanske jedinice koje u početku rata dejstvuju u dubokoj pozadini neprijatelja ne mogu računati sa tenkovima. Ako partizanske jedinice nemaju slobodne teritorije, ako se često prebacuju sa jednog mesta na drugo i sl. takođe ne mogu računati na efikasno iskorišćavanje oklopnih vozila čak i kad bi ih imale u svom sastavu. Zbog ovih i drugih okolnosti (nepodesno zemljište, neprijateljske ofanzive), oklopna vozila, a po-

gotovu tenkovi, nalaze širu primenu samo u partizanskim divizijama i korpusima, i to prvenstveno kad izvode ofanzivna dejstva sa osloncem na veću slobodnu teritoriju. Pri tome, naravno, treba računati kao sa činjenicom da se do oklopnih vozila može doći samo plenom i to vrlo retko. Pa i u tom slučaju njihovo korišćenje traje obično kratko vreme, s obzirom da im je potreban širi manevarski prostor, pogodno zemljište i stabilna slobodna teritorija, što je u partizanskom ratu teško obezbediti.

Ali, ukoliko jedinice budu raspolagale oklopnim vozilima i obezbedile uslove za njihovu upotrebu, do čega dolazi obično u kasnijim fazama rata, iskustvo je pokazalo da će u tom slučaju biti najbolje ako se formiraju oklopne čete ili bataljoni koji bi bili uključeni u organski sastav brigada i divizija. Moguće je, takođe, da se oklopne jedinice zadrže pod komandom višeg štaba (korpusa i sl.) i da se po potrebi dodeljuju jedinicama za pojedine zadatke. Prvi način dolazi u obzir kad je slobodna teritorija ugrožena i kad je karakter zadataka takav da omogućuje upotrebu oklopnih vozila za duže vreme. U protivnom biće bolje da se vozila zadrže u rukama više komande, pogotovu ako je slobodna teritorija čvrsta i ako partizanske jedinice mogu koristiti oklopna vozila samo kraće vreme. Naravno, obe ove forme mogu se kombinovati, menjati i dopunjavati. Ono što stalno treba imati u vidu jeste da oklopna vozila mogu biti brzo izgubljena ako se nepravilno koriste.

Partizanskim vodovima, četama, bataljonima i manjim odredima vrlo retko se pruža prilika da zaplene neko oklopno vozilo. Ali ako se to desi onda ih oni mogu koristiti naročito prilikom napada na manje naseljeno mesto ili protiv neprijatelja koji se povlači. Takav slučaj je bio, na primer, pri napadu na Kraljevo 1941. god.

Ako zaplenjena oklopna vozila nemaju goriva i municije ili se nemogu odmah koristiti treba ih zakopati ili sakriti, ako to nije moguće, moraju se uništiti. Međutim, zaplenjeno gorivo, mazivo i municiju treba na svaki način sačuvati bilo zakopavanjem, upućivanjem na slobodnu teritoriju ili sklanjanjem kod meštana. Ovo je nužno zbog toga što će se često zapleniti docnije oklopna

vozila sa malo ili nimalo goriva ili municije. Na kraju, ovaj materijal nije tako teško sačuvati.

Za sve vreme partizanskog rata treba voditi takav kurs da bar u većini partizanskih jedinica ima po nekoliko šofera, tako da se ne dogodi da se zaplenjeno oklopno vozilo mora uništiti ili ostaviti samo zato što nema ko da ga vozi.

38 **Avijacija.** U partizanskom ratu, kad je celokupna teritorija okupirana, mogućnosti za postojanje avijacije, naročito u prvim godinama rata, su minimalne — sve se može svesti na mali broj zaplenjenih aviona. Pa i njihova primena je teška. Međutim, kasnije kad se partizanski rat razvije u širinu, kad se stvore velike slobodne teritorije, radionice, slagališta goriva, sigurniji aerodromi itd. uslovi za korišćenje avijacije su znatno povoljniji. U takvim se okolnostima može računati i na izvesnu pomoć saveznika u avio-materijalu.

Prema tome, bez obzira na to što partizanske jedinice ne mogu računati sa velikim brojem aviona i što su zadaci koje oni mogu da izvršavaju skromni, oni su za partizane veoma korisni.

Zadaci avijacije bili bi uglavnom ovi: u početku rata, pa i kasnije, partizanskim jedinicama koje se nalaze u dubljoj pozadini neprijatelja, a situacija je za njih kritična, avijacija može doturati materijal, u prvom redu municiju i lekove. Sledeći zadatak bio bi evakuacija teških ranjenika i bolesnika, pri čemu treba imati stalno na umu da potrebe u tom pogledu znatno prevazilaze mogućnosti avijacije. Za ovaj zadatak najpodesniji su helikopteri, a zatim transportni avioni. Da bi izvršile bilo koji od ova dva zadatka, partizanske jedinice moraju pronaći i osigurati aerodrome bar za pojedine avione. Za materijal koji se baca padobranima, što neće biti tako redak slučaj, potrebno je vidnim znacima obeležiti mesta bacanja i preduzeti mere da materijal ne padne u ruke neprijatelja. Naročito je važno da se na ugovorenom mestu postavi dovoljno ljudstva koje će prikupiti i odneti bačeni materijal. Za ovo se mogu koristiti i meštani. Pošto se materijal baca obično noću, nekad i pod dejstvom neprijateljevih protivvazdušnih sredstava, avioni

neće biti uvek u mogućnosti da spuste materijal tačno na određeno mesto. Zbog toga je neophodno da partizanska jedinica organizuje patroliranje na širem rejonu, da bi se razbacani materijal prikupio još u toku noći i odneo na sigurno mesto.

Avijacija se može uspešno koristiti i za podršku borbenih dejstava partizanskih jedinica, naročito kad više brigada ili divizija izvodi značajnije operacije kao što su: napad na veliki grad ili na veći broj naseljenih mesta; manevar radi obuhvata većih snaga neprijatelja i slično. Biće, naravno, i takvih situacija kada će avijacija sadejstvovati samo jednoj partizanskoj jedinici, na primer, brigadi, ako ova izvršava zadatak većeg značaja, kao što je: podrška jedinice koja brani mostobran na reci preko koje treba prebaciti veći broj ranjenika, naročito za vreme neprijateljevih ofanziva; sadejstvo sa jedinicom na pravcu proboja glavnih snaga iz okruženja; učešće u likvidaciji okruženog neprijatelja neposredno po njemu ili po rezervama koje intervenišu spolja itd.

Pošto je partizanska avijacija malobrojna i njen opstanak zavisi prvenstveno od postojanja slobodnih teritorija, a pomoć sa strane je nesigurna i mala, treba imati u vidu da čak ni velike partizanske jedinice ne mogu uvek računati sa avijacijom, bez obzira na važnost i težinu zadatka koji izvršavaju. Odluku o upotrebi avijacije donosi ona komanda u čijoj se operativno-taktičkoj potčinjenosti nalazi avijacija, a to su obično najviše komandne instancije.

Jedan od zadataka partizanskih jedinica je svakako i napad na aerodrome, pa prema tome normalno je pretpostaviti da će biti i zaplenjenih aviona. U takvim slučajevima njihovo iskorišćavanje moguće je samo ako se u partizansku jedinicu koja će napasti aerodrom još pre akcije upute piloti obučeni za dotične tipove aviona. U protivnom, aparate i sav drugi materijal koji se ne može iskoristiti treba na licu mesta uništiti. Ukoliko, pak, partizanske snage razvijaju velika ofanzivna dejstva na širokom frontu, pa se tako odvojeni aerodromi nađu na čvrstoj slobodnoj teritoriji, zaplenjene avione ne treba uništavati iako se iz bilo kojih razloga ne mogu momen-

tano upotrebiti. Treba ih samo izvući u blizinu aerodroma i dobro maskirati.

Mogućnosti sadejstva su mnogo veće kada je u pitanju sadejstvo partizanskih snaga sa avijacijom. Ono se ogleda u sledećem: partizani joj mogu pružiti tačne podatke o ciljevima kao i o efektu njegovog dejstva; oni mogu da prihvate i potpomognu padobranski desant i da sačuvaju od rušenja aerodrome koje će neprijatelj pri povlačenju nastojati da uništi ili onesposobi. Dalje partizani obavestavaju svoju avijaciju o izgradnji novih aerodroma i baziranju neprijateljeve avijacije; omogućuju navođenje sopstvene avijacije prilikom borbenih dejstava; prihvataju posade svojih aviona koje su izvršile prinudno spuštanje ili su iskočile iz oštećenih aviona u pozadini neprijatelja, itd.

Mornarica. Agresoru je veoma stalo do toga da održi pod kontrolom pomorske komunikacije i obalu okupirane zemlje.

Ovde leži jedan od razloga zašto je stvaranje mornarice u partizanskom ratu znatno duže i teže nego što je slučaj sa kopnenom vojskom. Ostali razlozi bi bili:

— Superiornost okupatora na moru, naročito u plovnim sredstvima, omogućuje mu da i manjim snagama efikasno kontroliše veća pomorska područja.

— Partizani su lišeni plovnih jedinica, a to znači i mogućnosti manevrovanja morem što ih prisiljava da se u svojim dejstvima vezuju pretežno za kopno i otoke.³⁵⁾

³⁵⁾ U aprilskom ratu 1941. godine, neslavnom za bivšu jugoslovensku vojsku, neprijatelj je uspeo da zapleni ili uništi celokupnu flotu, da mu padnu u ruke gotovo neoštećene baze i obalska postrojenja, da okupira morsku obalu i otoke. Međutim, u prkos takvoj situaciji neprijatelj nije bio u stanju da zaposedne svaki zaliv, uvalu i otočiće, a pogotovu nije mogao, da spreči naše ljude da skrivaju čamce i druga plovna sredstva. Iako partizanske jedinice u početku nisu imale, takoreći nikakva naoružana plovna sredstva da bi se s njima mogle uspešno suprotstaviti neprijatelju na otvorenom moru, partizani su sa otoka i obalnog ruba dejstvovali organizovano uništavajući živu silu i plovne objekte neprijatelja. Na taj način, tj. aktivnom borbom, partizani su mogli doći i do neophodnih sredstava za prenošenje dejstva sa kopna na more i za formiranje pomorskih jedinica.

— Stvaranje flote, makar to u početku bilo izraženo samo kroz pojedine plovne objekte, moguće je samo ako postoji slobodna teritorija, tj. delovi morske obale, zaleđe i slobodni otoci, što nije ni lako ni jednostavno obezbediti.

Ovi kao i neki drugi razlozi diktiraju ne samo tempo stvaranja mornarice, već i organizacijsku strukturu i formaciju njenih jedinica.

Zbog svega toga neki vojni teoretičari, pa čak i iz redova pomoraca, zastupaju tezu da se u partizanskom ratu ne može govoriti o postojanju ratne mornarice kao vida oružanih snaga, već samo o borbenim dejstvima na moru koja su vezana isključivo ili gotovo isključivo za obalu i otoke. Oni tu svoju tezu pravdaju činjenicom da se bez savremenih plovnih borbenih sredstava ne mogu ostvariti ozbiljniji taktički poduhvati na moru. Ovakva shvatanja, iako delimično logična, ne bi se mogla prihvatiti jer u suštini stvar ipak drukčije stoji. Naime, kad je reč o pomorskim dejstvima sasvim je sigurno da se u partizanskom ratu ne može govoriti o ratnoj mornarici koja izvodi krupne pomorske operacije i kojoj je cilj: presecanje pomorskih komunikacija za duže vreme i na većoj dubini, blokada neprijateljskih luka, veliki pomorski desanti i sl. iz prostog razloga što je za takve poduhvate potrebna ne samo savremena flota, već i jaka avijacija i pomorska pešadija. Međutim, uprkos tome naše ratno iskustvo je pokazalo da se i skromnim borbenim sredstvima, uz primenu odgovarajućih taktičkih načela, mogu izvoditi veoma uspešna dejstva na moru, izvršavati mnogi zadaci karakteristični za dejstva svake mornarice, naravno, zavisno od jačine neprijatelja i sopstvenih snaga u konkretnoj situaciji. Prema tome, iako se ne može govoriti o postojanju ratne mornarice u punom smislu i bez obzira na to što se ona ne može upoređivati sa pomorskim snagama okupatora, ipak se ne može negirati njeno postojanje i njen značaj.

A kako se stvara mornarica u partizanskom ratu, kakva je njena organizacijska struktura, sa kojim i kakvim sredstvima može realno da računa i kakve zadatke izvršava?

U početku rata, tj. sve dok veći deo kopna u priobalskom pojasu i otoci ne budu oslobođeni, partizanske jedinice, što se plovnih borbenih sredstava tiče, mogu računati uglavnom sa onim što su uspele skloniti od okupatora i na plen. To su uglavnom: čamci na vesla ili sa motorom, ribarski brodovi, motorni jedrenjaci i slična plovna sredstva naoružana puškomitraljezima, mitraljezima, lakim protivavionskim orudima, topovima manjih kalibara.³⁶⁾

Pored naoružanih brodova — kako su ih naši partizani zvali — namenjenih prvenstveno za borbene zadatke, partizanske jedinice mogu raspolagati i nenaoružanim plovnim jedinicama koje se koriste za prevoz ljudstva, materijala, kurira i druge slične zadatke.

Na oslobođenim otocima koje neprijatelj iz bilo kojih razloga nije zaposeo, a u zavisnosti od raspoloživog materijala, mogu postojati artiljerijska oruđa sa zadatkom sprečavanja ili ometanja neprijateljevog saobraćaja i manerva na pojedinim prolazima između otoka. No, kad je reč o ovim oruđima valja naglasiti da ona ne smeju biti nepokretna već manevarsko sredstvo sposobno ne samo da menja vatrene položaje na jednom otoku, nego i da se prebacuje sa jednog na drugi, pa čak i na kopno, ako to situacija zahteva, što u uslovima partizanskog rata na moru nije redak slučaj.

Za izvršenje borbenih zadataka na samim otocima i obali kao i za prenošenje dejstva sa jednog otoka na drugi, formiraju se grupe boraca, vodovi i čete. Veličina ovih jedinica zavisi u prvom redu od veličine otoka, ljudskog potencijala, jačine neprijateljevih posada na otocima i njihove aktivnosti. Veoma je važno naglasiti da formiranje partizanskih jedinica treba izvršiti ne samo na oslobođenim otocima, već i na okupiranim, jer se samo na taj način čitavo područje može prekriti partizanima, što okupatora prisiljava na rasplinjavanje snaga.

³⁶⁾ Prema podacima kapetana korvete Tiha Vilovića u članku: „Iskustva i pouke iz narodnooslobodilačkog rata na moru“ objavljenom u Mornaričkom glasniku avgusta 1956. godine, prosečno naoružanje naoružanog broda izgledalo je ovako: 1—2 topa 40 mm; 3—4 pav topa 20 mm; 2—3 dvocevna PAM 12,7 mm. Kad se uzme u obzir da je najveća dužina brodova bila oko 20 m, onda gustina njegove vatre nije bila za potcenjivanje.

Postavlja se pitanje da li se ove jedinice u partizanskom ratu mogu tretirati kao mornarička pešadija s obzirom da su njihova dejstva, naročito u početku rata, vezana prvenstveno za otoke, tj. za zemljište, i da u izvršavanju borbenih zadataka primenjuju taktiku kao i sve druge pešadiske jedinice. Odgovor na ovo pitanje dao je naš narodnooslobodilački rat u kome su ove jedinice izvršavale zadatke koji su karakteristični za mornaričku pešadiju. Tu u prvom redu dolaze u obzir pomorsko-desantne akcije ili, pak, operacije u kojima partizanske jedinice u potpunosti preuzimaju na sebe ulogu mornaričke pešadije. Zbog svega toga ove partizanske jedinice mogu se smatrati mornaričkom pešadijom. Ali, iz ove činjenice proizilazi i nov zahtev koji se postavlja pred vojno i političko rukovodstvo partizanskog rata na moru. Radi se, naime, o tome da partizanske jedinice i njihovo ljudstvo treba pripremiti i obučiti za zadatke pomorskog desanta, pogotovo ako je reč o ljudima koji nemaju odgovarajuću vojno-pomorsku stručnu obuku i koji su bez mornaričkog borbenog iskustva.

Kao minimum onoga što partizanska jedinica treba da poznaje, ako se želi upotrebiti kao mornarička pešadija, jeste tehnika ukrcavanja, prevoženja i posebno iskrcavanja. Naše iskustvo je pokazalo da taj zadatak, iako prilično složen, nije teško izvršiti s obzirom da se radi o ljudstvu kome more nije nepoznato i koje se na vodi i svojim otocima oseća najsigurnijim. Naravno, problem obuke se ne postavlja samo kad je u pitanju pešadija, već i posada naoružanih brodova, jer se i tu radi o ljudstvu koje, uglavnom, ne poseduje vojno-stručno pomorsko znanje.³⁷⁾

Za uspeh borbenih dejstava partizanskih jedinica na moru veoma je važno da se postojeće plovne jedinice redovno održavaju u ispravnom stanju, s obzirom da se teško dolazi do novih borbenih sredstava. Zato se u sklopu

³⁷⁾ Evo šta se o tome u već pomenutom članku kaže: „Iako je većina posade i komandnog kadra naoružanih brodova bila bez specijalnih vojnih škola, potrebnih za vođenje rata na moru, treba naglasiti da su posade RB bili „majstori svoga oružja“. Ovo treba zahvaliti u prvom redu *intenzivnoj i dobro organizovanoj obuci* (podvukao R. T.) i sposobnosti našeg kadra da se brzo saživi sa situacijom i usvoji potrebna znanja“.

partizanske mornarice osnivaju pokretne radionice u kojima se opravljaju manje oštećeni brodovi, brodska naoružanje i druga oprema plovnog parka, i vrše razne improvizacije kako bi se od neborbenih plovnih objekata stvorili borbeni. U stvari ove radionice predstavljaju bazu za stvaranje solidne mornaričko-tehničke službe koja se tokom rata sve više razvija i usavršava da bi se u završnoj fazi rata i posle oslobođenja zemlje mogla prihvatiti i krupnih zadataka. Zbog prirode partizanskog rata na moru, ove radionice obično su male i veoma pokretne, tako da se vrlo lako mogu prebaciti sa jednog mesta na drugo, ukoliko se za tim ukaže potreba. U pogledu njihovog razmeštanja primenjuje se princip najšire dekoncentracije što, razume se, opet zavisi od veličine operativnog područja partizanskih jedinica koje dejsvuju na moru i od konkretnih taktičkih i tehničkih uslova za njihov smeštaj i rad. U tu svrhu najčešće se koriste skrovnita mesta na oslobođenim otocima i obali, koja su koliko-toliko prirodno zaštićena od pogleda i dejstva s mora i iz vazduha. U nekim situacijama, naročito kad je otoke zaposeo neprijatelj, tehničke ustanove mogu se smestiti i na kopnu, samo u tom slučaju treba da postoji bar deo slobodne obale koji obezbeđuje vezu s morem.

U zavisnosti od veličine mora, razuđenosti obale, karaktera i važnosti taktičkih pravaca koji s mora izvode na kopno, jačine neprijatelja na moru i kopnu, sopstvenih snaga i dr. čitav primorski front (more, otoci i obalno područje) deli se na nekoliko operativnih sektora i formiraju se odgovarajuće komande koje objedinjavaju i rukovode borbenim dejstvima svih jedinica na odgovarajućem sektoru. Ono o čemu se pri organizovanju komandovanja mora voditi računa jeste to da svaki deo fronta koji se u organizacijskom pogledu stavlja pod jednu komandu predstavlja jedinstvenu operativno-taktičku celinu i da omogućuje punu integraciju i komandovanja i borbenih dejstava. U našem ratu formiranjem nekoliko pomorsko-obalnih sektora u sastavu mornarice NOVJ taj je problem bio veoma uspešno rešen.

Zadaci koje izvršava partizanska mornarica su veoma raznovrsni, a taktika je složena. Međutim, pošto je za

njihovu potpunu obradu potrebna iscrpna studija, to će se ovde izneti samo neki važniji zadaci partizanske mornarice. Oni bi bili uglavnom sledeći:

prvo, napad na komunikacije (u bližoj taktičkoj dubini) radi uništenja, oštećenja ili plena pojedinih plovnih sredstava; ovaj zadatak izvršavaju naoružani brodovi iznenadnim dejstvom, po lošem vremenu, noću i sa kratkih odstojanja, uglavnom primenom taktike prepada;

drugo, napad na posade na otocima, da bi im se naneli gubici ili da bi se, ako postoje uslovi, neprijatelj uništio ili zarobio; za izvršenje ovog zadatka angažuju se u prvom redu jedinice sa tog otoka uz sadejstvo sa naoružanim brodovima, a ako je u pitanju veća operacija koriste se i desanti sa drugih otoka ili kopna, pri čemu treba da sadejstvuje i avijacija ako postoji;

treće, napad na luke i sidrišta sa ciljem njihovog oštećenja ili uništenja, što se obično izvršava diverzijama ili, pak, sinhronizovanim dejstvima sa kopna i mora, kad za takav napad postoje odgovarajući taktičko-operativni i materijalni uslovi;

četvrto, patroliranje morem, naročito na onim pravcima koji su najverovatniji za pokrete i dejstvo neprijateljevih pomorskih snaga radi sprečavanja iznenađenja i stvaranja vremena vlastitim snagama za manevar i protivdejstvo;

peto, održavanje vlastitog pomorskog saobraćaja radi prebacivanja materijalnih potreba, ranjenika i bolesnika sa otoka na kopno i obratno;³⁸⁾

šesto, pomoć, podrška i obezbeđenje rada narodnih vlasti i drugih društveno-političkih organizacija koje se formiraju kako na oslobođenim tako i na neoslobođenim otocima.

³⁸⁾ O tome koliko je važan zadatak prevoženja ljudstva i materijala govori i podatak koga je izneo kapetan bojnog broda Branko Mamula u članku: „Partizanske akcije mornarice NOVJ u sjevernom Jadranu“, objavljenom u Mornaričkom glasniku decembra 1955. godine, u kome pored ostalog stoji da je „...skromnim sredstvima ova služba transportirala oko 800 hiljada putnika sa kopna na otoke i obratno i više od 120 hiljada tona robe sa Visa i drugih otoka na obalu...“.

*

*

*

Iz razmatranja o rodovima vojske mogli bi se izvući ovi zaključci:

— Rodovi dobijaju u partizanskim dejstvima pun značaj samo ako se njihovo mesto i uloga posmatraju u vezi sa opštim karakteristikama i osobenostima partizanskog rata, koji se kvalitetno razlikuje od svih drugih mogućnih oblika rata.

— Principi koji važe za upotrebu rodova vojske u drugim jedinicama, bez obzira na to koliko su opšti i univerzalni, ne mogu se primeniti i u partizanskim jedinicama. Originalne organizacijske forme, karakter zadataka i metodi taktičkih jedinica rodova u partizanskim dejstvima toliko su specifični, da zaslužuju posebnu pažnju i napor u teoretskoj obradi.

— Bilo bi pogrešno ako bi se zbog ograničenih materijalnih mogućnosti u tehnici i naoružanju postavilo pitanje da li u partizanskim jedinicama treba imati rodove vojske ili ne, kao što bi sasvim neumesno bilo i pitanje koji je od njih važniji. Iskustvo je pokazalo da oni u partizanskim jedinicama mogu i treba da postoje. Suština problema sastoji se u tome kako ih, kada i na koji način organizovati i kako upotrebiti.

SNABDEVANJE JEDINICA MATERIJALNIM POTREBAMA

Još na početku ove knjige istaknuta je uloga materijalnog faktora i njegov značaj i uticaj na borbena dejstva partizanskih jedinica. Zbog toga će na ovom mestu biti govora samo o nekim konkretnim problemima i rešenjima koja se odnose na snabdevanje jedinica u borbi. Međutim, pre prelaska na ta pitanja potrebno je u najgrubljim crtama dati osvrt na pozadinske organe i službe u partizanskim jedinicama.

Organizacija i formacija pozadinskih organa i ustanova zavise od konkretnih uslova, pre svega od veličine jedinice, karaktera zadatka koji izvršava i zemljišta na

kome se izvode borbena dejstva. Za pozadinske organe i ustanove ne postoje ustaljene šeme koje bi važile za sve jedinice i sve slučajeve. Njihov broj, organizacijska struktura i formacija veoma su različiti i podložni čestim promenama u toku rata. Tako, na primer, one jedinice koje dejstvuju na strogo teritorijalnom principu, kao što je kod nas bio slučaj sa partizanskim odredima i četama, mogu imati samo intendanta, bolničara (eventualno lekara ako je reč o većem odredu); zatim, nekoliko ljudi za ispomoc i transport sastavljen od tovarnih grla. Uloga ovih organa u jedinicama sastoji se uglavnom u prikupljanju, spremanju i raspodeli hrane i u prenošenju neophodnih materijalnih sredstava kad se jedinica prebacuje sa jednog mesta na drugo. Međutim, veće partizanske jedinice koje nisu vezane za unapred određenu teritoriju imaju nešto razvijenije pozadinske organe i jači transport, jer su i materijalne potrebe tih jedinica veće, bez obzira da li se češće prebacuju sa jedne prostorije na drugu ili se duže zadržavaju na jednom području. Kod ovih jedinica mogu, takođe, da postoje samo referenti (lekar, intendant, veterinar i dr.), ali se mogu formirati i odseci, tj. komanda pozadine koja će objedinjavati celokupan rad svih organa na materijalnom obezbeđenju jedinica. Isto tako, veće partizanske jedinice mogu da raspolažu i pokretnom bolnicom. Znači, u pogledu organizacije pozadine mogućna su različita rešenja kod raznih jedinica, samo pri tome treba imati u vidu da pozadina mora uvek biti tako organizovana i osposobljena da ne umanjuje već da povećava borbenu sposobnost svake jedinice, bez obzira na njenu veličinu.

Već je ranije istaknuto da je jedan od osnovnih principa snabdevanja jedinica materijalnim potrebama korišćenje vlastitih sredstava, odnosno snabdevanje iz mesnih izvora. S tim u vezi potrebno je razmotriti kako treba koristiti mesne izvore i ulogu koju u tome imaju organi narodne vlasti na jednoj i partizanske jedinice na drugoj strani. Potrebno je, takođe, da se nešto kaže i o rešavanju ovih pitanja unutar same jedinice.

Kao što je poznato, mogućnosti teritorije u pogledu snabdevanja jedinica sredstvima za život i borbu nisu

podjednake, što znači da moraju postojati i izvesne manje ili veće razlike u organizaciji i metodu rada na materijalnom obezbeđenju jedinica. Ovde će se obraditi samo osnovna sredstva bez kojih se ne može voditi borba ne samo u partizanskom ratu nego uopšte.

1/2 Naoružanje. Izvori snabdevanja partizana oružjem su: neprijatelj, vlastite fabrike, radionice i skladišta, a i eventualni saveznik. Ukoliko partizani mogu koristiti fabrike ili veće radionice i ako je za vreme mira pripremljeno dovoljno borbenih sredstava, potreba za otklanjanjem oružja od neprijatelja je manja bar u samom početku rata. Na početku našeg ustanka radila je fabrika pušaka i ručnih bombi u Užicu, kao i radionice u nekim drugim krajevima zemlje. To je bilo od velikog, ne samo vojničkog, već i političkog značaja. Međutim, u odnosu na potrebe oružane borbe u čitavoj zemlji sve je to bilo malo i nedovoljno i zbog toga je od početka do kraja rata sam neprijatelj „snabdevao“ partizane oružjem. Pa i ubuduće, ukoliko bi se bilo koja zemlja našla u položaju u kakvom se našla naša 1941. godine, neće imati drugog izbora.

Nezavisno od izvora snabdevanja, svaka partizanska jedinica treba da ima onoliko oružja koliko to zahteva brojno stanje njenog ljudstva i minimalnu rezervu za naoružavanje novih boraca. O tome da se jedinice ne opterećuju suvišnim rezervama vodiće računa viša pretpostavljena komanda, naročito ukoliko ona sama planira i raspoređuje sredstva potčinjenim jedinicama. Međutim, ako viša komanda nema takvih mogućnosti onda svaka jedinica mora o tome da vodi računa. Ako neka jedinica zapleni više oružja nego što može apsorbovati, dužna je ili da ga doturi jedinici koja u tome oskudeva, ili da ga sakrije i sačuva. Skrivanje suvišnog oružja i municije može da se izvrši na razne načine: u zemunicama, špijlama ili za to uređenim skloništim; da se preda meštanim na individualno čuvanje itd.

U svakoj partizanskoj jedinici, kad god je to moguće, treba da postoji bar jedno koliko-toliko stručno lice (jer nije uvek moguće imati kvalifikovanog organa) koje će se brinuti za naoružanje (nabavku, prikupljanje, raspo-

delu, čuvanje i održavanje u ispravnom stanju). Pored toga preporučljivo je da se pri jedinicama osnuju male, pokretne radionice za najnužnije opravke. Ovo je neophodno iz dva razloga: prvo što je verovatnoća oštećenja i kvarova na oružju u partizanskim jedinicama mnogo veća nego mogućnosti da se nabavi novo, i drugo, što partizanske jedinice najčešće ne mogu slati oružje na opravku u neke centrale — veće radionice koje, istina, mogu postojati, ali samo na oslobođenim teritorijama.

43 *Hrana, obuća i odeća.* Snabdevanje partizanskih jedinica intendantskim potrebama predstavlja vrlo ozbiljan problem, kako u pogledu potrebnih količina i asortimana pojedinih sredstava, tako i u pogledu organizacije. Složenost ovog problema proizilazi iz činjenice da se snabdevanje partizanskih jedinica intendantskim potrebama vrši gotovo isključivo iz mesnih izvora, bez obzira da li će se odgovarajuća sredstva prikupljati od naroda i smeštati u magacine ili će se, pak, svaka jedinica, na svom terenu, neposredno snabdeti. Znači, narod treba da nahrani i odene i sebe i jedinice i to u vanredno teškim uslovima, kakvi su u partizanskom ratu.

Jedino pod uslovom da se ova činjenica ozbiljno shvati moguće je pronaći odgovarajuća rešenja i dati koliko-toliko tačne odgovore na najbitnija pitanja iz domena snabdevanja intendantskim potrebama.

U čemu je suština problema i kako treba da ih rešava intendantska služba?

Pre svega, prikupljanje artikala za ishranu ljudstva u jedinicama mora da ima organizovan i planski karakter, bez obzira da li je reč o slobodnoj ili okupiranoj teritoriji, manjoj ili većoj jedinici, kao i da li je u pitanju komanda jedinice ili neki vojno-teritorijalni organ.

Za jedinice koje se nalaze na oslobođenoj teritoriji, bilo da su angažovane za njenu odbranu ili preko nje samo prolaze, prikupljanje namirnica treba da se odvija isključivo preko odgovarajućih vojno-teritorijalnih organa jer su oni ne samo nadležni za taj posao, već su i najbolje upoznati sa realnim mogućnostima svoga terena. Svako narušavanje ovog principa krije opasnost neraci-

onalnog trošenja mesnih sredstava, neravnomernog opterećenja stanovništva i neurednog snabdevanja jedinica, a može dovesti i do toga da pojedina domaćinstva ostanu bez najnužnijih sredstava za život. Jer, treba imati u vidu da slobodnu teritoriju u pogledu ishrane ne opterećuju samo vojne jedinice. Pored njih, tu je narod, bolnice i druge institucije koje ne smeju ostati bez hrane.

Što se okupiranih delova teritorije tiče postupak je u načelu isti, s tom razlikom što u tim okolnostima vojno-teritorijalni organi, ukoliko postoje, nisu uvek u mogućnosti da neposredno snabdevaju jedinice iz svojih skladišta, jer se može dogoditi da ih uopšte nemaju. Ali, ako nemaju prikupljena sredstva oni zato raspolažu podacima šta ima na terenu, što im omogućuje da pravilno orijentišu jedinicu gde i na koji način može da nahrani ljudstvo, odnosno da zajedno sa starešinama jedinica preduzmu potrebne mere za nabavku hrane. Takav postupak i odnos potrebni su naročito kad je u pitanju partizanska jedinica koja se duže ne zadržava na dotičnoj teritoriji, već preko nje prolazi, ili se samo privremeno zadržava. A ako na dotičnom terenu teritorijalni organi ne postoje nabavka intendantskih sredstava vrši se preko društveno-političkih organizacija.

Organizacija ishrane u partizanskim jedinicama može da bude rešena na razne načine, što zavisi od jačine jedinice, zadatka koji izvršava, mogućnosti terena i vrste namirnica za ishranu. Tako, na primer, na oslobođenim teritorijama spremanje hrane može se organizovati centralizovano, čak i za veću jedinicu, na taj način što bi se hrana pripremala na jednom mestu, a potom raznosila jedinicama na položaj, ili, pak, da ekonomi jedinica dolaze po nju. Prednost ovog načina je u ekonomisanju artikala za ishranu i ljudstva oko kuhinja. Međutim, njihova slaba strana je u tome što su jedinice udaljene od centralne kuhinje, prenošenje gotovih jela najčešće je sporo (na konju ili peške), a usled i najmanjeg poremećaja u spremanju i doturu jela neke jedinice mogu ostati bez hrane ili je sa zakašnjenjem primiti. Inače, o tome da kompletna jedinica dolazi na mesto gde se sprema hrana ne može biti ni govora, bez obzira na to što se

radi o slobodnoj teritoriji i jedinici koja čak ne mora da bude ni angažovana u borbi.

Drugi, a istovremeno mnogo pogodniji, način organizovanja ishrane sastojao bi se u tome da se hrana priprema decentralizovano, po četama, a eventualno i po bataljonima, tako da svaka jedinica ima svoju pokretnu kuhinju. Taj se način može primeniti kod svih jedinica s tim što njegova prednost dolazi naročito do izražaja kod manjih partizanskih jedinica koje dejstvuju u dubljoj pozadini neprijatelja.

U našem ratu, naročito u prve dve godine, bilo je i takvih slučajeva da je ishrana jedinice organizovana u selima po kućama (svako domaćinstvo primilo bi na hranu pojedine borce ili grupu boraca). Ali ovaj način ishrane treba, kad god je to moguće, izbegavati jer znatno umanjuje borbenu gotovost jedinice, narušava disciplinu, može da dovede do samovolje pojedinaca, neujednačena je ishrana po količini i kvalitetu zbog različitog materijalnog stanja domaćinstava, i u krajnjoj liniji može uneti u snabdevanje pometnju i anarhiju.

Iako je korisno da se za jedinice, kad god je to moguće, priprema topla hrana od svežih artikala, prednost u partizanskom ratu ipak ima suva ili konzervirana hrana, pošto se sporije kvari, lakše transportuje, jednostavnije priprema itd.³⁹⁾ Da li se i u kom stepenu može računati sa konzervisanom hranom kao osnovnim elementom ishrane partizanskih jedinica zavisi pre svega od razvijenosti prehrambene industrije, priprema izvršenih za vreme mira, kao i od toga koliko će se ta industrija u toku rata nalaziti u rukama partizana ili pod njihovom kontrolom i dr.

Za snabdevanje partizanskih jedinica odećom i obućom postoje uglavnom tri osnovna izvora: skladišta pripremljena još za vreme mira, neprijatelj i sopstveni narod. Koji će od ova tri izvora dobiti prevagu u budućnosti

³⁹⁾ U našem ratu nije bio redak slučaj da su jedinice, zbog borbene situacije, bile prinuđene da prospu kuvano jelo, da jedu nedokuvano ili potpuno sirovo meso, a ponekad su, i pored artikala za ishranu, ostajale gladne, jer nije bilo vremena da se hrana pripremi.

teško je unapred reći, pošto to zavisi pre svega od uslova u kojima će se voditi partizanski rat, ako do njega dođe, kao i od obima i karaktera priprema sprovedenih za vreme mira. No, jedno je sasvim sigurno: nijedan od navedenih izvora ne isključuje drugi, a najrealnija je pretpostavka da će se sva tri istovremeno koristiti.

Snabdevanje jedinica iz skladišta u suštini je centralizovano, kako u pogledu planiranja potrebnih količina i vrsta tako i raspodele na jedinice, bez obzira na to što i za razmeštaj skladišta odeće i obuće važi princip stroge dekoncentracije po rejonima u kojima će partizanske jedinice dejstvovati.

Skladištenje odeće i obuće ne predstavlja tako veliki problem jer to nije lako kvarljiva roba koju je potrebno često zamenjivati, a ne zahteva ni veliki smeštajni prostor. Što je najvažnije, proizvodnja odeće i obuće ne vrši se sa proračunom utroška po danima već po mesecima, a to znači da jednom obezbeđene potrebe mogu u potpunosti da zadovolje jedinice za nekoliko meseci rata. Padom fabrika u ruke neprijatelja snabdevanje postaje još teže pogotovu što i one fabrike koje su pod kontrolom partizana, zbog vazдушnih napada i nedostatka osnovnih sirovina, znatno smanjuju proizvodnju ili je, pak, u potpunosti prekidaju.

I tako, na jednoj strani dolazi do osetnog smanjenja proizvodnje, a na drugoj do sve većih potreba jedinica. Zbog svega toga partizanske jedinice su upućene i na druge izvore koji postaju čak i dominantan faktor u snabdevanju jedinica odećom i obućom. Tako na primer, neprijatelj predstavlja, veoma pouzdan i dragocen izvor, jer svaka uspela borbena akcija čiji je rezultat zarobljavanje ili uništenje žive sile neprijatelja, omogućuje istovremeno jedinicama da se snabdeju odećom i obućom. Isto tako uspešnim napadima na skladišta i transporte koji prevoze odeću i obuću, partizanima se nude povoljni uslovi za zadobijanje čak i većih količina ove vrste opreme.

Kada je već reč o snabdevanju partizanskih jedinica odećom i obućom, na istaknuto mesto treba staviti sop-

stveni narod.⁴⁰⁾ Pri tome se, naravno, mora oprezno i taktično postupati, vodeći računa ne samo o potrebama jedinice nego i o realnim mogućnostima stanovništva koje i samo trpi velike oskudice. Mesno stanovništvo može da pruži najveću pomoć time što će za potrebe partizana organizovati: pletenje čarapa, džempera, šalova, rukavica i naušnica; izradu veša od domaćeg materijala; krpljenje odeće i obuće; izradu opanaka itd.

Na oslobođenim teritorijama mogu se osnovati i radionice za izradu odela i obuće, bilo od materijala prikupljenog od građana ili, pak, zaplenjenog od neprijatelja.

U svakoj partizanskoj jedinici, kad god je to moguće, treba da postoji mala radionica sa najnužnijim ručnim alatom. U njoj treba da bude i poneki borac vičan krpljenju odela i obuće, ako već nema kvalifikovanog majstora. Poželjno je i da svaki borac zna sam sebi pomoći.

Sanitetski materijal. Zbog nedostatka ili relativno malog broja stalnih bolnica i drugih sanitetskih ustanova, zbog velikog broja ranjenika, čestih pokreta jedinica, menjanja područja borbenih dejstava, kao i zbog nedostatka stručnih kadrova, sanitetska služba mora da rešava izuzetno teške probleme i, što je najgore, vrlo oskudnim sredstvima. Ona mora biti organizacijski tako postavljena da može prihvatiti i lečiti sve kategorije ranjenika i bolesnika, uključujući preduzimanje i delikatnih hirurških zahvata. Pored toga u partizanskom ratu sanitetska služba mora biti spremna da ukaže stručnu pomoć i mesnom stanovništvu koje se u najvećem broju slučajeva mora osloniti isključivo na nju.

Svi ti zadaci neće se uspešno izvršiti ako se ne raspolaže odgovarajućim materijalnim sredstvima, odnosno ako se maksimalno ne iskoriste svi izvori i mogućnosti koji stoje na raspolaganju. U našem narodnooslobodilačkom ratu ovom pitanju poklanjana je posebna pažnja u pripremnom periodu, tj. u danima koji su prethodili oru-

⁴⁰⁾ Ne treba zaboraviti da će i partizanske jedinice pomoći stanovništvu na taj način što će mu razdeliti višak odeće i obuće i to u svakoj prilici kad budu zaplenile više nego što su njihove potrebe.

žanom ustanku. Paralelno sa prikupljanjem oružja i municije bila preduzeta i široka akcija za prikupljanje sanitetskog materijala, u kojoj su učestvovali najširi slojevi naroda, a posebno članovi KPJ koji su i ovde odigrali veoma važnu ulogu ne samo uoči ustanka već i za sve vreme trajanja rata. Orijentacija na korišćenje okupiranih gradova kao izvora za snabdevanje sanitetskim materijalom tokom celog rata bila je nužna i opravdana iz više razloga. Pre svega za vreme potpune okupacije o nabavkama legalnom kupovinom ne može biti ni govora, jer okupator sprovodi veoma rigoroznu kontrolu ne samo postojećih zaliha i proizvodnje sanitetskog materijala već i njegovog trošenja. On se obezbeđuje i na taj način što na sva odgovornija mesta u farmaceutskoj industriji i sanitetskim ustanovama postavlja svoje ljude. Zato jedino ostaju ilegalne nabavke. Naše iskustvo je pokazalo da su one moguće i pored svih mera okupatora. On nije bio u stanju da spreči prikupljanje i odašiljanje sanitetskog materijala na teren, s obzirom da je naš narod po gradovima, čak i pored najbrutalnijeg terora, bio spreman da obezbedi partizanske jedinice sanitetskim materijalom. Poznati su, na primer, i takvi slučajevi da su građani dobijali lekove za svoju bolesnu decu pa ih potom slali partizanima, a bilo je i takvih primera da su naši ljudi gubili i živote na toj duboko ljudskoj i humanoj akciji.

Prikupljanje sanitetskog materijala može se poveriti i pojedinim političkim aktivistima koji će stupiti u direktan ili indirektan kontakt sa odgovarajućim sanitetskim ustanovama, odnosno sa poverljivim ličnostima koje u njima rade. Pored toga neophodno je da se radi prikupljanja materijala organizuje i sprovede široka politička kampanja među stanovništvom s obzirom da neposredno snabdevanje iz sanitetskih ustanova u okupiranim gradovima nije ni lako ni jednostavno.

Za vreme borbenih dejstava partizanske jedinice treba da obrate posebnu pažnju zaplenjivanju sanitetskog materijala, a starešine jedinica, naročito sanitetski organi, da pripreme, organizuju i sprovedu sve mere na prikupljanju i odnošenju materijala, bez obzira da li je akcija

potpuno ili delimično uspela. Naročito je važno da se prilikom napada na garnizone preduzmu sve potrebne mere da se zaplenjeni sanitetski materijal što pre evakuše, pogotovu ako partizanske jedinice iz bilo kojih razloga nemaju nameru da se duže zadržavaju u zauzetom gradu. U našem narodnooslobodilačkom ratu ovom se pitanju poklanjala izuzetna pažnja, tako da su za evakuaciju sanitetskog materijala iz gradova određivane posebne ekipe koje su u tu svrhu stavljene na raspolaganje sanitetskim organima. Njima su dodeljivana potrebna transportna sredstva iz jedinica ili rekvirirana od meštana. Ali bilo je i takvih slučajeva da su pojedine jedinice posle upada u grad koncentrisale svu pažnju na odeću, hranu, duvan i sl. pa sanitetski materijal nije bio pronađen ili, pak, nije bilo dovoljno vremena da se prikupi i izvuče iz grada. Stoga ne samo starešine i sanitetski organi nego i svaki borac treba da budu unapred pripremljeni da se u svakoj borbenoj akciji maksimalno založe za pronalaženje i iznošenje sanitetskog materijala.

Do sanitetskog materijala može se doći i pri svakom drugom sukobu sa neprijateljem, jer ne samo što svaka njegova jedinica raspolaže odgovarajućom sanitetskom ustanovom, a to znači i materijalom, već se i kod svakog ubijenog neprijateljskog vojnika nalazi bar prvi zavoj.

Partizanske jedinice u pogledu sanitetskog materijala mogu se osloniti i na ustanove i skladišta na slobodnoj teritoriji. Kod njih se može organizovati i proizvodnja nekih vrsta lekova i drugog materijala, a isto tako njima se šalje i sav višak zaplenjenog materijala koji se posle planski raspodeljuje i upućuje jedinicama.

Sve što je do sada rečeno o snabdevanju sanitetskim materijalom ne isključuje široko korišćenje usluga i pomoći koje u tom pogledu može da pruži mesno stanovništvo, bilo okupirane ili slobodne teritorije. Istina, kod stanovništva se retko mogu pronaći lekovi, jer ih ono nema dovoljno ni za svoje najnužnije potrebe, ali je zato ono u mogućnosti da pomogne drugim sredstvima. Tako je, na primer, naša ratna praksa pokazala da se kod stanovništva može organizovati dobrovoljno davanje krvi, izrada zavojnog materijala, šina, uložaka i drugih sred-

stava za fiksiranje preloma, raznih dezinfekcionih sredstava, sapuna, joda, benzina, zatim nosila, posteljine i sl. Prema tome, pomoć naroda ima izvanredan značaj u rešavanju problema snabdevanja sanitetskim materijalom u partizanskom ratu.

*

Pored navedenih problema iz domena materijalnog obezbeđenja partizanskih jedinica postoje, razume se, i drugi. Međutim, i ono što je ovde izneto može biti sasvim dovoljno da se u pravom svetlu sagleda sva težina zadatka koji stoji pred svim starešinama u pogledu snabdevanja jedinica materijalnim potrebama u partizanskom ratu.

45 POLITIČKA PRIPREMA LJUDSTVA

Iz ogromnog značaja i uticaja moralno-političkog faktora na taktiku partizanskih jedinica proizilaze i odgovarajući zadaci koje partizanske jedinice izvršavaju na planu političke pripreme ljudstva za borbene zadatke. Pored toga, partizanske jedinice, u zajednici sa drugim političkim faktorima na terenu, imaju zadatak da neumorno razvijaju otpor naroda prema agresoru, da bi se široke narodne mase pridobile za oslobodilačku borbu. Zbog toga one na veoma širokoj osnovi organizuju i razvijaju politički rad na slobodnoj i okupiranoj teritoriji tumačeći narodnim masama opravdanost borbe, ulivajući kod njih pouzdanje u sopstvene snage i konačnu pobjedu. Držanjem i postupcima prema narodnim masama starešine i borci partizanskih jedinica treba da opravdaju poverenje koje narod u njih ima. Pružajući svakodnevnu pomoć narodu, štiteći ga od nasilja i pljačke okupatora i kontrarevolucionarnih elemenata, partizanske jedinice učvršćujući neraskidivu vezu sa narodom što predstavlja osnovnu garanciju za pobjedu u partizanskom ratu.

Neprekidna briga za kulturno-političko uzdizanje boraca i naroda treba, takođe, da bude jedan od stalnih zadataka partizanskih jedinica. One isto tako među nepri-

jateljveim vojnicima razvijaju agitaciju i propagandu o zločinačkoj misiji koju oni kao okupatori izvršavaju.

Za ostvarenje ovih, kao i svih drugih, zadataka postoje razne forme i metodi političkog delovanja. Izneće se samo neki od njih koji su rezultat naše ratne prakse, uz napomenu da ih nije demantovala, već potvrdila i praksa drugih zemalja koje su takođe vodile partizanski rat.

Pre svega, rad na moralno-političkoj pripremi boraca, starešina i naroda u partizanskom ratu nije stvar isključivo političkih rukovodilaca, već i svih drugih, bez obzira na to što postoji podela funkcija i zadataka po odgovarajućim sektorima. Političkim radom bavi se, na određen način, i svaki borac, što govori da su partizanske jedinice i politička vojska.

Kako treba politički raditi u jedinicama i sa narodom?

U sklopu priprema za izvršenje svake borbene akcije, sve borce i starešine treba i politički obavezno pripremiti. Te pripreme sastojale bi se uglavnom: u objašnjavanju težine zadatka i naporima koji se traže od svakog pojedinca i jedinice u celini; u razvijanju samoinicijative boraca i starešina; u ukazivanju na potrebu ispoljavanja hrabrosti, dovitljivosti i takmičenja u izvršavanju postavljenih zadataka. Borcima takođe treba objasniti politički značaj zadatka koji izvršavaju; zatim, kako da postupaju sa zarobljenicima i prebeglim; kako se treba odnositi prema narodu i njegovoj imovini u rejonu borbenih dejstava itd.

Celokupne pripreme za borbu nije moguće strogo deliti na vojničke i političke, jer jedne druge uslovljavaju i jedne iz drugih proizilaze. No, pošto i u osnovama političkih priprema leže materijalni činioci, to ni politički rad ne bi trebalo svoditi samo na agitaciju i razgovore. Zato je potrebno temeljito proveriti i prekontrolisati: kako je svaki borac opremljen, ima li ispravno oružje i dovoljno municije i drugih neophodnih borbenih sredstava, da li je zdrav i sposoban da se potpuno angažuje na izvršenju poverenog zadatka, je li dovoljno samostalan ili mu je možda potrebna pomoć, kao i sve drugo što je u vezi sa konkretnim zadatkom i postojećim sta-

njem u jedinici. Na ovom poslu treba podjednako da se angažuju i politički i vojni rukovodioci, bez obzira na to što je ovo prvenstveno zadatak stručnog vojničkog rada.

Forme političkog rada, kao što je već rečeno, mogu da budu veoma različite, što sve zavisi od vremena koje stoji na raspolaganju za taj rad i stanja u kome se jedinica nalazi u odnosu prema neprijatelju. Tako, na primer, nekada će biti potrebno i moguće da se održi konferencija sa čitavom jedinicom; nekada će se sve to svesti na kratke političke informacije koje će se sprovesti po grupama; u nekim prilikama starešine potčinjenih jedinica dobiće samo materijal koji treba da prorade sa svojim ljudstvom; nekada će biti potrebno da se obavi razgovor samo sa pojedinim borcima, na primer, onima koji su tek pristigli u jedinicu i tsl.

Da bi borcima bilo razumljivo, ubedljivo i zanimljivo sve ono što im se govori, u političkom radu koriste se sva raspoloživa tehnička sredstva i druga pomagala kojima jedinica raspolaže: radio; izveštaji viših komandi o uspesima jedinica na drugim frontovima ili u drugim krajevima zemlje; neprijateljevi leci i drugi propagandni materijal, radi raskrinkavanja njegovih laži; dnevni ili povremeni bilteni i druga partizanska štampa; film, kao i sve drugo što može da doprinese boljem kvalitetu političkog rada. Na slobodnoj teritoriji, kad god je moguće, treba da borci posete neku umetničku ili zabavnu priredbu i da prisustvuju zborovima na kojima istupaju istaknuti politički i vojni rukovodioci.

No, bez obzira na forme i sredstva, za uspeh političkog rada najveći značaj ima realno prikazivanje događaja i pojava bilo da se oni odnose na svoje jedinice, saveznike ili neprijatelja. Zato je neophodno da se sve ono o čemu će se sa ljudima razgovarati dobro ispita, proveriti i utvrdi prava istina. Ako se lice koje pred borcima treba da održi neko predavanje, informaciju i sl. iz bilo kojih razloga nije moglo pripremiti, mnogo je pametnije da uopšte ne istupa, jer od golih fraza ne može biti nikakve koristi.

Pobede i uspehe treba popularisati, najzaslužnije borce pohvaljivati, nagrađivati i javno isticati za primer

drugima, a neuspehe solidno analizirati i otkriti njihove prave uzroke.

Što se tiče političkog rada s narodom iskustvo je pokazalo da je najbolje ako se za taj posao predvide posebni kadrovi, aktivisti, kako u oslobođenim krajevima, tako i za rad na okupiranoj teritoriji. Njihov zadatak je: da neprekidno održavaju dodir s narodom, da i u najtežim situacijama ostanu na svom terenu, da bodre narod i da ga stalno drže mobilnim u političkom smislu. Rad ovih ljudi je ne samo izvanredno težak i skopčan sa velikim opasnostima i rizikom, već i veoma obiman, tako da ponekad nisu fizički u stanju da se pojave tamo gde su trenutno najpotrebniji. Rad političkih radnika na terenu je ne samo težak već i vrlo delikatan, pogotovu na okupiranoj teritoriji na kojoj besni teror okupatora i gde ljudi žive u stalnom strahu za svoju i sudbinu svojih porodica kao i iz niza drugih poznatih razloga. Angažovanje partizanskih jedinica u političkom radu ne može se tretirati kao neka dopuna i pomoć onim kadrovima kojima je to „jedini posao“, već kao zadatak koji po svojoj važnosti, pored, razume se, borbene aktivnosti, prevazilazili sve druge. U stvari, od rezultata političkog rada s narodom zavisi stepen njegovog angažovanja u borbi, a od toga zavisi, u krajnjoj liniji, i uspeh oružane borbe.

Iako se partizanske jedinice nalaze takoreći neprekidno u borbi, to ipak ne znači da su im mogućnosti za politički rad s narodom male. Sama činjenica da se partizanske jedinice nalaze i pojavljuju na čitavoj državnoj teritoriji, pa i u gradovima, dovoljno ubedljivo govori da je njihov uticaj i dodir sa širokim masama stalan.

Narodu treba neprekidno objašnjavati međunarodnu i unutrašnju političku situaciju i ciljeve borbe. Svakom mora postati jasno zbog čega je neophodno da se svi građani zemlje na određeni način uključe u aktivnu borbu i da prema svojim mogućnostima dadu odgovarajuću doprinos opštoj pobjedi.

Neprijatelj će svakako nastojati da agitacijom i propagandom dezorijentiše narodne mase u pogledu perspektive njihove borbe. On ume da bude „popustljiv“, ponekad čak isuviše „tolerantan“ prema stanovništvu; po-

kušaće da se prikaže kao prijatelj i da svu krivicu za patnje i stradanja stanovništva prebaci na partizane koji „nepotrebno“ narušavaju red i mir i time izazivaju revolt „zakonite“ vlasti. Okupator je do te mere licemeran da se ne ustručava ni od takvih mera kao što su pružanje izvesne „pomoći“ narodu u namirnicama za ishranu i drugim potrebama. On baca letke u kojima svoje očigledne poraze prikazuje kao uspehe, poziva borce na predaju, a stanovništvo na red i mir. On istovremeno i moli, i preti, i vrši odmazde — sve sa jednim ciljem — da slomi otpor naroda, da ga politički, ako ne pridobije a ono bar pasivizira. Zbog svega toga političkim radom, pored ostalih mera, narodu treba objašnjavati smisao i suštinu neprijateljeve propagande.

U borbi protiv naroda i njegovih oružanih formacija okupator obilato koristi reakcionarne, izdajničke i druge korumpirane elemente i potpomaže stvaranje kvislinških oružanih formacija nastojeći da uz njihovu pomoć zavede „red i mir“. Zbog toga se jedan od veoma važnih zadataka političkog rada sa narodom sastoji u raskrinkavanju neprijateljskih elemenata svih kategorija, počev od prikriivenih špijuna i provokatora do onih koji se nalaze otvoreno u službi okupatora.

Svaki okupator bez izuzetka bezobzirno pljačka narodnu imovinu, a ako mu to nije moguće onda teži da je uništi i time oteža borbu naroda za oslobođenje. Naravno, samo političkim radom nije moguće neprijatelja sprečiti u tome, ali je zato sasvim moguće ukazati narodu na potrebu skrivanja imovine, na sabotiranje raznih „otkupa“ koje vrši okupator, kao i na to da je za uspeh oslobodilačke borbe mnogo bolje uništiti dobra nego dozvoliti da ona padnu u ruke neprijatelju.

Ne može se unapred odrediti na koje sve načine partizanske jedinice mogu da organizuju i sprovode politički rad s narodom. Očigledno je da to zavisi od uslova u kojima se bore partizanske jedinice, kao i od zadataka koji će se na planu političke aktivnosti javiti kao najaktuelniji. Jedan od veoma korišćenih u našem narodno-oslobodilačkom ratu bio je: kad bi neka partizanska jedinica boravila izvesno vreme na nekoj teritoriji, ona se

preko svojih starešina povezivala sa organima narodne vlasti na terenu i političkim rukovodstvom i s njima se dogovarala na koji način i o čemu treba da razgovaraju s narodom. U tu svrhu su organizovani mitinzi, konferencije, priredbe ili razgovori stanovništva sa borcima.

Svako pa i najkraće zadržavanje bilo koje partizanske jedinice u bilo kojem naseljenom mestu treba obavezno iskoristiti za politički rad. Ako zbog nedostatka vremena ili iz nekog drugog razloga nije moguće na jednom mestu prikupiti sve ljude, treba se zadovoljiti time da svaki borac razgovara bar sa svojim domaćinom. Ali, da se u takvim okolnostima čitava stvar ne bi svela na proizvoljna, a ponekad i neodgovorna, tumačenja pojedinih pitanja, starešine partizanskih jedinica, posebno politički rukovodioci, treba da na vreme politički pripreme svoje ljudstvo. A to je sasvim moguće s obzirom da svaka partizanska jedinica unapred zna koje će mesto proći, kao i gde će se i koliko zadržati. Ali ako će jedinica samo proći kroz naseljena mesta, marš treba tako podesiti da se odmori i zastanci daju u njima, a samim tim će se ipak uspostaviti dodir sa meštanima.

U radu s narodom partizanske jedinice i svaki borac ponaosob treba da pokažu maksimum upornosti, strpljivosti, taktičnosti, kao i veliko razumevanje ne samo za opšte probleme već i za lična pitanja i teškoće svakog čoveka sa kojim se razgovara. U vrtlogu rata, posebno partizanskog, nije moguće niti treba očekivati da će svakom čoveku odmah biti jasno sve što mu partizani govore. S nekim će možda biti dovoljan samo jedan razgovor, nekome se treba obraćati više puta, a pojedinci mogu ostati čak i do kraja rata rezervisani i nepoverljivi prema svakom razgovoru i ubeđivanju. Zbog svega toga veoma je važno da se način prilaženja ljudima podešava i političke teme razgovora određuju prema osobenostima, karakteru, orijentaciji i političkoj izgrađenosti sredine u kojoj partizanska jedinica treba da radi politički.

Svakako da je za uspeh političkog rada najvažniji prislan dodir s narodom, puno razumevanje njegovih teškoća, želja i potreba, a iznad svega realno prikazivanje svih događaja i pojava.

III

UTICAJ SAVREMENIH BORBENIH SREDSTAVA NA PARTIZANSKA DEJSTVA I ZNAČAJ NAŠIH ISKUSTAVA

Kada se govori o savremenim uslovima onda pod tim treba podrazumevati vreme u kome živimo i sve čime se ono karakteriše na društveno-političkom, ekonomskom i vojnom planu u svakoj zemlji ponaosob. Prema tome, savremeni uslovi su konkretna stvarnost tj. proces društvenih i materijalnih kretanja kao i sve ono što taj proces uslovljava, prati i usmerava, dakle, svi objektivni i subjektivni faktori materijalnog i duhovnog života društva.

Međutim u inostranoj vojnoj literaturi često se susreće jednostrano gledanje na savremene uslove, odnosno polazi se samo od najnovijih borbenih sredstava i ratne tehnike uopšte, dakle, na rat se gleda isključivo sa vojnih aspekata.

Poznato je da je zbog nerešenih ekonomskih i drugih protivurečnosti došlo do polarizacije većeg dela sveta na dva antagonistička vojno-politička bloka. Ova podela izazvala je dalje permanentno zaoštavanje odnosa, stvaranje novih i jačanja starih vojnih saveza kao i vrtoglavu trku u naoružanju. Na raznim stranama sveta stalno iskrsavaju lokalni ratovi u kojima blokovi probaju snage. Sem toga kolonijalne sile teško se mire sa stvarnošću zbog čega dolazi do sve snažnijeg ekonomskog, političkog i vojnog pritiska ne samo na zemlje koje još nisu zbacile jaram kolonijalizma, već i na one koje su nedavno stekle nezavisnost.

Blokovi ne ostavljaju na miru ni nezavisne, van-blokovske zemlje koje vode politiku mira i saradnje među narodima. Kroz razne političke mahinacije i hladnim ratom pokušavaju prvo da ih pridobiju za svoj blok, a kad im to ne pođe za rukom, uporno nastoje da ih ometu u daljem učvršćenju miroljubive aktivne koegzistencije.

Posledica takvih odnosa su i odgovarajući vojni pogledi, doktrine i koncepcije, bazirani na *novom oružju*, koje treba da predstavlja zalogu pobede i sredstvo za ostvarenje ciljeva blokovske politike. Takvo je realno stanje uprkos činjenici što danas ne postoji ni jedna vlada na svetu koja bi se javno deklarirala i priznala da vodi politiku rata. Naprotiv, svako je spreman da rečima potvrdi da je za miroljubivo rešavanje spornih međunarodnih problema. Ovako nešto skloni su da tvrde čak i oni koji još vode agresivni rat, jer se po njihovoj logici takav rat vodi u interesu mira! Međutim, jedno su reći a drugo dela. Svet je već naučio da razlikuje te dve stvari, pa prema tome i da realno ocenjuje sve posledice koje za sobom nosi agresivna politika nekih vladajućih krugova, lokalni ratovi, trka u naoružanju i proizvodnja sredstava za masovno uništavanje. Zato bez obzira na to što je posle drugog svetskog rata došlo do znatnih izmena u društveno-političkoj strukturi pojedinih zemalja; što su se pojavile samostalne i nezavisne zemlje koje vode politiku koegzistencije; što se kolonijalni narodi bore za nacionalno oslobođenje; što su napredne snage u svetu znatno porasle i ojačale, može se tvrditi da će u novom svetskom ratu, ako bi do njega došlo, biti upotrebljena sva raspoloživa sredstva. Inače, mogli bismo se opravdano upitati: zašto se atomsko i drugo oružje sve masovnije proizvodi i zašto se stalno ulažu ogromna sredstva za dalja istraživanja još strahovitijih oružja za masovno uništavanje? Zar je slučajno to što su velike sile i pojedini njihovi saveznici već uveli ili uvode atomsko oružje, rakete i drugo naoružanje? Zar je slučajno što su već stvorene takve formacije i organizacijske strukture jedinica koje će najbolje odgovarati zahtevima što uspešnije upotrebe i zaštite od sredstava za masovno uništavanje? Prema tome mora se poći od

pretpostavke da će u eventualnom budućem ratu doći do upotrebe sredstava za masovno uništavanje bez obzira na oblik rata. Istina, oblik rata može imati izvesnog uticaja na način upotrebe borbenih sredstava, izbor ciljeva i karakter dejstva, ali ne i na mogućnost upotrebe. Znači, i zemlja koja se bude odlučila da pruži otpor agresoru kroz forme partizanskog rata mora računati da će protiv nje biti upotrebljena sva sredstva kojima u datom momentu bude raspolagao protivnik uključujući i atomsko oružje. S tim u vezi postavlja se pitanje: kakav uticaj može imati primena sredstava za masovno uništavanje na partizanski rat i borbena dejstva partizanskih jedinica? Tačan odgovor na ovo pitanje veoma je teško dati s obzirom da sredstva za masovno uništavanje još nisu primenjena u praksi (osim u Japanu i na poligonima), a sve dok jedno sredstvo ne bude u borbi isprobano nije moguće sa dovoljnom dozom tačnosti izvlačiti neke čvrste zaključke o njegovom uticaju na forme i metode borbenih postupaka jedinica. Zbog toga će se poći samo od nekih pretpostavki koje mogu biti manje ili više realne i na toj bazi razmotriti samo glavna savremena borbena sredstva u koja svakako spada prvenstveno atomsko oružje, a zatim avijacija, helikopteri i oklopne jedinice.

ATOMSKO ORUŽJE

Svaka pojava novih borbenih i tehničkih sredstava u prošlosti imala je manji ili veći uticaj na vojnu doktrinu i koncepciju vođenja rata, a naročito taktiku. Može se reći da do sada gotovo nije bilo ni jednog novog oružja koje nije dovelo do izvesnog evoluiranja taktičkih principa, bilo kroz krupne promene, adaptacije ili samo manje korekture. U stvari najviše se radilo o ovom poslednjem, naročito posle pojave vatrenog oružja, s obzirom da je kasnije dolazilo samo do njegovog usavršavanja.

Tako je bilo ranije. Međutim, pojava atomskog oružja predstavlja potpuno nov kvalitet koji unosi revolucionarne promene i u strategiju i u taktiku, kako kod onih koji takvim sredstvima raspolažu, tako i kod onih

koji ih nemaju. Činjenica da atomsko oružje predstavlja borbeno sredstvo ogromne razorne i uništavajuće snage, da se efekti njegovog dejstva na živu silu i materijalna sredstva ispoljavaju istovremeno na tri načina (mehanički, toplotni i radioaktivni) i da se u arsenalu ratne tehnike do sada nije ništa slično pojavilo, govori da je nastupilo vreme ozbiljnog preispitivanja ranije važećih doktrinarnih pogleda na rat i borbena dejstva. Na tom planu je dosta učinjeno, ali ostaje još mnogo da se uradi.

Jedno vreme bilo je prilično diskusije o tome da li je atomsko oružje samo sredstvo strategije preko koga ona ostvaruje svoje ciljeve, ili će ono moći biti upotrebjeno i u taktičke svrhe. Ovakvu diskusiju prouzrokovali su, pre svega, ograničen broj atomskih bombi, kojima su atomske sile raspolagale neposredno posle drugog svetskog rata, i njihova jačina (uglavnom 20 KT i jače). Sasvim je razumljivo što su u to vreme atomske bombe predstavljale prvenstveno sredstvo strategije. Danas, međutim, kad pored atomskih bombi od 100 KT postoje i manje — od 0,5, 1, 2, 10 itd. KT, — diskusije o tome da li je atomsko oružje strategijsko ili taktičko sredstvo postaju potpuno bespredmetne, jer je ono istovremeno i strategijsko i taktičko. No, ne radi se samo o tome da su se pojavile atomske bombe manje snage, već o činjenici da se tzv. klub atomskih sila stalno proširuje i da danas za većinu razvijenih zemalja proizvodnja atomske bombe ne predstavlja takoreći nikakvu tehničku zagonetku, a to što ih još uvek proizvode samo velike sile može se objasniti njihovim materijalnim mogućnostima i određenim koncepcijama njihove politike i strategije.

Mogu se čuti i mišljenja da atomsko oružje predstavlja sredstvo koje bi moglo da isključi ili bar da ozbiljno dovede u pitanje izbijanje novog svetskog rata. To se objašnjava, najčešće, činjenicom da sredstva za masovno uništavanje nisu više monopol samo jedne države, da je u pogledu kvaliteta i broja do sada proizvedenih atomskih sredstava postignuta ravnoteža između vodećih blokovskih sila i, na kraju, što je upotreba atomskog oružja podjednako opasna za obe ratujuće strane. Dobro bi bilo ako bi ovo oružje odigralo takvu ulogu.

Ali, bar zasad, sa ovim se može računati samo kao pretpostavkom i željom dobronamernih.

Međutim, ono što je realno pretpostaviti jeste to da bi upotreba atomskog oružja sa bilo koje strane, na bilo kojem mestu i u bilo kojem obimu — makar se radilo samo o jednoj atomskoj bombi — predstavljala početak novog svetskog rata. To bi bila „lančana reakcija“ koja se ne bi zaustavila sve do uključivanja svih zemalja u vrtlog rata. Čak i kad bi se dozvolila pretpostavka da će neka zemlja ostati neutralna, to još nikako ne znači da ona neće veoma ozbiljno trpeti od posledica atomskih eksplozija do kojih bi došlo nad teritorijama zaraćenih strana. Sem toga, i njena ekonomika će veoma trpeti pošto danas ne postoje autarkične zemlje.

Ovo može, a i ne mora, da bude jedan od razloga zbog koga do sada atomsko oružje nije upotrebljeno u lokalnim sukobima koji su na raznim krajevima sveta izbijali posle drugog svetskog rata i koji na pojedinim mestima još traju.

Potencijalna opasnost od novog svetskog sukoba u kome bi bila upotrebljena sredstva za masovno uništavanje, revidira u izvesnom smislu do sada važeće doktrinarne poglede na partizanski rat, kako u pogledu celishodnosti takvog oblika rata u savremenim uslovima, tako i u pogledu njegovog vođenja kad jedna zemlja ne raspolaze atomskim naoružanjem.

Da li će neka zemlja prihvatiti partizanski rat ili neće stvar je konkretnih uslova, mogućnosti i procena, ali uprkos tome sa dosta verovatnoće može se pretpostaviti da partizanski rat neće kao ranije biti izuzetna i retka pojava. Naime, sasvim je verovatno da ga može prihvatiti svaka zemlja — žrtva agresije, ako je za takav rat, pre svega, pripremljena u moralno-političkom pogledu. Sasvim je druga stvar u koje vreme bi jedna zemlja mogla preći na partizanski rat i da li će ga prihvatiti kao glavni ili pomoćni oblik itd. Ali uprkos tome izgleda da ne podleže sumnji pretpostavka da bi eventualni budući partizanski rat uzeo mnogo šire razmere i obuhvatio znatno veći broj zemalja nego što je to bio slučaj u prošlosti, pa i u toku drugog svetskog rata.

Partizanski rat kao forma otpora agresoru može postati privlačan naročito za zemlje koje ne raspolažu atomskim sredstvima i koje se u odnosu na neprijatelja i po drugim sredstvima nalaze u inferiornom položaju. Za takve zemlje, ako su moralno-politički jake, partizanski rat mogao bi biti jedina realna mogućnost.

U vezi sa napred iznetim postavlja se pitanje kakav bi uticaj mogla imati upotreba atomskih sredstava na partizanski rat i borbena dejstva partizanskih jedinica u savremenim uslovima. Pošto bi potpun odgovor na ovo pitanje zahtevao veće i iscrpnije studije, što prelazi okvire postavljene ovim delom, to će se u daljem razmatranju obraditi samo neka osnovna pitanja iz domena partizanskog ratovanja, na koja atomsko oružje može imati najjači uticaj.

Pre svega, vrlo je verovatno da ubuduće nijedna zemlja koja je odlučila da vodi partizanski rat neće čekati da joj agresor razbije oružane snage i okupira celokupnu teritoriju, pa da tek onda priprema, organizuje i vodi partizanski rat. Naprotiv, svaka takva zemlja će još za vreme mira preduzeti sve mere da čitav narod pripremi za partizanski rat i to ne samo materijalno već prvenstveno u moralno-političkom pogledu.

Dalje, atomsko oružje može ispoljiti veoma snažan uticaj na organizacijsku strukturu i formacijski sastav partizanskih jedinica. Naime, veliko je pitanje da li će u tim uslovima biti oportuno stvaranje partizanskih divizija i korpusa, kad se zna da veće jedinice, ako se nađu na okupu makar i za najkraće vreme, postaju veoma osetljive na atomska dejstva. Vrlo je verovatno da se rešenja moraju tražiti u manjim jedinicama, ne većim od brigade, koje bi bile sposobne ne samo za brže pokrete i manevre, već i za zaštitu od atomskih sredstava. Konačno, ukoliko se budu stvarale i veće jedinice, to verovatno neće biti stalni i nepromenljivi formacijski sastavi, već povremeno objedinjavanje nekoliko jedinica radi izvršenja konkretnog zadatka posle čega se moraju dekoncentrisati.

Veliko je, takođe, pitanje da li će se pri upotrebi atomskog oružja, u partizanskim dejstvima, moći stva-

rati frontovi čak i onakvi kakvi su bili u našem ratu, naročito u poslednjoj etapi, a da se i ne govori o frontovima koji su stvarani na drugim ratištima u drugom svetskom ratu. Naime, vrlo je verovatno da će frontove, u čijim bi osnovama ležale velike gustine snaga i sredstava na utvrđenim linijama i pojasevima odbaciti svi, a da će to uraditi partizanske jedinice u to ne može biti nikakve sumnje. Jer, sasvim je sigurno da atomsko oružje obezbeđuje relativno brz proboj svakog fronta, bez obzira na stepen fortifikacijske organizacije položaja i na čvrstinu trupa koje ih brane.

Naravno, iz ovoga ne bi trebalo izvlačiti zaključak da partizanske jedinice neće i ubuduće formirati baš nikakav front, ali je više nego sigurno da će on biti izražen prvenstveno odbranom osetljivih zona i pravaca, sa velikim, ali i kontrolisanim međuprostorima, velikom dubinom rasporeda jedinica i njihovom visokom aktivnošću na svim stepenima komandovanja. Pri tome dozvoljava se pretpostavka da bi se jače grupisanje na frontu vršilo samo za aktivna dejstva, a ne za odsudnu odbranu položaja metodima statičke odbrane. Jer, svako veće grupisanje i duže zadržavanje jedinica radi odbrane položaja krije u sebi opasnost da se izlože poražavajućim udarima sredstva za masovno uništavanje. S tim u vezi postavlja se i pitanje koji se ciljevi javljaju kao rentabilni i kako u savremenim uslovima treba uopšte gledati na ovaj problem. Naime, može se reći da je sve do 1958. godine vladalo mišljenje da se kao atomski ciljevi javljaju veliki društveno-politički i industrijski centri, zatim rejoni koncentracije krupnih snaga protivnika, a što se tiče jedinica na položaju, smatralo se da je bataljon, odnosno divizion, najmanja jedinica protiv koje bi bilo celishodno upotrebiti atomsko cružje. Međutim, danas već preovlađuju shvatanja da kao rentabilne atomske ciljeve, pored velikih objekata, treba računati čete, pa čak i vodove, ukoliko budu prikupljeni bilo na položaju, maršu ili odmoru.

Postavlja se dalje pitanje zašto je za relativno kratko vreme došlo do promene gledišta po ovom pitanju i da li razlog za to treba tražiti u povećanoj taktičkoj va-

žnosti manjih jedinica. Očigledno je da razlozi nisu u tome, jer četa je i dalje ostala uglavnom onakva kakva je bila ranije, tako da njen značaj nije ni opao ni porastao za poslednjih nekoliko godina. Radi se ovde o nečem sasvim drugom, a u prvom redu o znatnom povećanju količina proizvedenih atomskih sredstava. Više se uopšte ne radi o desetinama i stotinama atomskih bombi. Njihov broj, ako se uzmu u obzir sve atomske sile, penje se danas na desetine hiljada, što govori da se i broj rentabilnih atomskih ciljeva mora povećavati približno istom progresijom.

Treba, takođe, imati u vidu da atomske sile danas forsiraju proizvodnju atomskih bombi male i srednje snage tzv. taktičke atomske projekte, da bi njihovom masovnom upotrebom — prvenstveno po objektima taktičkog značaja, i to kad se protivničke snage nalaze u neposrednom dodiru — obezbedile što uspešnije napredovanje svoje pešadije i tenkova, bez opasnosti od dejstva vlastitih atomskih sredstava. Prema tome, sve ovo upućuje na zaključak da je pitanje rentabilnosti ciljeva za atomska dejstva ipak vrlo relativna stvar i da to u prvom redu zavisi od toga sa koliko će se i kakvim atomskim sredstvima raspolagati u konkretnoj situaciji. Konačno, to važi kad su u pitanju i sva druga borbena sredstva. Tako je, na primer, iz našeg rata poznato da je neprijatelj u periodu ogromne nadmoćnosti u tehnici upotrebljavao artiljeriju i avijaciju čak i protiv malih partizanskih grupa, pa i pojedinaca, što svakako ne bi činio da nije imao dovoljno aviona, artiljerijskih oruđa i municije. Ali onog momenta kad se kod njega osetila velika oskudica u borbenim sredstvima, što je bilo naročito karakteristično za završni period rata, neprijatelj je i te kako vodio računa gde i na koji način da ih upotrebi. U tom periodu neprijatelj ne samo što nije tražio manje partizanske jedinice, već su vrlo često čitave naše brigade i divizije bile pošteđene od dejstva njegove avijacije, bez obzira na to što su se nalazile u kolonama na maršu i što još uvek nisu imale takoreći nikakva sredstva za uspešnu protiv-avionsku odbranu. Neprijateljeva avijacija nastojala je da dejstvuje po onim ciljevima koji su

za njega u datom momentu bili najopasniji, pa prema tome i najrentabilniji. Prema tome partizanske jedinice ne mogu računati da protiv njih neprijatelj neće upotrebiti atomsko oružje samo zato što će se one pojavljivati u malim formacijskim sastavima, kao što bi bila nerealna pretpostavka da će svaka veća jedinica, samo zato što je velika, biti rentabilan atomski cilj. Sve to zavisi prvenstveno od broja atomskih sredstava neprijatelja, a i od drugih elemenata konkretne taktičke situacije.

Potrebno je odmah naglasiti da za sada ne postoje nikakvi razlozi koji bi govorili da bi značaj i uloga slobodne teritorije u budućem partizanskom ratu mogli biti dovedeni u pitanje. Sve one funkcije koje je slobodna teritorija imala u prošlosti ostaju aktuelne i za savremene uslove, iako se problemi javljaju u nešto drukčijem svetlu. Ovo se naročito odnosi na gusto naseljena područja koja će verovatno biti veoma privlačan objekat i na kojima se nalaze važni društveni, politički i ekonomski objekti. Naime, veliko je pitanje da li će ubuduće slobodne teritorije moći da posluže, pored ostalog, i za grupisanje jačih partizanskih snaga, bilo da se na njima odmaraju, reorganizuju, preformiraju i sl., bilo da tako grupisane krenu u borbene akcije van slobodne teritorije u raznim pravcima, ili pak, prema nekom većem objektu. Vrlo je verovatno da se takva uloga ubuduće neće dodeljivati slobodnoj teritoriji, bar što se tiče dužeg zadržavanja većih jedinica na njoj. To je jedno. A drugo, u savremenim uslovima moraće se, verovatno, preduzimati i odgovarajuće mere da se gradovi i veća naseljena mesta slobodne teritorije, „isprazne“ tj. da se onaj deo stanovništva koji nije neophodan za rad rasporedi na širem području, po manjim selima i zaseocima, a nekada i van naseljenih mesta: po barakama, zemunicama, šatorima i tsl. (Prema tome o totalnoj evakuaciji stanovništva nema ni govora.) Naravno, to postavlja veoma složene probleme i pred civilne organe na slobodnoj teritoriji, i pred partizanske jedinice koje su odgovorne za njenu odbranu i pred vojnoteritorijalne organe i organizacije za dotičnu teritoriju. Rešenje ovih i sličnih problema sigurno će se morati tražiti, pored ostalog, u precizno izrađenim planovima eva-

kuacije stanovništva i izgradnji odgovarajućih objekata za njihov smeštaj. Ovaj zadatak, i to ne samo u pogledu planiranja i predviđanja, već i u smislu preduzimanja konkretnih mera, verovatno će se izvršavati u sklopu ostalih priprema za odbranu zemlje, pri čemu se mora voditi računa da se još odmah na početku rata svi veći gradovi mogu naći pod udarom atomskog oružja. Ono što u tom pogledu važi u početku rata za čitavu zemlju, ostaje u punoj važnosti za slobodne teritorije koje će se u toku rata stvarati.

Ranije je slobodna teritorija predstavljala siguran i pouzdan oslonac za smeštaj i čuvanje kako većih količina materijalnih sredstava, tako i bolnica i drugih sanitetskih ustanova, u čemu su ne malu ulogu imali upravo gradovi i veća naseljena mesta. Tako će to verovatno biti i ubuduće, s tom razlikom što i skladišta materijalnih sredstava i bolnice moraju ići iz gradova.

Što se tiče odbrane slobodne teritorije, treba takođe računati sa nekim novim momentima koji se javljaju kao logična posledica upotrebe atomskog oružja u partizanskim dejstvima. U našem ratu se uspešna odbrana slobodne teritorije zasnivala na odbrani pojedinih važnih pravaca, prvenstveno komunikacijskih, sa rasporedom snaga na čitavoj dubini, pri čemu su najjače snage najčešće bile grupisane u unutrašnjosti te teritorije, u njenom centru, da bi se po potrebi mogle angažovati u svim pravcima, bilo aktivnim dejstvima ili da posednu i brane položaje u dubini. Prema tome, samo manje snage bile su u neposrednom borbenom dodiru sa neprijateljem, dok su se veće nalazile grupisane u dubini teritorije. Ovakva koncepcija odbrane slobodne teritorije moraće, verovatno, da pretrpi izvesne promene, s obzirom da u potpunosti ne odgovara savremenim zahtevima partizanskih dejstava. Ako bi ovakva ostala partizanske jedinice bi mogle doći u položaj da budu poražene pre nego što bi stigle da se angažuju u borbi. Zbog toga je vrlo verovatno da će radi odbrane slobodne teritorije u savremenim uslovima biti celishodnije da se jače partizanske snage isture bliže neprijatelju, da rezerve budu dekoncentrisane i bliže jedinicaama koje su u dodiru sa neprijateljem, a da se manev-

rom snaga od fronta prema dubini i aktivnim dejstvima obezbedi odbrana slobodne teritorije. Naravno, ovo nikako ne znači da slobodnu teritoriju, naročito ako je u pitanju šire područje, treba ogoliti i ostaviti bez ikakvih snaga čak i na većoj dubini, pošto bi u tom slučaju postala vrlo osetljiva na vazdušne desante neprijatelja. Da bi se ova opasnost otklonila biće potrebno da se u unutrašnjosti slobodne teritorije nađu manje partizanske jedinice, ne veće od čete, čiji bi zadatak bio da se bore protiv manjih taktičkih desanata, iako će osnovu ove borbe sačinjavati naoružan narod, tj. stanovništvo koje u tu svrhu treba da bude organizovano i pripremljeno, i svrstano u razne vanarmijske formacije (omladinski i radnički bataljoni, narodna milicija i sl.).

Postavlja se pitanje da li je održavanje neposrednog borbenog dodira sa neprijateljem korisno, odnosno u kojim slučajevima predstavlja efikasno sredstvo za obezbeđenje partizanskih jedinica od atomskog oružja. Pitanje je vrlo interesantno pogotovo što danas postoji prilično rasprostranjeno mišljenje da održavanje neposrednog borbenog dodira predstavlja u svakoj prilici najefikasnije sredstvo za zaštitu jedinica od atomskih napada. Ako se pođe od poznate istine da se atomsko oružje javlja kao nož sa dva sečiva, tj. da će u određenim uslovima biti opasnosti i za onog ko ga upotrebljava, onda se održavanje što tešnjeg dodira sa neprijateljem postavlja kao imperativ. Međutim, kad je reč o konkretnoj realizaciji ove postavke stvar stoji malo drugačije, odnosno veliko je pitanje da li do nje može da dođe u svim uslovima i situacijama, a da se pri tome ne postigne suprotan efekat od onoga koji se želi. Tako, na primer, ako se pođe od pretpostavke da neprijatelj poseduje atomsko oružje, a partizanske snage ne raspolažu njime, što će verovatno biti normalan slučaj, onda se održavanje neposrednog borbenog dodira partizanskih i neprijateljskih jedinica može prihvatiti kao celishodno rešenje, ali samo ako partizanska jedinica bude u pogledu drugih sredstava bar u prilično ravnopravnom položaju sa neprijateljem. U protivnom moglo bi se dogoditi da se ona nepotrebno izloži udarima nadmoćnije tehnike i da bude poražena i

bez atomskog oružja. Znači, nadmoćnijem neprijatelju bi upravo konveniralo da se partizanske jedinice što više približe. Ovo se naročito odnosi na odbrambena dejstva partizanskih jedinica, s obzirom da su one u tom slučaju gotovo redovno slabije od neprijatelja, kako u ljudstvu tako i u naoružanju. Što se, pak, napada tiče, gde partizanske jedinice imaju inicijativu, održavanje neposrednog borbenog dodira sa neprijateljem može da predstavlja prilično sigurnu zaštitu od dejstva atomskih sredstava, bar za one delove koji se nalaze u prvom borbenom ešelonu. Partizanske jedinice u pozadini neprijatelja, koje u napadnim dejstvima vrše obuhvate i obilaskе, kao i one koje se ubacuju u neprijateljev raspored, sa sigurnošću mogu računati da neće biti napadnute atomskim sredstvima, s obzirom da njihov položaj u odnosu na neprijatelja isključuje takvu mogućnost. Znači, kad je reč o celishodnosti održavanja neposrednog borbenog dodira sa neprijateljem u partizanskom ratu mogao bi se izvući zaključak da treba uvek polaziti od konkretne situacije svake partizanske jedinice, jer šabloniziranje krije u sebi opasnost da se neprijatelj uspešno obračuna sa partizanskim jedinicama i bez upotrebe atomskog oružja.

Upotreba atomskog oružja od strane agresora u eventualnom budućem ratu, pored već iznetog, postavlja pred partizansku taktiku još neke delikatne probleme koji će se morati rešavati na malo drukčiji način nego što je to ranije bio slučaj. Na primer, pitanje pokreta i manevra jedinice. Prema onome što se do sada zna, izgleda da su jedinice u pokretu (pogotovo veće i na otkrivenom zemljištu) znatno osetljivije na atomska dejstva od onih koje se nalaze na položajima, iz prostog razloga što su jedinice na položajima u rastresitom borbenom poretku, što su ukopane, maskirane i što se najčešće nalaze u neposrednom borbenom dodiru sa neprijateljem. Da bi se problem pokreta mogao bar ublažiti, vrlo je verovatno da će se jedinice još više nego ranije morati orijentisati na noćne pokrete pri čemu, zbog mogućnosti otkrivanja jedinica za vreme noćnih pokreta, maskiranje još više dobija na značaju, naročito kad su noći svetle, a jedinice prinuđene da se kreću po otkrivenom zemljištu; u jednoj mar-

ševskoj koloni jedinica verovatno neće smeti da bude veća od čete, a odstojanje između kolona koje se kreću po istoj marš-ruti moraće da bude približno kao dnevno i, na kraju, pokreti jedinica, naročito onih koje se nalaze na većem udaljenju od neprijatelja, biće verovatno kraći, ali će se zato i znatno brže izvoditi, kako bi se jedinice što pre uvele u borbu ili zauzele takav raspored koji će ih koliko-toliko obezbediti od izviđanja, a samim tim i od atomskog napada.

Što se tiče maskiranja ono je i ranije predstavljalo veoma značajan činilac na planu obezbeđenja jedinica od neprijateljevog izviđanja i dejstva iz vazduha. Pored drugih poznatih mera koje su u tu svrhu preduzimane, partizanske jedinice, kad god su im to terenski uslovi omogućavali, koristile su veće šumske komplekse koji su ih gotovo potpuno štitili od ugleda sa zemlje i iz vazduha. Sklanjanje čak i većih jedinica u šume praktikovano je za vreme odmora kao i pred veće akcije za koje je bilo potrebno koncentrisati veće partizanske jedinice. Po šumama su se, takođe, sklanjali zbegovi i razmeštale partizanske bolnice. U savremenim uslovima maskiranje još više dobija na značaju i biće jedan od najvažnijih zadataka partizanskih jedinica, kako danju tako i noću, u svim vidovima borbenih dejstava. Međutim, veliko je pitanje da li će se i ubuduće u tu svrhu moći duže vreme koristiti veći šumski kompleksi s obzirom da atomski napadi na jedinice u šumama, pored drugih efekata, izazivaju i strahovite požare. Vrlo je verovatno da se veće partizanske jedinice, na primer, bataljoni i brigade, neće moći duže zadržati u šumama, a pogotovo neće smeti da budu prikupljene na malom prostoru. Pa čak i manje jedinice dok borave u šumi moraće se više držati njene periferije, solidno se obezbediti od neprijateljevog izviđanja, ukopati se, tj. moraće izgraditi skloništa. To isto važi za zbegove i partizanske bolnice.

Oduvek je bilo poznato da su borba u okruženju i proboj iz njega predstavljali najsloženiju i najtežu taktičku radnju koju su partizanske jedinice, i ne samo one, svim silama nastojale da izbegnu. Ali, ako su se i našle u okruženju partizanske jedinice su uspevale, u najvećem

broju slučajeva, da sačuvaju kompaktnost i udarnu snagu i da se probiju iz obruča. Jer, ni neprijateljeva avijacija ni artiljerija nisu mogle same uništiti okruženu jedinicu. Taj zadatak primale su na sebe pešadijske, a na pogodnom zemljištu i oklopne jedinice, koje su morale da postepeno i uz velike gubitke stežu обруч oko okružene jedinice, rasecaju njen borbeni poredak i da je po delovima uništavaju. Taj proces trajao je prilično dugo, tako da su za to vreme partizanske jedinice mogle da organizuju otpor i proboj. Međutim, ubuduće situacija će se u tom pogledu kvalitetno menjati, jer svakoj jedinici, ako je neprijatelj okruži na malom prostoru, preti opasnost potpunog uništenja atomskim oružjem. Zbog toga partizanske jedinice ne bi nikako smele dozvoliti da padnu u okruženje. A, ako se to ipak dogodi moraju se takoreći momentano probijati, bez obzira na gubitke koje će pretrpeti za vreme proboja, jer će oni ipak biti manji od gubitaka koji mogu uslediti od atomskog oružja.

Atomsko oružje ispoljiće, pored već iznetog, svoj uticaj i na taktičke postupke jedinica u napadu na naseljena mesta. Naime, i ranije je važio princip da se jedinice posle zauzimanja grada u njemu ne zadržavaju, ali se i pored toga događalo da cela jedinica ili njen veći deo ostane u gradu i po nekoliko dana. Očigledno je, međutim, da se takva praksa mora ubuduće izbegavati. Ako su u pitanju veći gradovi i veće jedinice, na primer, bataljon ili brigada, one se posle zauzimanja grada neće smeti u njemu zadržavati ako žele da izbegnu atomski napad. Sličan ovome je i problem odbrane gradova od strane partizanskih jedinica kad neprijatelj raspolaže atomskim sredstvima. Veliko je pitanje da li će u tom slučaju biti celishodno angažovanje partizanskih snaga u unutrašnjosti naseljenog mesta, ili će, pak, biti mnogo bolje da se odbrana organizuje na prilazima gradu i njegovoj periferiji.

Atomsko oružje ispoljiće, takođe, snažan uticaj na materijalno snabdevanje i zbrinjavanje ne samo partizanskih jedinica, već i čitavog stanovništva, što predstavlja potpuno nov element o kome će se i te kako voditi računa, kako u pripremi rata tako i prilikom borbenih

dejstava. Opšti uslovi u kojima se vodi partizanski rat kao što su: delimična ili potpuna okupacija zemlje, nemoćnost korišćenja svih materijalnih kapaciteta za vođenje rata i dr. postaće još važniji upotrebom atomskog oružja koje će prouzrokovati velika pustošenja, naročito u početku rata, tj. još dok okupatorove snage nisu izvršile prodore na tu teritoriju i uspostavile svoje garnizone, tj. dok i same nisu došle u položaj da se snabdevaju sa teritorije koju su zaposle. U toku rata dejstvu atomskog oružja biće, verovatno, najviše izložena materijalna dobra na oslobođenim teritorijama kao i drugi rejoni koji se nalaze pod kontrolom partizanskih jedinica. Najveću opasnost predstavljace kontaminirane životne namirnice. Zbog svega toga pred službu snabdevanja postaviće se vrlo složeni zadaci od čijeg će rešenja u velikoj meri zavisiti mogućnosti uspešnog vođenja rata.

Iako je teško unapred reći šta treba činiti da bi se sve posledice atomskog dejstva, ako ne otklonile a ono bar ublažile, ipak je vrlo verovatno da će se osnovna rešenja tražiti u tri pravca: prvo, još za vreme mira treba stvoriti potrebne materijalne rezerve i za njih izgraditi podzemna skladišta na čitavoj državnoj teritoriji; drugo, u toku rata još više nego ranije partizanske jedinice moraju se orijentisati na plen i treće, na oslobođenoj teritoriji treba držati samo onoliko sredstava koliko je neophodno da se podmire tekuće potrebe stanovništva i jedinica koje se na njoj nalaze.

Kontaminirane namirnice moraće se, u najvećem broju slučajeva, uništavati.

Što se tiče sanitetskog zbrinjavanja problemi će biti daleko teži. U prvom redu broj ranjenika i bolesnika biće znatno povećan, a lečenje dugotrajnije zbog čega će sanitetska služba biti stavljena pred vrlo teške probleme, naročito po pitanju kadrova.

Pošto ovi problemi spadaju u usko stručnu medicinsku i sanitetsku problematiku, to se oni ovde neće ni obrađivati. Međutim, neke pretpostavke se ipak mogu učiniti, na primer: da će se u izgradnji medicinskih kadrova morati preći na nove specijalističke profile; etape lečenja verovatno će se znatno skratiti i uprostiti; sani-

tetska i medicinska služba biće jedinstvene i za narod i za vojsku; bolesnici i ranjenici će se smeštati prvenstveno po skloništima, i, na kraju, partizanske jedinice, odnosno njihove sanitetske ustanove, neće smeti biti opterećene velikim brojem ranjenika, naročito ne teškim i nepokretnim.

*

Ovo kratko izlaganje o uticaju atomskog oružja na borbena dejstva partizanskih jedinica imalo je za cilj da se ukaže bar na neke osnovne probleme i da se iznesu neke pretpostavke o mogućnosti njihovog rešavanja u savremenim uslovima. Međutim, radi što kompleksnijeg sagledavanja celokupne problematike u vezi sa upotrebom atomskih sredstava, potrebno je reći nekoliko reči o još nekim konkretnim merama zaštite:

— Izviđanje neprijatelja predstavlja, svakako, veoma važan zadatak za partizanske jedinice bez obzira na njihovu veličinu i vid borbene radnje jer, bez podataka o mestu i položaju atomskih sredstava, njihovom kvalitetu, vrsti, taktičko-tehničkim osobinama, posluži, osiguranju i dr. partizanske jedinice neće biti u mogućnosti da preduzmu efikasne mere zaštite. Za izviđanje se koriste sva sredstva i mogućnosti koji u datom momentu budu na raspolaganju, kao što su: specijalni izviđački organi, patrole, stanovništvo, zarobljenici, agenturna služba itd. Zapravo, svaka partizanska jedinica i svaki njen organ, pored drugih zadataka, biće obavezni da prikupljaju podatke o neprijateljevim atomskim sredstvima kao i o svemu onome što je sa njima u vezi. Razume se, najveći uspeh u izvršavanju zadataka izviđanja može se očekivati od manjih partizanskih jedinica koje dejstvuju u dubljoj pozadini neprijatelja, s obzirom da će se tamo najčešće nalaziti taktička atomska sredstva i uređaji za njihovo lansiranje. Naravno, zadatak izviđanja neće time biti iscrpen, jer će partizanske jedinice, pored izviđanja neprijatelja i prikupljanja podataka o njegovom atomskom naoružanju, morati da razviju široku mrežu izviđačke delatnosti i na teritoriji koja se nalazi pod njihovom kontrolom radi pri-

kupljanja podataka o zemljištu, meteorološkim uslovima, kontaminiranim rejonima kao i o svemu drugom što im može osigurati, s jedne strane zaštitu, a sa druge, preduzimanje efikasnih mera za otklanjanje posledica atomskog dejstva. Potrebno je naglasiti da će u savremenim uslovima partizanske jedinice verovatno raspolagati odgovarajućim stručnim organima za izvršavanje ovih zadataka, samo se mora imati u vidu i to da ih nikada neće biti dovoljno s obzirom na potrebe. Zbog toga biće neophodno da se veći broj boraca osposobi za ove zadatke, što se može obezbediti i za vreme mira i u toku rata.

— Partizanske jedinice moraće da posvete izuzetnu pažnju sprečavanju neprijateljevog izviđanja što se može postići pokretima i dejstvima noću i po lošim meteorološkim uslovima, maskiranjem, ukopavanjem, hvatanjem i uništavanjem neprijateljevih izviđačkih organa i dr. Naime, ukoliko partizanske jedinice budu uspele da ostanu duže neopažene od neprijatelja i ukoliko njihove pripreme za borbena dejstva sadrže visok stepen tajnosti — mogu računati da će biti solidno zaštićene, s obzirom da neprijatelj neće nasumice upotrebljavati tako skupa sredstva kao što je atomsko oružje.

— Vrlo značajnu meru zaštite od dejstva atomskog oružja predstavljaće, svakako, ukopavanje jedinica na položajima i izrada skloništa za ljudstvo kad se nalazi van borbe, zatim za ranjenike i bolesnike, kao i za čuvanje materijalnih sredstava. Ova mera je značajna ne samo s tačke gledišta obezbeđenja od izviđanja, već i zbog toga što su efekti dejstva atomskih sredstava na zaklonjene ciljeve znatno slabiji no na otkrivene. Zbog toga će se ranija praksa da se neke partizanske jedinice solidno ne ukopavaju samo zato što često menjaju mesto boravka i što dejstvuju noću, morati u potpunosti da napusti.

— Smatra se da će jedna od odlučnih mera efikasne zaštite partizanskih jedinica biti uništenje neprijateljevih atomskih sredstava i uređaja za njihovo lansiranje. Čak postoji mišljenje po kome partizanske jedinice ne bi trebalo da uništavaju atomska sredstva, već da ih plene i odmah okrenu protiv neprijatelja. Oba ova gledišta su svakako idealna, samo treba sagledati kakve su realne

mogućnosti partizanskih jedinica za njihovu primenu. Ako se ima u vidu da su atomska sredstva i uređaji za njihovo lansiranje tehnički veoma komplikovani; da njihovo uništenje direktnim napadom sa zemlje iz neposredne blizine predstavlja opasnost i za one koji taj zadatak izvršavaju, ako nisu u pitanju stručna lica, i da partizanske jedinice najčešće neće imati tako visoko kvalifikovan tehnički kadar — onda je veliko pitanje da li će se i kada partizanske jedinice prihvatiti diverzije na atomska sredstva. Još je manje realna pretpostavka po kojoj bi partizanske jedinice bile u mogućnosti da zaplenjena sredstva odmah upotrebe. Zbog svega toga vrlo je verovatno da će najuspešniji, a vrlo često i jedini, način biti likvidacija posluge na uređajima pored, razume se, dejstva sopstvene avijacije po njima.

— Kao što bi bila nerealna pretpostavka da partizanske jedinice u savremenim uslovima neće raspolagati nikakvim formacijskim ličnim ili kolektivnim sredstvima za zaštitu od atomskog dejstva, još bi manje bilo realno računati da će tih sredstava biti toliko da će zadovoljiti potrebe svih partizanskih jedinica. Ovo isto važi i za jedinice i ustanove strogo specijalizovane za atomsku zaštitu. I baš zbog toga normalno je pretpostaviti da će partizanske jedinice veoma široko primenjivati improvizacije i priručna sredstva, naročito kad se radi o samodekontaminaciji. Ukoliko se pak bude raspolagalo formacijskim sredstvima i specijalnim jedinicama, njihovo korišćenje svešće se, verovatno, samo na otklanjanje najtežih posledica i to kod najviše ugroženih jedinica. Zatrovane rejone će partizanske jedinice najčešće obilaziti, s obzirom da neće imati ni mogućnosti a ni neke velike potrebe da vrše dekontaminaciju zemljišta.

AVIJACIJA I HELIKOPTERI

Bez obzira na nagli razvoj avijacije posle drugog svetskog rata, ipak se u vojnim krugovima, naročito nekih velikih sila, živo diskutovalo o tome da li danas avijaciju treba uopšte razvijati kao borbena sredstvo, s obzirom da

su atomsko oružje i rakete gotovo u potpunosti preuzimali zadatke koje je avijacija izvršavala u prošlosti, naročito strategijska. Može se reći da diskusije još uvek traju, ali su već ušle u takvu fazu u kojoj, uglavnom, većina ne postavlja tako ekstremna pitanja. Naime, izgleda da se došlo do sasvim realnog zaključka da avijacija i dalje zadržava neka specifična svojstva i prednosti koji ne mogu biti u potpunosti zamenjeni atomskim i drugim sredstvima, što znači da ona ostaje, samo se postavlja pitanje njene uloge u okviru oružanih snaga. Neki smatraju, na primer, da će avijaciji u eventualnom budućem ratu pripasti pomoćna uloga; drugi, pak, zastupaju tezu da će ona i dalje imati prvorazredan značaj, a ima i takvih koji misle da se javlja kao osnovno sredstvo tzv. odmazde, što znači kao glavno sredstvo strategije u eventualnom budućem ratu. No, bez obzira na ovako oprečna teoretska gledišta koja, istina, nisu ostala bez izvesnog uticaja i na rešenje praktičnih problema vezanih sa izgradnjom vazduhoplovstva u pojedinim zemljama, situacija je danas takva da se avioni sve masovnije proizvode, a u tehničkom i taktičkom smislu stalno se usavršavaju.

Zahvaljujući ogromnom napretku nauke i tehnike, savremena avijacija, i to manje-više sve vrste aviona, danas je kvalitetno drukčija od one iz drugog svetskog rata. Umesto klipnog četvoromotornog aviona koji je bio najsavršenije borbeno i transportno sredstvo u prošlom ratu, pojavile su se nove mašine čija je brzina ravna pa čak i veća od brzine zvuka, sa velikim akcionim radijusom i plafonom penjanja. Pored toga savremeni avion, bilo da je reč o lovcu ili bombarderu, osposobljen je za letenje i dejstvo po svakom vremenu i u svako doba dana. Zahvaljujući tehničkom savršenstvu instrumenata (radio i elektronskim sredstvima) koji su ugrađeni u samu mašinu, savremeni avion je u mogućnosti da potpuno samostalno pronalazi ciljeve na zemlji i u vazduhu i da vrlo precizno dejstvuje po njima, i to sa velikih visina i daljina. Ovakav avion sreće se danas u svim armijama koje su u stanju da ih proizvode, kupe ili na drugi način nabave. A što se tiče velikih sila one su klipnu borbenu avijaciju gotovo potpuno izbacile iz naoružanja i prešle

na masovnu proizvodnju mlaznih i turbomlaznih aviona. Naročito se zapaža sve masovnija proizvodnja transportne avijacije koja treba da omogući brzo prenošenje materijalnih sredstava i ljudstva na što veće daljine. Sve ovo govori da i partizanske jedinice moraju u eventualnom budućem ratu računati da će imati posla upravo sa ovakvom avijacijom, bez obzira na to što se još mogu čuti mišljenja da će neprijatelj upotrebljavati protiv partizana pretežno klipnu avijaciju, navodno zbog toga što savremeni avion zbog svoje brzine i drugih zahteva (moderni aerodromi itd.) neće biti efikasan protiv ciljeva kao što su partizanske jedinice s obzirom da su one male, da se brzo kreću, menjaju mesto boravka itd. Ovakve pretpostavke teško će se održati jer nemaju realnu osnovu. Naime, protiv partizana može biti efikasna svaka avijacija, pogotovo ako partizanske jedinice ne raspolažu odgovarajućim protivavionskim sredstvima, ali očitu prednost ipak ima savremena avijacija, jer ona ne samo što je brža i preciznija od klipne, već je sposobna da nosi veće atomske bombe od kojih, kao što je već istaknuto, partizanske jedinice neće biti pošteđene. Protiv klipne avijacije partizani se mogu boriti i klasičnom protivavionskom artiljerijom pa čak i puškama, dok su za efikasnu borbu protiv savremene avijacije potrebna adekvatna sredstva kojima one ni ubuduće verovatno neće raspolagati.

Što se tiče helikoptera valja naglasiti da su oni od sredstava za prebacivanje kurira u drugom svetskom ratu prerasli u vrlo savremeno transportno sredstvo sposobno za prenošenje kompletnih vazdušno-desantnih jedinica na velike daljine. Ali dok je za spuštanje padobranskih i jedriličarskih desanata potrebno ravno i otkriveno zemljište, kao i rejoni relativno širokih razmera, dotle se helikopterski desanti mogu iskrcati na svakoj tački, bez obzira na reljef zemljišta. Drugim rečima to znači da će ih neprijatelj veoma široko primenjivati protiv partizana. Nije, takođe, za potcenjivanje ni uloga koju helikopteri mogu odigrati u snabdevanju odsečenih ili od baza suviše udaljenih neprijateljevih jedinica, kao i njihova uloga u evakuaciji ranjenika i bolesnika.

Opasnost koja pretili od helikopterskih vazdušnih desanata postavlja pred partizanske jedinice vrlo složene zadatke u pogledu organizovanja i izvođenja protivdesantne odbrane, naročito kad je u pitanju odbrana slobodne teritorije, na kojoj se iz već naglašenih razloga ne mogu locirati jače partizanske snage. Zbog toga pored uobičajenih mera (pojačano izviđanje, tajnost pokreta i drugo), čitav narod i jedinice na slobodnoj teritoriji moraće da budu organizovani i pripremljeni da u svakoj prilici mogu prihvatiti borbu protiv manjih taktičkih vazdušnih desanata. Svaka partizanska jedinica moraće da odvoji manji deo snaga za protivdesantnu odbranu pošto je normalno pretpostaviti da će neprijatelj upotrebljavati manje helikopterske ili padobranske desante u bližoj dubini borbenog poretka partizanskih jedinica, bez obzira da li ove napadaju ili se brane. Taj obračun moraće biti brz, odlučan i definitiv. Svako odugovlačenje likvidacije desanta krije u sebi opasnost da partizanska jedinica padne u okruženje, s obzirom da će neprijatelj uvek vršiti desant u kombinaciji sa drugim dejstvima sa zemlje i iz vazduha. A njegova sredstva su takva da može ne samo obezbediti uspešno spuštanje desanta, već i njegovo brzo spajanje sa snagama koje nastupaju s fronta, pogotovo ako se radi o zemljištu koje je pogodno za upotrebu oklopnih i moto-mehanizovanih jedinica. Zbog toga će partizanske jedinice koje dejstvuju u ravnici biti mnogo osetljivije na vazdušne desante, uprkos činjenici što je njihova upotreba, i tehnički i taktički mogućna na svakom zemljištu.

OKLOPNE JEDINICE

Bilo da se radi o tenkovima, transporterima ili oklopnim automobilima, oklopne jedinice zauzimaju istaknuto mesto u strukturi oružanih snaga svih velikih i industrijski razvijenih zemalja i već danas su kod nekih armija kopnene snage praktično pretvorene u oklopne i moto-mehanizovane formacije, dok pešadija u klasičnom smislu kod nekih armija više i ne postoji. Za armije sa jakim ekonomskim i industrijskim potencijalom, koje su opre-

mljene atomskim oružjem i drugim sredstvima za masovno uništavanje, ovakva koncepcija razvoja kopnenih snaga u potpunosti odgovara njihovim vojnim doktrinama. Naravno, pri svemu tome treba imati u vidu da i u tim armijama postoje specijalne jedinice namenjene za borbu na zemljištu neprohodnom za tehniku, samo je njihov broj u odnosu na oklopne i moto-mehanizovane jedinice jako mali, pošto se smatra da postoji dovoljno drugih sredstava (prvenstveno atomsko oružje i vazdušni desanti) sa kojima se i na neprohodnom zemljištu može izboriti rešenje bez ili sa malo brdskih jedinica. Koliko je ova teza ispravna stvar je za diskusiju, ali je sigurno da u savremenim uslovima partizanske jedinice moraju računati kao sa gotovom činjenicom da će neprijatelj protiv njih masovno upotrebljavati oklopne jedinice kad god mu to bude bilo moguće. Zapravo, vrlo je verovatno da u ravnici neće ni dejstvovati druge neprijateljeve kopnene formacije, osim oklopnih i moto-mehanizovanih. Ako je ova pretpostavka realna onda se s pravom može postaviti pitanje kakva je perspektiva borbenih dejstava partizanskih jedinica u ravninama i na manevarskom zemljištu. Očigledno je da će situacija u tom pogledu biti znatno nepovoljnija od one iz drugog svetskog rata kad oklopne jedinice nisu bile tako masovne. Samo to nikako ne bi smelo navesti na zaključak da će borba partizanskih jedinica u ravnici, u savremenim uslovima, biti onemogućena. O tome se uopšte ne radi, već se postavlja pitanje na koji način će biti moguće, ako ne lišiti a ono bar donekle umanjiti prednosti neprijatelja koje mu donose oklopne jedinice u borbi protiv partizana u ravnici, i šta treba učiniti da otpor bude uspešan i u takvim uslovima.

Vrlo je verovatno da se rešenje ovog problema mora tražiti, pre svega, u rušenju i zaprečavanju veoma širokih razmera, u većoj manevarskoj sposobnosti jedinica, što pored ostalog znači da u ravnici, po pravilu, ne bi trebalo angažovati veće partizanske jedinice — verovatno ne veće od brigade; partizanske jedinice koje budu dejstvovale na zemljištu prohodnom za ratnu tehniku biće potrebno solidno naoružati i opremiti protivoklopnim sredstvima, naročito ručnim bacačima, eksplozivom i sredstvima od

zapaljive smese i, na kraju, sve partizanske jedinice kad se nalaze na položajima u ravnici moraće da posvete posebnu pažnju organizovanju protivoklopne odbrane. Komunikacije moraju biti temeljito porušene bez obzira na to što će se ta mera negativno odraziti i na upotrebu sopstvene tehnike, sa kojom partizani u savremenim uslovima treba, takođe, da računaju. Prednosti neprijatelja u tehnici biće takve da će se partizanima ova mera i žrtva svakako isplatiti.

*

Na kraju izlaganja o uticaju savremenih borbenih sredstava na partizanska dejstva može se izvući zaključak:

— Iako su partizanske jedinice, zbog same prirode i karaktera partizanskog rata, u relativno povoljnijem položaju od drugih, naročito što se tiče mogućnosti neprijatelja da protiv njih upotrebi atomsko oružje, one su ipak jako osetljive na dejstvo savremenih borbenih sredstava, što pred partizansku taktiku postavlja nove i vrlo složene probleme.

ZNAČAJ NAŠIH ISKUSTAVA

Pošto ova knjiga predstavlja pokušaj teoretskog uopštavanja nekih problema partizanskog rata i borbenih dejstava prvenstveno na bazi našeg narodnooslobodilačkog rata, to je potrebno na završetku osvrnuti se na značaj naših taktičkih iskustava.

Pre svega valja naglasiti da partizanska taktika, kao i svaka druga, nikad nije stajala u mestu, već se neprekidno razvijala, usavršavala pa i menjala, saglasno materijalnim i drugim uslovima koji su uticali na te promene. U prošlosti svaka zemlja koja je vodila partizanski rat prihvatila je one taktičke principe koji su najbolje odgovarali njenim konkretnim uslovima i mogućnostima. U svakom slučaju razlike u pogledu međunarodnog vojno-političkog i geografskog položaja, veličine državne teritorije, ekonomske snage zemlje, jačine agresora, opšteg karaktera sukoba itd. bile su negde veće negde manje što,

razume se, nije moglo a da se ne odrazi i na partizansku taktiku oružanih formacija odgovarajućih zemalja.

Dalje, ni jedna zemlja koja je do sada vodila partizanski rat nije pogrešila ako je pri tome koristila taktička iskustva drugih zemalja i prilagodila ih svojim potrebama i mogućnostima. Prema tome, sa prilično sigurnosti može se konstatovati da taktička iskustva iz partizanskih ratova predstavljaju jedan od bitnih faktora taktičkih koncepcija eventualnog budućeg partizanskog rata.

Iako se danas malo ko usuđuje da negira iskustva mnogobrojnih partizanskih ratova koje su narodi vodili takoreći u svim krajevima sveta, ipak još ima pokušaja potcenjivanja tih iskustava i njihovog prikazivanja u krivom svetlu. Još uvek pojedini vojni teoretičari uzalud nastoje da dokažu kako je partizanski rat najniža i najprimitivnija forma oružane borbe, kao i to da su taktička načela borbenih postupaka u partizanskom ratu prikladna samo i isključivo na teško prohodnom zemljištu, da odgovaraju „divljačkom“ mentalitetu „primitivnog“ balkanskog čoveka itd. Svrha ovakvih i sličnih „teorija“ je u tome da se i na vojno-teoretskom planu degradira partizanski rat i prikaže kao stvar divljaka, očajnika i samoubica, kao rat koji je osuđen na propast. Znači, narod koji se bori za svoju slobodu treba dezorijentisati ili, drukčije rečeno, zemlja koja postane objekat agresije treba da ratuje onako kako to agresor želi, pa će sve biti u redu i rat će onda biti — „pravi rat“.

Kad je reč o partizanskim taktičkim iskustvima i njihovoj važnosti za budućnost interesantno je podsetiti se i na to kako na taj problem gledaju danas zvanični vojni krugovi u svetu. Gotovo sve zemlje, čak i one koje se ubrajaju u svetske sile, unose danas u svoju teoriju veoma mnogo elemenata iz partizanske taktike iako ne predviđaju mogućnost partizanskog rata na svojoj teritoriji. Danas je zaista teško pronaći armiju koja svojim jedinicama ne preporučuje: noćna dejstva, rastresit borbeni poredak, prelazak u napad iz pokreta, ubacivanje u pozadinu neprijatelja itd. Sve je to logično i potpuno u duhu zahteva savremenog rata, bez obzira na to što zemlje

koje uopšte ne misle da vode partizanski rat, već žele da se brane protiv njega, usvajaju, manje-više, elemente partizanske taktike. Sta onda u tom pogledu da se kaže za one zemlje i narode — žrtve agresije — za koje je partizanski rat ne samo izraz nužde, već jedini realni izbor? Da li one treba da se odreknu pozitivnih iskustava partizanske taktike i da li atomsko oružje i uopšte novi uslovi negiraju ili potenciraju značaj ranijih iskustava iz partizanskih ratova? Odgovor na ovo pitanje je da ne može biti ni govora o bilo kakvom potcenjivanju ranije stečenih iskustava, jer novi uslovi samo povećavaju njihov značaj i ulogu. Time se, naravno, nikako ne misli da treba okrenuti lice prošlosti a leđa budućnosti; da se savremena taktika može izgrađivati samo i isključivo na ranije stečenim iskustvima i da ono što je nekad bilo treba da ostane večito nepromenjeno. Naprotiv, taktička iskustva partizanskih ratova mogu naći primenu samo ako budu dovedena u sklad sa savremenim uslovima i potrebama koji, razume se, zahtevaju i odgovarajuća taktička rešenja, svakako različita za pojedine zemlje. Samo tada iskustva imaju vrednost.

Osnovni problemi i pitanja partizanske taktike koji su postojali ranije postoje i danas i nijedan od njih nije skinut sa dnevnog reda uprkos činjenici što se neki od njih mogu rešavati drukčije nego ranije. Tako, naprimer, zasede su postojale od kada se zna za ratove, posebno partizanske. Ono što je u tome novo i što se menjalo jesu sredstva i način na koji je zaseda izvršavala svoje zadatke u pojedinim periodima. Nekada se u zasedi koristila, na primer, strela, docnije puška, a sutra će reaktivno oružje. Nekada je ona dejstvovala danju, a danas su noćna dejstva njeno bitno obeležje.

Da li je partizanska taktika izgubila od svoga značaja time što su se u savremenim uslovima pojavila sredstva za savlađivanje mraka? Ne, naprotiv! Njihov je značaj povećan baš zbog toga što sada u noćnim dejstvima treba rešavati nov problem, tj. boriti se protiv takvih sredstava.

Pored ovih, mogao bi se uzeti bilo koji drugi problem partizanske taktike, pa će se doći do zaključka da osnovna

taktička načela manje-više ostaju. Istina, javljaju se i nova, a neka stara menjaju svoju suštinu itd. Međutim, najveće promene nastupaju u primeni pojedinih taktičkih načela.

U svetlu ovih činjenica kako stoji stvar sa našim iskustvima i u kom stepenu savremena teorija partizanske taktike može da se osloni na njih? Iskustva iz našeg rata u oblasti taktike, i ne samo nje, mogu naći odgovarajuću primenu i u savremenim uslovima, a sledeći razlozi dozvoljavaju ovakav zaključak:

Pre svega, naš rat je vođen u okviru drugog svetskog rata. Osim atomskog oružja, sva druga borbena sredstva i ratna tehnika našli su punu primenu u tom ratu, što znači da i taktička iskustva stečena u borbi protiv modernih borbenih sredstava postaju, svakako, izuzetno važna za savremene uslove. Kao što je poznato, atomski projektili nisu upotrebljeni u drugom svetskom ratu (osim na kraju rata u Japanu), ali uprkos tome jugoslovenski partizani i Narodnooslobodilačka vojska morali su da savladaju gotovo nepremostive teškoće u borbi protiv u to vreme tehnički najmodernije opremljenog neprijatelja. A da bi se takvom neprijatelju mogli uspešno suprotstaviti, morali su i u toku same borbe raditi na istraživanju taktičkih načela da bi pomoću njih nadoknadili nedostatak ratne tehnike. Oblici borbenih dejstava zaraćenih strana morali su u našoj partizanskoj taktici da dožive korenite promene. Tako, na primer, ako je danas nominalnom atomskom bombom (20 KT) moguće onesposobiti pešadijski puk koji brani front od 4 km, ili, pak, napada na frontu od 2—3 km, onda treba imati u vidu da je sličnu sudbinu mogla doživeti i naša partizanska brigada da se našla na malom prostoru pod jakim koncentričnim udarima avijacije, protiv koje partizani nisu mogli da se bore drugim sredstvima osim taktikom koja se, uglavnom, zasniva na istim ili sličnim principima koje danas zastupaju gotovo sve armije.

Dalje, naš rat je bio sveobuhvatan, vođen je na celokupnoj državnoj teritoriji i u njemu je učestvovao, na ovaj ili onaj način, čitav narod. Naš rat je prošao u svom razvitku put od malih partizanskih grupa do velikih ope-

rativnih jedinica Narodnooslobodilačke vojske, kao što su bili korpusi i armije, što drugim rečima znači da je postojala i taktika koja je odgovarala upravo takvom putu njegovog razvitka. A to dalje znači da su izgrađivani taktički metodi borbenih dejstava za sve stepene komandovanja, od čete do armije i da se nije zadržavalo samo na oblicima borbe udarnih grupa i odeljenja, premda je i za takve jedinice postojala solidno izgrađena taktika.

Naš narodnooslobodilački rat spada, svakako, u najrazvijenije partizanske ratove koji su vođeni u okviru drugog svetskog rata, i zbog toga nije neskromno ako se kaže da naša iskustva imaju veliku vrednost za zemlje koje bi vodile partizanski rat, bilo da ga započnu u sličnim okolnostima kao mi 1941. godine ili, pak, kad je samo jedan deo teritorije okupiran dok na drugom dejstvuju snage redovne armije. Mi smo takvu situaciju imali 1944/45. godine.

No i pored toga što naša iskustva imaju izuzetnu važnost za izgradnju savremene teorije partizanske taktike, to nikako ne znači da ih treba šablonski i mehanički kalemiti na nove uslove, bilo da se radi o našoj ili vojsci bilo koje druge zemlje. Uspešno korišćenje taktičkih iskustava iz našeg kao i iz partizanskih ratova drugih naroda moguće je samo ako se podvrgnu objektivnoj naučnoj analizi i ispitivanju i ako se pri tom uzmu u obzir svi elementi koji karakterišu savremenu društveno-političku stvarnost u svetu i u svakoj zemlji ponaosob. Naročito je važno da se pri oceni vrednosti naših iskustava uzmu u obzir konkretne okolnosti koje su ih uslovile, izvrši njihova temeljita analiza i suoče sa zahtevima savremenog rata. Svaki drugi postupak bio bi ne samo pogrešan već i vrlo opasan.

U vezi sa ovim sledi zaključak da se ničija, pa prema tome ni naša, iskustva ne mogu apsolutizirati i da ne može postojati univerzalna partizanska taktika, opšte važeća za sve i svakoga, bez obzira na to što neka taktička načela mogu biti zajednička. Njihova je primena svakako stvar konkretne situacije i samo u tom svetlu treba posmatrati analize, postavke i zaključke iznete u ovom radu.

LITERATURA

1. A. Gabelić: „PORAZ AGRESIJE U KOREJI“, „Vojno delo“ br. 9–10, 1953. god.
2. B. Oreščanin: „TEORETSKA RAZMATRANJA O OSNOVNIM FAKTORIMA ORUŽANE BORBE I RATNE VESTINE“, „Vojno delo“ br. 10–11, 1959. god.
3. D. Braćevački: „TAKTIČKA ISKUSTVA IZ KOREJSKOG RATA“, „Vojno delo“ br. 8, 1954. god.
4. D. Pekić: „IZNENAĐENJE U BORBI – PRIMERI IZ NOR-a“, „Vojni glasnik“ br. 3, 1949. god.
5. Dž. T. Metkalf: „Ofanzivno partizansko ratovanje“, Military Review br. 1, april 1952. god.
6. E. Kardelj: „PUT NOVE JUGOSLAVIJE“, „Kultura“, Beograd
7. F. Tuđman: „RAT PROTIV RATA“, „Zora“, Zagreb, 1957. god.
8. F. Fikins: „PARTIZANSKI RAT“, prikaz u „Vojnom delu“ br. 1, 1955.
9. H. fon Šulc: „SUZBIJANJE PARTIZANA“, „Wehrwissenschaftliche Rundschau“, sveska 8, avgust 1952. god.
10. H. Teske: „PARTIZANI PROTIV ŽELEZNICA“, „Wehrwissenschaftliche Rundschau“, sveska 10, oktobar 1953. god.
11. I. Gošnjak: „NAJVEĆA SNAGA ARMIIJE LEŽI U MORALNO-POLITIČKOM JEDINSTVU NARODA“ – intervju „Komunistu“ i „Narodnoj armiji“, Narodna armija br. 961 od 22.XII 1957.
12. J. Šašić: „JEDINSTVO POLITIČKOG I VOJNOG RUKOVODSTVA“, Narodna armija br. 1029 od 24.IV 1959. god.

13. J. O. Hiršfelder: „ATOMSKA BOMBA I LIČNA ZAŠTITA“, „Vojno delo“, Beograd 1954.
14. K. Popović: „ZA PRAVILNU OCENU NARODNOOSLOBODILAČNOG RATA“, „Vojno delo“ br. 2, 1949. god.
15. M. Dasović: „MALE ZEMLJE SE MORAJU ORIJENTISATI NA VLASTITU STRATEGIJU I TAKTIKU“, „Narodna armija“ od 14.VII 1959. god.
16. M. Nežmah: „SUPROTNA MIŠLJENJA O PARTIZANSKOM RATU“, „Vojno delo“ br. 11, 1953. god.
17. Murlat: „ŠVAJCARSKA I PARTIZANSKI RAT“, prikaz u „Vojnom delu“, br. 4, 1954. god.
18. O. Kreačić: „PRESUDNU ULOGU ĆE IMATI ĆOVJEK — NAROD I NJEGOVO JEDINSTVO“, diskusija na VII kongresu SKJ, Stenografske beleške, str. 651, „Kultura“, 1958. god., Beograd
19. P. Jakšić: „IZ TEORIJE PARTIZANSKOG RATA“, „Vojno delo“ br. 12, 1957. god.
20. P. Morača: „NAPADI NOVJ NA NASELJENA MJESTA“, „Vojno delo“, 1957. god.
21. S. Podboj: „REGULARNA ARMIJA I PARTIZANSKI NAČIN RATOVANJA“ „Vojno delo“ br 1, 1951. god.
22. S. Savić: „IZ BORBI PARTIZANSKIH ODREDA U SREMU 1942. GODINE“, „Vojni glasnik“ br. 12, 1951. god.
23. S. Valdensterom: „POKRETI OTPORA“, „Military Review“, br. 2, maj 1952.
24. Tito: „STVARANJE I RAZVOJ JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE“, Glavna politička uprava JA, 1949. god.
25. Tito: „DESETOGODIŠNJICA NAŠE NARODNE ARMIJE“, „Borba“, 22.XII 1951. god.
26. Tito: „GOVOR ODRŽAN U BANDUNGU PRILIKOM PROMOVISANJA ZA POČASNOG DOKTORA PRAVA“, 25.XII 1958. god.
27. Tito: „GOVOR NA SVEČANOSTI POVODOM ZAVRŠETKA ŠKOLOVANJA PITOMACA XI KLASJE VOJNE AKADEMIJE“, 1.X 1958. god.

28. VVA „DEJSTVA PARTIZANSKIH JEDINICA“ (partizanska brigada) 1952. god.
 29. VVA „ABH obezbeđenje partizanskih i teritorijalnih jedinica u neprijateljskoj pozadini“, 1960. god.
 30. V. Kadijević: „ULOGA RATNIH ISKUSTAVA U IZGRADNJI TEORIJE RATNE VEŠTINE“, „Vojno delo“ br. 10–11, 1958. god.
-

SADRŽAJ

PREGOVOR	— — — — —	5
I OPŠTA RAZMATRANJA	— — — — —	9
<i>Uslovi u kojima dolazi do partizanskog rata i njegove osnovne karakteristike</i>	— — — — —	9
Organizacijske forme	— — — — —	15
Komandovanje	— — — — —	22
Moralno-politički i materijalni faktor	— — — — —	29
Slobodna teritorija	— — — — —	46
Front i pozadina	— — — — —	58
II TAKTIKA	— — — — —	68
Bitna obeležja partizanske taktike	— — — — —	69
Napad	— — — — —	93
Zasede	— — — — —	119
Odbrana	— — — — —	130
Sadejstvo partizanskih jedinica na frontu	— — — — —	141
Rodovi vojske	— — — — —	151
Snabdevanje jedinica materijalnim potrebama	— — — — —	177
Politička priprema ljudstva	— — — — —	187
III UTICAJ SAVREMENIH BORBENIH SREDSTAVA NA PARTIZANSKA DEJSTVA I ZNAČAJ NAŠIH ISKUSTAVA	— — — — —	193
Atomsko oružje	— — — — —	195
Avijacija i helikopteri	— — — — —	210
Oklopne jedinice	— — — — —	213
Značaj naših iskustava	— — — — —	215
LITERATURA	— — — — —	220

RAJKO TANASKOVIĆ
general-potpukovnik

PITANJA PARTIZANSKOG RATOVANJA

*
Redaktor
Radomir Đurašinović
potpukovnik

*
Jezički redaktor
Stevan Kojić

*
Tehnički urednik
Slobodan Mitić

*
Korektori
Dana Glumac
Nada Vesić

*
Štampanje završeno decembra 1961. god.
Tiraž: 3.000

Štampano u pogonu štamparije Izdavačkog preduzeća
„Kultura“, Beograd, Makedonska 4.